

รายงานฉบับสมบูรณ์

การศึกษาผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีการดำเนิน
ชีวิตของชนเผ่า จังหวัดเชียงราย : กรณีศึกษา เปรียบเทียบ
จังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง

Tourist Impact on the life style of minority in Chiangrai
: Comparison between Chiangrai and Khonming

โดย นายรังสิต เงามแก้ว และคณะ

ธันวาคม 2549

รายงานฉบับสมบูรณ์

การศึกษามลกระทบทางการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่า

จังหวัดเชียงราย : กรณีศึกษา เปรียบเทียบ

จังหวัดเชียงรายกับนครคอนหมิง

Tourist Impact on the life style of minority in Chiangrai

: Comparison between Chiangrai and Khonming

คณะผู้วิจัย

สังกัด

1. นายรังสิต เงามแก้ว มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาเชียงราย
2. นางสาวศุภิกา สุภารัตน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาเชียงราย
3. นางสาวณัฐรگانต์ คำใจวุฒิ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาเชียงราย

ชุดโครงการการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน
กลุ่มจังหวัดล้านนา

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้โดยได้รับการสนับสนุนจาก สำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งสนับสนุนงบประมาณและให้โอกาสคณะผู้วิจัยได้พัฒนาความรู้ ความสามารถในการศึกษางานวิจัย

ขอขอบคุณชนเผ่า และผู้นำชนเผ่าต่างๆ ของจังหวัดเชียงราย ผู้แทนหน่วยงานของรัฐ ผู้แทนหน่วยงานของเอกชน NGO ที่ทำงานด้านชนเผ่า ที่ได้ช่วยเหลือ ให้ข้อมูล ร่วมแสดงความคิดเห็น ให้คำปรึกษา ในการสร้างและตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ทำให้เครื่องมือวิจัยเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ที่มาเที่ยวชนเผ่า ในจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นส่วนสำคัญในการทำวิจัย

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงราย ที่ช่วยเหลือ แนะนำ กระตุ้น และเป็นกำลังใจแก่คณะผู้วิจัยในการทำวิจัย มาโดยตลอด

ขอขอบคุณ อาจารย์ หนายง และอาจารย์ ชื้อหยิน จากวิทยาลัยครูผู้ชี้ คุณหมิง ซึ่งเป็นอาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ที่กรุณาช่วยประสานงาน เพื่อให้ได้ข้อมูลการวิจัยจากนครคุณหมิง มณฑลยูนนาน ตรวจสอบข้อมูล และให้ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

คุณค่าของงานวิจัยฉบับนี้ขอมอบแด่บุพการี ครู-อาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้ ปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรม ทำให้คณะผู้วิจัยดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

คณะผู้วิจัย

22 กุมภาพันธ์ 2550

บทสรุปผู้บริหาร (Executive Summary)

จังหวัดเชียงรายซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งใน 17 จังหวัดภาคเหนือตอนบนที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว เนื่องจากเอกลักษณ์ด้านนาวัฒนธรรม ประเพณี ภาษา ศิลปกรรมและโบราณสถาน รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปินที่มีชื่อเสียง โดยมีอำเภอแม่สายเป็นอำเภอเหนือสุดของประเทศ ซึ่งคงความงดงามของภูมิประเทศ มีหุบเขาเชิงคอย และลุ่มแม่น้ำหลายสายที่อุดมสมบูรณ์ด้วยผลไม้พืชผักเมืองหนาว และเป็นถิ่นแห่งเมืองชายแดนที่เต็มไปด้วยความเคลื่อนไหวของนักท่องเที่ยว พ่อค้า และชาวต่างประเทศรวมทั้งวิถีชีวิตของชาวชนเผ่าและชนกลุ่มน้อยที่มีประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมสืบมา สิ่งเหล่านี้ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางหลังไหลเข้ามาจังหวัดเชียงราย เพื่อการท่องเที่ยวในหลายรูปแบบ อาทิเช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น และการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่กำลังได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง คือ การท่องเที่ยวชนเผ่า เพื่อชมวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของชนเผ่าต่างๆ ที่มีวัฒนธรรมอันหลากหลาย นำค้นหา และเรียนรู้ แต่การท่องเที่ยวชนเผ่าดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่าเป็นอย่างมาก ทั้งผลกระทบทางบวกและทางลบ ดังที่ คณะผู้วิจัยพบว่า การท่องเที่ยวมีผลทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่าเปลี่ยนแปลงไป ทั้งการแต่งกาย การใช้ภาษา การประกอบอาชีพ ความเชื่อ และประเพณีต่างๆ ที่สืบทอดกันมา แต่การท่องเที่ยวก็ยังส่งผลทำให้ชนเผ่ามีรายได้เพิ่มขึ้น และมียังมีการส่งเสริมและอนุรักษ์วิถีชีวิตชนเผ่าเพื่อธุรกิจทางการท่องเที่ยวอีกด้วย นอกจากนั้น คณะผู้วิจัยยังได้ศึกษาความแตกต่างทางวิถีชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย และมณฑลยูนนานของประเทศจีน แนวทางที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้าวิจัยเพื่อหาแนวทางการสร้างความร่วมมือ เพื่อป้องกัน และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบจากกรท่องเที่ยวชนเผ่าใน จังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง

ดังที่ผลการวิจัยพบว่า การสร้างความร่วมมือเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบทางการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายใช้กลไกของผู้นำชุมชน และการสร้างเครือข่าย เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน สร้างจิตสำนึก ภูมิปัญญาของชนเผ่าและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมให้กับคนรุ่นใหม่ เพื่อดำรงรักษาไว้ตลอดไป ส่วนมณฑลยูนนาน ใช้กลไกของภาครัฐโดยมีการออกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการปกป้องรักษาวัฒนธรรมของตนเองไว้ ดังนั้นหากทั้งจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนาน นำวิธีการและกลไกที่แตกต่างกันมาประยุกต์ใช้ร่วมกัน อาจส่งผลดียิ่งขึ้นในการป้องกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว และการทำให้เกิดความยั่งยืน

จังหวัดเชียงรายใช้วิธีการให้ความรู้ โดยสถานศึกษาของภาครัฐ มีบทบาทสำคัญ สนับสนุนงบประมาณ และจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาผลกระทบทางการท่องเที่ยว และส่งเสริมกิจกรรมที่เหมาะสม กับการท่องเที่ยว ส่วนมณฑลยูนนานใช้องค์กรเอกชน สนับสนุนงบประมาณ และดำเนินกิจกรรม ทั้งการปลูกจิตสำนึกให้ชนเผ่าอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมและซ่อมแซมบูรณะ แหล่งท่องเที่ยว และซ่อมแซมบูรณะ แหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น หากทั้งจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนาน ได้ร่วมเรียนรู้และนำวิธีการมาปรับใช้ อาจทำให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น

การที่จะแก้ไขและป้องกันผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตชนเผ่า นั้น ต้องอาศัยความร่วมมือในทุกระดับทั้งกลุ่มชนเผ่าเอง หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวด้วย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยที่ช่วยเชื่อมสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศไทยกับนครคุนหมิง มณฑลยูนนาน ประเทศจีน ได้เป็นอย่างดี ซึ่งมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงราย มีความยินดีที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการวิจัยในครั้งนี้ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากชนเผ่า ผู้นำชนเผ่า ผู้แทนหน่วยงานของรัฐ ผู้แทนหน่วยงานของเอกชน NGO ที่ทำงานด้านชนเผ่า และข้อมูลการวิจัยจากคณะอาจารย์ วิทยาลัยครูยู่ซี คุนหมิง ซึ่งเป็นตัวปงชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายจะได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้ยั่งยืนต่อไป

รหัสโครงการ : RDG48O0026

ชื่อโครงการ: การศึกษาผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่า

จังหวัดเชียงรายกรณีศึกษา : เปรียบเทียบจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง

ชื่อนักวิจัย: รัชสิต เภาแก้ว, ศุภิกา สุภารัตน์, ณัฐรภาณต์ คำใจวุฒิ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงราย

E-mail Address : SUPIKA_1973@hotmail.com

ระยะเวลาโครงการ: 1 กรกฎาคม 2548 – 30 มิถุนายน 2549

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย เพื่อศึกษาความแตกต่างทางวิถีชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายของประเทศไทย และมณฑลยูนนานของประเทศจีน เพื่อศึกษาแนวทางที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายให้เกิดความยั่งยืนเพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวชนเผ่าของจังหวัดเชียงราย ทราบแนวทางและผลจากการแก้ไขผลกระทบของชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง และทราบแนวทางการสร้างความร่วมมือเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบจากการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 400 คน และชาวต่างประเทศอีก จำนวน 400 คน ที่มาเที่ยวชนเผ่าจังหวัดเชียงรายในพื้นที่ 4 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่สาย อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่ลาว รวมประชากรทั้งสิ้น 800 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามที่นักวิจัยสร้างขึ้นจากข้อมูลของแบบสนทนากลุ่มและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวคือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย มีทั้งผลดีและผลเสีย ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมและด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนด้านเศรษฐกิจมีแต่ผลดี

ผลดีด้านสังคม คือ สภาพความเป็นอยู่ของชนเผ่าดีขึ้นมีการสร้างบ้านเรือนขึ้นใหม่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆในชีวิตประจำวันมากขึ้น

ผลเสียด้านสังคม คือ ความยากลำบากในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การกักขังสัตว์เพื่อความสะดวกในการเยี่ยมชมชนเผ่าของนักท่องเที่ยว ส่งผลให้ชนเผ่าบางกลุ่มเปลี่ยนอาชีพหรือวิถีชีวิตการเกษตรเพื่อไปขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยว เพราะมีรายได้ดี ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดนิสัยเกียจคร้านในการทำงานด้านการเกษตร

การกระทำที่ไม่เหมาะสมต่อชนเผ่า ส่งผลต่อความรู้สึกทางจิตใจของชนเผ่า ทำให้เกิดความรู้สึกต่ำต้อย ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม

ชนเผ่าบางกลุ่มมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริโภคอาหารไปจากเดิม เช่น การบริโภคอาหารสำเร็จรูป ซึ่งสาเหตุเกิดจากการเลียนแบบพฤติกรรมจากนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวและไกด์บางกลุ่มนำสารเสพติดไปเสพกัน ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม

ผลดีด้านวัฒนธรรม คือ การอนุรักษ์วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชนเผ่า และโอกาสในการแลกเปลี่ยนและศึกษาวัฒนธรรมระหว่างคนต่างเชื้อชาติกับชนเผ่า

ผลเสียด้านวัฒนธรรม คือ เกิดความขัดแย้ง แข่งขันกันเองในชนเผ่า และวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่าเปลี่ยนไป เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษ เปลี่ยนเป็นการนับถือศาสนาคริสต์ ส่งผลให้พิธีกรรมและความเชื่อบางอย่างสูญหาย การแต่งกายของชนเผ่าเปลี่ยนไป ภาษาชนเผ่ายังคงใช้ในการสื่อสารกันเองในกลุ่มแต่ต้องใช้ภาษาไทยหรือภาษาต่างประเทศบางภาษาสื่อสารกับนักท่องเที่ยว จึงทำให้คำหรือกลุ่มคำบางคำในภาษาชนเผ่าสูญหายไป เปลี่ยนมาใช้ภาษาไทยแทน

ผลดีด้านสิ่งแวดล้อม คือ ชนเผ่ามีการอนุรักษ์น้ำและป่าไม้เพื่อธุรกิจการท่องเที่ยว

ผลเสียด้านสิ่งแวดล้อม คือ การที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปชมแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติก่อให้เกิดปัญหาขยะและความสะอาด

ผลดีด้านเศรษฐกิจ คือ ชนเผ่ามีรายได้เพิ่มขึ้นจากการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว

จากการศึกษาพบว่า ชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง มณฑลยูนนานมีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน คือ การประกอบอาชีพทางการเกษตรและประกอบธุรกิจทางการท่องเที่ยวเพื่อเสริมรายได้ ซึ่งการท่องเที่ยวทำให้ชนเผ่ามีโอกาสได้แสดงศิลปวัฒนธรรมของตนเอง ถ่ายทอดแลกเปลี่ยน วัฒนธรรม สร้างปฏิสัมพันธ์ กับนักท่องเที่ยว ทำให้มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง และสามารถ ถ่ายทอดและเผยแพร่วัฒนธรรมของตนเองให้กับผู้อื่นได้ แต่สิ่งแวดล้อมที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติอาจเสื่อมโทรมลง ซึ่งทั้งจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนาน ต่างประสบปัญหา เหมือนกัน

แนวทางการสร้างความร่วมมือเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบทางการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายใช้กลไกของผู้นำชุมชน และการสร้างเครือข่าย เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน สร้างจิตสำนึก ภูมิปัญญาของชนเผ่าและการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมให้กับคนรุ่นใหม่ ส่วนมณฑลยูนนาน ใช้กลไกของภาครัฐโดยมีการออกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการปกป้องรักษาวัฒนธรรมของตนเองไว้ หากทั้งจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนาน นำวิธีการและกลไกที่แตกต่างกันมาประยุกต์ใช้ร่วมกัน อาจส่งผลดียิ่งขึ้นในการป้องกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว

แนวทางที่ทำให้การท้องเที่ยวเกิดความยั่งยืน จังหวัดเชียงรายใช้วิธีการให้ความรู้ โดยสถานศึกษาของภาครัฐ สนับสนุนงบประมาณ และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมในการท้องเที่ยว ส่วนมณฑลยูนนานใช้องค์กรเอกชน สนับสนุนงบประมาณ จัดกิจกรรม ปลุกจิตสำนึกให้ชนเผ่าอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ช่อมแซมบูรณะแหล่งท้องเที่ยว ดังนั้น หากทั้งจังหวัด เชียงรายและมณฑลยูนนาน ได้ร่วมเรียนรู้และนำวิธีการมาปรับใช้ อาจทำให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น

คำหลัก : นักท้องเที่ยว, การท้องเที่ยว, วัฒนธรรมของชนเผ่า, ลักษณะบทบาทและหน้าที่ของชนเผ่า, กิจกรรมและประเพณีทางสังคม, ข้อห้ามและบทลงโทษของชนเผ่า

Project Code : RDG48O0026

Project Title : Tourist Impact on the life style of minority in Chiangrai : Comparison
between Chiangrai and Khonming

Investigators : Rungsit ngaokeaw, Supika Suparat, Nattarakan Comja
Rajamangala University of Technology Lanna Chiang Rai

E-mail Address : SUPIKA_1973@hotmail.com

Project Duration : 1 July 2005 – 30 June 2006

The purpose of this research was to study the impacts of tourism to the ethnic groups' ways of life in Chiangrai, to study the differences of the ethnic groups' ways of life in Chiangrai of Thailand and in Yunnan; the Republic of China, to study the strategies of Chiangrai's sustainable tourism enhancement, to survey the tourists' opinions on Chiangrai's ethnic tourism management, to study the strategies and the solutions of ethnic groups between in Chiangrai province and Khun Ming city, to find out the cooperative strategies of preventing the impacts of ethnic tourism between in Chiangrai and in Khun Ming city. The population was divided into 2 groups as 400 Thai tourists and 400 Foreign tourists. The research areas were 4 districts in Chiangrai: Muang Chiangrai district with many ethnic tourism-based attractions, Mae Sai district with fewer ethnic tourism- based attractions, Mae Chan district with few ethnic tourism- based attractions and Mae Loa district with no ethnic tourism- based attractions. The research instruments drawn from the in-depth interview and focus groups were questionnaires. The statistics used were percentage, mean and standard deviation.

There were both positive and negative impacts to Social, Culture and Environment where as there was only positive impacts in Economic which impacted to the ethnic groups' ways of life in Chiangrai.

Positive impacts in Social was a better ethnic groups' livelihood. There were new modern houses and various of daily facilities

Negative impacts in Social were the difficulty in agriculture such as pets being shut for tourists caused to some ethnic groups changed occupations for selling

The strategies sustainable ethnic tourism based enhanced in Chiangrai were education from the educational places to support the budget in advantage tourism activities. Where as, In Yunnan used the budget from the individual orgaanizations to support the activities, the traditional preservation and restore the ethnic tourism places. Therefore, if Chiangrai and Yunnan use the cooperated strategies, the more sustainable ethnic tourism based will be enhanced.

Keyword : Tourism, The ethnic groups'culture, The ethnic groups'roles and duties; community leadership and family leadership, The ethnic groups'festivals and activities, The ethnic groups'regulations and punishment.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1	บทนำ
	ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา..... 1
	วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย..... 2
	คำนิยามศัพท์เฉพาะ 2
	ขอบเขตการศึกษา..... 3
	ประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการวิจัย..... 3
	คำถามจากกรวิจัย..... 4
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
	เอกสารที่เกี่ยวข้อง..... 5
	นโยบายพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย..... 5
	การจัดการการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย..... 6
	อำเภอแม่สาย..... 6
	อำเภอเมืองเชียงราย 7
	อำเภอแม่จัน 8
	อำเภอแม่ลาว 9
	ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดเชียงรายและแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ..... 9
	แหล่งท่องเที่ยวอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย..... 10
	แหล่งท่องเที่ยว อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย..... 16
	แหล่งท่องเที่ยว อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย..... 19
	แหล่งท่องเที่ยวอำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย..... 25
	การจัดการท่องเที่ยวชนเผ่าในนครคุนหมิง มณฑลยูนนาน..... 26
	ชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย..... 29
	แม่ว้าเงิน..... 29
	แม่วาว..... 30
	เผ่าฮี้ก้อ..... 43
	เผ่าลีซอ..... 65

สารบาญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ลัวะ.....	82
ยางหรือกะเหรียง.....	85
เงี้ยวหรือไทยใหญ่.....	85
มุเซอ.....	91
เผ่าเย้า.....	109
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	154
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
ประชากร.....	160
กลุ่มตัวอย่าง.....	160
พื้นที่การวิจัย	160
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	160
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	162
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	162
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	162
4 ผลการวิจัย	
ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	176
ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า	
จังหวัดเชียงราย.....	177
ผลการศึกษา ผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่า	
จังหวัดเชียงราย กรณีศึกษา เปรียบเทียบจังหวัดเชียงรายกับ	
นครคุนหมิง วิเคราะห์จากคำถามการวิจัย	184
คำถามข้อที่ 1 การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่าใน	
จังหวัดเชียงรายหรือไม่ อย่างไร.....	184
คำถามข้อที่ 2 วิถีชีวิตชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนานแตกต่างกัน	
หรือไม่ อย่างไร.....	186

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
คำถามข้อที่ 3 มีแนวทางที่จะส่งเสริมการ ท่องเที่ยวชนเผ่าให้ เกิดความยั่งยืน อย่างไร	188
คำถามข้อที่ 4 นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชนเผ่า.....	188
คำถามข้อที่ 5 แนวทางและผลจากการแก้ไขผลกระทบของชนเผ่าใน จังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง แนวทางอะไร มีวิธีการแก้ไขต่างกัน หรือไม่ อย่างไร	189
คำถามข้อที่ 6 แนวทางการสร้างความร่วมมือ เพื่อป้องกันและการแก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้นจากผลกระทบจากการท่องเที่ยวชนเผ่าใน จังหวัดเชียงรายกับ นครคุนหมิงมีแนวทางอย่างไร.....	191
5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	194
ความแตกต่างทางวิถีชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายของประเทศไทย และมณฑลยูนนานของประเทศจีน	194
อภิปรายผลการวิจัย.....	195
ข้อเสนอแนะ.....	198
บรรณานุกรม.....	199
ภาคผนวก	
ก. แบบสอบถาม.....	201
ข. ผลงานวิจัยผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อชุมชนหมู่บ้าน กรณีศึกษาสถานที่ท่องเที่ยวของสวนวัฒนธรรมไตสิบสองปันนา ต่งเห่า.....	205
ค. การพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อการปกป้องรักษาวัฒนธรรม ดั้งเดิมของชนเผ่า กรณีศึกษาจังหวัดสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ชุนจิวเจีย	215
ง. ภาพการดำเนินการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกกับชนเผ่าต่างๆ	223
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	225

souvenirs. They were lazy to work in agriculture. A bad tourists' behaviour made ethnic groups to feel humble and unfair in social. Some ethnic groups changed to eat delicatessed food as a result of the imitating from the tourists. The tourists and guides took some drugs to use in the village.

Positive impacts in Culture were the ethnic groups' preserving their ways of life and they had an opportunity to learn and change their culture with the tourists.

Negative impacts in Culture were the ethnic groups' quarrel because of the income from tourism. The ethnic groups' culture were changed such as the religion of their own ancestors to be Christian cause to some old tradition were lost. The ethnic groups changed their dress but they still used their language to communicate within their groups. However they used Thai or other languages to communicate with the tourists cause to some ethnic words or phrases were lost.

Positive impacts in Enviroment was the preservation of forests and surrounding for the tourism industry.

Negative impacts in Enviroment was the problem of rubbish and dirtiness from the tourists.

Positive impacts in Economic was the increase of ethnic groups' income from tourism.

The research has shown the ethnic groups' ways of life in Chiangrai, Thailand were the same as in Yunnan, Republic of China for example the main ethnic groups' occupation was agriculture and they used tourism industry to increas their income. The ethnic groups had a chance to show, change, learn and paticipant their tradition with the tourists cause to they felt pround their own custom and confident to teach others. However, Chiangrai and Yunnan found the same decadent tourism place problem.

The collaborative strategies of preventing and the solutions in the impacts of ethnic tourism in Chiangrai was the community leaders and concerned participants for fostering the ethnic groups love and preserve there own tradition. In Yunnan, used the regulations from the government to preserve the tradition. Therefore, if Chiangrai and Yunnan use each strategies to apply for solving there problems, it may be better.

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

1	ชื่อเรียกปีใน 5 รอบ ของเมียน.....	116
2	แสดงจำนวน(ความถี่)และร้อยละของข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวชาวไทย.....	176
3	แสดงจำนวน(ความถี่)และร้อยละของข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ.....	175
4	แสดงจำนวน(ความถี่)และร้อยละของข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ชนเผ่าของนักท่องเที่ยวชาวไทย.....	177
5	แสดงจำนวน (ความถี่) และร้อยละของข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า ของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ.....	178
6	แสดงจำนวนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และเกณฑ์ กำหนดระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่มีต่อการท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย.....	180
7	แสดงจำนวนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และเกณฑ์ กำหนดระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่มีต่อการท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย.....	182

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเป็นอย่างมาก ซึ่งสร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมหาศาล ในปี พ.ศ. 2547 จากสถิติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเข้ามาเที่ยวประเทศไทยเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 12 ล้านคน สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวมากกว่า 384,000 ล้านบาท และรายได้ที่มาจากนักท่องเที่ยวชาวไทยสูงถึง 322,000 ล้านบาท

จังหวัดเชียงใหม่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในหลายๆ รูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และอื่นๆ ซึ่งการท่องเที่ยวชนเผ่าเป็นการท่องเที่ยวอีกประเภทหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ประเทศไทยและจังหวัดเชียงใหม่ เป็นที่นิยมอย่างมากจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ

การท่องเที่ยวชนเผ่าในอดีต เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศนิยมมาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยใช้วิธีเดินทางด้วยเท้า เพื่อเข้าไปชมวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของชนเผ่า แต่เมื่อการท่องเที่ยวได้เข้าไปสู่หมู่บ้านหรือท้องถิ่นของชนเผ่ามากขึ้น เงิน วัตถุนิยม และวัฒนธรรมต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวนำเข้าไปสู่หมู่บ้านนั้นๆ ทำให้ชนเผ่าเห็นความแตกต่างของผู้คนหรือสมาชิกในหมู่บ้านที่มีอาชีพเกี่ยวกับการบริการนักท่องเที่ยว มีสภาพความเป็นอยู่และฐานะดีขึ้น สิ่งต่างๆ ที่เคยเป็นวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย รูปแบบประเพณีต่างๆ ที่เคยทำกันมาอย่างปกติก็ต้องจัดทำให้นักท่องเที่ยวชม เช่น ประเพณีขึ้นปีใหม่ การเดินรำ การแต่งกายในวันสำคัญ พิธีกรรมต่างๆ แม้ที่อยู่อาศัยของตนเองก็กลายเป็นบ้านพักให้นักท่องเที่ยวได้พักแรมกัน ทำให้ชนเผ่าคนอื่นสนใจที่จะให้บริการนักท่องเที่ยวมากขึ้นจึงทำให้วิถีชีวิตของชนเผ่าเปลี่ยนไปมาก โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่าเป็นที่นิยมมักจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้าไปเที่ยว ซึ่งในอนาคตหมู่บ้านของชนเผ่าที่ไม่มีแหล่งท่องเที่ยวก็อาจจะต้องกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวก็เป็นได้

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทราบถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงใหม่ ทราบถึงความแตกต่างทางวิถีชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงใหม่ของประเทศไทยและมณฑลยูนนานของประเทศจีน ค้นหาแนวทางที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงใหม่ให้เกิดความยั่งยืน ทราบว่านักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับ

การท่องเที่ยวชนเผ่าของจังหวัดเชียงราย ทราบว่าการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย กับนครคุนหมิงแตกต่างกันหรือไม่ และค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เป็นผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาความแตกต่างทางวิถีชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายของประเทศไทยและมณฑลยูนนานของประเทศจีน
3. เพื่อศึกษาแนวทางที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายให้เกิดความยั่งยืน
4. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวชนเผ่าของจังหวัดเชียงราย
5. แนวทางและผลจากการแก้ไขผลกระทบของชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง
6. แนวทางการสร้างความร่วมมือ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบจากการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ที่เดินทางไปอยู่ในสถานที่อันมิใช่ที่พักถาวรของตน ซึ่งอาจมีการค้างคืนหรือไม่ก็ได้ แต่การเดินทางแต่ละครั้งต้องไม่เกิน 90 วัน เป็นการเดินทางไปโดยสมัครใจด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตามที่มีใช่การไปประกอบอาชีพหรือหารายได้

2. การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางใดๆก็ตามเป็นการเดินทางตามเงื่อนไขสากล 3 ประการ คือ

ประการที่ 1 การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว แต่ไม่ใช่ไปตั้งหลักแหล่งเป็นการถาวร

ประการที่ 2 การเดินทางนั้นเป็นไปด้วยความสมัครใจ หรือความพึงพอใจของผู้เดินทางเอง ไม่ใช่เป็นการถูกบังคับ ไม่ใช่เพื่อทำสงคราม

ประการที่ 3 เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตามที่มีใช่ประกอบอาชีพหรือหารายได้ แต่เดินทางมาเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อเยี่ยมเยียนญาติมิตร เพื่อความเบิกบานบันเทิงเริงรมย์ เพื่อเล่นกีฬาต่างๆ เพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้ และเพื่อติดต่อธุรกิจ

3. วัฒนธรรมของชนเผ่า หมายถึง การแต่งกาย การใช้ภาษา ตัวอักษร ศาสนา ความเชื่อ การละเล่น ลักษณะครัวเรือน การประกอบอาชีพ อาหาร การบริโภค บทเพลง และทำรำ

4. ลักษณะบทบาทและหน้าที่ของชนเผ่า หมายถึง กลุ่มผู้นำทางการปกครอง และกลุ่มผู้นำเครือญาติ

5. กิจกรรมและประเพณีทางสังคม หมายถึง การเข้าหมู่บ้าน การพบปะทักทาย การเยี่ยมบ้าน การเข้าร่วมพิธีกรรม พิธีกรรมที่สำคัญ วันหยุด การเซ่นไหว้ผี และการรักษาอาการเจ็บปวด

6. ข้อห้ามและบทลงโทษของชนเผ่า หมายถึง ข้อปฏิบัติของชนเผ่า และการลงโทษชุมชนของชนเผ่า

ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาเฉพาะชนเผ่าที่มีอยู่ในกลุ่มอำเภอเป้าหมาย 4 อำเภอคือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่จัน อำเภอแม่สาย และอำเภอแม่ลาว และนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางไปท่องเที่ยวแบบชนเผ่าในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงราย เท่านั้น

ประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงแนวทางที่จะป้องกันผลกระทบของการท่องเที่ยวส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย ทั้งในปัจจุบัน และอนาคต

2. ทำให้ทราบถึงความแตกต่างทางวิถีชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายของประเทศไทย และมณฑลยูนนานของประเทศจีน

3. ทำให้ทราบถึงแนวทางที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวชนเผ่าให้เกิดความยั่งยืน

4. ทำให้ทราบถึงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวว่ามีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชนเผ่าของจังหวัดเชียงราย

5. ทำให้ทราบถึงความแตกต่างของการท่องเที่ยวนั้นส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง

6. แนวทางและผลจากการแก้ไขผลกระทบของชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง

7. แนวทางการสร้างความร่วมมือ เพื่อป้องกันและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบจากการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง

8. มีความร่วมมือในระดับอนุภาคทางการท่องเที่ยวชนเผ่าในระดับต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นระดับหน่วยงานทางการศึกษา หน่วยงานทางด้านวิจัย หน่วยงานทางการท่องเที่ยว และหน่วยงานอื่นๆที่จะตามมาในอนาคต

คำถามงานวิจัย

คำถามข้อที่ 1 การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่าในจังหวัด เชียงรายหรือไม่ อย่างไร

คำถามข้อที่ 2 วิถีชีวิตชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนานแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

คำถามข้อที่ 3 มีแนวทางที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวชนเผ่าให้ เกิดความยั่งยืนอย่างไร

คำถามข้อที่ 4 นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชนเผ่า

คำถามข้อที่ 5 แนวทางและผลจากการแก้ไขผลกระทบของชนเผ่าใน จังหวัด เชียงรายกับ นครคุนหมิง แนวทางอะไร มีวิธีการแก้ไขต่างกันหรือไม่ อย่างไร

คำถามข้อที่ 6 แนวทางการสร้างความร่วมมือ เพื่อป้องกันและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น จากผลกระทบจากการท่องเที่ยวชนเผ่าใน จังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง มีแนวทางอย่างไร

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่า
จังหวัดเชียงราย กรณีศึกษา เปรียบเทียบจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง จำเป็นต้องศึกษาเอกสาร
และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. นโยบายและการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย
2. การจัดการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย
3. การจัดการท่องเที่ยวชนเผ่าในนครคุนหมิง
4. ชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย
5. ชนเผ่าในนครคุนหมิง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ
2. งานวิจัยต่างประเทศ

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. นโยบายพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย

ปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจโดยรวม
ของประเทศเป็นอย่างมาก โดยสร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมหาศาล อย่างเช่นในปี
พ.ศ. 2547 จากสถิติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่ได้มา
ท่องเที่ยวประเทศไทยเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 12 ล้านคน มีรายได้จากการท่องเที่ยว 384,000
ล้านบาท และรายได้ที่มาจากนักท่องเที่ยวชาวไทยสูงถึง 322,000 ล้านบาท

จังหวัดเชียงรายมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และอื่นๆ อีกหลายรูปแบบ
จากสถิติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ. 2546 จังหวัดเชียงรายได้ต้อนรับนักท่องเที่ยว
เป็นจำนวนทั้งสิ้น 708,794 คน ซึ่งการท่องเที่ยวอีกประเภทหนึ่งที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศไทย
และจังหวัดเชียงรายนั่นก็คือ การท่องเที่ยวชนเผ่า ซึ่งปัจจุบันเป็นที่นิยมอย่างมากจากนักท่องเที่ยว
ทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ

การท่องเที่ยวชนเผ่าในอดีตที่ผ่านมาเป็นการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่นิยมท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยใช้วิธีเดินทางด้วยเท้า เพื่อเข้าไปชมวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของชนเผ่าแต่เมื่อการท่องเที่ยวได้เข้าไปสู่หมู่บ้านหรือท้องถิ่นของชนเผ่ามากขึ้น เงิน วัสดุนิยม และวัฒนธรรมต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวนำเข้าไปสู่หมู่บ้านนั้นๆ ทำให้ชนเผ่าด้วยตนเอง เห็นความแตกต่างของผู้คน หรือสมาชิกในหมู่บ้านที่ให้บริกการนักท่องเที่ยว หรือมีอาชีพให้บริการ นักท่องเที่ยว มีเงินทอง ฐานะดีขึ้น สิ่งต่างๆ ที่เคยเป็นวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย ประเพณีที่เคยทำกัน มาอย่างปกติก็ต้องจัดทำให้นักท่องเที่ยวชม อย่างเช่น ประเพณีขึ้นปีใหม่ การแต่งกายในวันสำคัญ พิธีกรรมต่างๆ แม้ที่อยู่อาศัยของตนเองก็กลายมาเป็นบ้านพักให้นักท่องเที่ยวได้พักแรมกัน ทำให้คนอื่นที่เหลือกก็เริ่มหันไปสนใจที่จะให้บริการนักท่องเที่ยวมากขึ้น จะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตของชนเผ่าเองนับจากอดีตจนถึงปัจจุบันเปลี่ยนไปมากโดยเฉพาะในอำเภอ ที่มีแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่าที่เป็นที่นิยมมักจะมีนักท่องเที่ยวหลากหลายเข้าไปท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก และในอนาคตตามหมู่บ้านของชนเผ่าที่ไม่มีแหล่งท่องเที่ยวก็อาจจะต้องกลายเป็นมาเป็น แหล่งท่องเที่ยวก็เป็นได้

2. การจัดการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย

อำเภอแม่สาย

หมู่บ้านชาวเขาบ้านผาฮี้ ตั้งอยู่ริมถนนสายพระธาตุดอยตุง – บ้านผาฮี้ เป็นหมู่บ้าน ชาวเขาเผ่าอีเก้อ และมุเซอ ซึ่งยังคงดำรงวัฒนธรรมชาวเขาแบบดั้งเดิมอยู่ บริเวณนี้เป็นจุดที่ มองเห็นทัศนียภาพที่งดงามมากที่สุดในโครงการพัฒนาตอยตุง นอกจากนี้หากเดินทางไปในเดือน มกราคม กุมภาพันธ์ ยังจะได้ชมการแบ่งบานของดอกซากุระอย่างสวยงาม

หมู่บ้านชาวเขาผานฮี ตั้งอยู่ถนนสายพระธาตุดอยตุง – บ้านผานฮี ห่างจากพระธาตุดอยตุง ประมาณ 10 กม. หมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่าอาข่า บ้านผานฮี ตำบลเวียงพางคำ มีสภาพ ภูมิทัศน์ที่สวยงาม บริเวณโดยรอบหมู่บ้าน เป็นภูเขาหินอ่อน หินปูน มีถ้ำเล็ก ถ้ำน้อย ที่ยังไม่ได้ รับการพัฒนา จึงเหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการความท้าทาย สัมผัสกับวิถีชีวิตชาวไทยภูเขา จากเดิมเป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นศูนย์บำบัดยาเสพติดชาวเขาในพื้นที่โครงการพัฒนาตอยตุง และได้รับการพัฒนา กลายเป็นศูนย์ฝึกอาชีพผานฮี นอกจากวิวทิวทัศน์สวยงามแล้ว ยังมีเส้นทางเดิน ทางเดินป่า เส้นทางที่ป็นป้ายหน้าผา เส้นทางเดินชมถ้ำที่ยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว โดยองค์การบริหารส่วนตำบลเวียงพางคำ ได้ซ่อมแซมเส้นทางและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ น่าสนใจขึ้น

อำเภอเมืองเชียงราย

มีการจัดการท่องเที่ยวชนเผ่าแบบทัวร์ข้างชมวิถีชีวิตของชนเผ่าที่บ้านกะเหรี่ยงรวมมิตร ตั้งอยู่ริมแม่น้ำกกฝั่งซ้าย นอกจากชาวกระเหรี่ยงแล้วยังมีหมู่บ้านชาวเขาเผ่าอาข่าและลาหู่ใน ละแวกใกล้เคียง เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการพัฒนาคุณภาพเพื่อใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจากองค์กร เอกชนและประสบความสำเร็จจากการนำข้างมาเป็นพาหนะนำเที่ยวหมู่บ้านชาวเขา ปัจจุบันจัดเป็นศูนย์กลางชาวเขาในแถบ อำเภอเมืองเชียงราย สามารถเดินทางได้สะดวก ทั้งทาง รถโดยสารประจำทาง รถยนต์ส่วนบุคคล หรือทางเรือหางยาว ล่องแม่น้ำกกเพื่อที่ข้างเที่ยวชม หมู่บ้านชาวเขา เส้นทางท่องเที่ยวบนหลังช้างจะพาไปท่องเที่ยวหมู่บ้านชาวเขาเผ่าต่างๆ ที่มีทั้ง กะเหรี่ยง อาข่า ลาหู่ เข้า แล้วแต่นักท่องเที่ยวจะเลือกแต่เส้นทางปกติคือเส้นทางไปบ้านจะตอของ ลาหู่ในเที่ยวกลับจะพาไปล่องน้ำกก กลับมายังแคมป์ช้าง

นอกจากนั้น อำเภอเมืองเชียงรายยังมีน้ำพุร้อนห้วยหมากเหลี่ยม เป็นน้ำพุร้อนธรรมชาติมี อุณหภูมิความร้อนประมาณ 67 องศาเซลเซียส มีที่ตั้งอยู่ภายในวงอุทยานน้ำตกร้อยแก้ว – บ่อน้ำ ร้อนห้วยหมากเหลี่ยม บ้านผาเสวีรัฐพัฒนา ตำบลดอยฮาง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย สามารถเดินทางโดยรถยนต์ รถจักรยานยนต์หรือทางเรือจากท่าเรือสะพานแม่ฟ้าหลวง ขึ้นไป ตามลำน้ำกกประมาณ 20 นาที บริเวณที่ตั้งของน้ำพุร้อนเป็นที่ราบได้ร่มไม้ติดลำน้ำกก มีกระโจม อาบน้ำแร่ธรรมชาติแบบกลางแจ้งบริการฟรีให้กับนักท่องเที่ยว บริเวณที่ราบสามารถกางเต็นท์ นอนหรือจัดแคมป์ปิ้งเป็นหมู่คณะ ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวมาเป็นจำนวนมากตลอดปี ทั้งนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลดอยฮาง ร่วมกับวนอุทยานน้ำตกร้อยแก้ว – บ่อน้ำร้อนห้วยหมากเหลี่ยม ได้ก่อสร้างห้องอาบน้ำแร่มาตรฐานบริการให้กับนักท่องเที่ยว จำนวน 20 ห้อง

น้ำตกร้อยแก้ว เป็นน้ำตกธรรมชาติที่เกิดจากลำน้ำห้วยแก้วที่มีต้นกำเนิดอยู่ในเขตตำบล ห้วยชมภู มีที่ตั้งอยู่ในท้องที่บ้านโป่งน้ำร้อน ตำบลดอยฮาง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย สามารถเดินทางโดยรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ ด้วยถนนลาดยางประมาณ 18 กม. และ ถนนลูกรังอีก 6 กม. และเดินทางด้วยเท้าอีก 300 เมตร ก็จะถึงตัวน้ำตก สภาพภูมิประเทศบริเวณ ที่ตั้งตัวน้ำตกเป็นป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์หลากหลายพันธุ์ นอกจากนี้บริเวณใกล้เคียงยังมี หมู่บ้านชาวเขาอาศัยอยู่หลายเผ่าที่ยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชนเผ่าดั้งเดิมของตนเอง ให้อยู่ มีบ้านพักแบบ Home Stay ให้เช่าพักอาศัยอยู่ใกล้บริเวณน้ำตก ทั้งนี้ ยังมีไร่ชา, สวนผลไม้ เมืองหนาวที่สวยงามให้ชมอีกด้วย ซึ่งปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลดอยฮางได้ปรับเกรด เส้นทางที่เป็นถนนลูกรังให้สามารถเดินทางเข้าไปเที่ยวน้ำตกร้อยแก้วได้สะดวกตลอดปี

น้ำตกห้วยแม่ซ้าย ตั้งอยู่ในเขตบ้านห้วยแม่ซ้าย ตำบลแม่ยาว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองเชียงราย ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 19 กม. โดยใช้เส้นทางร่องเสือเต้น - ห้วยชม เป็นถนนลาดยางจนถึงหมู่บ้านห้วยแม่ซ้าย ต่อจากนั้นเป็นถนนลูกรังอีกประมาณ 3 กม. บริเวณน้ำตกมีความร่มรื่นเย็นสบายเต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่เหมาะแก่การท่องเที่ยวพักผ่อนเป็นอย่างยิ่ง นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางโดยทางรถยนต์ส่วนตัว รถยนต์โดยสาร หรือจะนั่งช้างตากหมู่บ้านห้วยแม่ซ้ายเข้าไปน้ำตกก็ได้ เส้นทางที่จะไปน้ำตกห้วยแม่ซ้าย จะผ่านบ้านห้วยแม่ซ้าย ซึ่งในหมู่บ้านมีชาวเขาเผ่าต่างๆ อาศัยอยู่ เช่น เย้าอาซาว ลาหู่ และลีซอ

อำเภอแม่จัน

มีการจัดการท่องเที่ยวชนเผ่าในรูปแบบของ พิพิธภัณฑ์ชีวิต ที่บ้านหล่อซา ซึ่งตั้งอยู่ถนนสายท่าตอน-แม่จัน ทางหลวงหมายเลข 1089 แม่จัน - ท่าตอน เป็นโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วม ได้รับการสนับสนุนโดย สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (พีดีเอ - เชียงราย) เป็นโครงการนำร่อง ก่อนที่จะเผยแพร่การพัฒนาแบบเดียวกันนี้สู่หมู่บ้านชาวเขาเผ่าอื่นๆต่อไป นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับวิถีการดำเนินชีวิตประจำตัวตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทยภูเขาเผ่าอาซาว ซึ่งนับว่าเป็นโครงการที่น่าสนใจมาก

มีการจัดร้านค้าขายสินค้าพื้นเมืองชาวเขา ที่บ้านห้วยใจ๋ - ขอบป่าคา และบ้านธรรมจิก ตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นสถานที่จำหน่ายสินค้าพื้นเมืองชาวเขา และหัตถกรรมชาวเขา และเยี่ยมชมวิถีชีวิตของชาวเขาชนเผ่าอาซาว, อีโก้, เย้า ฯลฯ โดยศูนย์พัฒนาสงเคราะห์ชาวเขาและหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนกำลังดำเนินการจัดการท่องเที่ยวให้มีลักษณะ Home stay, long stay (ท่องเที่ยวแบบเข้าไปอยู่อาศัยกับชาวบ้านตามสภาพท้องถิ่น) ที่หมู่บ้านอีโก้ดอยแสนใจ ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางขึ้นสู่ออยแม่สลอง เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีการจัดแสดงประเพณีที่น่าสนใจ คือ ประเพณีไล่ชิงช้า ซึ่งจัดขึ้นในราวเดือนสิงหาคมของทุกปี

น้ำพุร้อนป่าตึง เป็นแหล่งน้ำพุร้อนที่ใหญ่ที่สุดใน จังหวัดเชียงราย อยู่ที่ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จันในเขตมี่อน้ำพุร้อนขึ้นหลายจุด เป็นน้ำร้อนที่ไหลขึ้นมาสมำเสมอ เกิดจากน้ำฝนที่ไหลซึมลงไปผสมกับน้ำข้างล่างในแหล่งเก็บกักเดิม ซึมไปตามรอยเลื่อนแล้วสัมผัสกับหินที่ยังร้อนอยู่ภายใต้ผิวโลก จึงได้รับความร้อนจนละลาย แร่ธาตุต่างๆ จากหินปะปนกับน้ำ เมื่อได้รับความร้อนเพิ่มสูงขึ้น ความดันจะเพิ่มขึ้นตามรอยแยกเลื่อน ปรากฏเป็นน้ำพุร้อน น้ำพุร้อนที่อำเภอแม่จัน มีอุณหภูมิแหล่งกักเก็บในระดับ 175-200 องศาเซลเซียส น้ำที่พุ่งขึ้นมาจึงมีอุณหภูมิสูงและปานกลางต่างกันไป บางแห่งมีกลิ่นกำมะถันปนออกมาด้วย น้ำพุร้อน อำเภอแม่จัน ได้รับ

การพัฒนาจากสำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายและองค์การบริหารส่วนตำบลป่าตึงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายอีกแห่งหนึ่ง

อำเภอแม่ลาว

อ่างเก็บน้ำห้วยล้านพลับพลา เป็นสถานที่เหมาะสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ ตั้งอยู่ หมู่ที่ ๕ ตำบลโป่งแพร์ ห่างจาก อ.เมืองเชียงราย ถนนสายเด่นห้า – ดงมะดะ ประมาณ ๒๐ กม.และห่างจากถนนใหญ่ประมาณ ๓ กม.

มีชนเผ่าหลายชนเผ่าในอำเภอแม่ลาว เช่น อาข่า มูเซอ และชนเผ่าปืซู ซึ่งเป็นชนเผ่าที่พบแห่งเดียวในประเทศไทย ดังนั้นความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชนเผ่าจึงเป็นที่น่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสกับวิถีชีวิตชนเผ่า

การจัดการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย ได้รับความร่วมมือ ในการสนับสนุนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดเชียงรายและแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่ทางด้านเหนือสุดของประเทศไทย อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครทางทิศเหนือประมาณ 805 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 11,678.369 ตารางกิโลเมตร อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 416 เมตร

จังหวัดเชียงราย มีอาณาเขต ติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดประเทศเมียนมาร์ (สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า) และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศตะวันออก ติดสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดจังหวัดพะเยา และจังหวัดลำปาง

ทิศตะวันตก ติดจังหวัดเชียงใหม่

ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดเชียงราย มีภูมิประเทศจัดอยู่ในประเภทเทือกเขาสูงในทวีปตอนเหนือ (North Continental Highland) มีที่ราบสูงเป็นหย่อม ๆ ในเขตอำเภอแม่สรวย อำเภอเวียงป่าเป้าและอำเภอเชียงของ บริเวณเทือกเขามีชั้นความสูง 1,500 - 2,000 เมตร จากระดับน้ำทะเล ส่วนบริเวณที่ราบที่มีระดับต่ำสุด คือที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง อยู่ทางตอนใต้ของอำเภอเชียงของ

ลักษณะภูมิอากาศ

เนื่องจากจังหวัดเชียงรายตั้งอยู่เหนือสุดของประเทศไทย จึงทำให้ได้รับอิทธิพลจากทะเลน้อย ประกอบกับภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูงและป่าไม้ จึงทำให้ระดับอุณหภูมิในแต่ละฤดู

แตกต่างกันมากในปี พ.ศ.2541 จังหวัดเชียงรายมีอุณหภูมิสูงสุดถึง 36.4 องศาเซลเซียสในเดือนเมษายน และอุณหภูมิต่ำสุดเพียง 8.7 องศาเซลเซียสในเดือนธันวาคม

การคมนาคม และขนส่ง

การคมนาคมขนส่งที่สำคัญของจังหวัดเชียงรายมีทั้งทางบกและทางอากาศ ส่วนทางน้ำเป็นลักษณะของการท่องเที่ยวธรรมชาติ

ทางบก ประกอบด้วยทางหลวงแผ่นดิน ซึ่งเป็นเส้นทางสำคัญที่ตัดผ่านอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดและเชื่อมระหว่างจังหวัดเชียงรายกับจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงรายกับจังหวัดพะเยา ทางหลวงจังหวัดเชื่อมระหว่างจังหวัดกับอำเภอต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีทางมาตรฐาน รพช. ซึ่งใช้ติดต่อภายในจังหวัด

ทางอากาศ จังหวัดเชียงรายมีสนามบิน 2 แห่ง เป็นสนามบินที่ใช้ในราชการกองทัพอากาศ 1 แห่ง ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองเชียงราย และสนามบินเพื่อการพาณิชย์ 1 แห่ง ตั้งอยู่บริเวณตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นสนามบินพาณิชย์ที่สามารถรองรับเครื่องบินโดยสารขนาดใหญ่ที่บินระหว่างประเทศได้ มีการติดตั้งอุปกรณ์เครื่องมือสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และทันสมัย

แหล่งท่องเที่ยวอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งรายมหาราช

ตั้งอยู่ที่ห้าแยกพ่อขุน พ่อขุนเม็งรายเป็นโอรสของพญาลาวเม็งแห่งราชวงศ์ลัวะสังคราช กษัตริย์ผู้ครองเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน กับพระนางอัมมิงจอมเมือง ประสูติเมื่อ วันอาทิตย์ แรม 9 ค่ำ เดือนอ้าย ปีกุน เอกศกจุลศักราช 601 ตรงกับพุทธศักราช 1782 และเสด็จสวรรคตที่เมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ.1854 รวมพระชนมายุได้ 72 พรรษา พ่อขุนเม็งรายได้สร้างเมืองเชียงรายขึ้นบนดอยทอง จากรากฐานเดิมที่เคยเป็นเมืองมาก่อน เมื่อปี พ.ศ. 1805 ทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังรายและรวบรวมบ้านเล็กเมืองน้อยเข้าเป็นอาณาจักรล้านนาไทยจนเจริญรุ่งเรืองจวบจนปัจจุบัน

วัดพระสิงห์

ตั้งอยู่ที่ถนนท่าหลวง เดิมเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ที่อยู่เมืองเชียงใหม่ ปัจจุบัน พระอุโบสถเป็นรูปทรงแบบศิลปะล้านนา สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้ามหาพรหม พระอนุชาของพระเจ้ากือนาเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ นอกจากนั้นบานประตูยังออกแบบโดย คุณดวัลย์ ดัชนี บอกเรื่องราวเกี่ยวกับดิน น้ำ ลม ไฟ และ แกะสลักโดยฝีมือสล่าอำนวย ชาวเชียงราย

วัดพระแก้ว

ตั้งอยู่ที่ถนนไตรรัตน์ เป็นวัดที่ค้นพบพระแก้วมรกตองค์ที่ประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร ตามประวัติกล่าวว่าพบในเจดีย์วัดพระแก้วที่ถูกฟ้าผ่าพังทลายลงในสมัยพระเจ้ามังสามแกน เจ้าผู้ครองนครเมืองเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 1977 พบเป็นพระพุทธรูปลงรักปิดทอง และเมื่อแกะเทาะรักออกจึงพบว่าเป็นพระพุทธรูปสีเขียวที่สร้างด้วยหยก ปัจจุบันชาวเชียงรายได้สร้างพระแก้วมรกตองค์ใหม่ขึ้นแทน เรียกว่า พระหยกเชียงราย หรือ "พระพุทธรตนกรณวุดิวีสานุสรณ์มงคล"

วัดพระธาตุดอยจอมทอง

ตั้งอยู่บนดอยทอง ซึ่งเป็นที่ตั้งของหลักเมืองเชียงราย ตามตำนานกล่าวว่า เป็นบริเวณที่พระยาเวือนแก้ว ผู้ครองนครไชยนาทรายณ์ทรงสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1483 ก่อนที่พ่อขุนเม็งรายจะมาสร้างเมืองเชียงราย เนื่องจากเกิดแผ่นดินไหวทำให้พระธาตุเจดีย์องค์เดิมพังทลายลง จึงได้สร้างพระธาตุเจดีย์องค์ใหม่ขึ้นมาพร้อมกับการสร้างเมือง ส่วนเจดีย์องค์ปัจจุบันได้ถูกสร้างขึ้นมาใหม่

วัดร่องขุน

ตั้งอยู่ที่บ้านร่องขุน กม.ที่ 817 ก่อนถึงตัวเมือง 12 กม. ออกแบบและสร้างโดยอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ลักษณะเด่นของวัดคือ พระอุโบสถตกแต่งด้วยลวดลายกระจกสีเงินแวววาวเป็นเชิงชั้นลดหลั่นกันไป หน้าบันประดับด้วยพญานาคมีวงงาดูแปลกตาน่าสนใจมาก ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถเป็นฝีมือภาพเขียนของอาจารย์เอง

พิพิธภัณฑ์อุปคำ

ตั้งอยู่ที่ถนนหน้าค้าย เป็นพิพิธภัณฑ์ส่วนตัวของอาจารย์จตุลศักดิ์ สุริยะไชย ที่ได้รวบรวมข้าวของเครื่องใช้ของชนชาติใดต่าง ๆ และกษัตริย์ในอดีตประมาณ 500 - 1,000 ปี ที่ผ่านมารวมทั้งโบราณวัตถุที่หาชมได้ยาก เช่น บัลลังก์ของกษัตริย์ฉลองพระองค์ทองคำแท้ เครื่องประดับเงิน เป็นต้น เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมทุกวันตั้งแต่เวลา 10.00 - 21.00 น. โทร. 713349

พิพิธภัณฑ์ชาวเขา

ตั้งอยู่ที่ถนนธนาลัย ดำเนินงานโดยสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนจังหวัดเชียงราย จัดแสดงและจัดฉายสไลด์ โชว์วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัตถุสิ่งของ เครื่องมือ เครื่องใช้ ชุดแต่งกายประจำเผ่า มีข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับชาวไทยภูเขา 6 เผ่า คือ อาข่า ลีซอ กะเหรี่ยง มูเซอ เย้า และม้ง

กู่พระเจ้าเม็งราย

ตั้งอยู่หน้าวัดงำเมือง บนดอยงำเมืองในเขตตัวเมืองเชียงราย กู้นี้เป็นอนุสาวรีย์สำคัญแห่งหนึ่ง เพราะเป็นที่บรรจุอัฐิพ่อขุนเม็งรายมหาราช ตามประวัติกล่าวว่า พระเจ้าชัยสงคราม

ราชโอรสพระเจ้าเม็งรายเมื่อได้มอบราชสมบัติให้พระเจ้าแสนภูราชโอรส ให้ขึ้นครองนครเชียงใหม่ แล้ว พระองค์ก็นำอัฐิพระราชบิดามาประทับอยู่ที่เมืองเชียงราย และได้โปรดเกล้าฯ สร้างกุบ্বরจฺอัฐิของพระราชบิดาไว้ ณ ดอยง่าเมืองแห่งนี้

สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ฯ เชียงราย

ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงราย ประมาณ 8 กม. บนเส้นทางเชียงราย-แม่จัน เข้าไปทางด้านหลังสถาบันราชภัฏเชียงราย ภายในสวนมีทัศนียภาพสวยงาม บรรยากาศร่มรื่น เนื้อที่ 620 ไร่ มีหนองบัวที่กว้างขวางถึง 223 ไร่ เป็นที่ทำให้สถานที่แห่งนี้เข้าไปพักผ่อนหย่อนใจ เพราะน้ำในหนองบัวใสเย็นและปริ่มตลอดปี บนพื้นที่รอบหนองบัว เป็นที่ตั้งของพลับพลา ศาลาตากอากาศ อาคารต่างๆ ตกแต่งสวนด้วย วงเวียนดอกไม้ พื้นที่ลาดเนินเขา มีทั้งสวนไม้และสวนป่าล้ม น้ำแม่กก

เป็นแม่น้ำที่ไหลผ่านตัวเมืองเชียงราย มีความยาวรวมทั้งสิ้น 130 กม. นักท่องเที่ยวสามารถเช่าเรือจากท่าเรือแม่น้ำจากตัวเมือง เพื่อท่องเที่ยวชมทัศนียภาพของแม่น้ำกก ซึ่งสองฝั่งเป็นป่าเขาที่สวยงามตามธรรมชาติ นอกจากนี้ยังสามารถแวะชมหมู่บ้านชาวเขาต่าง ๆ เช่น อีโก้ ลีซอ กะเหรี่ยง ฯลฯ หรือจะแวะปางช้าง เพื่อนั่งช้างเที่ยวป่ารอบบริเวณนั้นก็ได้

พระธาตุแม่แอบ

เป็นพระธาตุที่ตั้งอยู่บนสันเขาแม่แอบ ติดลำน้ำกก บ้านดอยฮางนอก ตำบลดอยฮาง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ห่างจากอำเภอเมืองเชียงราย ประมาณ 10 กม. เดิมชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงเล่าขานกันว่า มีปรากฏการณ์ลำแสงลอยขึ้นมาบริเวณที่ตั้งตัวพระธาตุในเวลากลางคืนจำนวนหลายดวง จึงได้พากันไปสำรวจพบพระธาตุองค์เดิมที่ชำรุดทรุดโทรมอยู่ จึงได้ร่วมกันปฏิสังขรณ์และสร้างพระธาตุองค์ใหม่ขึ้นครอบพระธาตุองค์เดิมไว้ และได้อัญเชิญพระหยกที่ขุดได้บริเวณนั้นมาประดิษฐานในตัวพระธาตุ ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาสักการะบูชาอยู่เป็นประจำ นอกจากนี้ บริเวณที่ตั้งพระธาตุยังเป็นจุดชมวิวลำน้ำกกที่สวยงามอีกแห่งหนึ่งด้วย

พระธาตุกองข้าว

เป็นพระธาตุที่ตั้งอยู่เทือกเขาหินปูนรูปกองข้าว ติดลำน้ำกก บ้านฮ้องฮ้อ ตำบลดอยฮาง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ห่างจากอำเภอเมืองเชียงรายประมาณ 6 กม. ภายในตัวพระธาตุมีถ้ำที่เคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์จำนวนมากต่อมาในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีขโมยชุดเอาพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ไปหมด คงเหลือแต่ความสวยงามของโพรงถ้ำที่มีหินงอกหินย้อยให้ชมอยู่เช่นเดิม ต่อมาชาวบ้านแม่แอบได้นำพระพุทธรูปขึ้นไปประดิษฐานบนยอดเขาและทำทางเดินเท้าขึ้นไปถึงยอดเขา เพื่อให้ชาวบ้านได้ไปสักการะพระพุทธรูปและชมวิว

ลำน้ำกกที่สวयงาม นอกจากนี้ บริเวณพระธาตุยังเป็นที่ตั้งของสำนักวิปัสสนากัมมัฐานของพระสงฆ์, แม่ชีและชาวบ้านที่มีความเลื่อมใสทางศาสนาที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงรายด้วย

น้ำพุร้อนห้วยหมากเหลี่ยม

เป็นน้ำพุร้อนธรรมชาติมีอุณหภูมิความร้อนประมาณ 67 องศาเซลเซียส มีที่ตั้งอยู่ภายในวนอุทยานน้ำตกร้อยแก้ว – บ่อน้ำร้อนห้วยหมากเหลี่ยม บ้านผาเสริรัฐพัฒนา ตำบลดอยฮาง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ห่างจากอำเภอเมืองเชียงราย ประมาณ 20 กม. สามารถเดินทางโดยรถยนต์ รถจักรยานยนต์ ด้วยทางลาดยางตลอดสายหรือเดินทางโดยทางเรือจากท่าเรือสะพานแม่ฟ้าหลวง ขึ้นไปตามลำน้ำกกประมาณ 20 นาที ก็ถึงท่าเรือบริเวณน้ำพุร้อนได้ บริเวณที่ตั้งของน้ำพุร้อนเป็นที่ราบได้ร่มไม้ดีดลำน้ำกก เนื้อที่ประมาณ 500 ไร่ มีบึงบัวที่มีดอกบัวขึ้นอย่างสวยงาม มีกระโจมอาบน้ำแร่ธรรมชาติแบบกลางแจ้งบริการฟรีให้กับนักท่องเที่ยว บริเวณที่ราบสามารถกางเต็นท์นอนหรือจัดแคมป์ปิ้งเป็นหมู่คณะปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวมาเป็นจำนวนมากตลอดปี ทั้งนี้องค์การบริหารส่วนตำบลดอยฮาง ร่วมกับวนอุทยานน้ำตกร้อยแก้ว – บ่อน้ำร้อนห้วยหมากเหลี่ยม ได้ก่อสร้างห้องอาบน้ำแร่มาตรฐานบริการให้กับนักท่องเที่ยวจำนวน 20 ห้อง

น้ำตกร้อยแก้ว

เป็นน้ำตกธรรมชาติที่เกิดจากลำน้ำห้วยแก้วที่มีต้นกำเนิดอยู่ในเขตตำบลห้วยชมภู มีที่ตั้งอยู่ที่บ้านโป่งน้ำร้อน ตำบลดอยฮาง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ห่างจากอำเภอเมืองเชียงราย ประมาณ 24 กิโลเมตร สามารถเดินทางโดยรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ด้วยถนนลาดยางประมาณ 18 กม. และถนนลูกรังอีก 6 กม. และเดินทางด้วยเท้าอีก 300 เมตร ก็จะถึงตัวน้ำตก สภาพภูมิประเทศบริเวณที่ตั้งตัวน้ำตกเป็นป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์หลากหลายพันธุ์ น้ำตกมี 3 ชั้น ลดหล่นลงมาตามหน้าผาที่สูงชัน มีน้ำไหลแรงตลอดปี นอกจากนี้บริเวณใกล้เคียงที่ตั้งน้ำตกก็มีหมู่บ้านชาวเขาอาศัยอยู่หลายเผ่าที่ยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชนเผ่าดั้งเดิมของตนเองไว้อยู่ มีบ้านพักแบบ Home Stay ให้เขาพักอาศัยอยู่ใกล้บริเวณน้ำตก ทั้งนี้ ยังมีไร่ชา สวนผลไม้เมืองหนาวที่สวยงามให้ชมบริเวณใกล้เคียงอีกด้วย ปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลดอยฮางได้ปรับเกรดเส้นทางที่เป็นถนนลูกรังให้สามารถเดินทางเข้าไปเที่ยวชมน้ำตกร้อยแก้วได้สะดวกตลอดปี

สวนน้ำพุร้อนโป่งพระบาท

เป็นน้ำพุร้อนธรรมชาติ ค้นพบในปี พ.ศ. 2500 มีอุณหภูมิ 60 องศาเซลเซียส เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติอยู่ใกล้แห่งชุมชน ห่างจากตัวจังหวัดเชียงราย 8 กิโลเมตรมีน้ำพุร้อนธรรมชาติ

สามารถให้นำพุร้อนต่อไปได้อีกไม่น้อยกว่า 50 ปีบริเวณน้ำพุร้อนมีการจัดสวนและบริการห้องอาบน้ำแร่ให้กับนักท่องเที่ยว บริเวณที่ตั้งสวนน้ำพุร้อนโป่งพระบาทตั้งอยู่ที่บ้านโป่งพระบาท ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 20 - 30 ไร่ หน่วยงานรับผิดชอบคือ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดู่

หนองคือเวียง

ตั้งอยู่ในหมู่บ้านป่าดิงงามและบ้านหล่ายลาว ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย เนื้อที่ 108 ไร่ 2 งาน 50 ตารางวา พื้นที่เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่และมีภูเขา ซึ่งเป็นที่สูง เริ่มแรกชื่อ หนองสามขา มาจากเมื่อฤดูฝน ผ่นตกลูกมีน้ำหลาก น้ำจะไหลหลากมาจากช่องเขา ซึ่งเป็นที่สูงไหลจากช่องเขา 3 สาย ไหลมาบรรจบกันลงสู่หนองน้ำขนาดใหญ่ จึงได้ตั้งชื่อว่า หนองสามขาและต่อมาชาวบ้านตำบลป่าอ้อดอนชัย ได้ร่วมกันพัฒนา เพื่อเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ใช้ประโยชน์สำหรับพื้นที่ไร่นา เพื่อทำกิจกรรมและเกษตรกรรมในตำบลป่าอ้อดอนชัย ทำการประมงและใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ และเปลี่ยนชื่อเป็น หนองคือเวียง เนื่องจากบนภูเขาที่ราบสูงได้พบหลักฐานมี คือเวียง ปรางค์อยู่ มีน้ำเปิดน้ำอาศัยอยู่เป็นมาก

น้ำตกห้วยแม่ซ้าย

ตั้งอยู่ในเขตบ้านห้วยแม่ซ้าย ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองเชียงราย ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 19 กม. โดยใช้เส้นทางร่องเสือเต้น - ห้วยชม เป็นถนนลาดยางจนถึงหมู่บ้านห้วยแม่ซ้าย ต่อจากนั้นเป็นถนนลูกรังอีกประมาณ 3 กม. น้ำตกเกิดจากลำห้วยแม่ซ้าย ซึ่งมีต้นน้ำอยู่ที่ดอยบ่อ น้ำตกจากหน้าผาสูงชันมีด้วยกันสองชั้น ชั้นที่หนึ่งมีความสูงประมาณ 15 เมตร ชั้นที่สองประมาณ 20 เมตร ชั้นที่หนึ่งอยู่ห่างจากชั้นที่สอง ประมาณ 100 เมตร บริเวณน้ำตกมีความร่มรื่นเย็นสบายเต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ใหญ่เหมาะแก่การท่องเที่ยวพักผ่อนเป็นอย่างยิ่ง นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางโดยทางรถยนต์ส่วนตัว รถยนต์โดยสาร หรือนั่งช้างตกหมูป้านห้วยแม่ซ้ายเข้าไปน้ำตกก็ได้ เส้นทางที่จะไปน้ำตกห้วยแม่ซ้าย จะผ่านบ้านห้วยแม่ซ้าย ซึ่งในหมู่บ้านมีชาวเขาเผ่าต่างๆ อาศัยอยู่ เช่น เย้าอาข่า ลานู และลีซอ

ทิวไร่ข้างกะเหรี่ยงรวมมิตร

มีท่าเทียบเรือสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาจากจังหวัดเชียงใหม่ และตัวเมืองเชียงราย มีที่ขึ้นช้างติดกับน้ำตก นักท่องเที่ยวสามารถนั่งช้างเที่ยวป่า สามารถเดินทางถึงน้ำตกห้วยแม่ซ้าย และระหว่างทางจะมีชาวเขาเผ่าอาข่า ลานู เย้า กะเหรี่ยง และยังคงสภาพหมู่บ้าน ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ตั้งอยู่บ้านรวมมิตร ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองเชียงราย ประมาณ 19 กม. โดยใช้เส้นทางร่องเสือเต้น - ห้วยชม และต่อด้วยเส้นทางทรายมูล - รวมมิตร นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัว รถยนต์

โดยสาร รถทัวร์ การเดินทางสะดวกสบายเพราะเป็นถนนลาดยาวจนถึงหมู่บ้าน หรือจะเดินทางโดยทางเรือก็ได้ มีท่าเทียบเรือสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาจากจังหวัดเชียงใหม่ และตัวเมืองเชียงราย มีที่ขึ้นข้างติดกับแม่น้ำกก นักท่องเที่ยวสามารถนั่งช้างเที่ยวภายในหมู่บ้านเพื่อชมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชนเผ่าต่าง ๆ ตลอดจนซื้อของที่ระลึก ของฝากที่ทำโดยฝีมือของชาวเขาเผ่าต่างๆ ที่มีไว้ให้บริการอย่างหลากหลาย นอกจากนั้นยังสามารถนั่งช้างทัวร์ป่าไปเที่ยวน้ำตกห้วยแม่ซ้าย ระหว่างทางท่านจะได้ชมความงดงามของธรรมชาติ และสูดอากาศที่บริสุทธิ์ นอกจากนั้นยังผ่านหมู่บ้านของชาวเขาเผ่าต่างๆ และจะได้เห็นขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชนเผ่าด้วย

โบราณสถานถ้ำพระ

โบราณสถานถ้ำพระ อยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองเชียงราย ประมาณ 6 กม. ลักษณะเป็นภูเขาหินลูกเดียว สูงประมาณ 800 เมตร ตั้งอยู่ริมแม่น้ำกกตรงข้ามกับหาดเชียงราย ถ้ำนี้วิ่งเรือผ่านสามารถมองเห็นทัศนียภาพบริเวณโดยรอบภายนอกถ้ำ ภายในถ้ำพระมีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ เป็นพระประธาน และยังมีพระพุทธรูปบูชาอีกหลายองค์ นอกจากนี้ในถ้ำยังมีหินย้อยที่สวยงาม และมีค้างคาวอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากถ้ำพระแล้วภายในภูเขาหินลูกนี้ยังมีถ้ำอื่นๆ อีก คือ ถ้ำช้างลี้ว ถ้ำลม และถ้ำห้วย

ถ้ำช้างลี้ว อยู่ทางทิศเหนือของภูเขาห่างจากถ้ำพระประมาณ 150 เมตร ภายในถ้ำจะเป็นลานโล่ง มีแสงสว่างเล็กน้อย มีลมพัดผ่านตลอดเวลา อากาศภายในเย็นสบายมาก ไม่อึดอัด เวลาเข้าเที่ยวชมต้องใช้เทียนหรือไฟฉายเพื่อเพิ่มแสงสว่างจะได้เห็นทัศนียภาพภายในถ้ำได้ชัดเจน และสวยงามยิ่งขึ้น

ถ้ำลม อยู่ห่างจากถ้ำช้างลี้วประมาณ 50 เมตร ซึ่งเป็นถ้ำที่ไม่ลึกมากมีแสงสว่างพอมองเห็นภายในถ้ำได้ และมีลมพัดแรงออกจากปากถ้ำตลอดเวลา

ถ้ำห้วย อยู่ห่างจากถ้ำลมประมาณ 10 เมตร ถ้ำลึกประมาณ 100 เมตร ทางเดินเข้าถ้ำค่อนข้างแฉะและมีถ้ำจะให้ดีต้องใส่รองเท้าบูชและควรมีอุปกรณ์ที่ให้แสงสว่าง เช่น ไฟฉาย เทียน เป็นต้น ภายในถ้ำเป็นลานกว้างมีหินย้อยที่สวยงามมาก

บริเวณถ้ำยังคงสภาพของธรรมชาติสวยงามมาก ซึ่งถ้ำต่างๆ ในภูเขาหินลูกเดียวกัน มีทางเดินรอบภูเขา เวลาเที่ยวชมจะเดินวนไปตามถ้ำต่าง ๆ สุดท้ายจะมาบรรจบที่ถ้ำพระบริเวณด้านหน้าลานจอดรถ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นการเที่ยวถ้ำจะให้ทั่วถึงควรมีเวลาประมาณ 2 ชั่วโมง และควรเตรียมอุปกรณ์ในการเที่ยวให้พร้อม นอกจากนี้บริเวณถ้ำพระยังเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เคยเสด็จพระพาส เมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2469

หมู่บ้านชาวเขา

บ้านอาแป เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าอาข่า ตั้งอยู่บริเวณเนินเขาใกล้ลำน้ำตกห้วยแก้ว มีที่พักแบบเกสต์เฮ้าส์และสถานที่ขายของที่ระลึกซึ่งเป็นการประดิษฐ์ของชาวบ้านซึ่งทำด้วยมือ และบริการนวดตัวและนวดฝ่าเท้าสำหรับชาวเขาไว้บริการ

บ้านจะอือ เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่ามูเซอ ตั้งอยู่บนยอดเขาใกล้กับน้ำตกห้วยตาด ที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นพื้นที่สูง สามารถมองเห็นตัวเมืองเชียงใหม่ได้อย่างชัดเจน เป็นหมู่บ้านที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ดำรงชีพประพทานเอง มีบ้านพักแบบโฮมสเตย์ไว้บริการนักท่องเที่ยว การเดินทางในฤดูแล้งสามารถใช้รถแบบไฟว์วีลเข้าไปได้ ส่วนฤดูฝนต้องเดินทางด้วยเท้าเข้าไปอย่างเดียว มีที่ตั้งห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 20 กิโลเมตร (ถนนลาดยาง 14 กิโลเมตร ถนนลูกรัง 6 กิโลเมตร)

บ้านจะจือ เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่ามูเซอ ตั้งอยู่บนยอดเขาใกล้บ่อน้ำร้อนห้วยหมากเหลี่ยม และเป็นหมู่บ้านที่อยู่ระหว่างเส้นทางที่เดินเท้าไปยังน้ำตกห้วยแก้ว เป็นจุดแวะพักระหว่างทางของนักท่องเที่ยว เป็นหมู่บ้านซึ่งยังมีวัฒนธรรมประเพณีของเผ่ามูเซอเดิม ๆ อยู่ นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศนิยมมาพักผ่อนกับชาวบ้านภายในหมู่บ้านเป็นประจำ

บ้านผาเสริฐโน เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าอาข่า ตั้งอยู่หุบเขาในหมู่บ้านผาเสริฐพัฒนา หมู่ 6 ห่างจากหมู่บ้านผาเสริฐประมาณ 1 กิโลเมตร ที่ตั้งบ้านแต่ละบ้านปลูกอยู่ชิดกัน มีทัศนียภาพที่สวยงาม นักท่องเที่ยวนิยมมาตั้งเต็นท์พักผ่อนหรือนอนกับชาวเขาในบ้านของตนเอง มีการแสดงพื้นบ้านที่น่าสนใจ

แหล่งท่องเที่ยว อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย -

อำเภอแม่สาย อยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงราย 62 กม. เป็นอำเภอที่เหนือสุดของประเทศไทย ติดต่อกับประเทศพม่าที่ท่าขี้เหล็ก โดยมีแม่น้ำแม่สายเป็นพรมแดน มีสะพานเชื่อมเมืองทั้งสองเข้าด้วยกัน โดยมีรั้วเหล็กกันกึ่งกลางสะพาน แสดงเส้นพรมแดนของแต่ละประเทศ มีบ่อน้ำร้อนของเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองของตน ทั้งชาวไทย พม่า เดินทางไปมาค้าขายกันได้โดยเสรี สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยนิยมเดินทางไปยังท่าขี้เหล็กของพม่า เพื่อซื้อสินค้าพื้นเมืองและสินค้านานาชนิดอื่น ๆ เช่น หนูปลาจลาม ตะกร้า เครื่องทองเหลือง สบู่พม่า สมุนไพร บุหรี่ ฯลฯ

ท่าขี้เหล็ก

เป็นชื่ออำเภอหนึ่งของประเทศพม่า ติดต่ออำเภอแม่สาย มีลำน้ำแม่สายเป็นเส้นกันพรมแดน ผู้ที่ไปเที่ยวจังหวัดเชียงราย นิยมข้ามไปซื้อของสินค้าพื้นเมืองของพม่าไปฝากญาติมิตร การข้ามไปท่าขี้เหล็ก ไม่มีพิธีการอะไรมากนัก นักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางเข้าเขตประเทศพม่า

ได้ตั้งแต่เวลา 06.00 – 18.00 น. วันศุกร์ เสาร์ และวันนักขัตฤกษ์ ขยายเวลาถึง 21.00 ปัจจุบันนักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปเที่ยวได้ถึงจังหวัดเชียงใหม่

หมู่บ้านชาวเขาบ้านผาศี

ตั้งอยู่ริมถนนสายพระธาตุดอยตุง – บ้านผาศี เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าอีเก้อ และมุเซอ ซึ่งยังคงดำรงวัฒนธรรมชาวเขาแบบดั้งเดิมอยู่ บริเวณนี้เป็นจุดที่มองเห็นทัศนียภาพที่งดงามมากที่สุดในการพัฒนาดอยตุง ดอกซากุระบานอย่างสวยงามในเดือนมกราคม และ กุมภาพันธ์

หมู่บ้านชาวเขาผาศี

ตั้งอยู่ถนนสายพระธาตุดอยตุง – บ้านผาศี ห่างจากพระธาตุดอยตุง ประมาณ 10 กม. เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าอีเก้อ ซึ่งยังคงดำรงวัฒนธรรมชาวเขาแบบดั้งเดิม เดิมพื้นที่นี้ใช้เป็นศูนย์บำบัดยาเสพติดชาวเขาในพื้นที่โครงการพัฒนาดอยตุง ปัจจุบันได้กลายเป็นศูนย์ฝึกอาชีพผาศี

พระธาตุดอยเวา

ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 7 ตำบลแม่ส่าย อำเภอแม่ส่าย บนดอยริมฝั่งแม่น้ำสายตามประวัติกล่าว พระองค์เวาหรือเว้า ผู้ครองนครนาคพันธียองก เป็นผู้สร้างเพื่อบรรจุพระเกศาธาตุองค์หนึ่ง เมื่อ พ.ศ. 364 นับเป็นพระบรมธาตุที่เก่าแก่องค์หนึ่งรองมาจากพระบรมธาตุดอยตุง นอกจากนี้ยังมีหอชมทิวทัศน์ซึ่งสามารถชมทิวทัศน์ในตัวเมืองแม่ส่ายและจังหวัดท่าขี้เหล็ก ประเทศพม่าได้อย่างชัดเจน และยังเป็นທີ່ประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระเอกาทศรถ และพระสุพรรณกัลยา

วัดถ้ำผาจม

ตั้งอยู่ที่ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่ส่าย ห่างจากสะพานมิตรภาพไทย – พม่า ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 2 กิโลเมตร เคยเป็นสถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์นั่งบำเพ็ญเพียรภาวนา เช่น พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ปัจจุบันรูปปั้นของพระอาจารย์มั่น ประดิษฐานไว้ด้วย นอกจากนี้บริเวณดังกล่าวยังมีถ้ำประดิษฐานพระพุทธรูปเก่าแก่ ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะบูชาของประชาชนทั่วไป และสถานที่แห่งนี้ยังเป็นสำนักวิปัสสนา หากขึ้นไปชั้นบนสามารถมองเห็นทิวทัศน์อำเภอท่าขี้เหล็กของประเทศเมียนมาร์ได้อย่างชัดเจน

พระตำหนักดอยตุง (ต่อเนื่องอยู่ในเขต อ.แม่ฟ้าหลวง)

เป็นที่ประทับของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระตำหนักประกอบด้วย อาคารพระตำหนักและอาคารอื่นๆ ซึ่งตกแต่งแบบสถาปัตยกรรมล้านนา นอกจากตัวอาคารที่งดงามแล้ว บริเวณโดยรอบยังปลูกไม้ดอกไม้ประดับเมืองหนาว ที่ไม่อาจหาชมได้ในพื้นที่ราบ และพระตำหนักนี้ยังสามารถชมทัศนียภาพมุมกว้างของภูมิประเทศเบื้องล่างได้เป็นอย่างดี

พระบรมธาตุดอยตุง

พระบรมธาตุดอยตุง ประดิษฐานอยู่บนยอดดอยตุง ตามตำนานกล่าวว่า สร้างในสมัยของพระเจ้าอู่ตรราช ผู้ครองแคว้นโยนกนาคนคร เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระรากขวัญ เบื้องซ้าย (กระดูกไหปลาร้า) ของพระพุทธเจ้า พระธาตุดอยตุงเป็นปูชนียสถานที่สำคัญในแคว้นล้านนาไทย เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเลื่อมใสของชาวไทยและต่างประเทศ จังหวัดเชียงใหม่จัดงานประเพณีนมัสการพระธาตุดอยตุงเป็นประจำทุกปี ในวันเพ็ญเดือน 4 หรือ วันมาฆบูชา

ถ้ำเสาหินพญานาค

ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับถ้ำปุมถ้ำปลา ภายในบริเวณถ้ำจะมีหินงอก หินย้อยที่สวยงาม เมื่อเที่ยวชมถ้ำปลาเสร็จแล้วสามารถเดินไปชมถ้ำเสาหินพญานาคด้วยทางคอนกรีตยาวประมาณ 150 เมตร นับเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และยังเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม บริเวณหน้าถ้ำจะเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดพื้นที่ประมาณ 42 ไร่ ติดกับภูเขามีน้ำตลอดปี

ถ้ำปลา

ตั้งอยู่ในตำบลโป่งงาม อำเภอแม่สาย ห่างจากตัวอำเภอแม่สายมาทางใต้ประมาณ 12 กิโลเมตร ถ้ำปลาแห่งนี้มีกระแส น้ำไหลออกมาจากถ้ำและมีปลาหลายชนิดว่ายออกมาให้เห็นอยู่เสมอ ถ้ำแห่งนี้นอกจากจะเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจตามธรรมชาติแล้ว ยังเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนเลื่อมใสสักการะบูชา และมีสิ่งที่น่าสนใจอยู่ตามธรรมชาติ เป็นที่ดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยวได้พาบุตรหลานมาป้อนอาหารให้มีจำนวนนับ 100 ตัว

ถ้ำปุม

ตั้งอยู่เขตบ้านสันป่าสัก หมู่ 7 ต.โป่งผา ห่างจากที่ว่าการอำเภอแม่สาย มาทางใต้ประมาณ 11 กิโลเมตร แยกจากถนนพหลโยธินเข้าไปประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นถ้ำขนาดเล็ก และพื้นที่ตั้งของสำนักสงฆ์ มีพระพุทธรูปเก่าแก่ภายในถ้ำเพื่อสักการะบูชา

หนองน้ำพุ

ตั้งอยู่เขตบ้านจ้อง หมู่ 1 ตำบลโป่งผา มีเนื้อที่ประมาณ 80 ไร่ ทางใต้ของหนองน้ำพุ ผุดขึ้นบนผิวน้ำตลอดเวลา หากใช้เสียงทำให้เกิดเสียงดัง เช่น ปรบมือหรือตะโกนดัง ๆ น้ำพุจะผุดที่ขึ้นอย่างน่าอัศจรรย์แต่อุณหภูมิปกติ

วนอุทยานถ้ำหลวง

ตั้งอยู่ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย ห่างจากตัวอำเภอแม่สายลงมาทางใต้ ประมาณ 5 กม. แล้วแยกจากทางหมายเลข 110 เข้าไปประมาณ 3 กม. เป็นถ้ำหินปูนขนาดใหญ่ มีความสวยงามตามธรรมชาติ ปากถ้ำกว้าง 30 เมตร ยาว 7 กม. ซึ่งเชื่อว่าเป็นถ้ำที่ยาวที่สุดในประเทศไทย

ศูนย์ผลิตและจำหน่ายงานมือ

ตั้งอยู่บนเส้นทางห้วยไคร้ – ดอยตุงสายเก่า เป็นที่สร้างงานสร้างอาชีพกระจายสู่ชุมชนในพื้นที่ตามโครงการพัฒนาดอยตุง มีผลิตภัณฑ์ที่ผลิตด้วยฝีมือแรงงานของชาวบ้านที่มีคุณภาพและสีสันเป็นที่ถูกใจของตลาด และมีกาแฟอะราบิก้า ปลูกอยู่บนเขาสูง คุณภาพดี เมื่อนำมาคั่วจึงได้กาแฟที่มีรสชาติดี หอมกรุ่นเป็นเอกลักษณ์และได้รับการยอมรับว่ารสชาติระดับมาตรฐานโลก

โบราณสถานพระบรมธาตุดอยตุง

เป็นโบราณสถานที่สำคัญ ก่อสร้างในสมัยพระเจ้าอู่ทอง ผู้ครองแคว้นโยนกนคร เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระรากขวัญ (กระดูกไหปลาร้า) เบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้าพระบรมธาตุดอยตุงตั้งอยู่ในภูเขาสูงกว่าระดับน้ำทะเล 1,200 เมตร เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวไทยและชาวต่างชาติในประเทศใกล้เคียง ตั้งแต่เมื่อครั้งแคว้นล้านนาไทยจวบจนปัจจุบัน ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ขุนน้ำนางนอน

ตั้งอยู่ที่บ้านจ้อง หมู่ 1 ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย ห่างจากอำเภอแม่สายไปทางทิศใต้ตามทางหลวงหมายเลข 110 ไปประมาณ 7 กิโลเมตร แล้วแยกขวาเข้าไปอีก 2 กม. เป็นแอ่งน้ำไหลจากถ้ำบริเวณเชิงดอยจ้อง ซึ่งมีหลายถ้ำ น้ำในแอ่งใสเย็น สภาพแวดล้อมร่มรื่นด้วยไม้ใหญ่น้อย ประชาชนในท้องถิ่นนิยมเข้ามาพักผ่อน ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

แหล่งท่องเที่ยว อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

ดอยแม่สลอง

เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านสันติคีรี เดิมชื่อบ้านแม่สลองนอก เป็นชุมชนของผู้อพยพจากกองพล 93 ที่ถูกทางการพม่าปราบปรามอย่างรุนแรง จนหนีเข้ามาในเขตไทย 2 กองพัน คือ กองพัน 3 เข้ามาอยู่ที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และกองพันที่ 5 อยู่ที่บ้านแม่สลองนอก ตั้งแต่ปี 2504

ช่วงเดือนธันวาคม ถึงกุมภาพันธ์ จะมีดอกนางพญาเสือโคร่ง ซึ่งเป็นซากุระพันธุ์ที่เล็กที่สุด สีชมพูอมขาว บานสะพรั่งตลอดแนวทางขึ้นดอยแม่สลอง เป็นพันธุ์ไม้ที่หาชมได้ยากในเมืองไทย เพราะเจริญเติบโตอยู่แต่เฉพาะในภูมิภาคสหนาวจัดเท่านั้น

การเดินทาง ใช้เส้นทางเชียงราย – แม่จัน 30 กม. เลี้ยวจากอำเภอแม่จันไป 1 กม. เลี้ยวซ้ายไป 12 กม. เป็นที่ตั้งศูนย์พัฒนาส่งเสริมชาวเขา เป็นที่ส่งเสริมอาชีพแก่ชาวเขาทำเครื่องเงิน เลี้ยวจากศูนย์ฯ ขึ้นไปประมาณ 11 กม. เป็นหมู่บ้านเขาคอยผาเดื่อ เป็นจุดแวะชมและซื้องานหัตถกรรมชาวเขาจากบ้านเขาคอยผาเดื่อ สามแยกทางขวาไปหมู่บ้านเทอดไทย ทางซ้าย

ไปอีก 18 กม. ถึงดอยแม่สลอง รวมระยะทางจากเชียงราย 42 กม. เป็นทางลาดยางตลอด และจากดอยแม่สลองยังมีถนนเชื่อมต่อไป บ้านท่าตอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ระยะทาง 45 กม.

หมู่บ้านอีก้าดอยแสนใจ ตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางขึ้นสู่ดอยแม่สลอง จะมีทางเดินแยกไปอีกเป็นระยะทาง 5 กม. ถึงหมู่บ้านอีก้าดอยแสนใจ เป็นหมู่บ้านใหญ่ ชาวเขาเผ่าอีก้ามีเครื่องแต่งกายที่สวยงามและมีประเพณีที่น่าสนใจ คือ ประเพณีไล่ชิงช้า ซึ่งจัดขึ้นในราวเดือนสิงหาคมของทุกปี การเดินทางไปยังหมู่บ้านอีก้าควรใช้รถที่มีกำลังเครื่องยนต์สูง เพราะทางขึ้นค่อนข้างสูงชัน

ศาลเจ้าพ่อแก้วทัฬหี

เมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 ทหารไทยได้เดินทางมาพักที่บริเวณศาลเจ้าพ่อแก้วทัฬหี (ซึ่งเจ้าพ่อแก้วทัฬหี ชื่อเดิมคือ พ่อปู่ทองคำ) เป็นทหารเสนารักษาทับดงกล่าว และได้ต่อสู้กับข้าศึก จนได้รับบาดเจ็บ และได้เสียชีวิตลงในที่สุด ณ บริเวณสวนป่าแก้วทัฬหี ชาวบ้านจึงได้จัดตั้งบริเวณดังกล่าวเป็นศาลเจ้าพ่อแก้วทัฬหีตามชื่อกองทหารที่มาพักบริเวณแก้วทัฬหี เพื่อเป็นเคารพบูชา สักการะของราษฎรในพื้นที่สืบต่อมา

ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย บนถนนพหลโยธิน เชียงราย – แม่จัน ซึ่งห่างจากตัวจังหวัดเชียงรายบนเส้นทางดังกล่าว เป็นระยะทางประมาณ 27 กิโลเมตร

จุดชมวิวดอยนางนอน

ตั้งอยู่ในพื้นที่ ตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย บนถนนพหลโยธิน เชียงราย – แม่จัน ห่างจากตัวจังหวัดเชียงรายบนเส้นทางดังกล่าว เป็นระยะทางประมาณ 28 กิโลเมตร มีสภาพเป็นเนินเขา หุบเขา เป็นจุดชมวิวนบนเนินสูง ซึ่งสามารถมองเห็นทิวทัศน์ทั้งอำเภอแม่จัน และบริเวณข้างเคียงได้ชัดเจน และมองเห็นดอยนางนอนได้ยาวตลอดแนว นับตั้งแต่ส่วนที่คล้ายมวยผมบริเวณอำเภอแม่สาย จนถึงบริเวณส่วนที่คล้ายปลายเท้าบริเวณอำเภอเมืองซึ่งให้มุมมองในระดับสายตาที่ได้สัดส่วน งดงาม และสามารถมองเห็นพระธาตุดอยตุง และบริเวณพระตำหนักดอยตุงได้อย่างชัดเจน และสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในอนาคตต่อไปได้

ร้านค้าขายสินค้าพื้นเมืองชาวเขา

ตั้งอยู่ในพื้นที่ของ บ้านห้วยใจ๋ – ขอบป่าคา และ บ้านธรรมจิก ตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เส้นทางเดินทางห่างจากถนนพหลโยธิน ตอนเชียงราย – แม่จัน ประมาณ 7 กิโลเมตร ซึ่งเป็นสถานที่จำหน่ายสินค้าพื้นเมืองชาวเขา และหัตถกรรมชาวเขา และเยี่ยมชมวิถีชีวิตของชาวเขาชนเผ่าอาข่า อีก้า เย้า ฯลฯ มีการบริการที่พักแบบ Home stay และ long stay

เวียงหนองหล่ม

ตั้งอยู่ที่พื้นที่หมู่บ้านป่าด่อน, กิ้วพร้าว, ป่าสักหลวง, ดันยวง, บ้านดง, บ้านห้วยน้ำราก, ต.จันจว้า และ ต.จันจว้าใต้ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 20,000 ไร่ ซึ่งบริเวณเวียงหนองหล่มจะมี น้ำพุร้อนกลางหนองน้ำ การเดินทางเข้าไปในหนองน้ำ

ชุมชนอาข่า

ตั้งอยู่ ม.4, ม.5 และ ม.13 ตำบลป่าซาง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากตัว อำเภอแม่จันประมาณ 12 กิโลเมตร เป็นชุมชนที่มีประเพณีวัฒนธรรมแบบชนเผ่าบนพื้นที่สูง ที่มีเอกลักษณ์โดยเฉพาะมีการแสดงถึงวัฒนธรรม ประกอบแสง สี เสียง ทุกอาทิตย์ มีนักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติเข้ามาเยี่ยมชมเป็นประจำ

ลานทองวิลเลจ

ตั้งอยู่ที่ กม.13 บนทางหลวง 1089 ห่างจากตัวเมืองเชียงราย 36 กม. จัดเป็นหมู่บ้าน ทางวัฒนธรรมแสดงถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบย้อนยุค ในท่ามกลางบรรยากาศที่เป็นหุบเขา จัดภูมิทัศน์ให้สวยงามด้วยลำธาร น้ำตกบนเนื้อที่กว่า 400 ไร่ กิจกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่ การขี่ช้าง นั่งเกวียน และชมการแสดงของช่างการสาธิตต่าง ๆ เช่น งานเย็บปักถักร้อย ของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ การแสดงศิลปวัฒนธรรมจากประเทศไทย ลาว จีน โดยจัดแสดงทุกวัน มีช่องซัยที่ใหญ่ที่สุดในโลก ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางถึง 5 เมตร น้ำหนัก 3 ตัน

หล่อซา หมู่บ้านชาวอาข่า

บ้านหล่อซา ตั้งอยู่ริมถนนสายท่าตอน-แม่จัน จากลานทองวิลเลจ เลี้ยวซ้ายตามทางหลวง หมายเลข 1089 แม่จัน-ท่าตอน จนถึงสามแยกกิวสะไคระหว่างหลัก กม.54-55 ผ่านป้อมตำรวจ แล้วตรงไปอีกประมาณ 1 กม.สังเกตหมู่บ้านจะอยู่ทางซ้ายมือ "อาข่า" เป็นชาวไทยภูเขาเผ่าหนึ่งที่อพยพมาจากตอนใต้ของประเทศจีน ลงมาอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทย ประมาณ 100 กว่าปี มาแล้ว มักเรียกตนเองว่า "อาข่า" ในขณะที่คนไทยเรียกว่า "ก้อ" หรือ "อีก้อ" ซึ่งชาวอาข่าจะไม่ ค่อยชอบเท่าใดนัก การแต่งกายของชนเผ่านี้มักเป็นผ้าฝ้ายทอห่อเป็นสีเข้มเกือบดำ โดยเฉพาะ ผู้หญิงจะมีเครื่องประดับมากมาย เช่น หมวกมักประดับด้วยเครื่องเงิน เหรียญเงิน มากน้อยตามฐานะ สลับด้วยพู่สีแดงสดใสสวมเสื้อแขนตรงกระโปรงสั้นเหนือเข่า มีผ้าคาดเอวและปลอกน่องที่มี สีสัน ส่วนอาข่าผู้ชายมักจะสวมเสื้อคอกลมแขนยาวผ่าหน้า กางเกงขาก๊วยไม่มีการตกแต่ง ในบาง โอกาสจะให้ผ้าโพกหัวสีดำ อาข่ามีความเชื่อในวิญญาณและธรรมชาติ เพราะไม่ปรากฏว่ามีการ นับถือศาสนามาก่อน แต่มี "บัญญัติอาข่า" ซึ่งหมายรวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณี และการ ดำเนินชีวิตต่างๆ โดยเน้นหลักการเคารพบูชาบรรพชนเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีความเชื่อด้านภูติผี วิญญาณ จึงมักมีพิธีเช่นบรรพบุรุษและภูติผีเป็นประจำ ตัวอย่างความเชื่อเหล่านี้จะเห็นได้ชัดเจน

ที่หมู่บ้านของอาซ่าแต่ละที่ จะพบประตูเข้าหมู่บ้านที่เรียกว่า “ประตูผี” เชื่อว่าเป็นการแบ่งเขตแดนระหว่างผีกับคนจนกลายเป็นธรรมเนียมที่ทุกหมู่บ้านต้องสร้างประตูนี้ พวกที่เคร่งไสยศาสตร์เมื่อจะเข้า-ออกหมู่บ้านต้องผ่านประตูนี้เท่านั้น ถือว่าเป็นการล้างมลทินภูติผีที่ติดตัวมาจากข้างนอก ผู้ที่ผ่านไปมาไม่ควรไปแตะต้องประตูหรือสิ่งของใดๆ ที่ประตูนี้ทั้งสิ้น โครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วม เป็นอีกโครงการหนึ่งที่สนับสนุนโดย สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (พีดีเอ-เชียงใหม่) จัดตั้งขึ้นเป็นโครงการนำร่อง ก่อนที่จะเผยแพร่การพัฒนาแบบเดียวกันนี้สู่มุขบ้านชาวอาซ่าเผ่าอื่นๆ ต่อไป นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับวิถีการดำเนินชีวิตประจำตัวตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทยภูเขาเผ่าอาซ่า ซึ่งนับว่าเป็นโครงการที่น่าสนใจมากอีกโครงการหนึ่ง อัตราค่าเข้าชม เพียงคนละ 40 บาท เท่านั้น

เทศกาลประเพณีโล้ชิงช้า ของชาวอาซ่า

ตำนานการโล้ชิงช้า ของชาวไทยภูเขาเผ่าอาซ่าได้เล่าถึงประเพณีการโล้ชิงช้าว่า เกิดขึ้นในสมัยที่อาซ่าได้ตั้งถิ่นฐานที่มณฑลยูนนานทางแถบตอนใต้ของประเทศจีน เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 2000 ปีเศษ ซึ่งตามตำนานนั้น น่าจะเป็นอาณาบริเวณเมือง “คุนหมิง” ในปัจจุบัน การบอกเล่าของชาวอาซ่าจะใช้ภาษาเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า ดินแดนของ “จาแด” ประเพณีโล้ชิงช้าของชาวอาซ่า เป็นตำนานการเล่าขานที่ยังไม่ปรากฏชัดว่าเกิดขึ้นในสมัยใด แต่ในบทเพลงที่ชาวอาซ่าร้องชมมีเทศกาลนั้นปรากฏว่าเทศกาลโล้ชิงช้าเป็นเทศกาลที่เกิดขึ้นจากผู้หญิงเป็นผู้เริ่มโดยกำหนดประเพณีโล้ชิงช้าในเดือน “ฉอลบาလာ” ตรงกับปลายเดือนสิงหาคม-ถึงต้นเดือนกันยายนของทุกปี ซึ่งจากตำนานได้เล่าว่า ผู้นำในสมัยนั้น นึกอยากจะแกล้งให้คนจนประสบความทุกข์ยากลำบาก จึงได้มีกำหนดพิธีการโล้ชิงช้าเป็นเวลา 33 วัน ซึ่งช่วงเวลาที่มียุทธกรรมนั้น ประสงค์อยากให้คนจนอดตายเพราะโดยปกติเวลาที่มีพิธีกรรมห้ามทำมาหากินเมื่อเป็นเช่นนี้ คนจนจึงได้เตรียมผลไม้เผือกมันที่มีอยู่ในป่าเอามาเก็บไว้ในบ้านเป็นจำนวนมาก ส่วนคนรวยก็เตรียมเช่นกัน เพื่อที่จะมีไว้บริโภคในช่วงเทศกาลโล้ชิงช้า เมื่อเริ่มพิธีกรรมได้ระยะหนึ่ง พวกคนรวยที่เตรียมข้าวสารไว้บริโภคนั้นเริ่มหมดก่อน ส่วนคนจนยังมีพอจะกินเพราะเตรียมไว้มาก ดังนั้นคนรวยที่คิดจะแกล้ง คนจนให้อดตายนั้นไม่เป็นตามที่คาดไว้ ดังบทเพลงโล้ชิงช้าจะมีอยู่ตอนหนึ่งว่า “คิดอยากจะโล้ชิงช้า คนรวยจะตายก่อน” ด้วยเหตุนี้จึงได้ย่นพิธีกรรมจัดเทศกาลโล้ชิงช้ามาเป็นเวลา 4 วัน ดังปัจจุบันซึ่งถือเอาวันที่ว่างและมีฝนตกมากมาจัดพิธีกรรม อาซ่าเรียกเทศกาลโล้ชิงช้านี้ว่า “แย้ ชู่ จ่า เออ” แปลว่า “กินในหน้าฝน” ดังนั้นการจัดพิธีโล้ชิงช้าจึงจัดเพื่อเป็นการฉลองให้กับพืชผล ที่มีความเจริญงอกงามและรอการเก็บเกี่ยว ตลอดจนการรำลึกและให้เกียรติกับสตรี

การจัดการประเพณีโล้ชิงช้าของชาวอาข่าจะเริ่มในวันควมโดยส่วนใหญ่เพราะถือว่าเป็นวันฤกษ์ดี โดยมีกำหนด 4 วัน มีขั้นตอนพิธีกรรมดังนี้

วันที่ 1 ตามปกติโดยส่วนใหญ่ วันแรกของการเริ่มเทศกาลนั้นจะตรงกับวันของอาข่าคือ วัน "ควาย" ซึ่งจะเป็นการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ในวันแรกการทำพิธีกรรมจะประกอบด้วยเครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ ดังนี้

- ไก่ชนสีดำหรือสีแดง จะเป็นเพศผู้หรือเพศเมียก็ได้จำนวน 1 ตัว ยกเว้นชนสีขาวห้ามมาใช้ในพิธีกรรมเพราะอาข่าถือว่าไม่บริสุทธิ์

- ข้าวเหนียวดำ (ข้าวปลูก)อาข่าเรียกว่า "ห่อ-ด่อง"

- เหล้า ที่ใช้ในพิธีกรรม ชาวอาข่าเรียกว่า "จีป่าจีจุ" โดยใส่กระบอกไม้ไผ่เล็กๆ ซึ่งถือว่าเป็นเหล้าบริสุทธิ์

- ใบชากับขิง ใส่รวมกัน ชาวอาข่าเรียกว่า "แซ ด่อง หละ แพ้"เพื่อใช้แทนเป็นน้ำชา

- ข้าวเหนียวบริสุทธิ์ ชาวอาข่าเรียกว่า "ห่อซ้อ"

- อุปกรณ์ขันโตก / ถ้วย / จอกน้ำพิธีกรรมเซ่นไหว้จะจัดในช่วงเวลา 11.00 น.-12.00 น. ตอนกลางคืนจะเดินรำพื้นบ้านจนถึงเวลา 24.00 น.

วันที่ 2 ตรงกับวันเสือ(ซา หล่า)วันนี้เป็นวันสร้างชิงช้าใหญ่ของชุมชน โดยทุกครัวเรือนจะมารวมกันที่บ้านของผู้นำจ้อมะแล้วไปสร้างชิงช้า โดยต่างคนต่างทำหน้าที่ช่วยกันหาต้นไม้สี่ต้นเพื่อมาสร้างเสาชิงช้า และเครื่องสะบ้าเพื่อมาทำเป็นเชือกในการโล้ เมื่อสร้างชิงช้าเสร็จ จ้อมะถือว่าเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมของชุมชน จะทำพิธีโล้โดยก่อนจะทำการโล้จะใส่สิ่งของ 3 สิ่งคือ หิน หญ้าเจ้าชู้ และเครื่องหนาม อันมีความหมายว่า หินหมายถึง ความหนักแน่น ความเข้มแข็งของคนและชุมชน หญ้าเจ้าชู้ หมายถึง การแพร่พันธุ์ของคนและผลิตผลต่างๆและเครื่องหนาม หมายถึง การป้องกันภัยอันตรายที่ไม่ให้เกิดในชุมชน โดยมีดรวมกันแล้วแกว่งโล้ 3 ครั้ง จากนั้นก็จะให้จ้อมะโล้เป็นคนแรก ถือว่าเป็นการเปิดพิธีการโล้ เสร็จแล้วจากนั้นคนอื่นๆ จึงจะโล้ได้ ตอนเย็นจะมีการกระทุ้งกระบอกไม้ไผ่โดยคนหนุ่มสาวจะเดินรำพื้นบ้านตลอดทั้งคืน

วันที่ 3 ตรงกับวันลา (ด่อง ลา) ถือว่าเป็นวันที่ยิ่งใหญ่ มีการประกอบพิธีเซ่นไหว้ตั้งแต่เช้า มีดโดยใช้เครื่องเซ่นไหว้เหมือนวันแรก ยกเว้นจะไม่มีไก่ในการเซ่นไหว้เท่านั้น ส่วนอื่นๆจะเหมือนเดิม การเซ่นไหว้ของวันนี้จะทำในตอนเช้า ไม่ใช่ตอนเที่ยงเหมือนวันแรก เมื่อทำพิธีกรรมเซ่นไหว้ในช่วงเช้าเสร็จแล้วชุมชนจะมีการฆ่าหมูหรือสัตว์ใหญ่ เช่น วัว ควาย เพื่อมาใช้บริโภค ถือว่าเป็นวันที่ชุมชนมีการเลี้ยงฉลองกันอย่างยิ่งใหญ่ตอนกลางคืนจะเดินรำพื้นบ้านจนถึงเวลา 24.00 น.

วันที่ 4 ตรงกับวันกระต่าย (หล่อง) วันนี้เป็นวันสุดท้ายของเทศกาลโล้ชิงช้า ซึ่งจะมีกิจกรรมโล้ชิงช้าเป็นหลัก เมื่อตกตอนเย็น จี๋อมะ ผู้นำวัฒนธรรมจะเป็นผู้ทำการปิดการโล้ชิงช้าของปีนั้นจนกว่าจะเวียนบรรจบครบรอบอีกหนึ่งถึงจะโล้ชิงช้าได้

กลุ่มหมู่บ้านท่องเที่ยวบ้านธรรมจาริก (เผ่าเย้า)

ตั้งอยู่ในบ้านธรรมจาริก ตำบลตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว และจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้าชาวเขา โดยมีการนำสินค้าจากที่อื่น ๆ มาตั้งจำหน่ายร่วมด้วย โดยนักท่องเที่ยวจะเข้ามาชมชนบทธรรมชาติ ประเพณีความเป็นอยู่ประจำวันของชาวเขามีสินค้า เช่น ผ้าปักลายชาวเขา กระเป๋า เสื้อชาวเขา ฯลฯ ปักลายด้วยมือ

หมู่บ้านท่องเที่ยวบ้านห้วยใจ๋ - จอบป่าคา (อาข่า)

ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 10 บ้านห้วยใจ๋ ตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว และจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้าชาวเขา โดยนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมชนบทธรรมชาติ ประเพณี ความเป็นอยู่ของชุมชนชาวเขา

น้ำพุร้อนป่าตึง

เป็นน้ำพุร้อนขนาดเล็ก สร้างเป็นสวนหย่อมใจริมทาง สำหรับเป็นจุดแวะพักระหว่างทางไปกลับดอยแม่สลอง อยู่ในความดูแลของ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าตึง ตั้งอยู่ที่ บ้านป่าตึง ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย อยู่ระหว่างทางไปดอยแม่สลองสายใหม่ บริเวณด้านข้าง จัดเป็นสวนหย่อมและสร้างฐานคอนกรีตล้อมบริเวณน้ำพุร้อน มีห้องอาบน้ำแร่ ทั้งแบบตักอาบ และห้องที่ลงแช่ แยกชาย หญิง จำนวน 15 ห้อง

หมู่บ้านชาวเขา

หมู่บ้านชาวเขา ตำบลป่าตึง มี 4 หมู่บ้าน ได้แก่ เผ่ามูเซอ บ้านห้วยก้างปลาและบ้านห้วยต่าง บ้านปางสาและบ้านสันติสุข มี เผ่าลีซอ มูเซอ จีนฮ่อ ลัวะ อีเก้อ เย้า และปะหล่อง

สถานที่สำหรับการแสดง

พิธีสืบชะตาแม่น้ำจัน ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

ประเพณีปีใหม่ของชาวเขา 7 เผ่า ทำพิธีเป็นประเพณีทุกปี โดยจะเปลี่ยนกันเป็นเจ้าภาพ หมู่ที่15 หมู่ที่16 หมู่ที่17และหมู่ที่19

แหล่งท่องเที่ยวอำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย

สถานีวิจัยเพาะสัตว์เลี้ยงสัตว์ป่าดอยตุง

ตั้งอยู่หมู่ที่ 10 ตำบลจอมหมอกแก้ว ห่างจาก อ.เมืองเชียงราย ถนนสายเด่นห้า –ดงมะดะ ประมาณ 25 กม. และห่างจากถนนใหญ่ประมาณ 2.2 กม.ถนนเป็นดินลูกรัง อยู่ในเขตการดูแลของสำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้ เหมาะสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ หรือ สำหรับการศึกษา ชีวิตสัตว์และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

อ่างเก็บน้ำห้วยล้านพลับพลา

เป็นสถานที่เหมาะสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ ตั้งอยู่ หมู่ที่ 5 ตำบลโป่งแพร์ ห่างจาก อ.เมืองเชียงราย ถนนสายเด่นห้า-ดงมะดะประมาณ 20 กม.และห่างจากถนนใหญ่ประมาณ 3 กม.

ภูชมดาว

เป็นสถานที่ของเอกชนดำเนินการปรับสภาพภูมิทัศน์เนินเขาให้ดูสวยงาม ผู้เดินทางผ่านไป – มา ให้ความสนใจและแวะเที่ยวชม ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลโป่งแพร์

สวนชา หจก.สุวิรุฬชาไทย

ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลปากอคำ ห่างจากที่ว่าการอำเภอ ประมาณ 500 เมตร ปลูกชาจีนอยู่หลังบ้านอ่อนในพื้นที่ประมาณ 800 ไร่ และดำเนินการรวมวิธีการผลิต บรรจุ เหมาะสำหรับการท่องเที่ยวทัศนศึกษา ดูงาน

พระธาตุดอยจ้องสลับแสง

ตั้งอยู่ ณ บ้านห้วยล้านพลับพลา หมู่ที่ 5 ตำบลโป่งแพร์ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย เป็นพระธาตุเก่าแก่คู่บ้าน เช่นกัน

พระธาตุจอมหมอกแก้ว

เป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองของอำเภอแม่ลาว ตั้งอยู่ที่บ้านดงมะเพียง ตำบลจอมหมอกแก้วริมถนนสายเด่นห้า – ดงมะดะ ประมาณ 27 กม. เป็นพระธาตุเก่าแก่คู่บ้านคู่เมือง เป็นสถานที่มีความสำคัญและเก่าแก่มาก มีประวัติความเป็นมาหลายชั่วอายุคนเป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

พระธาตุหมอกมุงเมือง

ตั้งอยู่ที่บ้านท่าซี้เหล็ก ตำบลปากอคำ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย เป็นพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งบรรจุลูกแก้ว 7 สี เมื่อก่อนมีตำนานปาฏิหาริย์เกิดขึ้นหลายครั้ง ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือมาก ปัจจุบัน ตั้งเป็นวัดมีใบรับรองสภาพวัดเรียบร้อยแล้ว อยู่ระหว่างการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ภายในวัดมีพิพิธภัณฑ์ เก็บของเก่าๆ ทั้งตุ๊กตารวม พระไตรปิฎก หินพระเครื่องต่าง ๆ

คอยเวียง

เป็นสถานที่ป่าชุมชนที่นำศึกษาพันธุ์ไม้ ซึ่งมีคูต่างๆที่ใช้เป็นหลุมหลบภัยตอนสงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งอยู่ที่หมู่ 15 ตำบลดงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย

ฝายแม่ลาว

เป็นสถานที่ราชการปรับปรุงตกแต่งรอบ ๆ ฝายให้ดูสวยงาม แบ่งน้ำออกเป็นสองฝั่ง เป็นที่ให้ความรู้ศึกษาชุงาน ตั้งอยู่ที่หมู่ 9 ตำบลตำบลดงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย

หนองป่าไคร์

เป็นหนองน้ำสาธารณะ ของหมู่ 4 บ้านสันปูเลย ตำบลตำบลบัวสลี อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย ซึ่งกรมประมงได้นำพันธุ์ปลามาปล่อยไว้หลายชนิด ซึ่งจะมีการจัดงานเปิดหนองน้ำให้ประชาชนตกปลาเป็นประจำทุกปี

อ่างเก็บน้ำห้วยसानพลับพลา

เป็นอ่างเก็บน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน หมู่ที่ 5 เป็นสถานที่ตกปลา โดยมีแพให้เช่า ใช้เส้นทางจากบ้านห้วยसानพลับพลา - ห้วยसानอาฮา เป็นถนนลาดยาง 2 กม. และเป็นทางดิน 500 เมตรตำบลโป่งแพร่ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย

พระธาตุจอมหมอกแก้ว

เป็นพระธาตุบรรจุวัตถุมงคลเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองแม่ลาว ที่ประชาชนเคารพสักการะบูชา บริเวณวัดสะอาด สงบ มีป่าไม้วรุ่มรื่นสวยงาม ตำบลจอมหมอกแก้ว อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย

วัดพุทธสถาน

เป็นวัดร้างเก่าแก่ของบ้านห้วยลิ๊ะ และบ้านแม่ต๋าก ปัจจุบันกำลังบูรณะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับศึกษาโบราณสถาน แก่นักเรียน นักศึกษา ประชาชนทั่วไป ตำบลบัวสลี อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

3. การจัดการท่องเที่ยวชนเผ่าในนครคุนหมิง มณฑลยูนนาน

การท่องเที่ยวในมณฑลยูนนานมีลักษณะเป็นทิวทัศน์แบบชนบทมากกว่าทิวทัศน์ในเมือง และมีบรรยากาศทางประเพณีวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยมากกว่าสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี การใช้ทรัพยากรด้านวัฒนธรรมชนกลุ่มน้อยในการท่องเที่ยว ทำให้มีวัฒนธรรมที่มีลักษณะโดดเด่นของชนกลุ่มน้อยได้ค่อยๆ รับรู้จากโลกภายนอก เช่น วัฒนธรรมศาสนาพุทธนิกายานของชาวไตสิบสองปันนา วัฒนธรรมนาขั้นบันไดของชนเผ่าฮานี ในจังหวัดหงเหอ วัฒนธรรมตุงป่าของชนเผ่านาซีในจังหวัดลี่เจียง ฯลฯ มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากมาเที่ยว

การจัดการ การท่องเที่ยว มีประโยชน์ในการปกป้องรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวสิบสองปันนา ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ถ่ายทอดลงมาสามารถฟื้นฟูและสงวนรักษาไว้ บางประเพณีที่ถ่ายทอดกันมาหลายร้อยปีก็สามารถฟื้นฟูขึ้นมาได้ โดยการดังนี้

1. จัดแสดงการฟื้นฟูร้องรำทำเพลงของชาวไตลื้อเพื่อให้นักท่องเที่ยวดู
2. มีการจัดตั้งคณะศิลปะขึ้น ทำให้ชุมชนแถวนั้นมาเรียนรู้การร้องรำทำเพลงของชาวไตลื้อได้จัดอบรมนักแสดงในหมู่บ้านหลายครั้ง และนักแสดงสตรีในหมู่บ้าน
3. สร้างศูนย์วัฒนธรรมไตลื้อมีการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ของชาวไตลื้อ
4. คณะศิลปะที่ศูนย์วัฒนธรรมไตลื้อ มีการทำร้านอาหาร แสดงพิพิธภัณฑ์และค้นหากการแสดงที่สูญหายไปแล้วหลายปีกลับมาแสดงในเวทีเล็ก ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวดู
5. รัฐบาลสิบสองปันนามีบทบาทสำคัญที่จะปกป้องรักษาวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว รัฐบาลทุกสมัยถือว่าการท่องเที่ยวเป็นเศรษฐกิจหลักและมีการทุ่มเทงบประมาณเพื่อค้นหาวัฒนธรรมและมีการถ่ายทอดให้ชนรุ่นหลัง
6. จัดทำของที่ระลึกที่ฟื้นฟูวัฒนธรรมกลับมา มีรายได้ดีกว่าชนเผ่าที่ไม่มีการท่องเที่ยว รวมทั้งศิลปะบางสิ่งบางอย่างที่สูญหายไปก็กลับคืนมา
7. ในเขตการท่องเที่ยวหรือชุมชนที่มีการท่องเที่ยว ชนเผ่ามีความรู้สึกภาคภูมิใจในตัวเองมากขึ้นถึงแม้เป็นชนกลุ่มน้อยและได้มีโอกาสสัมผัสกับคนอื่นมากขึ้น
8. มีการเปรียบเทียบวัฒนธรรมกับของคนอื่นที่นักท่องเที่ยวนำเข้ามา ซึ่งก็ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง
9. ทำให้ชนกลุ่มน้อยมีความสามัคคีกันมากขึ้น มีความเป็นอิสระรู้สึกตัวเองเป็นเจ้าของ
10. นักท่องเที่ยวมาร่วมทำพิธีนำของถวายพระเรียกว่า "ตาลฟู" และจะมีการอวยพรให้นักท่องเที่ยวรวมทั้งจากหมู่บ้านอื่น ทำให้นักท่องเที่ยวตื่นตาตื่นใจ ชาวบ้านที่ศูนย์วัฒนธรรมไตลื้อได้รักษาวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งของตนเองไว้ร่วมกับการท่องเที่ยว
11. เทศกาลสงกรานต์ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธนิกาย "นินยาน" จัดแข่งขันพายเรือมังกร ทำเจดีย์ทรายถวายซึ่งเป็นประเพณีที่ถ่ายทอดกันมา แต่ก็เป็นความรู้สึกที่ดีที่สุดในสายตานักท่องเที่ยวคำชมเชยจากนักท่องเที่ยวทำให้ตัวเองภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง
12. สำหรับหมู่บ้านในเขตการท่องเที่ยว บทบาทที่สำคัญที่สุดคือการแสดงวัฒนธรรมให้คนอื่นดู ผู้สูงอายุที่ศูนย์วัฒนธรรมไตลื้อเขาจะแสดงวัฒนธรรมของตนเอง เช่น ทอผ้า กระบวนการทำเครื่องประดับ แหวน สร้อยคอ เขียนตัวหนังสือไตลื้อ ทำน้ำตาลหม้อ ผู้สูงอายุเหล่านี้จะมีอายุประมาณ 50-70 ปี เพราะว่าวัยรุ่นหรือเยาวชนมีความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมไม่มาก

13. การต้อนรับนักท่องเที่ยวมีประโยชน์โดยตรงได้เผยแพร่วัฒนธรรมของตนเอง ทำให้คนได้ลิ้มมีความภาคภูมิใจในชาติของตนเอง ยอมรับวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น
14. การปกป้องรักษาวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนงานดำเนินงานตามเป้าหมาย แต่ถ้าหากไม่มาชุมชนเข้าร่วมจะทำให้เกิดความล้มเหลวและไม่สำเร็จ
15. การพัฒนาการท่องเที่ยวการใช้กฎเกณฑ์ คำสั่ง จนถึงกฎหมาย ดำเนินการปกป้องรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว
16. เอกชนกับหน่วยวิสาหกิจด้านการเกษตรได้ลงนามสัญญากันร่วมลงทุนก่อตั้งสวนไต่
17. สถานที่ท่องเที่ยวที่เก็บค่าชม ผู้ประกอบการหรือฝ่ายบริหารสวนใหญ่เป็นองค์กรในหมู่บ้าน
18. โดยทางบริษัทจะเลือกบ้านเรือนจำนวนหนึ่งให้เป็นที่รับรองแขก ให้บริการอาหารที่พัก พร้อมขายของหัตถกรรมชิ้นเล็กๆ และบริษัทจะไม่แบ่งกำไรใดๆกับชาวบ้าน แต่ยังให้การสนับสนุนช่วยการก่อสร้างพื้นฐานอย่างเช่นสร้างห้องน้ำให้ชาวบ้าน
19. ทำให้ชาวบ้านมีอาชีพ เช่นขายสินค้าหัตถกรรม อาหารแบบง่ายๆ ชุดการแต่งกายของชาวไต การรับส่งแขกโดยรถสามล้อ
20. ทำให้ชาวบ้านเป็นพนักงานของบริษัทสวนไต่ ภาระหน้าที่ส่วนใหญ่คือการทำความสะดวกสบาย ยามรักษาการสวน การแสดงศิลปวัฒนธรรมของชนเผ่า
21. อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีต่อกิจกรรมศาสนาหมู่บ้าน ชาวในสวนไต่นับถือศาสนาพุทธในเมืองพุทธสิบลองปันนา ทุกหมู่บ้านล้วนมีวัด หลวงพ่อและพระ ทุกเย็นจะได้ยินเสียงสวดมนต์ที่นุ่มนวลไพเราะทั่วทั้งหมู่บ้าน ทุกเดือนมีกิจกรรมบูชาศาสนาเป็นประจำ บรรยายภาคศาสนาที่อบอวนไปด้วยศีลธรรมเป็นสาเหตุสำคัญที่เขตชาวไตสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว
22. บริษัทจ่าย "ค่าเช่า" ทุกปี ให้วัดบ้านสวนใหม่ และบ้านทิ้งเป็นหลายหมื่นหยวน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของทรัพยากรการท่องเที่ยวและบริษัทสวนไต่ยังใช้เงินมาซ่อมแซมวัด สนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาเป็นอย่างดี
23. แนะนำชาวบ้านปลูกฝังจิตสำนึกที่ขอธรรมและสอดคล้องกับความต้องการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน
24. ชาวบ้านเอาการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมของชาติกับการรับผลประโยชน์การท่องเที่ยวเชื่อมผนึกเข้าด้วยกันเมื่อชีวิตประจำวันดีขึ้นมาเรื่อยๆ

ข้อควรระวัง

1. การท่องเที่ยวที่มีข้อเสียต่อวัฒนธรรมของชนเผ่า บางชุมชนในเขตการท่องเที่ยวมีปัญหาทุกด้านเพราะชาวบ้านจัดทำสิ่งทุกอย่างเป็นการค้าขายหมด (เป็นสินค้าสำหรับซื้อขายทุกอย่าง) ทำให้วัฒนธรรมเสื่อมลง คุณค่าของชุมชนหรือวัฒนธรรมที่แท้จริงอาจหายไป
2. ประเพณีท้องถิ่นมีผลกระทบ เช่น ชาวบ้านตำตุนักท่องเที่ยว ขัดแย้งกันด้านผลประโยชน์ สิ่งแวดล้อมแย่ง ค่าครองชีพของชาวบ้านพึ่งพาจากการท่องเที่ยวอย่างเดียว

4. ชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย

แม่วน้ำเงิน

การแต่งกาย ชาย นิยมใช้ผ้าสีดำหรือน้ำเงินเข้ม เสื้อแขนยาวจรดข้อมือ ขลิบขอบข้อมือด้วยผ้าสีฟ้าหรือน้ำเงิน ชายเสื้อระดับเอวเป็นเสื้อแบบไม่มีคอ ปกสาบเสื้อขวาจะป้ายเลยมาทับซีกซ้ายของตัวเสื้อ ตลอดแนวสาบเสื้อจะให้ด้ายสี และผ้าสีปักลวดลายต่าง ๆ สะดุดตามาก กางเกงสีเดียวกับเสื้อมีลักษณะขากว้าง มากแต่ปลายขาแคบลง ส่วนที่เห็นได้เด่นชัดคือ เป้ากางเกงจะหย่อนยานลงมาจนต่ำกว่าระดับเข่า รอบเอวจะมีผ้าสีแดงเคียนทับกางเกงไว้ ผ้าแดงผืนนี้จะมีความยาวประมาณ 4 – 5 เมตร ที่ชายทั้ง 2 ข้าง ปักลวดลายสวยงาม การพันผ้าแดงนี้เขาจะพันหลายทบและห้อยชายทั้งสองไว้ด้านหน้าอวลดลลายปัก นุ่ม ๆ จะนิยมคาดเข็มขัดเงินทับผ้าแดงนี้อีกหนึ่ง เพื่อกันมิให้ผ้าแดงนี้อีกหนึ่ง เพื่อกันมิให้ผ้าแดงคลายออกง่าย

หญิง เสื้อจะเป็นผ้าสีดำหรือน้ำเงินเข้ม แขนยาวขลิบขอบแขนด้วยผ้าสีฟ้าหรือน้ำเงิน ชายเสื้อยาวจะถูกปิดทับด้วยกระโปรงเวลาวาง สิบเสื้อด้านซ้ายและขวาจะปักลวดลายหรือขลิบด้วยผ้าสี และปักลวดลายตลอดแนวที่ไหล่พันชายกระโปรงออกมา คอปกเสื้อเป็นทรงกลมสีห้อยพับไปด้านหลัง ด้านหนึ่งของคอปกจะมีการประดิษฐ์ลวดลายสวยงามอวดฝีมือกันอย่างเต็มที่ ลักษณะคอปกจะแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นทั้งรูปทรงและการพับปกที่มีลวดลายไว้ด้านในหรือด้านนอกตัวกระโปรงเย็บจีบตลอดตัวโดยเป็นผ้า 3 ชั้น เย็บต่อกันก่อนบนเป็นผ้าขาวล้วนก่อนกลางเป็นผ้าซึ่งเขียนลวดลายด้วยวิธีเขียนด้วยขี้ผึ้ง แล้วนำไปย้อมเป็นสีน้ำเงินเกิดเป็นลวดลายก่อน และก่อนล่างเป็นผ้าสีน้ำเงินเข้มหรือดำ มีการใช้ผ้าก๊วยและปักลวดลายเป็นระยะๆ ไปตลอดก่อนเช่นกัน เมื่อเย็บต่อเข้าด้วยกัน 3 ท่อนแล้ว จึงจับจีบเย็บถาวรไว้รอบขอบกระโปรง และเย็บต้นตลอดตัวเก็บไว้ เมื่อจะใช้จึงเลาะด้ายที่เย็บจับจีบไว้ ออก จีบ ก็ยังคงรูปอยู่และตัวกระโปรงสามารถแผ่ออกเป็นผืนได้เพราะมิได้เย็บชาย 2 ด้านติดกันที่ขอบเอวทั้ง 2 ชาย จะมีเศษผ้าต่อออกมาเป็นเชือกใช้มัดกระโปรงกับเอวให้แน่นเมื่อสวม รอยผ่าของกระโปรงจะอยู่ด้านหน้า และมีผ้าผืนสีเหลี่ยมยาวผืนหนึ่งคาดปิดทับรอยผ่าด้านของกระโปรงอีกชั้นหนึ่ง ผ้าห้อยหน้าผืนนี้หญิง

สาวมักจะปักลวดลายสวยงามลงไว้ด้วย ส่วนหญิงที่แต่งงานแล้วมักจะใช้ผ้าพื้นเรียบ ๆ ขลิบชายด้วยผ้าสีเท่านั้นและจะมีผ้าสีแดงยาวอีกผืนหนึ่งปักลวดลายสวยงามที่ชายทั้ง 2 ข้าง และปล่อยเป็นพู่หางยาวสีแดงหลายเส้น ผ้าผืนนี้จะใช้เป็นผ้าคาดเอวและปล่อยพู่หางสีแดงไว้ด้านหลัง บางครั้งจะมีเข็มขัดเงินคาดทับอีกด้วย สำหรับแม่บ้านผู้หญิงจะใส่กระโปรงนี้ในทุกโอกาส แต่ระยะหลังมานี้ที่นอกกลางของตัวกระโปรงแทนที่จะเป็นผ้าเขียนลายซี้ดั่งย้อมสี กลับนิยมซื้อผ้าพิมพ์ลวดลายสำเร็จรูปมาใช้มากกว่า ช่วงขาที่อ่อนล่งจะมีผ้าสีน้ำเงินหรือดำพันโดยรอบหากเป็นงานสำคัญหญิงสาวจะพันแข้งด้วยผ้าตาตำ-ขาว อย่างประณีตซ้อนเหลื่อมเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป โดยทั่วไปหญิงแม่บ้านนิยมพันผมเป็นมวยไว้กลางกระหม่อมและมีข้อผมมวยซึ่งทำจากขนหางม้า พันเสริมให้มวยผมใหญ่ขึ้นและใช้ผ้าแถบตา ๆ ตำ-ขาว พันมวยผมแล้วประดับด้วยลูกปัดสีสวย ๆ ถ้าเป็นงานสำคัญ การใช้ผ้าพันมวยผมนี้จะบรรจุแต่งอย่างสวยงามมาก

แม่ขาว

การแต่งกาย ชาย เสื้อเป็นสีน้ำเงินเข้มหรือดำ แขนยาวจรดข้อมือขลิบขอบรอบข้อมือผ้า น้ำเงินชายเสื้อมักจะสั้นกว่าแม่บ้านเป็นเสื้อไม่มีคอปกเช่นกันสาบเสื้อด้านขวาป้ายทับด้านซ้าย ลวดลายที่ปักตามแนวสาบเสื้อมักจะไม่กินเนื้อที่มากเท่าแม่บ้านกางเกงเป็นสีเดียวกับเสื้อแต่เป็นทรงกางเกงจีนมองเห็นแตกต่างจากแม่บ้านอย่างชัดเจนที่เอวจะมีผ้าแดงแบบเดียวกับแม่บ้าน อาจมีเข็มขัดเงินคาดทับอีกชั้นหนึ่งซึ่งปัจจุบันนิยมใช้เข็มขัดหนังด้วยเหมือนกัน

หญิง เสื้อเป็นสีน้ำเงินเข้มหรือดำลักษณะคล้าย ๆ กับเสื้อผู้หญิงแม่บ้าน คือ เป็นเสื้อแขนยาวขอบปลายแขนขลิบด้วยผ้าสีฟ้าหรือน้ำเงิน และใช้ผ้าสีเดียวกันนี้ขลิบตลอดแนวสาบเสื้อทั้งซ้าย - ขวา ส่วนที่พันกระโปรงหรือกางเกงออกมาคอกด้านหลังเป็นทรงกะลาสีมีปักลวดลายสวยงามอยู่ด้านหนึ่งเหมือนกัน สมัยก่อนหญิงแม่ขาวทุกคนจะสวมกระโปรงสีขาวประจำ ตัวกระโปรงเป็นสีขาวล้วนไม่มีการปักลวดลายใด ๆ ลงบนตัวกระโปรงเลย และเย็บจีบตลอดตัว เมื่อสวมจะปล่อยรอยผ้าไว้ด้านหน้าเช่นกัน พร้อมกับมีผ้าสีเหลี่ยมยาวอีกผืนหนึ่งปิดทับรอยผ้า ผ้าผืนนี้จะเย็บปักลวดลายสวยงาม หรืออาจจะเป็นผ้าพื้นขลิบริมด้วยผ้าสี มีผ้าแถบสีแดงคาดเอวไว้ชั้นหนึ่ง โดยผูกปล่อยชายเป็นหางไว้ด้านหลัง หรืออาจเป็นแถบยาว ปักลวดลายตลอดอีก 1 ผืน คาดเอวโดยมัดชายไว้ด้านหลัง แต่กล่าวกันว่ากระโปรงสีขาวเปื้อนได้ง่ายเมื่อต้องใส่ในชีวิตประจำวัน ผู้หญิงแม่ขาวจึงหันมานิยมสวมกางเกงทรงจีนสีน้ำเงินเข้มสีเดียวกับเสื้อแทนกระโปรง และมีผ้าสีเหลี่ยมผืนยาวห้อยลงทั้งด้านหน้าและกลึง ผ้านี้มักจะปักลวดลายสวยงามหรืออาจเป็นผ้าพื้นเดินขอบด้วยผ้าแถบสีแดงคาดเอว และแถบผ้ายาวปักลวดลายตลอดคาดทับอีกชั้นหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ในงานสำคัญหญิงแม่ขาวยังคงนิยมสวมกระโปรงสีขาวนี้อยู่ ผ้าพันแข้งสีดำหรือน้ำ

เงินเข้ม หญิงแก้วชานิยมพันมวยผมคล้อยมาด้านหน้าและกันเชิงผมด้านหน้า จนดูเหมือนมีหน้าผากลึกเข้าไปมากแต่ไม่นิยมเติมซ่องผมลงบนมวยส่วนใหญ่นิยมใช้ผ้าสีน้ำเงินเข้มหรือดำโพกผมเป็นวงรอบศีรษะ โดยอวดลวดลายปักไว้ด้านหน้า

สำหรับเครื่องโพกผมของหญิงสาวแก้วทั้ง 2 กลุ่มย่อย ในวันขึ้นปีใหม่จะประกวดประชันกันมาก และจะมีความแตกต่างกันไปตามท้องที่และแซ่สกุล ทั้งรูปทรงสีเส้นและวิธีโพก

เครื่องประดับเพิ่มเติมที่มักจะสวมใส่กันในงานสำคัญ คือ เครื่องเงิน ได้แก่ กำไลคอ กำไลข้อมือ ตุ่มหู แหวน รวมทั้งเหรียญเงินขนาดต่างๆ ทั้งรูปกลมและสามเหลี่ยมที่ประดับตามเสื้อผ้า แพรพรรณรวมทั้งสายสะพายปักยวดลายสวยงาม สำหรับสะพายเฉียงไหล่ทั้ง 2 ข้างทั้งชายและหญิงสิ่งเหล่านี้จะเห็นได้ในวันฉลองปีใหม่ เครื่องสวมหัวผู้ชายนิยมสวมหมวกดำทรงกลมแบบจีน ปักไหมพรมสีแดงและเหรียญเงินสวยงาม สมัยก่อนผู้ชายนิยมใช้ผ้าปักลวดลายโพกผม และมีหมวกอีกชนิดหนึ่งลักษณะคล้ายหงอนไก่ ปักลวดลายและเหรียญเงินสวยงามนิยมสวมให้เด็ก

ศาสนาและความเชื่อ

ทางศาสนาที่ถ่ายทอดกันมาตามประเพณีและคงถือ ปฏิบัติกันอยู่ คือความเชื่อถือในแบบการนับถือผีวิญญาณ และการบูชาบรรพบุรุษในการนับถือผีนั้น อาจจัดได้เป็นหลายระดับดังนี้

ผีระดับเทพหรือเทวดา ที่สำคัญคือ ใช้ saub หรือ เฮยฮือไซว (vawg saub) จัดว่าเป็นสร้างสรรพสิ่งทั้งปวง และเป็นผู้ดูแลโลกทั้งหมด ยิวว่าต๊ะเต่ง (nyuj vab tuam teem) เป็นผู้อนุญาตให้คนมาเกิด ตัดสินชีวิตคนและกำหนดอายุคน เปรียบเหมือนพระยามัจจุราช ผีทั้ง 2 นี้มีลักษณะเด่นและชัดเจนมาก ส่วนผีอื่น ๆ ในระดับนี้มีลักษณะคลุมเครือ และถูกชี้แจงรายละเอียดแตกต่างกันไปมาก เช่นหย่งฮือ (yoog laug) มีผู้กล่าวว่าเป็นผู้ดูแลให้มนุษย์ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้ ถือเซ่ง เซอ (xebb teb xebb chaw) ที่เรียกฮั่วไต (huab tais) เป็นกษัตริย์ผู้คอยดูแลปกครองมนุษย์ เจ็งซื่อ (tseeb xwb) เป็นผู้รักษาระเบียบจารีตประเพณีข้อกฎหมายต่าง ๆ กะยั้ง (kabyeeb) ว่ากันว่าเป็นผีฟ้าผู้หญิงผู้ให้ลูกแก่สามีภรรยาที่ต้องการและร้องขอลูก

เน้ง (neeb) จัดเป็นผีมือฝ่ายที่คอยต่อสู้กับผีร้าย โดยเฉพาะผีเน้ง นี้มีบทบาทสำคัญมากในการรักษาคนเจ็บป่วยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของขวัญวิญญาณผีเน้ง นี้พอจะแบ่งได้เป็น 2 พวกใหญ่ ๆ คือ เน้งเท่อ peeb thawj เป็นผีประเภทที่เข้าทรงร่างมนุษย์ กับอีกพวกหนึ่งคือ เน้นเกอะ (meeb kawm) เป็นผีที่เรียนท่องจำคาถาเขา อย่างไรก็ตามในหมู่เน้งนี้ ฉีหยิฮือ (siv yig) จัดว่าเป็นใหญ่ที่สุด เรียกกันว่า เน้งฉีหยิฮือ (vaj need siv yig) หรือ ฉีหยิฮือกษัตริย์แห่ง ผีเน้ง

ต้า (dab) จัดเป็นผีหัว ๆ ไป ซึ่งอาจจะให้ได้ทั้งคุณและโทษ อาจจะแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. ผีเรือน เรียกว่า ต้าโหวเจ้ dab houv tsev หรือ ต้าว่า ต้าเจ้ (dab baj dab tsev) ซึ่งแปลตามศัพท์ว่าผีเรือนจะประกอบด้วยผีสำคัญต่อไปนี้

2. ผีประตู เรียกว่า ต้าขอตรัง (dab qhov rooj) ส่วนใหญ่จะกล่าวว่าผีประตูนี้อยู่ที่ขอตรังต้ายี (qhov rooj tag) แต่มีบางคนกล่าวว่าอยู่ที่ ขอตรังสัว (qhov rooj tag) ผีประตูเป็นผู้ปกป้องรักษาทั้งคนและสัตว์ในครัวเรือนให้สมบูรณ์แข็งแรง และแพร่ลูกหลานผีประตูอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า ต้าตังฮั (dab roog) หรือต้ายีขอตรังฮั (dab qhov rooj) เป็นประตูห้องนอน ในบ้านแต่ละหลังอาจมี 2-3 ครอบครัว เมื่อมีสมาชิกของครอบครัวหนึ่งเจ็บ และผู้รู้ระบุว่าจะต้องเลี้ยงผีประตูของครอบครัวนั้น เขาจึงประกอบพิธีขึ้นที่ประตูห้องนอนของครอบครัวนั้นเองในบ้าน

3. ผีเสา เรียกว่า (น) ตู้ต้ายี (ntuj dab) ต้ายี (น) ตูฮั (dab ntug) หรือ (น) เยต้ายี (necj dab) สำหรับแม้ว่าเงินปรกติจะมีเสากลางรับหลังคา 23 ต้น เสาต้นกลางเป็นสิ่งสถิตของผีเส้านี้ ส่วนบ้านแม้ว่าชาวจะมี เสาากลางเพียง 2 ต้น บ้างกล่าวว่าเสาต้นที่อยู่ใกล้เตาไฟเล็กเป็นเสาคี แต่บางคนกล่าวว่า เสาต้นที่อยู่ใกล้ประตูหน้าเป็นเสาคี

4. สีกะ (xwm kab) เป็นผีที่กล่าวกันว่าชาวแม้วไปขอชาวจีนมาเลี้ยง ในสมัยก่อนเอาไว้ที่ประตูด้านนอกแล้วย้ายมาไว้ที่ประตูด้านใน ปัจจุบันย้ายมาอยู่ข้างฝาบ้านด้านตรงข้ามกับประตูหน้าสีกะ นี้จะมีกระดาษสีเหลืองสีขาวแผ่นขนาดฝ่ามือหรือใหญ่กว่าเล็กน้อยปิดตรงบริเวณข้างฝา สีกะ ช่วยให้ทำมาหากินเจริญลูกหลานเพิ่มพูน สัตว์เลี้ยงและพืชผลได้ดี คำขायตีมีเงินทอง

5. หิ้งผี เรียกว่า ทำเน้ง (thaj yum vaj) เป็นหิ้งผีสำหรับหมอมผีเรือน และมีหิ้งผีอีกประเภทหนึ่งคือ หิ้งผียา เรียกว่าทำต้ายี (thaj dab tshuaj) เป็นหิ้งผีสำหรับหมอยาสมุนไพร แต่มิใช่ว่าจะมีหิ้งผีเหล่านี้ครบทุกหลังคาเรือนบาง ครัวเรือนอาจไม่มีหิ้งผีประเภทใดๆ เลยก็ได้ เนื่องจากไม่มีหมอมผีเฉพาะประเภทนั้น ๆ

6. ผีเตาไฟใหญ่ เรียกว่าต้ายีขอฮ้อ dab qhov txos ชาวแม้วถือว่า เตาไฟใหญ่มีบุญคุณต่อชีวิตเป็นที่เลี้ยงชีวิตจนเติบโตใหญ่ขึ้นมาได้

7. ผีเตาไฟเล็ก เรียกว่าต้ายีขอจู้ dab qhov cub เป็นผู้ให้ความอบอุ่นแก่คนในบ้านทำให้ผู้อาศัยมีความสุข

8. บรรพบุรุษ เรียกว่าป้อกั้งเหยอฮั pej koob yawg txiv พ่อแม่ปู่ย่าหรือบรรพบุรุษในสายผู้ชายที่ล่วงลับไปจะเป็นส่วนหนึ่งของผีเรือนด้วย บ้างก็ว่าที่สิ่งสถิตของบรรพบุรุษอยู่ติดประตูหน้ากับสามผนังด้านตรงข้ามหรือด้านหิ้งผีและเป็นคานที่ใช้เป็นที่วางพาดชั้นลอยเหนือหัวด้วย แต่ก็มักกล่าวว่าผีบรรพบุรุษอยู่ที่ส่วนปลายของเสาคี

9. ผีทั่วไป ผีจำพวกนี้สิ่งที่อยู่ในที่ทั่วไปเช่น ผีป่า ผีน้ำ ผีจอมปลวก ผีดำ ยังมีผีประเภทเร่ร่อน ซึ่งถูกจัดว่าเป็นพวกอดอยากหิวโหยตะกตะกคนคนที่ตายลงโดยไม่มีญาติพี่น้องทำพิธีศพให้หรือตายในแบบผีไม่มีญาติขาดการทำพิธี วิญญาณก็จะล่องลอยไปเรื่อย ๆ ไม่สามารถไปเกิดใหม่ได้ ผีบางชนิดมีตัวตนให้คนเห็นได้และกายตัวได้เช่น ด่าป้อ (น) ส่งฮ์ (dab pojntxoog) กล่าวกันว่าตัวเล็กขนาดเด็กอายุ 2-3 ขวบ มีขนรุงรังเต็มตัว หรือ ตัวหม้อฮู้ (mog hlub) เล่าต่อกันมาว่ามีตัวตนจริง แขนขายยาวแก้งก้างเพราะเป็นกระดูกยาวขึ้นเดี่ยวไม่มีข้อต่อข้อพับ ชอบจับคนกินผีทั้งหมดเหล่านี้ อาจนับได้ว่าเป็นผีภัย หรือผีที่ให้โทษมากกว่าให้คุณ เมื่อคนไปทำผิดต่อหรือแม้ไม่ทำผิดต่อผีเหล่านี้บางครั้งก็กลั่นแกล้งเอาได้ โดยเฉพาะผีชื่อ (น) หย่งหรือด่าชื่อ (น) หย่งฮ์ (dab xwj nyoog) ซึ่งส่วนใหญ่กล่าวว่าผีที่มีหน้าที่มาคร่าชีวิตมนุษย์ โดยการพรากขวัญวิญญาณออกจากร่างไป

จากความเชื่อในเรื่องวิญญาณนี้ ชาวแม้วเชื่อว่ามนุษย์โดยทั่วไปประกอบขึ้นด้วย 2 ส่วนสำคัญคือร่างกายที่ประกอบขึ้นด้วยอวัยวะต่างๆกับวิญญาณหรือขวัญเรียกว่าตุปลีย์ (tus plig) การเจ็บป่วยของคนจึงเกี่ยวกับ 2 ส่วนนี้เป็นสำคัญและโดยทั่วไปความเจ็บไข้ที่เกิดขึ้นมักจะถูกวินิจฉัยในเบื้องต้นว่าเกิดจากขวัญหรือวิญญาณหลุดออกจากร่างไปด้วยสาเหตุต่างๆ เช่นเด็กเล็กเจ็บป่วยกระเสาะกระแสะอยู่บ่อยๆ หรือ ชอบร้องโยเยอยู่เสมออาจเป็นเพราะเมื่อมาเกิดขวัญมิได้มาด้วย อาจพลัดหลงไม่สามารถมาถูกทางได้หรือผู้ที่ล้มเจ็บลงอาจเป็นเพราะมีผีมาลักหรือล่อลวงเอาขวัญไปเป็นต้น ในกรณีที่แน่ใจว่าความเจ็บป่วยนั้นเป็นเรื่องทางร่างกายมากกว่าเรื่องวิญญาณเขาจะรักษาโดยวิธีอื่นๆซึ่งเป็นการรักษาทางกายโดยตรงไปแก่การใช้ยาสมุนไพรและการปฏิบัติต่อร่างกายโดยวิธีต่างๆ เช่น การนวดตึง การใช้ขวดหรือเขาสัตว์ดูด การใช้ขวดหรือเขาสัตว์ดูด

ชาวเขาเผ่าแม้วยังมีความเชื่อในการเวียนว่ายตายเกิดอีกด้วยคือเมื่อคนเราตายลงวิญญาณของเขาจะต้องไปรับการพิพากษาจาก (น) ยู่ว่าตัวเตง (nyui vab tuam teem) หากเขาได้รับอนุญาตให้กลับมาเกิดได้อีกจะเป็นคนหรือสัตว์ประเภทใดก็ขึ้นอยู่กับกรรมหรือสิ่งดีหรือสิ่งเลวที่เขาได้ประพฤติในชีวิตที่ผ่านมาและเขาจะต้องหยิบบัตรกำหนดอายุของเขาในชาติต่อไปด้วยพิธีกรรมสำคัญ

1. ประเพณีฉลองปีใหม่ งานเฉลิมฉลองตามประเพณีที่สำคัญของชาวเขาเผ่าแม้วคือพิธีฉลองปีใหม่ เรียกว่า นอเป็โจวฮ์ (nor peb cawg) แปลตามศัพท์ได้ว่า "กินสามสิบ" เนื่องจากชาวแม้วนับช่วงเวลาตามจันทรคติโดยจะเริ่มนับตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำ ไปจนถึง 30 ค่ำ (ซึ่งตามปฏิทินจันทรคติของไทยจะแบ่งออกเป็นข้างขึ้น 15 ค่ำ และข้างแรม 15 ค่ำ) เมื่อครบ 30 ค่ำจึงนับเป็น 1 เดือนดังนั้นในวันสุดท้าย (30 ค่ำ) ของเดือนสุดท้าย (เดือนที่ 12) ของปี จึงถือเป็นวันส่งท้ายปีเก่า

ช่วงวันฉลองปีใหม่ส่วนใหญ่จะตกอยู่ในเดือนธันวาคมแต่อาจจะกล่าวได้ว่าอยู่ในช่วงใดช่วงหนึ่งระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงมกราคมของแต่ละปีหัวหน้าครัวเรือนมักจะประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลของครัวเรือน สมาชิกและทรัพย์สินของตนถัดจากวันส่งท้ายปีเก่าไปอีก 3 วัน คือวันขึ้น 1 ค่ำ และ 3 ค่ำ จัดเป็นวันฉลองปีใหม่เป็นทางการและทุกคนจะต้องหยุดทำงานในระยะเวลา 3 วันแรกของปีใหม่นี้เป็นทางการหญิงชายจะนุ่งห่มด้วยเสื้อผ้าชุดใหม่ โดยเฉพาะหนุ่มสาวจะประกวดประชันกันเต็มที่ในเรื่องของการแต่งการและประดับประดาด้วยเครื่องเงินแพรวพราว พวกผู้ชายจะจับกลุ่มกันเล่นลูกข่างในขณะที่หนุ่มๆ สาวๆ จะจับคู่เล่นโยนลูกช่วงโดยฝ่ายหญิงจะอยู่แถวหนึ่ง ฝ่ายชายจะอยู่ในแถวตรงข้ามเล่นโยนรับลูกช่วงกันระหว่างคู่ของตนเองลูกช่วงนี้หญิงสาวจะทำขึ้นโดยใช้ผ้าดำเย็บเป็นลูกบอลขนาดเท่ากำปั้นใช้เศษผ้ายัดได้ หญิงสาวจะวานเพื่อนหญิงนำลูกบอลผ้านั้นไปมอบให้แก่ชายหนุ่มที่ตนประสงค์จะเล่นด้วย เมื่อชายหนุ่มรับลูกบอลผ้านั้นไว้แล้วเขาจะไปเดินหาหญิงสาวเจ้าของผ้าและจับคู่เล่นโยนรับลูกช่วงกัน ในกรณีมีการทำพนันในการเล่นระหว่างหนุ่มสาวคู่เล่นนั้นผู้แพ้จะถูกปรับเอาสิ่งของที่มีติดตัวเช่นผ้าเช็ดหน้า แหวน กำไลข้อมือ เป็นต้น เสียให้แก่ผู้ชนะและคู่เล่นที่มีการปรับพนันกันนี้จะกลับมาพบกันในยามค่ำ ร้องเพลงแก่เกี่ยวแก่กัน และเป็นการโต้ของคืนด้วย ดังนั้น สิ่งของที่ใช้ปรับพนันกันนั้นจะต้องคืนให้แก่เจ้าของทั้งหมดจากที่ร้องเพลงโต้ตอบกันแล้ว การเล่นรื่นเริงในวันปีใหม่นี้อาจขยายเวลาออกไปเป็น 5 - 7 วัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคนในหมู่บ้านยังสนุกและต้องการที่จะเล่นกันต่อไป

2. ประเพณีการเกิด สังคมชาวเขาเผ่าแม้วไม่มีผู้ทำหน้าที่ในตำแหน่งหมอด้ายอย่างเป็นทางการดังนั้นเมื่อผู้หญิงจะคลอดบุตรออกไปจากสามีแล้วผู้ช่วยทำคลอดจะเป็นเพศหญิง ส่วนใหญ่ ได้แก่ มารดาสามีหรือญาติเพศหญิงหลังจากเด็กคลอดแล้ว หากเป็นเด็กชายเข้าจะฝังรกไว้บริเวณเสาผีของบ้าน และหากเป็นหญิงเขาจะฝังรกไว้ได้เพียงในก้นอกของคู่สามีภรรยา นั้น ด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้หญิงจะแต่งงานออกเรือนไป ในขณะที่ผู้ชายจะต้องสืบสกุลและรับภารกิจของครัวเรือนต่อจากบิดา เมื่อเด็กเกิดได้ 3 วัน เขาจะทำพิธีเรียกขวัญและตั้งชื่อเด็ก ซึ่งจะถือว่าเด็กนี้เป็นคนสมบูรณ์แล้ว แต่ถ้าเด็กที่เกิดใหม่เสียชีวิตลงภายใน 3 วันแรก ก่อนที่จะทำพิธีดังกล่าว เขาจะนำศพไปฝังอย่างง่าย ๆ ไม่มีพิธีรีตองมากนัก หลังคลอดแล้ว โดยทั่วไปหญิงนั้นจะต้องอยู่ไฟเป็นเวลา 3 วัน โดยการนำเครื่องนอกร้ายมานอนข้างเตาไฟเล็กกับลูกน้อย และไฟที่เตาจะต้องติดอยู่ตลอดเวลาในระหว่าง 1 เดือนแรกที่คลอดบุตรแล้ว มารดาหลังคลอดจะต้องกินข้าวกับไก่หรือไข่ตลอดระยะเวลา นั้น ในระยะหลังคลอด 30 วันนี้ เขาจะใจ (caiv) ซึ่งอาจแปลได้ว่า "การห้าม" โดยจะมีเฉลว (หรือตะเหลว) หรือกิ่งไม้สด บี้กไว้หน้าประตู บางแห่งที่เคร่งครัดในขณะใจนี้ หากบุคคลภายนอกประสงค์จะเข้าไปในบ้าน เขาจะต้องถอดรองเท้า (ยกเว้นรองเท้าแตะ)

ถอดหมวก และปลดตุยยามลงไว้นอบ้านเสี้ยก่อน แต่ปัจจุบันหลายแห่งได้คลายความเคร่งครัดในข้อปฏิบัติเหล่านี้ลงแล้ว เมื่อครบ ๓๐ วัน ก็เป็นอันสิ้นสุดการใจ บางแห่งพบว่าช่วงเวลาใจจะสั้นกว่านี้ก็มี

3. ประเพณีการเกี่ยวสาว โดยทั่วไปชายหนุ่มไม่พึงเกี่ยวพาดึงสาวในที่สาธารณะและต่อหน้าผู้คน โดยเฉพาะต่อหน้าผู้อาวุโส เพราะถือเป็นการไม่ให้เกียรติผู้ใหญ่ ดังนั้นเมื่อชายหนุ่มพึงใจสาวใด เขาจะรออนพ้อมแม่พี่น้องของหญิงสาวหลับ ซึ่งมักเป็นเวลาค่อนข้างดึกแล้ว จึงค่อยแอบไปเรียกหญิงสาวอยู่ข้างฝาห้องด้านนอกของตัวบ้านและพูดจาเกี่ยวพาราสีด้วยเสียงกระซิบเพื่อจะอ่อนวอนให้หญิงสาวออกมาพบตนข้างนอก ชายหนุ่มอาจต้องพยายามอยู่หลายครั้งหลายหน และอาจไม่สมประสงค์เลย แต่ในรายที่เกิดความพึงใจ ซึ่งกันและกัน หญิงสาวจะออกจากบ้านมาพบชายหนุ่มข้างนอกและอาจพากันไปพลอดรักในพุ่มไม้ การมีสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงานจึงไม่เป็นข้อถือสำคัญในสังคมแล้ว แต่ไม่พึงกระทำอย่างเปิดเผยในตัวบ้าน เพราะจะทำให้ผีเรือนโกรธเคืองเอาได้ชายหนุ่มอาจเกี่ยวพาสาวต่างแซ่สกุลภายในหมู่บ้านเดียวกัน หรือเดินทางไปเกี่ยวสาวยังหมู่บ้านใกล้เคียง และมักจะรวมกันไปเป็นกลุ่มด้วยโอกาสในการเกี่ยวสาวเป็นพิเศษอีกกระยะหนึ่งคือ ระหว่างวันฉลองปีใหม่ โดยเฉพาะชายหนุ่มต่างถิ่นมักจะมีโอกาสได้มาพบปะรู้จักหญิงสาวในช่วงเวลานี้จากการมาร่วมมาร่วมฉลองปีใหม่ และได้เล่นโยนลูกช่วงกัน ซึ่งเป็นโอกาสที่ชายหนุ่มจะสามารถเกี่ยวพาดอกเข้าหญิง หญิงสาวได้ต่อหน้าผู้คนและอาจจะไปเกี่ยวพาดอกกันในเวลาค่ำคืนอีก ดังนั้นจึงมักพบว่าหลังพิธีปีใหม่จะมีหญิงชายแต่งงานหลายคน

4. ประเพณีการแต่งงาน วิธีการแต่งงานของชาวแม้วที่ใช้กันอยู่มีหลายลักษณะที่เป็นที่นิยมกันมาก คือ การจุด ชายหนุ่มที่พึงใจหญิงคนใด จนปลงใจว่าจะจุดมาเป็นภรรยา จะนัดหมายเพื่อ 2 - 3 คน ให้เป็นผู้ช่วย เมื่อได้โอกาสเหมาะในขณะที่ผู้หญิงอยู่ลำพังแต่ต้องเป็นนอกตัวบ้าน คณะชายหนุ่มนั้นจะเข้าช่วยกันจุดหญิงสาว เพื่อจะพาไปยังบ้านตนหรือบ้านญาติ แซ่สกุลเดียวกับชายหนุ่มที่เป็นผู้จุด หรือถ้ามาจากต่างถิ่นก็มักจะจุดเข้าป่า เพื่อเดินทางกลับหมู่บ้านของตน โดยทั่วไปหญิงสาวจะร้องขอความช่วยเหลือซึ่งก็มักเป็นมารดาหรือญาติที่เป็นหญิงจะรีบมาช่วยกันยื้อแย่งตัวหญิงสาวกลับในสวนนี้ญาติพี่น้องฝ่ายชายหรือแม่แต่บิดาของหญิงสาวจะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวได้ด้วยเลย หากคณะชายหนุ่มจุดไม่สำเร็จคือ ทำให้หญิงสาวหนีหลุดรอดกลับบ้านไปได้ การจุดนั้นเป็นโมฆะแต่หากจุดสำเร็จ ภายใน 3 วัน ฝ่ายชายจะจัดผู้แทนไปกับชายหนุ่มเพื่อขอขมาต่อบิดามารดาของหญิง พร้อมไปกับการตกลงค่าสินสอดและช่วงเวลาจ่ายค่าสินสอดในขั้นต้นกันเลย ผู้ชายจะต้องเป็นผู้เสียค่าตัวเจ้าสาวหรือค่าสินสอดให้แก่บิดามารดาของผู้หญิงจึงมีคำเรียกการแต่งงานว่า หยัวกอปู่ (yuav ko puj) หรือ หยัวบ้อเหนียะ (yuav poj niam) หรือ "การ

ชื่อภรรยา" นอกจากนี้ยังมีคำอื่น ๆ ที่มีความหมายว่าเป็นการแต่งงานด้วย คือ "ตี้มเหล่า" เรียกว่า ไหว่เจ้อ (haus caww) "เจรจาคำตัว" เรียกว่า "ไห่(ง)เก" (hais nqe) การแต่งงานจะถือว่าเสร็จสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้จ่ายค่าสินสอดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ซึ่งมักจะเป็น 1-2 ปี หลังจากวันจุดซึ่งหนุ่มสาวได้อยู่กินเป็นสามีภรรยากันมาก่อน ในระหว่างนั้นแล้ว มีบ้างบางคู่ที่แม้มีบุตรถึง 2 คนแล้ว ก็ยังไม่เสียค่าตัวเจ้าสาวเลยก็มี โดยวิธีการจุดนี้ บางครั้งก็ดำเนินไปในลักษณะสมยอมหรือรับรู้ของหญิงสาว และยินดีถูกจุดด้วยความเต็มใจ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการพาหนีมากกว่าการจุด แต่ขั้นตอนอื่น ๆ ก็จะเป็นอย่างเดียวกันกับการจุด

การแต่งงานอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งทำได้โดยไม่ต้องจุดหรือพานี้คือการให้ผู้ใหญ่เป็นเจ้าแก่ไปสู่ขอ บางครั้งอาจจะเป็นบิดาของชายหนุ่มนั่นเอง และวิธีนี้มักจะนิยมใช้ในการสู่ขอกับสกุลที่เกี่ยวข้องกันเช่น สู่ขอลูกสาวของพี่หรือน้องสาวของพ่อ หรือสู่ขอลูกสาวของพี่น้องชายของแม่ ซึ่งเรียกว่า การแต่งงานของลูกพี่ลูกน้องแบบขวาง (cross cousins) การแต่งงานวิธีนี้มักจะเป็นการปลงใจร่วมกันทั้งสองฝ่ายมากกว่าวิธีแรก ในการสู่ขอจะกำหนดวงเงินค่าสินสอด และเวลาการชำระค่าสินสอดพร้อมกันไปด้วยเลย

อีกวิธีหนึ่งของการแต่งงานคือ การหมั้นหมายระหว่างกันตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก ๆ ซึ่งจะนิยมกันในลักษณะของการหมั้นหมายระหว่างลูกพี่ลูกน้องแบบขวางเช่นกัน โดยบิดามารดาทั้ง 2 ฝ่ายตกลงปลงใจหมั้นหมายบุตรของตนแก่กัน โดยฝ่ายชายจะใช้สุรา เสื้อผ้าอาหารและเงินเหรียญรูปีจำนวนไม่มากนัก ตามแต่ที่จะตกลงกัน เป็นของหมั้นให้แก่ฝ่ายหญิง อย่างไรก็ตามการหมั้นหมายนี้มีได้เป็นข้อห้ามเด็ดขาดในการเปลี่ยนใจไปแต่งงานกับคนอื่น แต่ฝ่ายที่เปลี่ยนใจจะต้องเสียค่าปรับเป็นเงินค่อนข้างสูง ในปัจจุบันการแต่งงานลักษณะนี้มีไม่มากนัก

การแต่งงานอีกลักษณะหนึ่งซึ่งมีปรากฏน้อยกว่าแบบอื่น ๆ คือในรายของชายหนุ่มกำพร้าหรือยากจนหรือย้ายมาจากถิ่นอื่นโดยขาดญาติพี่น้องประจวบกับบิดามารดาของหญิงสาวขาดบุตรชายที่จะรับภาระของครัวเรือสืบต่อเขาจะรับชายหนุ่มนั้นเป็นเขย ในลักษณะ "ขึ้นเขย" คือรับเข้าอยู่อาศัยเป็นสมาชิกในครัวเรือนของฝ่ายหญิง ทำมาหากินช่วยบิดามารดาฝ่ายหญิงไปด้วยไม่ต้องเสียค่าสินสอดหรือค่าตัวเจ้าสาวแต่อย่างไร

สังคมของชาวเขาเผ่ามั่ว อนุญาตให้ผู้ชายมีภรรยาเกินกว่าหนึ่งคนได้แต่ก็มีใช้ลักษณะที่ปรากฏเป็นส่วนใหญ่ ในชุมชนหนึ่ง ๆ ทั้งนี้โดยอยู่ภายใต้ข้อห้ามซึ่งถือปฏิบัติกันทั่วไปทั้งในกลุ่มมั่วน้ำเงินและมั่วขาว คือไม่อนุญาตให้มีการแต่งงานในแซ่สกุลเดียวกัน กระนั้นก็ยกเว้นสำหรับบางแซ่สกุล แต่ก็มีกรณีที่เกิดขึ้นน้อยที่สุด

5. ประเพณีการตาย หากทารกที่เพิ่งเกิดหรือคลอดใหม่ ยังไม่ครบ 3 วัน หรือยังไม่ผ่านพิธีเรียกขวัญและตั้งชื่อ การจัดการฝังศพจะทำอย่างง่าย ๆ ไม่มีพิธีรีตองมากนัก แต่เมื่อคนมีชีวิตพ้น 3 วันมาแล้วและตามลง การจัดการศพจะต้องดำเนินเป็นขั้นตอนถูกต้องตามประเพณี และหากผู้ตายเป็นผู้อาวุโสหรือมีบุตรหลานมาก พิธีศพก็จะยิ่งใหญ่โตสมเกียรติมากขึ้นอีก โดยทั่วไปเมื่อมีคนตายลง ศพของเขาจะได้รับการชำระทำความสะอาดและแต่งตัวให้ใหม่ ญาติพี่น้องจะต้องไปเชิญบุคคลต่าง ๆ มารับหน้าที่แต่ละอย่างที่สำคัญที่สุดคือ ผู้ทำพิธีสงฆ์ ผู้จะทำหน้าที่เสมือนเป็นผู้สวดส่งวิญญาณ บอกทางกลับบ้านแก่ภรรยา หน้าที่ของบุคคลอื่น ๆ ก็มีผู้ทำแคร่วางศพ และหามศพไปยังที่ฝัง ผู้ทำหน้าที่ป้อนน้ำแก่ศพ ผู้ทำหน้าที่เป่าแคนและตีกลองในพิธีศพ ผู้เตรียมทำโลงศพ ผู้ประกอบอาหารเลี้ยงแขกที่มาในงาน คนหุงข้าว คนตักน้ำ คนผ่าฟืน คนบริการอาหารแก่แขก และสมัยก่อนยังมีผู้ทำหน้าที่ตำข้าวด้วย แต่ปัจจุบันหน้าที่นี้ไม่ค่อยจำเป็นแล้ว เนื่องจากการใช้โรงสีข้าว อีกหน้าที่หนึ่งคือ ผู้รวบรวมหนี้สินของผู้ตาย เพื่อดูว่าผู้ตายได้ติดค้างหนี้สินอยู่กับใครไว้บ้าง จำนวนเท่าไร ซึ่งจะต้องใช้คืนในวันนั้น และหากจำเป็นจริง ๆ ไม่สามารถ ใช้คืนได้ในวันนั้น บุตรชายของผู้ตายจะต้องให้คำมั่นว่าจะใช้คืนให้แทนตามกำหนดเวลาที่ตกลงกัน

เมื่อมีคนตายเขาจะส่งไปแจ้งข่าวแก่ญาติพี่น้องที่ยังที่ต่าง ๆ และนั่นเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้อาจต้องเก็บศพไว้หลายวัน ก่อนนำไปฝัง คือเพื่อรอญาติพี่น้องมาพร้อมหน้ากัน เขาจะนำแคร่ศพยกไว้ข้างฝาदानห้องผี หรือฝังตรงข้ามกับ ประตูขอตระงัคำยี้ โดยจะหันหัวไปทางเตาไฟใหญ่ แต่มีบางแห่งสกุลที่วางศพ โดยหันไปทางทิศตรงข้าม โบหน้าศพจะมีผ้าแดงปิดไว้ ในการประกอบพิธีเขาจะฆ่าไก่และไก่ตัวนี้จะนำวิญญาณผู้ตายไปยังเมืองผี และระหว่างพิธีญาติผู้หญิงจะผลัดกันร้องไห้อาลัยข้างศพเป็นระยะ ๆ ไป แขกผู้มาเป็นเกียรติจะนำเงินค่าช่วยเหลือทำศพมามอบให้แก่เจ้าภาพผ่านผู้นำประกอบพิธีด้วย ศพจะถูกตั้งไว้ในบ้านประมาณไม่ต่ำกว่า 3 วัน จนอาจถึง 10 กว่าวัน แล้วแต่กรณีไป แต่การฝังจะต้องมีการดูฤกษ์ยามด้วยเหมือนกัน เพื่อผลที่ดีอันจะตกแก่คนข้างหลังอย่างไรก็ตามศพที่ตายด้วยโรคติดต่อร้ายแรงจะถูกนำไปฝังโดยทันที และมีเอกสารระบุไว้เช่นกันว่า ชาวแม้วในบางภาคของจีน ผู้ตายด้วยโรคติดต่อจะใช้วิธีเผาศพ

โดยประเพณีบุตรสาวทุกคนจะต้องเย็บปักผ้าอย่างสวยงามให้แก่บิดามารดาคนละ 1 ผืน ผืนผ้าเหล่านี้จะถูกนำไปเย็บประกอบกันเข้าเป็นชุดสำหรับตนเองและสามีผู้ชราจะต้องสวมเมื่อตายลง และชุดพิเศษนี้จะไม่มีการนำมาสวมใส่ในโอกาสธรรมดาอื่น ๆ คู่สมรสของผู้ตายจะต้องฆ่าวัวใช้ในงานศพด้วย บุตรชายที่แต่งงานแล้วทุกคนของผู้ตาย จะต้องฆ่าวัวใช้ในงานศพอย่างน้อยคนละ 1 ตัว บุตรสาวที่แต่งงานออกเรือนไปแล้วอาจช่วยเงินซื้อวัวด้วย นอกจากจะใช้วัวฆ่าเพื่อ

เลี้ยงแขกในงานศพแล้ว เขายังใช้ควายบ้างเหมือนกัน ดังนั้นผู้ที่มีภรรยาหลายคนหรือมีบุตรชายหลายคนก็จะมึงงานศพของตนเองที่ค่อนข้างใหญ่โต

ขบวนแห่ศพเมื่อออกจากบ้าน เขาจะหามศพไปบนแคร่ ส่วนโลงศพจะนำไปประกอบรอไว้ในหลุมศพ หรือบางครั้ง จะมีคนแบกขึ้นส่วนของโลงศพไปพร้อมกับขบวนศพนำไปประกอบในหลุมเตี้ยวนั้นเลยก็มี ส่วนใหญ่หลุมศพของชาวแม้วมักจะทำไม่ลึก เป็นหลุมตื้น ๆ เมื่อปิดฝาโลงแล้วก็เอาดินกลบ ลักษณะหลุมศพจะแตกต่างกันในแต่ละแซ่สกุลและแซ่สกุลย่อยๆ ด้วย การฝังศพก็จะต้องมีการเลือกทำเลที่ดีด้วยเหมือนกัน เพราะทำเลฝังศพที่ดีหรือไม่จะทำให้ชีวิตบุตรภรรยาที่อยู่ข้างหลังเจริญรุ่งเรืองหรือประสบเคราะห์กรรมได้ด้วยหลังจากฝังศพครบ 13 วัน เขาจะไปเชิญวิญญาณผู้ตายจากหลุมมาทำพิธี ตรอปสี่ย์ (or plig) ที่ลาน ซึ่งเชื่อกันว่าเมื่อผ่านพิธีนี้แล้ววิญญาณผู้ตายจึงจะสามารถไปเกิดใหม่ได้

ข้อห้ามและบทลงโทษของชนเผ่า

ในสังคมของชาวเขาเผ่าแม้วมี ข้อห้ามและข้อพึงหลีกเลี่ยงมากมายหลายประการ บางเรื่องหากฝ่าฝืนกระทำไป อาจถูกปรับไหมได้ แต่บางเรื่องที่ไม่รุนแรงถึงขั้นปรับไหม ก็สร้างความรู้สึกวิตกกังวลให้แก่ผู้ที่ยังเชื่อถือและปฏิบัติกันอยู่ ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะข้อที่พึงทราบเป็นแต่ละประเภทไป

ข้อปฏิบัติของชนเผ่า

1. เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

1.1 เมื่อเกิดโรคระบาดหรือโรคติดต่อร้ายแรงขึ้นในหมู่บ้าน หรือหมู่บ้านใกล้เคียง หมอผี มีอิทธิพลในหมู่บ้านหลังจากประกอบพิธีกรรมแล้วจะระบุว่าหมู่บ้านจะต้องไ้ ไร่ย๋อ (caiv zos) หรือ "การห้ามหมู่บ้าน" คือห้ามคนเข้าออกจากหมู่บ้านตามกำหนดเวลาที่ระบุไว้ สำหรับคนภายนอกสิ่งที่จะสังเกตเห็นได้คือเส้นทางเข้าหมู่บ้านทุกสายจะมีข้อมประตูปิดล้อมเส้นทางอยู่ และจะมีเขลวหรือกิ่งไม้สดปักลงกลางเส้นทางตรงข้อมประตุนั้น เป็นสัญลักษณ์ว่าขณะนั้นอาจกำลัง ไ้ย๋ออยู่ก็ได้ คนภายนอกไม่สามารถผ่านเข้าสู่หมู่บ้านได้ เพราะเชื่อกันว่าอาจนำผีร้ายเข้าหมู่บ้านได้ เพื่อให้แน่ใจอาจร้องถามคนภายในหมู่บ้านให้แน่ใจว่าขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างไ้ย๋อหรือไม่ หรือได้ผ่านพ้นไปแล้ว หากว่าผ่านพ้นไปแล้ว ก็สามารถเข้าสู่หมู่บ้านได้

1.2 ชาวแม้วจะหลีกเลี่ยงการสร้างบ้านอยู่ในแนวซ้อนตรงกัน 2 หลัง ที่เรียกว่า เจชีซัง (tsev sib tshooj) ในลักษณะตามภาพต่อไปนี้

เนื่องจากพวกเขาเชื่อว่า การสร้างบ้านซ้อนตรงกันตามรูป ก. จะทำให้สมาชิกในบ้านหลังที่ 2 อยู่กันไม่มีความสุขและไม่เจริญรุ่งเรือง เนื่องจากเวลาที่บ้านหลังที่ 1 ทำพิธีปิดรังควาน หรือไล่ผีร้ายออกจากประตู ขอตังต้าย ตามสูตรซี่ สิ่งไม่ดีทั้งหลายที่ออกจากบ้านหลังที่ 1 ก็จะตรง

เข้าสู่บ้านหลังที่ 2 ทันทีทำให้เกิดความเลวร้ายต่าง ๆ ขึ้นในบ้านหลังนั้น หากมีความจำเป็นจริง ๆ ด้วยข้อจำกัดของสภาพพื้นที่ เขาอาจสร้างบ้านให้เหลื่อมกันดังรูป ข. ก็ใช้ได้

1.3 ผู้ที่จะเข้าสู่ตัวบ้านของชาวแม้ว พึงหลีกเลี่ยงในสิ่งต่อไปนี้

- ไม่พึงเหยียบหรือนั่งบนธรณีประตู
- ห้ามใช้ของมีคมลับ ฟัน หรือคอกตะปู ลงบนเสาค้ำ
- ห้ามข้ามเตาไฟเล็ก หรือขอจู้ (qhov cub) และไม่บังคับยืมเท้าเข้าไปใน

เตาไฟเล็กและไม่ควรถ่มน้ำลายใส่เตาไฟเล็ก

- ห้ามกอบขี้เถ้าออกจากเตาไฟทั้ง 2 แห่ง
- ห้ามนำของหนักทักเตาไฟใหญ่ หรือขอส้อ (qhov txos)
- ไม่ควรวางฟิงของหรือแขวนสิ่งของไว้ที่หิ้งผีหรือท่าเน้ง (thaj need) และ

สิกะ (xwm kab)

- ไม่ควรนำสัตว์หรือสิ่งของมาผูกแขวนที่เสาประตูขอตริงต้าย
- ไม่บังคับกร้าวล่วงเข้ายังห้องนอนของคนในบ้าน โดยไม่ได้รับอนุญาต

1.4 ในกรณีที่เห็นหน้าประตูมีเฉลวหรือกิ่งไม้สดปักอยู่ อย่าเพิ่งก้าวผ่านเข้าบ้าน เพราะนั้นอาจอยู่ในระหว่างใจ (cajv) ก็ได้ และมีใจหลายชนิดที่ห้ามคนภายนอกเข้าบ้าน เพื่อความแน่ใจควรร้องถามคนในบ้านให้รู้แน่เสียก่อน ถ้าประสงค์จะเข้าไปบ้านเพื่อติดต่อธุระจริง ๆ

2. เกี่ยวกับการเกิด

2.1 หญิงกำลังตั้งครรภ์หรือชายที่ภรรยากำลังตั้งครรภ์ ไม่ควรเข้าไปในบ้านที่มีแม่ลูกอ่อนในขณะที่อยู่ไฟเพราะเชื่อกันว่าจะทำให้หญิงที่กำลังมีลูกก่อนนั้นไม่มีน้ำนมให้ลูกกินเนื่องจากเด็กในท้องของผู้มาเยือนหรือเด็กในท้องของภรรยาผู้มาเยือนจะแย่งน้ำนมไปหมด หากพลั้งเผลอกระทำลงไป วิธีแก้คือมาเยือนจะหยิบข้าวสารขึ้นมาหยิบมือหนึ่ง เทใส่ถ้วยและกล่าววว่า เขาขอแย่งน้ำนมไว้ให้สำหรับเด็กที่นั่นะ

2.2 ในขณะที่ใจ ในระยะหลังคลอด 1 เดือนแรก แยกผู้มาเยือนไม่บังคับควรสวมรองเท้าหมวก และสะพายถุงย่าม เข้าบ้านที่กำลังอยู่ในระหว่างใจนั้น

3. เกี่ยวกับการแต่งงานและการเกี่ยวพาราฮี

3.1 ข้อห้ามที่สำคัญในเรื่องของการเลือกคู่แต่งงานหรือแม้แต่การเกี่ยวพาราฮีคือชายหนุ่มจะไม่กระทำต่อหญิงสาวแซ่สกุลเดียวกัน ไม่ว่าจะมีความห่างไกลทางเครือญาติเพียงใด

3.2 ผู้ชายไม่บังคับควรเกี่ยวพาราฮีหญิงสาวเมื่ออยู่ต่อหน้าผู้หลักผู้ใหญ่

3.3 ห้ามชายหนุ่มและหญิงสาวที่ยังมิได้แต่งงานมีความสัมพันธ์ทางเพศภายในบ้านอันจะทำให้ผีเรือนโกรธ

3.4 หญิงใดที่ยังไม่แต่งงาน แต่ตั้งครรภขึ้นมาไม่อาจคลอดบุตรในเรือนของบิดาตนได้ ดังนั้นบิดาจะต้องสร้างห้องต่อจากตัวบ้านเพื่อให้บุตรสาวได้ใช้เป็นที่พักคลอดบุตร

3.5 ในกรณีที่ประสบพบเห็นการจุดสาว คนนอกไม่พึงเข้ายุ่งเกี่ยวกับแม้จะได้รับการร้องขอจากฝ่ายหญิงให้ช่วยเหลือ

3.6 การจุดสาว ห้ามกระทำในบ้านของหญิงสาวนั้นโดยเด็ดขาด จะต้องรอหรือล่อหลอกให้หญิงนั้นออกมานอกตัวบ้านเสียก่อนจึงจะทำได้ เพราะการจุดสาวในบ้านถือว่าเป็นการผิดผี ถึงขั้นเสียค่าปรับ

3.7 ในกรณีที่หนุ่มต่างถิ่นมาและจุดสาว ห้ามมิให้จุดเข้าพักอาศัยนอนในบ้านที่มีโชติญาติแซ่สกุลเดียวกันหากในหมู่บ้านนั้นไม่มีญาติแซ่สกุลเดียวกันและถือผีตัวเดียวกันก็จำเป็น ต้องทำขุมข้าวควรวขึ้นนอกคางกลางป่าก่อนที่จะเดินทางถึงบ้านของชายหนุ่มเอง

4. เกี่ยวกับการตาย

เมื่อเข้าไปยังบ้านงานศพ ไม่บังควรกล่าวคำว่า "เหม็น" ในบ้าน เพลงแคนที่ใช้เป่าบรรเลงในงานศพ ห้ามนำมาเป่าบรรเลงเล่นในโอกาสอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับกรตาย โดยเฉพาะภายในบ้านศพเพราะถือกันว่าไม่เป็นสิริมงคล

กลองที่ใช้ในงานศพ จะมี 2 ลักษณะคือ อย่างแรกเป็นกลองที่มีผีกลองและทำขึ้นใช้ถาวรโดยการสืบทอดสู่รุ่นลูกต่อ ๆ กันมาและต้องทำพิธี เช่น ทุกปีหมู่บ้านหนึ่งอาจจะมีกลองนี้เพียงใบเดียวเมื่อบ้านใดมีศพเขาจะยืมกลองนี้มาใช้และส่งคืนให้เมื่อเสร็จงาน กลองนี้ไม่อาจตีเล่นได้ในยกปกติกลองอีกชนิดหนึ่งเป็นกลองซึ่งทำขึ้นใช้ชั่วคราวเฉพาะงานศพนั้น เมื่อใช้เสร็จแล้วจะต้องทำลายทิ้ง ไม่นำกลองมาใช้อีก มักจะเป็นในกรณีที่ทั้งหมู่บ้านไม่มีกลองจริง ๆ ใช้เลยจึงต้องทำขึ้นใช้เอง การตีกลองมีความหมายเพียงประกาศเดียวคือ ใช้ตีในงานศพ ดังนั้นจึงพึงหลีกเลี่ยงอย่างยิ่งกับการตีกลองชนิดใด ๆ เล่นเพื่อความสนุกสนานเนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ที่ไม่เป็นมงคลหรือหากจำเป็นต้องใช้กลองประกอบงานรื่นเริงควรจะกล่าวคำขออนุญาตจากคนเฒ่าคนแก่เสียก่อนเพื่อความสบายใจของพวกเขา

การแบกหามหรือนำศพไปฝัง ห้ามนำฝากกลางหมู่บ้านจะต้องเดินลัดเลาะอ้อมตัวหมู่บ้านไป เพราะถือกันว่าไม่เป็นสิริมงคล

ห้ามรบกวนหรือทำลายหลุมฝังศพ เพราะการรบกวนผู้ตายอาจทำให้ครอบครัว และลูกหลานที่อยู่ข้างหลังของเขาประสบความเดือดร้อนต่างๆ ได้ตามความเชื่อของเขา

5. เกี่ยวกับอาหารและการดูแลสุขภาพ

5.1 ห้ามหญิงให้นมตนเองแก่เด็กที่มีสุขภาพของตนเอง

5.2 ผู้ชายของแซสกูลหฺลี่ (lis) ห้ามกินม้าม ผู้ชายสกุลย่าง (yaaj) ห้ามกินหัวใจ

5.3 หญิงตั้งครรภ์หลีกเลี่ยงการเอื้อมหยิบของบนที่สูง

5.4 หญิงหลังคลอด จะมีอาหาร ห้ามบางประเภทซึ่งเหมือนและแตกต่างกันไปบ้างในแต่ละท้องถิ่นแต่ส่วนใหญ่จะหลีกเลี่ยงอาหารที่มีมันมาก ๆ พืชผักบางชนิดและห้ามกินน้ำเย็น

5.5 อาหารที่ไม่นิยมให้เด็กกินส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับความเชื่อมากกว่าสุขภาพได้แก่

- หัวไก่ จะทำให้เป็นเด็กหัวแข็ง
- ตับไก่ จะทำให้โง่และตื้อ
- ไล่ไก่ จะทำให้ถูกจับมัดจับขังเมื่อโตขึ้น
- เลือดไก่ จะทำให้เมื่อโตเป็นหนุ่มไม่เที่ยวสาวจะถูกหนุ่มอื่นชิงตัดหน้าไปก่อนทุกครั้ง
- ปีกไก่ชวงปลาย จะทำให้เมื่อโตเป็นสาว โอกาสแต่งงานมีน้อยเพราะ

เหมือนกับปลายสุดของปีกไก่

- ตูดไก่ จะทำให้ชอบหัวเราะ โดยไม่มีสาเหตุ

- นกตัวดำ ๆ เล็ก ๆ ชื่อ ซิดู (xib dub) จะทำให้เด็กเมื่อโตขึ้นต้องเร่ร่อนจากบ้าน

ไปเรื่อย ๆ ตัวคนเดียวเหมือนนกนั้น

5.6 ชาวแม้วไม่นิยมให้อาหารพืชผักบางชนิดแก่ผู้ป่วย สำหรับผู้ที่มีบาดแผล จะไม่ให้กินอาหารเนื้อ

5.7 ชาวแม้วไม่นิยมนำสัตว์สี่ขา มาฆ่าเลี้ยงแขก

5.8 อาหารที่ไม่นิยมนำมาเลี้ยงแขก จะมีความเชื่อผิดเพี้ยนกันไปบ้างในแต่ละพื้นที่ และอาจเป็นการรับเอาความเชื่อจากวัฒนธรรมอื่นมาใช้ร่วมด้วยก็มี อาหารเหล่านี้ได้แก่ ไช้ หอยขม หรือหอยจับ เนื้อเป็ด

5.9 หมอผีบางคนจะมีอาหารต้องห้ามเฉพาะตัว ซึ่งอาจไม่เหมือนกัน

5.10 ชาวแม้วจำนวนมากไม่เต็มใจส่งผู้ป่วยไปยังโรงพยาบาล ก่อนที่จะได้ทำพิธีทำผี หรืออัวเน้ง (ua neeb) หรือบอกกล่าวแก่ผีเรือนก่อน

5.11 ชาวแม้วที่เคร่งครัดไม่นิยมให้บุตรหลานถอนฟันเพราะถือว่าการถอนขวัญเงินขวัญทอง

5.12 ขณะที่หมอผีเข้าทรงหรือสืเน้งเทอ (txiv need thawj) กำลังประกอบพิธีห้ามคนและสัตว์ ผ่านหน้าเด็ดขาดเพราะจะเป็นการทำลายพิธีให้เสียไป

6. เกี่ยวกับมารยาททางสังคม

6.1 บุคคลอื่นไม่บังคับกรก้าวข้ามธรณีประตูเข้าบ้านของชาวแม้วโดยไม่ร้องขออนุญาตก่อน

6.2 เมื่อเป็นแขกรับเชิญในงานเลี้ยงไม่บังคับกรเข้านั่งโต๊ะโดยที่เจ้าภาพยังไม่ได้ร้องเชิญ เพราะเจ้าภาพจะเป็นผู้จัดสรรที่นั่งให้ตามลำดับความสำคัญของแขก

6.3 ขณะเข้าร่วมในงานเลี้ยงเป็นพิธีการ ไม่สมควรอย่างยิ่งที่แขกจะรินสุราดื่มเอง

6.4 ในงานเลี้ยงเป็นพิธีการไม่สมควรอย่างยิ่งที่แขกจะปฏิเสธโดยสิ้นเชิง เมื่อเจ้าภาพรินสุราให้ หากดื่มไม่ได้จริง ๆ จำเป็นต้องขอร้องให้คนอื่นช่วยดื่มจอกของตนแทนให้ได้

6.5 เมื่อได้รับเชิญเป็นแขกร่วมรับประทานอาหารกับชาวแม้วในโอกาสใด ๆ ก็ตามไม่ควรร้องขอข้าวหรือกับเพิ่มเติม เพราะเป็นการแสดงนัยถึงความบกพร่องของเจ้าภาพ เนื่องจากเป็นหน้าที่ของผู้คอยให้บริการอยู่แล้ว ที่จะต้องคอยตักเติมทั้งกับและข้าว จนกว่าแขกจะวางช้อนเองและขอตัวลุกจากโต๊ะอาหารไป

6.6 โดยจารีตประเพณี ผู้หญิงไม่บังคับกรเข้าร่วมโต๊ะอาหารพร้อมกับผู้ชายในการเลี้ยงแขกหรืองานเลี้ยงเป็นพิธีต่างๆ จะต้องรอให้ผู้ชายเสริจจากการดื่มกินเสียก่อนจึงถึงรอบของผู้หญิงในงานเลี้ยงต่าง ๆ ผู้ชายจะกินก่อน เมื่อผู้ชายกินเลี้ยงเสร็จจึงถึงรอบของผู้หญิง

6.7 หญิงไม่บังคับกรรินสุราเสนอให้ชายและในทำนองเดียวกันชายก็ไม่บังคับกรรับจอกสุราจากหญิง เพราะเป็นการแสดงนัยถึงการเชื้อเชิญทางเพศ

6.8 ในฐานะคนแปลกหน้า เมื่อขอเข้าพักค้างคืนในบ้านแม้ว ไม่ควรเลือกมุมนอนเอง ควรปล่อยให้เป็นที่เจ้าของบ้านเสนอบริเวณที่นอนให้

6.9 ในระหว่างวันฉลองปีใหม่ ห้ามกวาดบ้าน เพราะถือว่าจะกวาดเอาสิ่งที่ดีสิ่งเป็นมงคล ออกไปจากบ้าน

6.10 บุคคลไม่บังคับกรจับศีรษะของผู้อื่น หากไม่สนิทสนมกันจริง ๆ

6.11 ไม่บังคับกรเดินข้ามหน้าบุคคลอื่นไป หากจำเป็นควรกล่าวคำขอภัยด้วย

7. เกี่ยวกับฤกษ์ยามโชคลาง

7.1 ชาวแม้วจำนวนมากเชื่อการดูฤกษ์ยามและต้องดูฤกษ์ยามที่เหมาะสมในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ การติดต่อธุรกิจการค้า การเดินทาง การเข้าหาผู้ใหญ่ การเจรจาดีความ

7.2 สัตว์ป่าบางชนิดเข้าหมู่บ้านถือว่าเป็นลางไม่ดีสำหรับหมู่บ้าน

7.3 การเดินทางไปไหนก็ตาม หากมีสัตว์ป่าขวางหรือคคหน้า 3 ครั้ง จะล้มความตั้งใจและหันกลับบ้านเพราะถือว่าเป็นลางไม่ดีจะต้องรอเวลาใหม่ต่อไป

เผ่าอีก้อ

การแต่งกาย

เดิมชาวอีก้อปลูกฝ้าย ทอผ้า และปลูกต้นครามไว้ใช้ย้อมผ้าเอง หญิงอีก้อจะเตรียมเสื้อผ้าไว้ให้สมาชิกทุกคนในครอบครัว แม้แต่เวลาเดินทางไปไร่ ไปป่าก็จะปั่นด้ายไปด้วย ปัจจุบันการปลูกฝ้ายทำไม่ค่อยได้ผล เพราะป่าไม้ใหญ่ที่จะบุกเบิกทำไร่ใหม่น้อยลง จึงใช้วิธีซื้อด้ายมัดมาทอเป็นผ้าเอง ย้อมเอง (อีก้อนิยมเอาผ้าที่ทอแล้วไปย้อมที่บ้านคนเมืองที่รับย้อมผ้า เพราะติดทนดี) จากนั้นจึงเอามาตัดเย็บเป็นกระโปรง กางเกง และเสื้อของสมาชิกทุกคนในบ้าน

ผู้หญิง นุ่งกระโปรงสีดำ เป็นกระโปรงเอวรูต ขอบกระโปรงจะอยู่ต่ำกว่าสะดือเล็กน้อย ชายกระโปรงอยู่เหนือเข่า หรือสมอเข่า ตัวเสื้อมีสองชั้น หญิงมีเรือนจะใส่เสื้อตัวใน ลักษณะคล้ายผ้าแถบของหญิงไทยโบราณ ตัดด้วยผ้าสีดำประดับด้วยแถบสีต่าง ๆ เช่น ขาว เขียว เหลือง แดง มีสายคล้องคออ้อมไปด้านหลัง เพื่อยึดเสื้อไว้กับตัว เสื้อตัวนอกเป็นเสื้อผ่าหน้า แขนกระบอกยาวที่แขนสองข้างติดผ้าแถบสีต่าง ๆ และปักลาย ด้านหน้า และด้านหลังของเสื้อปักลายงดงาม ซึ่งจะเห็นว่าอีก้อไทย อีก้อพม่า และอีก้อจีน มีลวดลายของเสื้อตัวในและตัวนอกต่างกัน และมีกระดุมเงินแผ่นกลมแบบขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2-3 นิ้ว ประดับด้านหน้า

หมวกของหญิงอีก้อไทย พม่า และจีน ต่างกันอย่างชัดเจน หญิงมีเรือนหรือหญิงสาวสวมหมวกยาวทรงสูงประดับขนไก่อ้อมสีแดง ขนชะนี ลูกเดือย กระดุมเงิน และเหรียญเงิน

หมวกหญิงอีก้อพม่า มี 2 แบบ เป็นแบบหัวด้านหน้ากลม ด้านหลังเป็นแผงตั้งสั้น ๆ คล้ายเรดาร์ มักทำด้วยเงินแท้ มีน้ำหนักเบา มีผ้าดำปักลวดลายคลุมหมวกเงินอีกชั้นหนึ่ง กับหมวกที่ประดับด้วยลูกกลมโลหะ เด็กหญิงจะใส่หมวกต่างจากหญิงสาวคือ เป็นหมวกผ้าที่สวมครอบศีรษะเลย เพราะเด็กหญิงผมสั้นแต่ก็ประดับอย่างงดงามเช่นเดียวกัน

หมวกของหญิงอีก้อจีน โดยปกติใช้ผ้าโพกผมแทนหมวก ผู้เขียนยังไม่แน่ใจว่าในงานพิธีใหญ่ ๆ หญิงอีก้อจีนจะใส่ชุดประจำเผ่าเต็มยศหรือไม่ (จะหาโอกาสศึกษาต่อไป)

ผู้ชาย อีก้อนุ่งกางเกงสีดำ ทรงคล้ายกางเกงของชาวนาภาคเหนือ แต่ตัดช่วงเอวและขาแคบกว่าเสื้อแขนกระบอกยาว ผ่าด้านหน้า มีลายประดับที่เชิงด้านหน้าและด้านหลังของตัวเสื้อ ลวดลายเสื้อของอีก้อไทย พม่า จีน ต่างกันอย่างชัดเจน

ปัจจุบันการแต่งกายของชาวอีก้อเปลี่ยนไปบ้างผู้หญิงนิยมใส่เสื้อยืดสีสด โดยเฉพาะสีแดง กับกระโปรงแบบเดิม อาจใส่เสื้อตัวนอกแบบอีก้อทับอีกชั้นหนึ่งหรือไม่ใส่ก็ได้ แต่ยังคงสวมหมวกแบบอีก้ออยู่ผู้ชายมักนุ่งกางเกงแบบอีก้อกับเสื้อยืดสีสด และผู้ชายนิยมใส่หมวกชนิดต่าง ๆ ที่ซื้อจากในเมือง ประดับด้วยก๊ิบสีต่าง ๆ สวยงาม หรือโพกหัวตามประเพณีของเผ่านอกจากนี้ผู้ชายอีก้อนิยมเลี่ยมฟันทองอย่างน้อยส่วนที่เป็นเขี้ยว 2 ซี่ บางคนใส่ฟันทองด้านหน้าทั้งสี่ซี่

การใช้ภาษาและตัวอักษร

ชาวอีโก้หลายหมู่บ้าน ที่ผู้เขียนเคยพูดคุยสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณสมบัติของครูที่เขาต้องการได้คำตอบที่ตรงกันว่าอยากได้ครูที่พูดภาษาอีโก้ได้ไม่ว่าจะเป็นชาวอีโก้โดยกำเนิดหรือคนเชื้อชาติอื่นก็ตาม ทั้งนี้เพื่อจะได้เข้าใจกันง่าย การพูดคุย สื่อสาร หรือการสอนเด็ก สอนผู้ใหญ่ ให้รู้ภาษาไทยก็จะทำได้ง่าย ทุกคนในหมู่บ้านจะสามารถพูดคุยกับครูได้โดยไม่มีอุปสรรคเรื่องภาษามาเป็นเครื่องขวางกั้น

เหตุนี้ แม้ครูผู้เข้าไปอยู่ในหมู่บ้านอีโก้ใหม่ ๆ จะเป็นชาวเมืองที่ไม่เคยรู้ภาษาอีโก้มาก่อน ย่อมจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญต่อการเรียนภาษาอีโก้ให้ใช้ได้ ซึ่งมีวิธีการที่ง่าย และเป็นธรรมชาติไม่ต้องใช้หลักวิชาการมากนักนั่นคือการร่วมอยู่ ร่วมกิน ใกล้เคียงกับชาวอีโก้อย่างสม่ำเสมอ สถานการณ์ที่ครูเป็นคนแปลกหน้าคนเดียวที่เข้าไปอยู่ในสังคมใหม่ ย่อมเป็นสิ่งบังคับให้ครูสนใจและตื่นตัวที่จะเรียนรู้ภาษาอย่างจริงจัง ด้วยการเอาใจใส่ หมั่นฟัง ชักถาม หัดพูดจนเป็นความเคยชิน และจดจำใหม่ไว้บ้าง เพื่อช่วยความจำ

ภาษาของชาวอีโก้มีแต่ภาษาพูดไม่มีภาษาเขียน แต่ชาวอีโก้ก็ใช้เพียงภาษาพูดนี้ในการอบรม ถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ และทอดความรู้อื่นต่าง และขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ให้แก่ลูกหลานตลอดมาอย่างมีประสิทธิภาพ

ศาสนา และความเชื่อ

ชาวอีโก้เชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในป่าเป็นผู้ให้ความคุ้มครองให้ชาวบ้านอยู่ดีมีสุข ช่วยป้องกันภัยจากผีร้าย แต่ถ้าคนทำผิดลบลู่ ก็จะต้องถูกลงโทษให้เดือดร้อนโดยทำให้ผู้คนเจ็บป่วย หรือสัตว์เลี้ยง พืชผลเสียหาย ต้องทำพิธีเซ่นไหว้ขอขมา

1. สิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญสำหรับหมู่บ้านของอีโก้ มี 5 อย่างคือ

1.1 ผีเรือน (อาฬว ปอเหลาะ) คือวิญญาณของบรรพบุรุษที่ดูแลคุ้มครองสมาชิกในครอบครัวมาหลายชั่วอายุคน ทุกบ้านจะต้องเคารพผีเรือนโดยใช้กระบอกไม้ไผ่บรรจุขางเปลือกที่แรกเก็บในฤดูก่อน ปิดด้วยใบไม้ เป็นที่สิงสถิตของผีเรือน มีอุปกรณ์สำหรับใช้ใส่เครื่องเซ่นไหว้คือ โดก และแก้อีสานอันเล็ก ๆ กระบอกไม้ไผ่เล็ก ๆ สำหรับใส่เหล้า และน้ำเต้าสำหรับตักน้ำบริสุทธิ์ที่ใช้ในการทำพิธีต่าง ๆ ใส่ไว้ในกระบุงปิดฝา กระบุงนี้ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้แต่สมาชิกในครอบครัวก็แตะต้องไม่ได้ เฉพาะเมื่อทำพิธีจะจับต้องอุปกรณ์ใส่เครื่องเซ่นไหว้นี้ได้

1.2 ผู้หมู่บ้าน (แม ซ้อ ล้อง) คือเทวดาหรือเทพเจ้าที่ปกปักรักษาให้คนทั้งหมู่บ้านอยู่อย่างมีความสุข ชาวบ้านจะเลือกบริเวณทิศตะวันออกของหมู่บ้านที่มีต้นไม้ใหญ่ ล้อมรั้วเป็นบริเวณ แล้วเชิญเทวดามาสถิตอยู่ที่บริเวณนี้มีการทำพิธีเซ่นไหว้ตามประเพณี ก่อนตั้งหมู่บ้าน

ชาวบ้านต้องช่วยกันทำที่สิ่งสถิตของผีหมู่บ้านให้เสร็จเรียบร้อย ต้นไม้ในบริเวณรั้วห้ามทำลายเด็ดขาด เพราะจะทำให้ผีหมู่บ้านโกรธ

1.3 ประตุมุ่บ้าน (เลาะ ช่อง) ทางเข้าหมู่บ้านอีกกั้ทั้งทิศตะวันออกและทิศตะวันตก จะมีประตุมุ่บ้านช่วยกันทำไว้ เมื่อชาวบ้านจะเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านหรือออกจากหมู่บ้าน ต้องเดินลอดประตูนี้ไปถือว่ามีที่ประตูนี้ไปถือว่ามีที่ประตุมุ่บ้านจะขับไล่ผีร้ายที่จะเข้ามาสู่หมู่บ้าน ประตูด้านตะวันออกไว้ของที่ดี ๆ เช่น ชิงช้าใหญ่ของหมู่บ้าน ส่วนด้านตะวันตกไว้ทำพิธีเกี่ยวกับเรื่องที่ไม่ได้ เช่น หมู หมาก เกิดลูกไม่ได้ ต้องไปทำที่ใกล้ประตูด้านตะวันตก

การทำประตุมุ่บ้าน ชาวบ้านจะช่วยกันโดยทำเฉพาะพวกผู้ชาย หยู่ มา อา ย้อ เป็นผู้นำทำประตูด้านตะวันออก ลูกชายของหยู่ มา อา ย้อ (คนโตก็ได้) นำทำประตูด้านตะวันตก ที่ประตุมุ่บ้านจะประดับด้วยสิ่งประดับสวยงามล้วนแต่เป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมาย ทำให้วิญญาณภูตผีที่ชั่วร้ายต่าง ๆ ที่จะผ่านเข้ามาในหมู่บ้าน กลัวเกรง ต้องหลบหนีไปที่สำคัญมีดังนี้

ตุ๊กตาไม้เพศหญิงชาย สัญลักษณ์หรือวะเพศที่เห็นชัดเจนทำยื่นร่วมเพศเมื่อผีร้ายมาเห็น ตุ๊กตาคนร่วมเพศก็จะรังเกียจ แล้วหลบหนีไป

ห้วงไซ้ ใช้ผิวไม้ไผ่บาง ๆ คล้องต่อ ๆ กันเป็นสาย ห้วงไซ้นี้จะคอยดักจับผีร้ายไม่ให้เข้าในหมู่บ้าน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เป็นเทพเจ้าที่ให้ประโยชน์แก่ชีวิตของชาวอีโก้จึงเอาไม้มาแกะสลักเป็นสัญลักษณ์ของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ช่วยให้แสงสว่างแก่หมู่บ้าน

มิด ดาบ ปืน ใช้ไม้แกะทำเป็นรูป มิด ดาบ ปืน เป็นอาวุธต่อสู้กับผีร้าย

ลูกข่าง เครื่องบิน นก ลูกข่างเป็นของเล่นของเด็กชายและคนหนุ่ม ทั้งลูกข่าง เครื่องบิน (เฮลิคอปเตอร์) และนก เป็นสิ่งที่ชาวบ้านพบเห็นในชีวิตเสมอ ๆ จึงทำประดับไว้ให้สวยงามด้วย

ประตุมุ่บ้านและอุปกรณ์ทุกอย่างที่ประดับไว้ ห้ามผู้ใดแตะต้องเป็นอันขาด หากไปแตะต้องเข้าจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านต้องทำพิธีเซ่นไหว้ขอขมา

ทุก ๆ ปีชาวบ้านจะต้องทำประตุมุ่บ้านใหม่ โดยไม่รื้อประตูเดิมทิ้งไปนอกจากจะผุพังไปเอง ดังนั้นการดูจำนวนเสาเก้าที่ยังคงอยู่จึงอาจประมาณอายุของหมู่บ้านได้ว่าตั้งมาเก้าเพียงใด

1.4 ชิงช้า (หละ เช่อ) ใช้สำหรับเทศกาลเฉลิมฉลอง ซึ่งมีปีละครั้งที่ตั้งของหละเช่อปกติจะอยู่ใกล้ประตุมุ่บ้านและบริเวณลานสาวกอด เมื่อสร้างใหม่ในปีต่อไปต้องสร้างช้าที่เก้ายกเว้นเมื่อเกิดเหตุร้ายขึ้นในหมู่บ้าน เช่น เกิดลูกแฝดจึงต้องย้ายชิงช้าไปตั้งถัดจากที่เดิม

การไล่ชิงช้าใหญ่นี้ทำได้เพียงปีละครั้ง ส่วนใหญ่นี้จะเล่นกันในหมู่บ้านสาว อาจมีผู้ใหญ่ผู้มีเรือนแล้วมาดู หรือมาเล่นบ้าง แต่เด็กจะไปเล่นชิงช้าของเด็กซึ่งทุกบ้านจะทำได้เป็นพิเศษ

เมื่อหมดเทศกาลแล้ว สายชิงช้าจะถูกพันเก็บไว้บนยอดและผู้ใดจะแตะต้องเสาสชิงช้าไม่ได้ หากส่วนใดของชิงช้าชำรุดเสียหายก่อนถึงวันพิธีที่ต้องทำชิงช้าใหม่ เช่น มีพายุฝนทำให้เสาสชิงช้าหัก ผู้อาวุโสต้องทำพิธีเช่นไหว้ขอขมา

1.5 แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน (อี จุ หล่อ ตู) โดยปกติแหล่งน้ำของบ้านอีก่อ จะอยู่เชิงดอย ซึ่งมีสายน้ำ 2 สาย ชาวบ้านจะใช้ราวไม้ไผ่ต่อท่อมาให้คนรองไปดื่มใช้ที่บ้าน หรือ อาบน้ำ ชักผ้ากันที่แหล่งน้ำนั้น สายน้ำสาบหนือเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นน้ำบริสุทธิ์ที่ใช้ทำพิธีไหว้ ผีเรือน หรือพิธีอื่น ๆ ที่ส่วนรวม ทุกบ้านต้องมาตักน้ำบริสุทธิ์นี้ไปใช้ในการทำพิธีและปรุงอาหาร สำหรับเช่นไหว้ น้ำเส้นนี้จะไหลมาผ่านหมู่บ้านไม่ได้ส่วนน้ำสายล่างเป็นน้ำใช้ของชาวบ้าน จะขุด ท่อน้ำ หรือต่อท่อเอามาถึงหมู่บ้านได้

การกักตักน้ำดื่มมาใช้ในยามปกติ ใช้ได้ทั้งน้ำบริสุทธิ์สายบน (อี จุ หล่อ ตู) และน้ำสาย ล่างบริเวณแหล่งน้ำถือเป็นแหล่งศักดิ์สิทธิ์และหวงห้าม ชาวอีก่อจะล้อมรั้วรอบบริเวณต้นน้ำนี้ไว้ อย่างดี ต้นไม้ใหญ่ในบริเวณต้นน้ำไว้อย่างดี ต้นไม้ใหญ่ในบริเวณนี้ห้ามผู้ใดตัดทำลาย อย่างเด็ดขาดถือเป็นการผิดต่อผีน้ำอย่างรุนแรง

1.6 ป่าช้าสำหรับฝังคนตาย (หลุม ยุ่ง) ป่าช้าของหมู่บ้านต้องเป็นบริเวณที่มีต้นไม้ ปกคลุมร่มรื่น ถือเป็นเขตหวงห้าม ผู้ใดจะทำลายต้นไม้ในบริเวณนี้ไม่ได้ จะทำให้วิญญาณของผู้ตายโกรธ

2. บุคคลสำคัญในหมู่บ้านอีก่อ องค์ประกอบที่สำคัญของหมู่บ้านอีก่อจะต้องมีบุคคล ที่ทำหน้าที่สำคัญ ดังนี้

2.1 หนุมมา อา ย้อ คือ ผู้นำด้านศาสนา เป็นผู้ดูแลและนำในการประกอบประเพณีที่ สำคัญของหมู่บ้าน คือเป็นผู้ดำเนินการปลุกประตุมหมู่บ้าน เลี้ยงผีน้ำบ่อของหมู่บ้าน ปลุกชิงช้า เป็นผู้ดำเนินการเช่นไหว้ผีเรือน ดูแลเมื่อมีสัตว์เลี้ยงไปขุดคุ้ยป่าช้าของหมู่บ้าน รวมทั้งเมื่อมีเหตุไม่ดี เกิดในหมู่บ้าน เช่น คนเกิดลูกแฝด หมู หมา เกิดลูกไม่ดี- (เกิดลูก 1 ตัว หรือหมาไปเกิดลูกในป่า ทั้งที่ต้องเกิดลูกในบ้าน หรือหมูเกิดลูกในบ้านทั้งที่ต้องเกิดในป่า) หนุม มา อา ย้อ ต้องเป็นผู้นำใน การทำพิธีเช่นไหว้ขอขมา หนุม มา อา ย้อ จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อหมู่บ้านหากหมู่บ้านใด ที่มี หนุม มา อา ย้อ ที่เฉลียวฉลาด หัวก้าวหน้า คิดถึงประโยชน์ของส่วนรวมและความเจริญของ หมู่บ้าน หมู่บ้านนั้นก็จะมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปได้ดีเพราะชาวบ้านเชื่อฟังหนุมมาอา ย้อเป็นอันดับ แรกของหมู่บ้าน การเลือก หนุมมาอา ย้อ เลือกโดยกลุ่มผู้อาวุโสของหมู่บ้าน

2.2 กลุ่มผู้อาวุโสของหมู่บ้าน (อะบอชอหม่อ) คือกลุ่มผู้สูงอายุที่มีลูกและมีหลาน แล้ว (มีลูกชาย หลายชายมาก ๆ ยิ่งดี) รู้ประเพณีอีก่อ และเป็นคนดี เป็นที่เคารพนับถือของ

ชาวบ้าน กลุ่มผู้อาวุโสนี้มีบทบาทสำคัญ งานประเพณีใดๆ ก็ตามกลุ่มผู้อาวุโสต้องไปร่วมด้วย กลุ่มผู้อาวุโสทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ ให้แก่ลูกหลานชาวอีโก้

2.3 ช่างตีเหล็ก (บะ หยี) หรือ ปู่เหล็ก เป็นบุคคลที่สำคัญที่จะทำหน้าที่ตีมีดหรือเครื่องใช้ที่ทำด้วยเหล็กทุกอย่าง ให้บริเวณแก่ชาวบ้าน บางหมู่บ้านมีแต่คนตีเหล็ก ไม่ได้ทำพิธียกย่องให้เป็น "บะ หยี" คนตีเหล็กธรรมดาจะทำหน้าที่คล้ายผู้รับจ้างตีเหล็ก แต่บะ หยีที่ทำพิธีถูกต้องถือบุคคลสำคัญของหมู่บ้านชาวบ้านต้องแบ่งเนื้อสัตว์ป่าที่ล่าได้ให้ปู่เหล็กด้วย เพราะถือว่าบะ หยีช่วยทำเครื่องใช้อาวุธที่เป็นเหล็กให้ชาวบ้านได้ใช้

2.4 หมอผี (อะบอ พิมมา หรือทูนมอ) คือผู้ที่รักษาให้ผู้ป่วยที่มีเหตุจากผีฟ้า หรือทำพิธีที่ต้องติดต่อกับวิญญาณของผู้ตาย พิธีใหญ่บางอย่าง เช่น งานศพ ผู้อาวุโสต้องไปตามหมอมผีใหญ่จากหมู่บ้านอื่นมาช่วยเพราะหมอมผีในหมู่บ้านทำพิธีใหญ่เช่นนั้นไม่ได้ เป็นได้แต่ผู้ช่วย

3. สิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ที่ให้ทั้งคุณและโทษแก่ชาวอีโก้ ในชีวิตของชาวอีโก้ก็มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้คุณแก่ทุกคนหลายอย่าง แต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้อาจให้โทษก็ได้ถ้าคนไปทำผิด แสดงการลบหลู่ แม้โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม ทำให้บุคคลผู้นั้นเจ็บป่วย ซึ่งเรื่องเช่นนี้หมอมผี (อะ บอ พิมมา) จะเสี่ยงทายจนรู้สาเหตุ และทำพิธีเช่นไหว้เพื่อขอขมาได้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญมีดังนี้

3.1 ผีไฟ (หมี่จะแหนะ หรือ หมี่ ล่อง) หากทำผิดผีไฟอาจให้โทษทำให้ไฟป่าลามมาไหม้บ้านได้ ชาวอีโก้จึงมีวันกำให้ผีไฟ 1 วัน คือ เมื่อทุกครอบครัวเผาไร่เสร็จเรียบร้อยแล้วจะเป็นวัน "กำไฟ" 1 วัน คือหยุดงานและทำตามกฎหมายข้อห้ามของวันกำ เพื่อทำบุญให้ผีไฟ

3.2 ผีน้ำตก (จ้อ ตะ แหนะ) ชาวอีโก้ถือว่าบริเวณน้ำตกมีผีสิงอยู่ จึงไม่ตั้งหมู่บ้านใกล้บริเวณน้ำตก รวมทั้งไม่ไปเล่น ไม่ไปเก็บกิน หรือไปถ่าย (ปัสสาวะ อุจจาระ) ใกล้บริเวณน้ำตก

3.3 ผีฟ้าผ่า (โจะ ดี แหนะ) เมื่อฟ้าผ่าลงมาถูกต้นไม้แต่คนไม่รู้ไปตัดไม้นั้นมาใช้ทำฟืน หรือทำบ้าน อาจถูกผีฟ้าลงโทษทำให้คนในบ้านนั้นเจ็บป่วยได้

3.4 ผีดิน (มิฉ่า เยอซ้อง) เป็นเพศหญิง คอยดูแลเหตุการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลก ถ้าคนใดทำผิด เช่น ขโมยของเขาเจ้าของต้องการรู้ตัวคนผิด จะให้หมอมผีทำพิธีเชิญผีดินมารับเครื่องเช่น ผีดินจะบอกตัวผู้ทำผิดได้

3.5 ผีน้ำ (อี หล่อง หย่า หมี่) เป็นเพศหญิง อยู่ตามลำห้วยต่าง ๆ ถ้าคนใดทำผิดทำบาป ผีน้ำจะเอาตัวไป ทำให้คนนั้นจมน้ำตาย

3.6 ผีภูเขา (กัว หย่อ แหนะ) อยู่บนภูเขาสูง คอยดูแลผู้คนเมื่อชาวอีโก้ไปล่าสัตว์จะเอากล้วย ไข่ ข้าวสาร เทียน ไปเช่นไหว้ที่ได้ต้นไม้ใหญ่ผีภูเขาจะช่วยให้ล่าสัตว์ได้ หรือไปล่าสัตว์ 2 - 3 ครั้งไม่ได้สัตว์ป่าเลย ก็ไปเช่นไหว้ผีภูเขาขอให้ช่วยทำให้ได้สัตว์

3.7 ผีจอมปลวก (จะ ปู) ชาวอีโก้เชื่อว่าจอมปลวกมีผีอยู่ใครจะขุดจอมปลวกหรือปลิวสวระรด ถ้ายรดไม่ได้ จะทำให้เจ็บป่วย อับตะพอง ตัวบวม หายใจไม่ออก

4. ความเชื่อเกี่ยวกับผีที่ไม่ดี (แหนะ หมะหมื่อ) ผีที่ไม่ดีมีสองชนิด คือ ผีตายโหง ผีทั้งสองชนิดนี้จะร่อนเร่ ไม่มีที่อยู่ คนที่ใจแข็งจะไม่เจอแต่คนซีกหัวใจอ่อน อาจเจอผีเช่นนี้ โดยผีอาจมาในรูปของแมงป่า หรือสัตว์ป่าตัวดำ ๆ ปรากฏให้เห็นในที่เปลี่ยว อาจเห็นทั้งเวลากลางวันและกลางคืน แต่ส่วนใหญ่จะเห็นกลางคืน

5. ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดใหม่ คนที่ตายแล้ว พ่อ แม่ ลูก หลาน สกุลไหน ก็จะได้อยู่ด้วยกัน โดยไปอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้าน เพราะป่าช้าของหมู่บ้านใช้ร่วมกัน คนในหมู่บ้านตายก็ทำพิธีและฝังที่เดียวกัน ตายไปแล้วจึงไปอยู่ด้วยกันอีก แต่คนตายที่ไม่ได้ทำพิธีศพ (ตายไม่ดี) จะไม่ได้ไปอยู่ร่วมกับคนตายที่ทำพิธีศพ ต้องเป็นผีเร่ร่อนอยู่กลางป่า

การประกอบอาชีพ

การทำไร่บนภูเขา พืชหลักที่ปลูก ข้าวไร่สำหรับบริโภค ข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ ยาสูบสำหรับเลี้ยงสัตว์ ยาสูบสำหรับผู้ใหญ่ใช้สูบ ฝ้ายสำหรับใช้ทอเสื้อผ้า(ปัจจุบันปลูกไม่ค่อยได้ผล จึงต้องซื้อด้ายดิบมาทอผ้า) ต้นครามสำหรับย้อมผ้า(ปัจจุบันไม่ค่อยนิยมปลูก เพราะย้อมไม่ค่อยติด จ้างคนเมืองย้อมจะดีกว่า) นอกนั้นก็เป็นที่ใช้ในการทำพิธีและเพื่อบริโภค ซึ่งปลูกในไร่ ได้แก่ ข้าวฟ่าง ซึ่งต้องใช้ในพิธีกินข้าวใหม่ ให้พ่อแม่กินก่อนเพื่อความเป็นสิริมงคล ให้ต้มเหล้าก็ได้ และใช้เลี้ยงหมูได้ด้วย จึง กับต้นกุยช่ายชนิดรากยาว ใช้ในพิธีเช่นไหว้ต่าง ๆ และใช้ในการประกอบอาหาร เผือกใช้ใบสำหรับห่อตักแคน และไส้เดือน ในวันกำที่ทำบุญให้สัตว์ทั้งสองชนิดนี้ ในไร่ข้าวของชาวอีโก้จำต้องปลูกต้นเผือกไว้เพื่อใช้ใบทำพิธีและได้หิวมากินด้วย งาดำก็เป็นพืชสำคัญต้องใช้ในการทำขนมข้าวปึก หมายถึง ข้าวเหนียวนึ่งสุกใหม่ ๆ ตำกับงาดำคั่ว ปั้นเป็นก้อนกลมแบน วางบนใบตอง) เพื่อทำพิธีสำคัญต่าง ๆ

พืชอื่นๆ นอกเหนือจากที่บอกในเพลง ได้แก่พืชที่ปลูกเพื่อเป็นอาหารได้แก่ พักทอง พักเขียว มันเทศ มันสำปะหลัง มันแกว แตงไทย แตงกวาผลใหญ่ แตงโม เมล็ดทางตะวัน ถั่วลิสง ถั่วเหลือง ถั่วฝักชนิดต่าง ๆ เช่น ถั่วพู ถั่วฝักยาว ถั่วแปบ ผักกาด

อาหารในป่าที่นิยมหามากินคือ ผักชะเอม หน่อไม้ หัวปลี หยวกกล้วย ผักกุ่ม ยอดตำวหนอนหน่อไม้ ตัวอ่อนของผึ้ง ตอ ผลไม้ป่าชนิดต่าง ๆ ที่หาได้ เช่น ลูกมะเดื่อ มะไฟป่า ลำไยป่า ลูกก่อ มะขามป้อม มะกอกป่า รวมทั้ง หอย ปู กุ้ง ปลา ในลำห้วย หรือสัตว์ป่า เช่น เห็น นกชนิดต่าง ๆ ไก่ป่า อ้น แก้ง เป็นต้น อาหารเหล่านี้จะมีต่าง ๆ กันตามฤดูกาล โดยเฉพาะฤดูฝน อาหารในป่าและในไร่อุดมสมบูรณ์

สัตว์เลี้ยงที่นิยมเลี้ยงกันมากคือ หมู ไก่ สำหรับบริโภค (ปัจจุบันมีการเลี้ยงเป็นเทศ ซึ่งไม่ต้องอาศัยน้ำมาก เพราะเปิดโตเร็ว แพร่พันธุ์ได้มาก และไม่เป็นโรคง่าย) ม้าสำหรับบรรทุกของวัว แพะ สำหรับบริโภคและขาย ควายสำหรับไถนา และใช้ทำพิธีใหญ่ ๆ

อาหารและการบริโภค

1. ความเข้มแข็ง อุดหนุน และมีสุขภาพดี ทั้งนี้เพราะชาวอีโก้อส่วนใหญ่มักตั้งหมู่บ้านอยู่บนที่สูง บนสันเขา การเดินทางเข้าหมู่บ้านจึงจำเป็นต้องเดินขึ้นดอยที่ค่อนข้างจะชัน แหล่งน้ำของหมู่บ้านอีโก้อมักอยู่เชิงดอย ต้องเดินไปตักมาใช้

2. ความเป็นคนอยู่ง่ายกินง่าย แม้ว่าหมู่บ้านอีโก้อจะไม่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารที่เพาะปลูกไว้เหมือนชาวเขาบางเผ่า เช่น ลีซอ มูเซอ ที่มักปลูกไม้ยืนต้นเช่น มะม่วง ขนุน ส้มโอ ลำไย หรือพืชผักอื่น ๆ ไว้ในบ้าน แต่ความจริงแล้วชาวอีโก้อมีอาหารการกินที่สมบูรณ์ไม่แพ้เผ่าอื่น เพราะชาวอีโก้อมักเลือกทำเลตั้งหมู่บ้านใกล้ป่าใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ และสามารถใช้พืชและสัตว์จากป่ามาเป็นอาหารได้มากชนิด เริ่มตั้งแต่ฤดูฝน ชาวอีโก้อจะมีอาหารอย่างอุดมสมบูรณ์ ทั้งพืชผักที่ปลูกในไร่ ได้แก่ แตง ฟักทอง ถั่วฝักชนิดต่าง ๆ ผักกาด มะเขือ มะเขือเทศ พริก เป็นต้น หน่อไม้ และหน่อไม้ดองที่อยู่ในลำไม้ หาได้มากมายจากป่า ลูกมะเดื่อ ป่าที่แดงสด หวานฉ่ำ ก็เป็นผลไม้เลิศรสที่มีอยู่ทั่วไป ในฤดูหนาว ผักกาด ผักกาดหัว หรือพืชอื่นปลูกได้ดีในฤดูหนาวก็มีมาก และยังมีฟักทอง ฟักเขียวชนิดเปลือกหนา ที่เก็บไว้ได้นานนับปี หน่อไม้ตากแห้ง หน่อไม้ดอง ผักกาดตากแห้งที่ทำวาก็มีพอไปถึงฤดูแล้ง แม้แต่ฤดูแล้งที่ปลูกพืชผักไม่ได้ผล อาหารในป่า ทั้งปลีก ล้วย ผักชะอม ผักกุ่ม ยอดตำบอง หยอดกล้วย หรือพืชผักริมลำห้วย และหอย บู่ กุ้ง ปลา และ สัตว์ป่าบางอย่างก็พอมิ นอกจากนี้หมู่บ้านอีโก้อยังมีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ต้องฆ่าหมู ฆ่าหมา เพื่อใช้ในพิธีเสมือ และมีการฆ่าหมาขายบ่อย ๆ

พิธีกรรมที่สำคัญ

ประเพณีที่สำคัญ คือ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน นอกจากนั้นก็เป็นประเพณีเช่นผีเรียกขวัญ ในยามที่เจ็บป่วย รวมทั้งประเพณีพิเศษบางอย่างที่ทำเฉพาะผู้ที่มีฐานะดี ทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคม ได้แก่ การที่ลูกเขยและลูกสาวไปดำหัวพ่อตาแม่ยาย การยกฐานะของหญิงที่มีลูกชายและหลานชายหลายคน ให้เป็นผู้ทำพิธีได้ ที่เรียกว่า "เย เย้ อะมา" ซึ่งจะได้กล่าวถึงประเพณีเหล่านี้โดยสังเขปเพราะแม้ประเพณีเหล่านี้จะเป็นเรื่องของบุคคล และคนในสกุลเดียวกัน แต่คนในสกุลเดียวกันที่อยู่ในหมู่บ้านนั้นก็จำนวนมาก และคนอื่น ๆ ในชุมชนก็มักจะเกี่ยวข้องในพิธีกรรม อาจมาช่วยกันหุงหาอาหารหรือได้รับเชิญมาเป็นแขกด้วย

1. ประเพณีการเกิด

เมื่อหญิงครบกำหนดคลอดแล้ว แม่ของหญิงนั้น หรือแม่ของสามี จะช่วยทำคลอด และ สามีก็จะช่วยด้วย หากคู่สามีภรรยาแยกเรือนไปตั้งบ้านของตนเองหญิงนั้นคลอดลูกบนเรือนได้ แต่ ถ้าเป็นคู่แต่งงานใหม่ ที่อยู่ร่วมกับพ่อแม่พี่น้องของสามี คู่แต่งงานต้องแยกนอนในกระท่อมเล็กใกล้ เรือนใหญ่ สะเภาต้องคลอดลูกในกระท่อมน้อย หรือถ้าพ่อสามีเสียชีวิตแล้ว แต่แม่สามียังอยู่ สะเภา ต้องคลอดบุตรที่ชานบ้าน เมื่อตัดสะดือให้เด็กแล้ว จึงพาสะเภาและหลานเข้าเรือนใหญ่ได้

แม่เฒ่าจะต้มไข่ให้สะเภาและหลานที่เกิดใหม่กิน แล้วเธอรกกับสายสะดือใส่ในกระบอกไม้ไผ่ผ่าครึ่ง เอาใบตองปิด เอาไปฝังที่เสาต้นกลางของเรือน โดยเอาสายสะดือตั้งขึ้นก่อนฝัง หากเด็ก มีตุ่มขึ้นตามตัว จะต้มน้ำร้อนเอาไปรดที่เสาที่ฝังรกไว้ทำให้ตุ่มหายได้

การตั้งชื่อเด็ก จะตั้งในวันแรกเด็กเกิด โดยญาติผู้ใหญ่ข้างพ่อและแม่จะช่วยกันตั้งชื่อให้ เด็กส่วนใหญ่จะมี 2 ชื่อ

ชื่อแรก เป็นชื่อใหญ่ มักตั้งตามชื่อของพ่อ เช่น พ่อชื่อเหยื่อไขว่ ลูกต้องมีชื่อของพ่ออยู่ ด้วยคือชื่อ ไทวยา (ชาย) ไทว เหมีย (ชาย) ไทว หมุ่ม (หญิง) ไทว ชอง (ชาย) เป็นต้น คล้ายกับชื่อจริง หรือชื่อทางการของคนไทย ซึ่งมักจะไม่ค่อยนิยมเรียกกัน

ชื่อที่สอง มักเป็นชื่อที่เรียกกันติดปาก คล้ายกับชื่อเล่นของคนไทย ญาติพี่น้องเป็นผู้ตั้งให้ เช่น เด็กชาย ชื่อ อาโกะ อาผ่า ลีมา อาแบ อาก่า เด็กหญิง ชื่อ บุษ่ม หมี่แม่ หมี่มะ เป็นต้น

หากตั้งชื่อแรกแล้ว เด็กอยู่ไม่ค่อยเป็นสุข ป่วยไข้บ่อย พ่อจะขอให้หมอดี(อะบอ พี่ มา) ตั้งชื่อให้ใหม่ ซึ่งจะมีชื่อพี่มาอยู่ด้วย เช่น ชื่อ ด.ช.พี่หล่อ เป็นต้น

พิธีตั้งชื่อเด็ก มีการฆ่าไก่ตัวผู้ 2 ตัว เอาเนื้อกระดูกขวให้แม่และเด็กกินแล้วคนที่ตั้งชื่อ (คือญาติข้างพ่อและแม่) และพ่อผูกข้อมือให้เด็ก

ข้อห้ามเกี่ยวกับประเพณีการเกิด

1. วันที่มีเด็กเกิดใหม่ ห้ามคนที่มีโชสมาชิกครอบครัวเข้ามาในบ้าน โดยพ่อหรือญาติพี่น้องจะไปหาใบไม้ชนิดต่าง ๆ จากป่าให้ได้ 3 7 หรือ 9 ชนิด ยิ่งมาก ยิ่งดี มักไว้บนประตูทั้ง ด้านหน้าและด้านหลังบ้าน เพื่อกันไม่ให้ผีร้ายเข้ามาทำอันตรายแม่และเด็ก คนที่เห็นเครื่องหมายนี้ จะรู้ว่าบ้านนี้มีเด็กเกิดใหม่ จะไม่เข้ามาในบ้าน

หากอึกจากหมู่บ้านอื่น ไม่ทันเห็นเครื่องหมายนี้ เดินเข้ามาในบ้านเขาจะจับไหนดึงข้าว ในบ้านของเขาไม่ได้ 1 วัน และเมื่อรู้แล้วเขาจะรีบออกนอกบ้าน หากคนเฒ่าอื่นเข้ามาในบ้าน เจ้าบ้านจะพูดขอโทษ แล้วเชิญให้ไปบ้านคนอื่นแทน

2. วันที่เด็กเกิด ทุกคนในบ้านจะไปทำงานในไร่ในสวนไม่ได้ 1 วัน

3. หากไม่มีคนในบ้านที่จะช่วยดูแลแม่และเด็กได้ สามีต้องหยุดงาน 12 วัน เพื่อช่วยดูแลภรรยาและลูก เพราะเมื่อพ้น 12 วัน ไปแล้ว หญิงแม่ลูกอ่อนจะช่วยตัวเองได้ ตักน้ำ ต่ำข้าว หาพื้น หุงต้มอาหารได้ แต่ไปไร่ไถล ๗ หรือทำงานหนักไม่ได้

2. ประเพณีการแต่งงาน โดยปกติพิธีแต่งงานจะมี 3 วัน

วันแรก เจ้าบ่าว เจ้าสาว แม่หมั้นเลี้ยง ชาวบ้าน ทุกบ้านจึงมาบ้านละ 1 คน บ้านที่ผู้ใหญ่ไม่อยู่ก็ต้องส่งเด็กมาแทน แม่เฒ่าผู้ทำงานที่เป็นพี่เลี้ยงของเจ้าสาว (เรียกแม่เฒ่าผู้ทำหน้าที่นี้ว่า "พี่หม้อ") จากเจ้าสาวมาบ้านเจ้าบ่าว เจ้าสาวนุ่งกระโปรงสีขาว และใส่หมวกปีกกว้าง ถึงประตูบ้าน พี่ชายของเจ้าบ่าวรดน้ำให้เจ้าสาว เมื่อถึงเสากลางบ้าน ที่ห้องฝ่ายหญิง จะให้เจ้าสาวเจ้าบ่าวนั่งคู่กัน "พี่หม้อ" จะต้มไข่และฆ่าไก่ตัวเล็กต้มให้เจ้าบ่าว เจ้าสาวกินด้วยกัน โดยจะต้มให้ดิบ ๆ สุก ๆ เจ้าบ่าวเจ้าสาวจะแสดงความรังเกียจไม่ได้ ต้องกินให้หมด และใช้ตะเกียบคู่เดียวกัน จากนั้นเจ้าบ่าวเจ้าสาวยืนขึ้น คนหนุ่มสาวเอาหมามาไว้ตรงหน้า ให้พี่หม้อแทงคอกหมูแล้วคนทำอาหารเอาหมูไปทำลาบเลี้ยงชาวบ้านที่มาในงาน

ตอนเย็นและกลางคืน ผู้อาวุโส ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง นั่งแยกอยู่ที่ห้องของแต่ละฝ่าย โยนข้าวสุกใส่กัน ร้องเพลงอบรมให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวครองเรือนด้วยกันอย่างมีความสุข ปฏิบัติให้ถูกต้อง ผู้อาวุโสผลัดกันร้องเพลงได้กัน

ระหว่างร้องเพลง หนุ่มสาวและเด็กโตจะมาฟังมาดู เป็นการรับฟังคำสั่งสอนนั้นไปด้วยเสร็จแล้วแยกย้ายกันกลับบ้าน

วันที่สอง เป็นวันที่เจ้าบ่าวเจ้าสาวดำหัวพ่อแม่ของทั้งสองฝ่าย และผู้อาวุโสของหมู่บ้าน เมื่อทำอาหารเสร็จ จะเชิญ "พี่หม้อ" มากินก่อน แล้วจึงเชิญผู้อาวุโสคนอื่น ๆ

วันที่สาม ผู้อาวุโสให้คนไปตัดหยวกกล้วยเอามาเผาไฟให้คู่บ่าวสาวกินโดยตัวสูง ๆ เพื่อเป็นเคล็ดว่าต้นกล้วยจะได้แตกใบแทงดอกเร็ว ให้ผลเร็ว เมื่อเจ้าบ่าวเจ้าสาวกินหยวกกล้วยนี้แล้วจะได้มีลูกมีหลานไว้มิสาธุกรรมเร็ว ๆ

งานสองวันหลังจึงเกี่ยวเฉพาะผู้อาวุโส ไม่ได้เชิญคนอื่น ๆ มาร่วมด้วย

ข้อห้ามของงานแต่งงาน

อาหารที่เลี้ยงในงานแต่งงานจะใส่พืชผักใด ๆ ไม่ได้ เลี้ยงเฉพาะเนื้อหมูเพื่อเป็นเคล็ดว่าคู่บ่าวสาวจะโอบอ้อมอารี กินแต่เนื้อโดยจะทำลาบ หรือคั่ว หากเนื้อหมูมีน้อยก็เติมน้ำให้มาก ๆ

แม่เฒ่าผู้ทำหน้าที่ "พี่หม้อ" ต้องเป็นผู้ที่ไม่มีมีสะใภ้หรือสมาชิกในบ้านตั้งครรรกในขณะนั้น

3. ประเพณีเกี่ยวกับการตาย

เมื่อมีคนในหมู่บ้านตาย ชาวบ้านจะถือเป็นวันกำ ต้องหยุดงานในไร่ในสวน จะกำมากวันหรือน้อยวันแล้วแต่สถานภาพทางสังคมของผู้ตาย

ถ้าผู้ตายเป็นเด็ก หรือคนหนุ่มสาวที่ยังไม่มีลูก กำวันเดียวคือวันที่คนตายแล้วช่วยกันเอาศพไปฝังที่ป่าช้า

ถ้าผู้ตายเป็นผู้ใหญ่ที่มีลูกหลานแล้วถือว่างานศพนั้นเป็นงานสำคัญชาวบ้านทั้งหมู่บ้านจะกำ 2 วัน

วันแรก ผู้ชายจากทุกบ้าน บ้านละ 1 คนไปช่วยกันตัดไม้และทำโลงศพ

วันที่สอง ชาวบ้านช่วยกันเอาศพไปฝัง

ในกรณีที่ผู้ตายเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้าน (อะ บอ ซอ ม้อ) และลูกหลานเชิญหมอมผีใหญ่มาทำพิธี ชาวบ้านทั้งหมดต้องกำอีก 1 วัน

งานศพของผู้ใหญ่ ญาติพี่น้องที่ใช้นามสกุลเดียวกัน และผู้ที่เป็นลูกเขยต้องอยู่กำตลอดไปทำงานในไร่ในสวนไม่ได้ จนกว่าจะฝังศพเสร็จ แล้ววันรุ่งขึ้นต้องกำอีก 1 วัน

ข้อห้ามเกี่ยวกับงานศพ

1. ในวันกำของหมู่บ้าน ห้ามทุกคนในหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ทางเพศกันและห้ามทุกคนทอดผ้า ซักผ้า กับห้ามไปหาอาหารในป่า หรือไปล่าสัตว์

2. ห้ามแขกต่างหมู่บ้านมานอกบ้านงานศพ

3. ห้ามหมา แมว ซ้ำมโลงศพ

4. ห้ามจับเครื่องมือในการทำพิธีของหมอมผีใหญ่

5. อาหารที่เลี้ยงกันในงานศพ ห้ามใส่พืชผักผสม ให้ใช้แต่เนื้อล้วน ๆ

6. งานศพของพ่อแม่ ลูกทุกคนต้องกินแต่พืชที่ปลูกไว้ จะกินของป่าไม่ได้

อนึ่ง ตลอดงานศพแขกที่มาจะพูดคุยเรื่องต่าง ๆ ที่สนุกสนาน (แม้แต่เรื่องที่ปกตือือเป็นเรื่องน่าอาย ห้ามพูดต่อหน้าผู้อาวุโส ก็พูดได้) เพื่อให้บรรยากาศในงานครึกครื้น เหมือนกับผู้ตายยังอยู่ในวัยหนุ่มสาว และเพื่อปลอบใจลูกหลานของผู้ตายด้วย

4. ประเพณีเกี่ยวกับการเจ็บป่วย

เมื่อมีผู้เจ็บป่วยโดยสงสัยว่าเกิดจากการผิดผี ผู้ป่วยหรือผู้ปกครองของผู้ป่วยจะขอให้หมอมผีทำพิธีเสี่ยงทายเพื่อให้รู้สาเหตุ เพื่อขอขมาหรืออาจทำพิธีเรียกขวัญก็ได้

แม้สังคมชาวอีโก้อจะมีพิธีการต่าง ๆ มากมาย ซึ่งอาจดูเป็นเรื่องสิ้นเปลืองเสียเวลา หรือมั่งงาย สำหรับสายตาของคนภายนอก แต่เมื่อมองในมุมมองกลับจะเห็นว่าพิธีกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้อาวุโส และชาวบ้านทั้งหมดได้รับรู้ความทุกข์สุขของทุกคนในหมู่บ้าน ได้มีโอกาสพบปะ

สังสรรค์และร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างสม่ำเสมอ สังคมก็ก้าวหน้าจึงมีความผูกพันฉันญาติมิตร และมีความสามัคคีกันอย่างแน่นอน มีความภาคภูมิใจและเคารพความเชื่อและวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาเป็นสังคมนเล็ก ๆ ที่อบอุ่น อยู่กันอย่างมีน้ำใจ พี่พาคอาศัยกันมิใช่อยู่แบบตัวใครตัวมัน คิดถึงประโยชน์ของตนเป็นหลัก อย่างที่หมู่บ้านชาวเขาเผ่าอื่นกำลังจะเริ่มเป็น เพราะการรับอิทธิพลของสังคมเมืองมามาก

วันหยุด

ในรอบปี ชาวอีก็งานประเพณีที่สำคัญทุกคนในชุมชนมากมายหลายครั้ง เมื่อเทียบกับชาวเขาเผ่าอื่น ๆ เมื่อเทียบกับชาวเขาเผ่าอื่น จะเห็นได้ว่าชาวอีก็ต้องทำพิธีกรรมตามวัฒนธรรมและความเชื่อมากและบ่อยครั้งประเพณีต่าง ๆ ในรอบปี มีดังนี้

1. ปีใหม่ลูกข้าง เก๋อ ท้อง ฟ่า ถือว่าเป็นปีใหม่ใหญ่ที่สุดในรอบปีการนับปีถือว่าเปลี่ยนเป็นปีใหม่ในช่วงนี้ ประเพณีอื่น ๆ ล้วนอยู่ระหว่างรอบปีทั้งหมด จัดช่วงเดือนธันวาคม ซึ่งทุกบ้านเก็บเกี่ยวข้าวและพืชผลอื่น ๆ เสร็จแล้ว

ความสำคัญของประเพณีนี้คือ เป็นวันที่ทุกบ้านมาพบปะปรึกษากันว่าแต่ละบ้านได้ผลผลิตเท่าไร พอบริโภคหรือไม่ บ้านไหนเดือดร้อน บ้านอื่นที่ได้ผลผลิตดีจะได้ช่วยกัน รวมทั้งเป็นวันที่พูดกันเรื่องการย้ายออกจากหมู่บ้านหรือการขออพยพจากที่อื่นเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ของหมู่บ้าน

ผู้ช่วยขาดแคลนด้วยเหตุผลที่จำเป็น เช่น เจ็บป่วย หมูป่ากินผลผลิต เพื่อนบ้านจะช่วยกัน แต่คนที่ได้รับความช่วยเหลือต้องพยายามที่จะตั้งตัวให้ได้โดยเร็ว กรณีผู้ที่เดือดร้อนเพราะสู้บ่ิน เล่นการพนัน หรือขายข้าว จะไม่มีใครเห็นใจ

ประเพณีปีใหม่ลูกข้าง มี 4 วัน

วันแรก ทุกบ้านจะไปตักน้ำที่ "ฮู จู หล่อ ตู" ตอนเช้า กลางวันทำพิธีไหว้ผีเรือนทุกบ้าน แล้วดำข้าวปลูก

วันที่สอง เด็กและผู้ชายทำลูกข้าง เล่นลูกข้าง

วันที่สาม เช้า แต่ละบ้านดำข้าวปลูกอีก แล้วรวมเงินกันซื้อหมู เลี้ยงกันที่บ้าน หย มาอาย้อ คุยกันเรื่องปัญหาความเดือดร้อนของแต่ละครอบครัวการย้ายเข้า ออกจากหมู่บ้าน

วันที่สี่ เล่นลูกข้าง

กลางคืนทุกคือ ผู้หญิงจะเล่นตอกกระบอกไม้ แล้วเด็ก ๆ และหนุ่มมาร่วมกันร้องเพลง เต็มรำ ในบริเวณหมู่บ้าน ผู้ชายเล่นการพนันแบบพื้นบ้าน

ข้อห้าม วันที่สองของงานห้ามการฆ่าสัตว์ และห้ามกินไข่ ตลอดเวลาสี่วันนี้ถือเป็นวันกำ ต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดเกี่ยวกับวันกำ

2. วันกำไฟ เมื่อเก็บเกี่ยวแล้ว ชาวอีก็้อจะใช้เวลาในการสร้างซ่อมแซมบ้าน เดินทางไปเยี่ยมญาติต่างถิ่น และถางไร่สำหรับฤดูต่อไป ราวเดือนเมษายน ที่ทุกบ้านเผาไร่เสร็จแล้ว ผู้นำจะประกาศตอนเย็นวันที่เผาไร่เสร็จว่าพรุ่งนี้เป็นวันกำไฟ เพื่อทำบุญให้แม่พระเพลิง วันกำไฟ ชาวบ้านจะล่าสัตว์ไม่ได้แต่หาสัตว์น้ำในลำห้วยได้

3. ปีใหม่ไข่ไก่ (อีม ลี เบ๊ะ) ทำในช่วงเดือนเมษายน เว้นช่วงจากปีใหม่ลูกชางนานถึง 4-5 เดือน ปีใหม่ไข่ไกถือถือว่าเป็นงานสำหรับเด็ก เด็ก ๆ จะแต่งชุดประจำเผ่าอย่างสวยงาม กำหนดงานมี 3 วัน ถือเป็นวันกำ

วันแรก ทุกบ้านไปตักน้ำที่ อี จู หล่อ ตู กลางวันแต่ละบ้านฆ่าไก่ 1 ตัว ไหว้ผีเรือน แล้วตำข้างปึก

วันที่สอง เข้า ตำข้าวปึกอีก แล้วพ่อแม่ต้มไข่ไก่ให้ด้วยหัวพีชชนิดหนึ่งให้เปลือกไข่เป็นสีแดง พ่อสานก้วยเล็ก ๆ ใส่ไข่ไก่ให้เด็กละลายเล่น เปื่อแล้วจึงเอามากิน

กลางคืนของสองคืนแรก มีการตอกกระบอกไม้ ร้องเพลง และเต้นรำกัน

วันที่สาม ถือเป็นวันกำฟ้า เพื่อทำบุญให้ผีฟ้า ผู้ชายนิยมไปชูดอัน เชื่อว่าอันจะมารอฟังเสียงฟ้าที่ปากกู ถ้าไปชูดอันมักจะได้ หรือไปหาสัตว์ป่าก็ได้

ต่อจากสามวันนี้ เว้น 2 วัน ให้ไปทำงานไร่มาได้ แต่กลางคืนทั้ง 2 คือ ต้องอยู่กำ ห้ามทุกคนในหมู่บ้านมีเพศสัมพันธ์กัน

4. วันกำใหญ่ (ห่ม มี เบ๊ะ) คือวันที่ถัดจากวันกำฟ้าอีก 2 วันทุกคนต้องถือกำใหญ่ 2 วัน เจ้าบ้านทั้งพ่อบ้านและแม่เรือนที่เดินทางไปต่างถิ่นหรืออยู่ที่ไหนก็ตามต้องกลับมาบ้าน

วันแรก เข้า สมาชิกทุกบ้านไปตักน้ำที่ อี จู หล่อ ตู ฆ่าไก่ ไหว้ผีเรือนของตนตำข้าวปึก

วันที่สอง ญาติมาอ้ายอ เป็นเจ้าภาพฆ่าหมูเลี้ยงชาวบ้านทั้งหมู่บ้านที่บ้านของเจ้าภาพ

5. วันทำประตุมหมู่บ้าน (เลาะ ช่อง ตู) ญาติมา อ้ายอ เป็นผู้เลือกวันดีวันใดวันหนึ่ง ในช่วง 13 วัน ที่ถัดจากวันกำใหญ่ นำชาวบ้านไปช่วยกันทำประตุมหมู่บ้าน 1 วัน ถือเป็นวันกำ โดยชาวบ้านรวมเงินกันซื้อหมู เหล้า เช่น ไหว้ที่ประตุม แล้วมาทำกินที่บ้านผู้นำ

การทำประตุมหมู่บ้านทุกครั้งจะปักเสาใหม่ 1 คู่ ซ่อมตุ๊กตาคู่หญิงชายและตกแต่งประดับประตุมให้สวยงาม

ทุกบ้านทำขนมจ๊อก (ข้าวเหนียวแช่ไว้ ตำหรือไม่ แล้วใส่น้ำอ้อย ห่อใบตอง นึ่งให้สุก) ใช้ในพิธีและกินกัน

วันนี้พ่อบ้านและแม่เรือนของทุกบ้านต้องกลับมาอยู่พร้อมหน้ากัน

ข้อห้าม คนภายนอกเข้ามาในหมู่บ้านไม่ได้ คนที่เข้ามาอยู่ก่อนแล้วก็ออกจาก หมู่บ้านไม่ได้ ต้องรอกลับรุ่งขึ้น ชาวบ้านจะปักเฉลวไว้ที่ทางเดินหัวบ้านท้ายบ้าน เพื่อเป็นเครื่องหมายให้คนหมู่บ้านอื่นรู้ได้ไม่เข้ามา

6. วันไหว้ผีของหมู่บ้าน (แม่ ช้อ ล้อง) นับถัดจากวันทำประตุมหมู่บ้านไปอีก 6 วัน ทำพิธีวันเดียวพอบ้าน แม่เรือนทุกคนต้องอยู่พร้อมหน้ากันโดยชาวบ้านรวมเงินกันซื้อหมู ซื้อเหล้า นำไปเซ่นไหว้ผู้หมู่บ้าน แล้วกินร่วมกันน้ำที่ใช้ในพิธีนี้ ไม่ต้องใช้ที่ อี้จู้ หล่อตุ๋

ข้อห้าม 1. ผู้หญิงไปร่วมประเพณีไม่ได้

2. คนที่เมีย สะไก หรือผู้หญิงคนอื่นในบ้านมีท้อง ร่วมพิธีไม่ได้ทั้งหมู่บ้านต้องกำ 1 วัน

7. ปีใหม่ปลูกข้าว (แซ้คา อาผึง เบ้) นับต่อจากวันไหว้ผีหมู่บ้านไปอีกประมาณ 10 กว่าวัน เป็นช่วงที่คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเตรียมที่ปลูกข้าวไร่เรียบร้อยแล้ว เมื่อฝนตกจึงเริ่มพิธีได้เลย ใช้เวลา 3 วัน

วันแรก เจพะยะหุมา อาย้อ และผู้ที่มีอาวุโสที่สุดของแต่ละสุดของแต่ละสกุลเป็นผู้ทำพิธีเข้าไปตักน้ำที่ อี้จู้ หล่อตุ๋ กลางวันเซ่นไหว้ผีเรือน แล้วตำข้าวบัก

วันที่สอง เข้า หยุมา อาย้อ ไปเลี้ยงผีน้ำบ่อ (อี้จู้ หล่อตุ๋) โดยเอาไก่ไป 2 ตัว ตัวผู้ 1 ตัว ตัวเมีย 1 ตัว ชาวบ้านช่วยไก่ตัวผู้ หยุมา อาย้อ ออกไก่ตัวเมีย หยุมา อาย้อ แล้วผู้อาวุโสที่ไม่มีหญิงมีครรภ์อยู่ในบ้าน เอาพันธุ์ข้าวที่เก็บไว้ในกระบอกไม้ไผ่ของผีเรือนไปล้างที่น้ำบ่อ แล้วเอากระดูกขาของไก่ทั้งสองตัวกลับมาบ้านจะทำไร้ทำสวนได้ผลดีหรือไม่ กระดูกขาไก่ตัวผู้จะบอกว่าปีนี้ชาวบ้านจะได้กินสัตว์ป่าอย่างน้อยเพียงใด

จากนั้น แม่หรือเมียของหยุมา อาย้อ เอาพันธุ์ข้าวที่ล้างแล้วไปปลูกเป็นคนแรก

วันที่สาม ตอนเข้าบ้านที่ถือว่วันนี้เป็นวันดี ไปปลูกข้าวได้ 1 วัน แล้วตอนกลางวันบ้านอื่น ๆ จึงลงมือปลูกข้าวได้

ประเพณีมีความหมายคล้าย ๆ พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญของไทย

วันที่หนึ่งกับวันที่สองถือเป็นวันกำ กลางคือหนุ่มสาวเล่นกระบอกไม้ไผ่กัน

8. วันกำไล่เดือน เมื่อทุกบ้านปลูกข้าวเสร็จหมดแล้ว เย็นวันสุดท้ายที่ปลูกข้าวเสร็จ ผู้นำจะประกาศว่าพຸ່ງนี้เ็นวันกำไล่เดือน ห้ามขุดดิน 1 วัน เพื่อทำบุญให้ไล่เดือน เพราะเมื่อปลูกข้าวหรือพิธีอื่น ๆ จอบ มีด ฟันถูกไล่เดือนบ่อย ๆ จึงต้องทำบุญให้ไล่เดือน 1 วัน

9. ปีใหม่ไล่ชิงช้า (เข้อ ชู หย่าว) ทำประมาณเดือนสิงหาคมนับจากวันที่ยูมา อาย้อ ปลุกข้าวเสร็จ ถัดไป 115 วันถือเป็นวันปีใหม่ไล่ชิงช้า ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นวันปีใหม่ผู้หญิง พิธีนี้มี 4 วันทำทั้ง 4 วัน

วันแรก เข้า ชาวบ้านไปตักน้ำที่ อี้ จู หล่อ ตู ซ่าไก่ 1 ตัว เช่นไหว้ผีเรือนแล้วตอนบ่ายตำข้าวปึก

วันที่สอง ผู้ชายช่วยกันทำชิงช้าใหญ่ของหมู่บ้านแทนอันเดิม เสร็จแล้วทำชิงช้าเล็กที่หน้าบ้าน สำหรับเด็ก ๆ เล่นกัน เริ่มเล่นชิงช้ากันตั้งแต่วันที่

วันที่สาม เข้า ตำข้าวปึก แล้วชาวบ้านรวมเงินกันฆ่าหมู แบ่งเนื้อเอาไปทำกิน บ้านใครบ้านมัน

วันที่สี่ เล่นชิงช้าตั้งแต่วันที่สองถึงวันที่สี่เด็ก ๆ และนางสาวจะแต่งชุดอีกก่อที่เย็บเสร็จใหม่ประดับประดาอย่างสวยงาม

10. วันกำผู้นำทางศาสนาคนแก่ (หยูว หย่า อา ล้อง) อีกสิบสองวันถัดจากวันปีใหม่ไล่ชิงช้า ถือเป็นวันที่ผู้ที่เคยเป็นผู้นำทางศาสนาของหมู่บ้าน (หยู มา อา ล้อ) คนอื่น ๆ ฆ่าหมูเลี้ยงชาวบ้านเป็นวันกำ 2 วัน

วันแรก ชาวบ้านไปตักน้ำที่ อี้ จู หล่อ ตู ซ่าไก่เลี้ยงผีเรือน และตำข้าวปึก

วันที่สอง ผู้นำคนแก่ฆ่าหมูเลี้ยงชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน

11. วันกำงู (แซ หลอง) นับถัดจากวันที่ผู้นำเก่าเลี้ยงไปอีก 4 วัน ถือเป็นวันกำงู เพื่อทำบุญให้ทั้งหลาย ขอให้ไม่ทำอันตรายเวลาที่ไปป่าหรือไปไร่ ไปสวน ทุกคนจะไปหาสัตว์ป่า หรือหาสัตว์น้ำไม่ได้ หาได้แต่หนอนหน่อไม้ (ห้า เบว)

12. วันปีใหม่ถอนขนไก่ (หย่า จี ฉะ แซว ล้อง) นับถัดจากวันกำงูไปอีก 5 วัน ถือเป็นวันกำ 1 วัน

ตอนเช้า ชาวบ้านไปตักน้ำที่อี้ จู หล่อ ตู แล้วตำข้าวปึก วันนี้สมาชิกในบ้านต้องอยู่กันพร้อมหน้าทั้งหมด คนที่ไปหาอาหารในป่าหรือไปที่อื่น ต้องกลับบ้านก่อนตะวันตกดิน เพราะวิญญาณของบรรพบุรุษจะกลับมาเยี่ยม มานับดูว่าขณะนี้สมาชิกในบ้านมีกี่คน

กลางวัน หัวหน้าครอบครัวเอาไก่ตัวผู้ตัวใหญ่มาถอนขนเช่นไหว้ที่ประตูผู้หญิง (ด้านหลังของบ้าน) ที่เตาทำอาหารห้องผู้หญิง และที่ประตูผู้ชายแล้วทำอาหารเลี้ยงกันในครอบครัว

13. วันกำหมู (หยะ หลอง) นับไปอีก 5 วัน เป็นวันกำทำบุญให้หมูเพราะต้องฆ่าหมูเพื่อทำพิธีและกินอยู่เสมอ วันนี้ไปหาสัตว์น้ำ หาสัตว์ป่าไม่ได้หาได้แต่หนอนหน่อไม้ (ห้า เบว)

14. วันปีใหม่ไล่ผี หรือปีใหม่แดง (คา เฮย อา ผูว เลาะ) นับไปอีก 3 วัน เป็นวันทำพิธีไล่ผี ถือเป็นวันทำพิธีไล่ผี ถือเป็นวันกำ 2 วัน

วันแรก ชาวบ้านไปตักน้ำที่อีจ หล่อตุ๋น หม่าไก่ให้วัวผีเรือน และตำข้าวปึก

วันที่สอง หยุมมา อาย้อ หม่าเลี้ยงชาวบ้าน ส่วน หยุมมา อาย้อ คนเดิมที่ยังไม่ได้เลี้ยง ชาวบ้านในวัน หยู่ว หย่า อาล้อง (เนื่องจากหมู่บ้านมีผู้นำทางศาสนาที่เคยเป็นมาก่อนหลายคน ผู้ที่เลี้ยงชาวบ้านในวันหยู่ว หย่า จึงเป็นผู้ที่มีอาวุโสมากที่สุด 1-2 คนที่ยังเลี้ยงไม่ได้ในวันหยู่ว หย่า ก็ยกยอดมาเลี้ยงในวันไล่ผี)ก็ได้โอกาสเลี้ยงผู้อาวุโสในวันนี้

ผู้ชายใช้ไม้ทำดาบและปืนให้เด็ก ๆ เด็กจะเอาดาบแทงลูกแตงที่เก็บมาจากไร่ เพื่อเป็นเคล็ดหลอกให้ผีกลัว จะได้หนีไป

15. วันกำตักแตง (หงี่ บอง หลอง) คือวันที่ถัดจากวันไล่ผีไปอีก 7 วัน

เช้าวันแรก ชาวบ้านไปไร่ได้ ตอนบ่ายจึงจับตักแตงในไร่ข้าว ห่อด้วยใบเผือก จะจับมาก็ตัวก็ได้ สมาชิกของแต่ละบ้านเอาตักแตงไปไว้ที่ประตูหมู่บ้าน

เช้าวันที่สอง ทุกบ้านตำข้าวปึก

16. วันกินข้าวใหม่ (ยอ พู นอ หมื่อ เซะ) นับจากวันกำตักแตงไปอีก 5 วัน

เจ้าบ้านที่ข้างในไร่สุกแล้ว และไม่มีผู้หญิงในบ้านตั้งครรภ์จะเป็นผู้เกี่ยวข้าวเป็นรายแรกในหมู่บ้าน โดยจะทำพิธีฆ่าหมูเลี้ยงชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน หลังจากวันทำพิธีแล้ว บ้านอื่น ๆ จึงจะเกี่ยวข้าง และทำพิธีกินข้าวใหม่เฉพาะบ้านของตนได้

งานวันแรก เริ่มด้วยเจ้าบ้านที่จะเกี่ยวข้าวเป็นรายแรก เอาเหล่าไปให้หมอมผี (อะบอ ทั้มา) และผู้นำ (หยุมมา อาย้อ) ขอให้ทั้งสองท่านนี้ร้องบอกชาวบ้านว่าคืนนี้และวันพรุ่งนี้ ทุกคนต้องอยู่กำกินข้าวใหม่

วันที่สอง ซึ่งเป็นวันกำ เจ้าของไร่ไปเกี่ยวข้าวมา เอามาคว่ในกระทะแล้วตำเป็นข้าวสาร เอาน้ำใส่ดินเหนียว ห่อใบตองดิบ หม่าไก่ 1 ตัว แล้วเอาข้าวใหม่ที่ห่อไว้ให้วัวผีเรือน จากนั้นก็ฆ่าหมูเลี้ยงชาวบ้านทุกคน โดย หยุมมา อาย้อ ต้องไปร่วมพิธี พร้อม ๆ กับหมอมผีและผู้อาวุโส

ต่อจากวันนี้ไป บ้านใดที่พร้อมจะเกี่ยวได้ก็ต้องทำพิธีกินข้าวใหม่เหมือนกันหากไม่พร้อมจะเลี้ยงคนทั้งหมู่บ้านได้ ก็เชิญเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ อย่างน้อย 5-6 คน ไปร่วมพิธี บ้านไหนทำพิธีบ้านนั้นต้องอยู่กำ

17. วันกำแพะและวันกำเสื่อ นอกจากวันที่ต้องทำประเพณีสำคัญของชุมชนดังที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยปกติชาวอีจก่อนนับวันเช่นเดียวกับการนับปีปฏิทิน คือมีรอบละ 12 วัน เริ่มด้วย วันหนู จะเขียนให้เห็นชัดเจนดังนี้

1. วันหนู	2. วันวัว	3. วันเสื่อ
4. วันกระต่าย	5. วันงูใหญ่	6. วันงูเล็ก

7. วันมาฆ	8. วันเพ็ญ	9. วันวิสาข
10. วันโกน	11. วันมหา	12. วันอาสาฬห

วันเพ็ญกับวันเสด็จถือเป็นวันก่า ห้ามไปไร่ข้าว แต่จะไปไร่ข้าวโพด ไร่ถั่ว ไปซื้อขายของ หรือไปป่าได้

ข้อห้ามและบทลงโทษของชนเผ่า

ข้อปฏิบัติของชนเผ่า

หมู่บ้านอีถ้อง มักอยู่บนดอยสูง ห่างไกลจากชาวเมืองและบริการของรัฐการดำรงชีวิตท่ามกลางป่าเขาเช่นนี้มาหลายร้อยปี ทำให้จำเป็นต้องมีข้อห้าม ข้อพึงระวังต่าง ๆ ให้สมาชิกทุกคนปฏิบัติตามเพื่อเป็นหลักประกันทางใจว่า เมื่อทุกคนปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และข้อห้ามที่เชื่อถือกันมาหลายชั่วอายุคนแล้ว เหตุร้ายและเภทภัยต่าง ๆ จะไม่มากล้ำกราย ทุกคนจะอยู่อย่างมีความสุข ครูและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ที่เข้าไปทำงานกับชาวอีถ้องจึงควรพยายามศึกษากฎเกณฑ์และข้อห้ามต่าง ๆ ที่ชาวบ้านเชื่อถือให้เข้าใจ เพื่อจะได้ปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและความเชื่อของชาวบ้าน ไม่มีข้อขัดแย้ง กระทบกระถั่ว หรือดูถูกเหยียดหยามชาวบ้าน

ข้อห้าม ข้อพึงระวังต่าง ๆ ของชาวอีถ้องที่ควรรู้ มีดังนี้

1. เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อที่สำคัญ

1.1 วันก่า วันก่า หมายถึง วันมีการทำพิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างใดอย่างหนึ่ง และถือปฏิบัติตามข้อห้ามที่กำหนดไว้ วันก่ามี 2 ชนิดคือ

- วันก่าของส่วนรวม ทุกคนในบ้านต้องถือเหมือนกันหมด
- วันก่าเฉพาะคนในบ้านหลังที่ทำพิธี หรือคนในนามสกุลเดียวกัน

ข้อห้ามที่ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดในวันก่า มีดังนี้

- ตากข้าว และตำข้าวไม่ได้
- ทอผ้า และเย็บผ้าไม่ได้
- ซักผ้าไม่ได้
- หวีผมไม่ได้
- ตัดไม้ติบ (ไม้สอด) และเอาเข้ามาในหมู่บ้านไม่ได้
- ห้ามมีเพศสัมพันธ์ทั้งระหว่างสามีภรรยา หรือหนุ่มสาว
- ห้ามใช้มีด ใช้ปืน ในบริเวณหมู่บ้าน
- ห้ามไปไร่ ไปสวน (ยกเว้นวันก่าเพะ ก่าเสือ ที่ห้ามไปไร่ข้างอย่างเดียว)

การกำหนดวันกำ กำหนดไว้ 2 อย่าง คือ

- วันกำที่กำหนดไว้ตามประเพณี เป็นวันกำที่ถือกันตามปกติ เช่นกำแพะ กำเสื่อ กำตักแตน กำงู กำไล่เดือน เป็นต้น
- วันกำที่กำหนดขึ้นเมื่อมีเหตุไม่ดีเกิดขึ้น เช่น หมูหมา เกิดลูกไม่ดี หรือมีผู้ไปทำผิดที่ประตูหมู่บ้าน ชิงช้า ป่าช้า ฝั่มหมู่บ้าน ซึ่งผู้นำและผู้อาวุโสต้องทำพิธี เช่นไหว้ขอขมาและคนทั้งหมู่บ้านต้องอยู่กำ

1.2 ข้อห้ามเกี่ยวกับสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน

ห้ามแตะต้องประตูหมู่บ้าน และอุปกรณ์เครื่องประดับทั้งหลายในบริเวณนั้น

- ห้ามแตะต้องชิงช้าใหญ่ของหมู่บ้าน
- ห้ามผู้หญิงเข้าไปในบริเวณรั้วของศาลมีประจำหมู่บ้าน (แม ขอ ล่อง)
- ห้ามตัดหรือทำลายต้นไม้ทุกชนิดในบริเวณศาลมีหมู่บ้าน บริเวณน้ำบ่อของหมู่บ้าน (อีจู้ หล่อคู่) และบริเวณป่าช้าของหมู่บ้าน (หลุ่ม ยุ่ง)
- ห้ามปัสสาวะหรืออุจจาระในบริเวณลานสามกอด (แด ห่อง) ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม พ่อแม่พี่น้องต้องสอนเด็ก ๆ ให้ทำตาม

1.3 ข้อห้ามเกี่ยวกับหญิงมีครรภ์

- ชายที่ภรรยากำลังตั้งท้อง หรืออาวุโสที่มีลูกสะไภ้ หรือลูกหลายคนอื่น ๆ ในบ้านกำลังตั้งครรภ์ จะไปร่วมในประเพณีใด ๆ ของชาวอีก้อไม่ได้

1.4 ข้อห้ามเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์

ในการทำพิธีต่าง ๆ ตามประเพณี จะมีการเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ มารับเครื่องเซ่นไหว้ เพื่อจะทำให้ชาวอีก้อในหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข การร่วมเพศในวันกำจะทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษโกรธ แสดงว่าไม่ให้ความนับถือ เมื่อวิญญาณต่าง ๆ เหล่านั้นโกรธ อาจทำให้เกิดเหตุร้ายแก่เด็กในท้อง เช่น เป็นคนพิการ ไม่สมประกอบหรือเป็นลูกแฝด ซึ่งล้วนเป็นสิ่งอัปมงคลอย่างยิ่งของชาวอีก้อ นอกจากนี้หากมีการร่วมเพศในบ้านหรือในหมู่บ้าน จะทำให้เครื่องเซ่นไม่บริสุทธิ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชิญมาจึงไม่ยอมมารับการเซ่นไหว้ การถือกำเนิดเรื่องเพศจึงเป็นเรื่องสำคัญที่พ่อแม่หรือผู้ใหญ่ต้องสั่งสอนลูกหลานให้ทำตามอย่างเคร่งครัด ถ้าเป็นวันกำที่ตำข้าวปึก ต้องกำ 2 คั้น คือคั้นที่แช่ข้าวปึก กับคั้นของวันรุ่งขึ้นซึ่งตำข้าวปึก

2. เกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและการปฏิบัติในบ้าน

2.1 แยกควรถอดรองเท้าไว้ที่เชิงบันไดบ้าน ไม่ควรใส่รองเท้าขึ้นไปถึงชานบ้าน

2.2 ผู้ใดจะยืนขวางประตูบ้านไม่ได้

2.3 ส่วนที่เป็นเขตหัวนอนทั้งของห้องฝ่ายชายและฝ่ายหญิง แยกจะเข้าไปนั่งหรือไปยุ่งเกี่ยวไม่ได้

2.4 กระจกบานไม้ที่เป็นที่อยู่ของผีเรือน และกระบุงใส่อุปกรณ์ทำพิธีเช่นไห้วผีเรือน (ซึ่งอยู่ที่มุมด้านหัวนอนของฝ่ายหญิงใกล้กับประตูเล็กที่กั้นแบ่งห้องหญิงชาย) กับกระตุงขากกรรไกรของสัตว์ป่าที่ยังได้ที่แขวนไว้ (อยู่ที่มุมหัวนอนห้องฝ่ายชาย ใกล้กับประตูที่กั้นแบ่งห้องหญิงชาย) ผู้ใดจะจับต้องไม่ได้

2.5 แยกผู้ชายเข้าไปที่ห้องฝ่ายหญิงไม่ได้

2.6 เตาไฟในบ้าน ผู้ใดจะทุบตีด้วยมีด ไม้ หรืออาวุธใด ๆ ไม่ได้

2.7 ห้ามใช้มีด ไม้ หรืออาวุธอื่น ๆ ทุบตี หรือฟันบ้าน ถือว่าผิดผีบ้าน

2.8 แยกจะตักข้าวจากหนึ่งข้างเองไม่ได้ ต้องให้เจ้าของบ้านเป็นผู้ตัก

2.9 ถ้าต้องนอนค้างคืนในบ้านอีกก็ แยกหญิงต้องนอนที่ห้องฝ่ายหญิง แยกผู้ชายต้องนอนห้องฝ่ายชาย จะนอนรวมกันไม่ได้

2.10 การกวาดบ้านของชาวอีก็้อ จะกวาดที่ผิงจากริมประตูไปรวมกันที่กลางบ้าน แล้วโดยขะทั่งที่ประตูไม้ได้ การกวาดผิงจากในบ้านไปทั้งที่ประตูทำได้เฉพาะในงานศพเท่านั้น

2.11 หญิงชายที่มีไฟพี่น้องกันจะอยู่ตามลำพังในบ้านสองต่อสองไม่ได้

3. เกี่ยวกับการปฏิบัติตนของผู้หญิงและคู่สามีภรรยา

สังคมอีก็้อถือฝ่ายชายเป็นใหญ่ การสืบสกุลใช้สกุลของฝ่ายชาย พ่อแม่ทุกคนต้องการมีลูกชายมาก ๆ เพราะเมื่อแต่งงานแล้วผู้หญิงต้องมาอยู่ที่บ้านฝ่ายชาย หากบ้านใดไม่มีลูกชาย มีแต่ลูกสาว จำเป็นต้องให้ลูกเขยมาอยู่ด้วย เพื่อเลี้ยงดูพ่อแม่ ผู้ชายอีก็้อมักไม่เต็มใจไป (แต่หนุ่มเฒ่าอื่น เช่น ลีซอ มูเชอ มีการไปขึ้นเขยคือ ไปอยู่กับฝ่ายหญิงโดยไม่ต้องเสียค่าสินสอด) การมีลูกชายมากถือเป็นสิ่งที่เสริมสถานภาพทางสังคมอย่างหนึ่ง และจะช่วยด้านเศรษฐกิจด้วย คือทำให้มีผู้ช่วยทำการผลิตมากขึ้น

ผู้หญิงอีก็้อได้รับการอบรมให้ประพฤติตนอยู่ในกรอบ ในกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งกำหนดข้อปฏิบัติของหญิงและชายไว้ชัดเจนจะกล่าวย่อ ๆ ได้ดังนี้

3.1 เมื่อผู้หญิงไปเจอผู้ชายกลางทาง ต้องหลีกทางให้ผู้ชายและให้ผู้ชายไปทางเส้นบน ส่วนผู้หญิงไปทางเส้นล่าง

3.2 เมื่ออยู่ในบ้าน ปกติผู้หญิงจะขึ้นลงทางประตูด้านหลัง ซึ่งอยู่ทางห้องฝ่ายหญิง (เพื่อสะดวกในการไปตำข้าว เอาฟืนมาเก็บใต้ถุนบ้าน และตักน้ำมาไว้ในบ้าน ซึ่งเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง) เมื่อจะไปถ่ายปัสสาวะหรืออุจจาระผู้หญิงต้องลงทางประตูด้านหลัง จะไปทางประตู

ด้านหน้าซึ่งเป็นประตูด้านหน้าซึ่งเป็นประตูผู้ชายไม่ได้ถือว่าผู้หญิงกับผู้ชายถ่ายทับที่เดียวกันไม่ได้ ผู้หญิงจะลงประตูด้านหน้าได้เฉพาะเมื่อไปไถ่มาเท่านั้น

3.3 ผู้หญิงจะอาบน้ำที่แหล่งน้ำใกล้หมู่บ้านในเวลากลางวันไม่ได้ ต้องอาบเวลากลางคืนเพื่อไม่ให้ผู้ชายเห็น แต่กลางวันเมื่อไปในไร่ในป่า ผู้หญิงจะอาบน้ำได้ โดยต้องผลัดกันมาจุดันทางว่าไม่มีผู้ชายเดินมา

3.4 ผู้หญิงจะถอดกระโปรงออกจากตัวไม่ได้ เพราะการแก้กระโปรงออกทำเฉพาะเมื่อหญิงเกิดลูกแฝด ต้องทำพิธีแก้ความอัปมงคล โดยไปในป่าถอดกระโปรงออก แล้วนุ่งใบไม้กลับเข้ามาในหมู่บ้าน ผู้หญิงจึงกลัว ไม่กล้าถอดกระโปรงในเวลาปกติ

3.5 ผู้หญิงที่มีท้องจะเปิดเสื้อตัวใน (คล้ายผ้าแถบของหญิงไทยสมัยก่อน)ไม่ได้ เพราะเด็กในท้องจะดิ้น คนอื่นจะเห็น

3.6 ผู้หญิงที่มีท้องจะเข้าใกล้ชายผู้อาวุโสไม่ได้ โดยเฉพาะผู้นำทางศาสนา(หยุด มา อว ย้อ) หากมีธุระต้องซักถามเรื่องประเพณีหรือเรื่องอื่น ๆ จะพูดด้วยโดยหันหน้าตรงๆ ไม่ได้ ต้องหันข้างให้

3.7 เมื่อสามีภรรยาไปไร่ ไปสวนด้วยกัน หากกลับก่อนจะถึงหมู่บ้านฝ่ายหญิงต้องให้ฝ่ายชายเดินนำเข้าหมู่บ้านก่อน

3.8 หากพ่อแม่ของสามียังมีชีวิตอยู่ ลูกสะใภ้กับลูกชายจะนอนที่เรือนใหญ่ร่วมกับพ่อแม่ไม่ได้ ต้องไปสร้างกระท่อมน้อย ๆ อยู่ข้างเรือนใหญ่ ใช้เป็นที่นอน แต่มาทำอาหารกินร่วมกันที่เรือนใหญ่ ลูกสะใภ้จะขึ้นมานอนที่เรือนใหญ่ได้เฉพาะเมื่อคลอดบุตรต้องอยู่เดือน โดยจะนอนห้องแม่ด้วง สามีนอนห้องพ่อพัน 5 เดือน แล้วจึงกลับไปอยู่ที่กระท่อมน้อยตามเดิม หรือเมื่อลูกชายลูกสะใภ้คนใดคนหนึ่งเจ็บป่วย ทั้งคู่จึงขึ้นมานอนบนเรือนใหญ่ได้ โดยต้องแยกกันนอนคนละฝ่าย

ขณะที่ลูกชายและลูกสะใภ้ยังอยู่ที่กระท่อมน้อย หลานเล็ก ๆ จะนอนกับพ่อแม่ด้วย เมื่อหลานโตแล้วจึงมานอนกับปู่ ย่า ได้

3.9 สามีภรรยาจะไม่ไปเยี่ยมเพื่อนบ้านพร้อมกัน ถือเป็นเรื่องน่าอายเหมือนกับว่าจากกันไม่ได้เลย ต้องอยู่ด้วยกันตลอด และจะไม่ไปนอนค้างบ้านคนอื่นพร้อมกัน

3.10 สามีทำร้ายภรรยาจนเลือดออก หรือกระดูกหัก ไม่ได้ต้องทำพิธีขอขมาพ่อแม่ที่น้องของฝ่ายหญิง ซึ่งถ้าฝ่ายหญิงไม่พอใจจะเอาเรื่องตามกฎหมายได้

4. เกี่ยวกับมารยาทสังคม

การปฏิบัติตนในหมู่บ้าน ซึ่งต้องพบปะและเกี่ยวข้องกับผู้อื่นตลอดเวลาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีกฎเกณฑ์และข้อห้าม ดังนี้

4.1 แขกที่ได้รับเชิญไปในงานพิธีต่าง ๆ เจ้าภาพจะดูแลเรื่องเหล้า อาหาร และน้ำชา โดยจะยกกับข้าวมาตั้งก่อนแล้วตามด้วยเหล้า จากนั้นจึงให้แขกกินข้าวตบท้ายด้วยน้ำชา เป็นอันจบงานเลี้ยงแขกไม่ควรลุกไปตักอาหารเอง หรือเรียกร่องของเพิ่ม

4.2 ห้ามยิงปืนในหมู่บ้านเวลากลางคืน ถือว่าเสียงปืนยามค่ำคินคือเสียงบอกเหตุร้าย เช่น มีการปล้น ฆ่า กันเกิดขึ้น

4.3 การทำร้ายร่างกายกันถือเป็นเรื่องผิด ต้องมีการพิจารณาลงโทษ

4.4 หัวข้อที่พูดคุยกัน ถ้าเป็นเรื่องที่มีความหมายในทางสองแง่สองง่ามเป็นเรื่องที่น่าอาย จะพูดต่อหน้าผู้อาวุโส หรือพูดในขณะที่พ่อแม่ของคู่สนทนานั่งอยู่ด้วยไม่ได้

4.5 การถามเรื่องการตั้งครุฑ ถ้าถามกับหญิงเจ้าตัวเอง (เช่นถามว่า "ท้องได้กี่เดือนแล้ว" หรือ "เมื่อไหร่จะคลอด" หรืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ) ผู้หญิงจะตอบไม่ได้ ถ้าถามกับสามี ก็พยายามไม่ตอบเช่นเดียวกัน หรือตอบโดยพยายามเลี่ยงไปเรื่องอื่น (ยกเว้นกรณีคนที่สนิทกันก็ตอบได้บ้าง)

4.6 การถามเรื่องลูกแฝด คนที่ยังไม่ทันวัยเจริญพันธุ์ จะตอบไม่ได้เลย ต้องหลีกเลี่ยงไม่รับรู้ เพราะเกรงจะเกิดกับตนเองหรือครอบครัว ยกเว้นผู้อาวุโสที่รู้ประเพณีเท่านั้น ที่จะตอบได้

4.7 ห้ามทุกคนชี้หู หมู หมา แพะ เพราะเป็นสิ่งอัปมงคล เฉพาะคู่สามีภรรยาที่ทำให้งำเนิดทารกแฝดเท่านั้นที่จะทำพิธีล้างเคราะห์ร้ายด้วยการชนไหว้ด้วย หมู หมา แพะ โดยหญิงชายคู่ นั้นจะชี้สัตว์นี้ก่อนหมา

5. เกี่ยวกับการเกี่ยวพาราฮี

หนุ่มสาวชาวอีโก้จะเกี่ยวพาราฮีกันได้ โดยมีผู้ใหญ่อบรมสั่งสอนให้รู้ประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมา มีขอบเขตมีข้อห้าม เป็นกรอบไว้ เพื่อมิให้เกิดความเดือนร้อนขึ้น ซึ่งมีสิ่งสำคัญดังนี้

5.1 ถ้าพ่อแม่ หรือพี่ชายอยู่ ชายหนุ่มจะมาเกี่ยวพาราฮีสาวไม่ได้

5.2 ชายหนุ่มที่เป็นแขกมานอนค้างที่บ้าน กลางคืนเมื่อพ่อแม่กลับแล้ว ชายหนุ่มจะลุกไปหาหญิงสาวลูกเจ้าของบ้าน โดยเดินผ่านเสากลางของบ้านไม่ได้ ถือเป็นการผิดผี ผีเรือนที่ดูแลคุ้มครองจะโกรธ

5.3 ถ้าฝ่ายหญิงไม่พึงพอใจ ไม่ยินยอม ฝ่ายชายจะบังคับข่มขืนไม่ได้ฝ่ายหญิงจะฟ้องญาติผู้ใหญ่ให้แจ้งผู้อาวุโสในหมู่บ้านดำเนินการปรับไหม

5.4 หนุ่มเผ่าอื่นที่มาเกี่ยวพาราฮี หากไม่มั่นใจว่าจะมาสู่ขอแต่งงานตามประเพณี หญิงสาวจะไม่ยอมมีสัมพันธ์ทางเพศด้วย

5.5 วันกำของหมู่บ้านหรือของครอบครัว ชายหนุ่มหญิงสาวจะมีสัมพันธ์ทางเพศกันไม่ได้

6. เกี่ยวกับเรื่องที่ถูกเป็นอัมมก

เหตุการณ์บางอย่างถือเป็นเรื่องอัมมกของชาวอีโก๊ ต้องทำพิธีเช่นไหว้ขอขมาเพื่อแก้ไข บางเรื่องเป็นที่หวาดกลัว ไม่มีใครอยากให้เกิดขึ้นกับตนเลยเพราะจะเป็นเสมือนรอยบาปไปตลอดชีวิต ที่สำคัญพอสรุปได้ดังนี้

6.1 การเกิดลูกแฝด (หญิง กา บ๊อ หรือ ยะ สา แลง) เหตุที่ชาวอีโก๊ถือว่าลูกแฝดเป็นสิ่งชั่วร้าย เพราะโดยปกติมนุษย์จะมีลูก 1 คน เมื่อเด็กเกิดถึง 2 คนแสดงว่าเป็นลูกผีร้ายมาเกิด จึงเลี้ยงไว้ไม่ได้

เมื่อหญิงคลอดลูกคนแรกแล้ว ภูน้ำของเด็กคนที่สองแตก แม่เฒ่าและคนอื่นที่ช่วยทำคลอดอยู่จะรู้ว่าเหตุร้าย (เด็กแฝด) กำลังจะเกิดจะเกิดตามมา ต้องเตรียมหาเกลือมาไว้ เมื่อเด็กคนที่สองคลอดออกมา ปู่ของเด็กจะเอาเกลือยัดปากเพื่อฆ่าเด็กทันที ไม่ให้เด็กได้ส่งเสียงร้อง แล้วจึงเอาเกลือยัดปากเด็กคนแรกด้วย

หากเด็กเกิดตอนกลางคืน พ่อแม่ของเด็กต้องนั่งอยู่เฉย ๆ ในกระท่อมหรือบ้านที่เกิดนอนไม่ได้ จุดไฟก็ไม่ได้ รุ่งเช้าหมอผีหรือหยูมา อาัย้อ จะร้องบอกให้ชาวบ้านกำ 3 คีน แต่ถ้าเด็กเกิดตอนเช้าหมอผีจะร้องบอกชาวบ้านตอนค่ำให้อยู่กำ

เมื่อชาวบ้านรู้เรื่องลูกแฝดแล้ว คนที่กำลังอยู่ในไร่ ในสวน หรืออยู่ที่ใดก็ตาม ต้องรีบกลับบ้านที่บ้าน สามีภรรยาที่นอนในกระท่อมน้อยต้องมานอนที่เรือนใหญ่

หมอผีหยูมาอาัย้อ และผู้อาวุโสจะช่วยกันทำพิธีแก้เคล็ดเพื่อไม่ให้พ่อแม่ของเด็กต้องถูกขับไล่ไปอยู่ในป่าตามประเพณี โดยนำพ่อแม่เด็กไปทำพิธีในป่า หญิงผู้คลอดลูกแฝดต้องแก้ผ้าออกทั้งหมดเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้ออกจากตัว แล้วนุ่งใบไม้กลับมที่หมู่บ้าน

ชาวบ้านจะช่วยกันไปตัดไม้และเกี่ยวหญ้าคาตีบมาสร้างกระท่อมน้อยหลังใหม่ให้ผัวเมียอยู่ โดยสร้างนอกเขตหมู่บ้าน แต่ยังใกล้บ้านเดิม

คู่สามีภรรยาที่เกิดลูกแฝดจะใช้ทางเดินและใช้น้ำร่วมกับชาวบ้านไม่ได้แต่เมื่อทำพิธีแก้เคล็ดอีก โดยใช้หมู แปะ หม่า อย่างละสามตัว ให้ผัวชี้หม่า เมียชี้หมูและแพะ แล้วจึงฆ่า เหตุนี้โดยปกติจึงห้ามคนชี้หม่า แปะ หมู ก็จะหมดเรื่องร้าย กลับไปใช้ชีวิตอย่างปกติได้อีก อย่างไรก็ตาม พ่อของเด็กแฝดจะเป็นผู้ทำพิธีใหญ่ไม่ได้ และถ้าเขาเป็นผู้ฆ่าหมู หม่า ไก่ คนที่ยังไม่หมดวัยเจริญพันธุ์จะกินเนื้อสัตว์นั้นไม่ได้ ยกเว้นผู้อาวุโสที่พ้นวัยเจริญพันธุ์แล้ว

การเกิดลูกแฝดถือเป็นเรื่องอัมมกที่สุดในชีวิตของอีโก๊ จึงไม่มีใครอยากได้ยินหรือพบเห็นสิ่งนี้ เกรงจะมาเข้าตัว แม้เมื่อชาวอีโก๊เดินทางไปหมู่บ้านอื่นแล้วรู้ว่ามีคนเกิดลูกแฝด ก็จะรีบกลับบ้านหมู่บ้านของตนทันที

6.2 สัตว์ป่าเข้ามาในหมู่บ้าน หากสัตว์ป่า เช่น เก้ง หมูป่า หมี (ยกเว้นเสือ ซึ่งอาจมา กินคนหรือสัตว์เลี้ยงในหมู่บ้าน เป็นนิสัยของมันอยู่แล้ว) เข้ามาในหมู่บ้าน ชาวอ็อกก็ถือว่าเป็น อัปมงคล ต้องทำพิธีเซ่นไหว้ และต้องกำทั้งหมู่บ้าน

6.3 สัตว์เลี้ยงคลอดลูกผิดปกติ หากหมา หรือ หมู เกิดลูกเพียง 1-2 ตัว แทนที่จะ เกิดหลาย ๆ ตัวอย่างที่ควร ต้องฆ่าทิ้งทั้งลูกทั้งแม่ โดยฆ่าที่ป่าใกล้ประตูหมู่บ้านด้านตะวันตก

หากหมูเกิดลูกในบ้าน แทนที่จะเกิดในป่าอย่างที่ควรจะเป็น ต้องฆ่ากินในป่า หรือ หมาไปเกิดลูกในป่า แทนที่จะเกิดลูกในบ้านก็ต้องฆ่าทิ้งเช่นเดียวกัน(ผู้เขียนได้เห็นเจ้าของหมา ท้องแก่ ผูกหมาไว้ในบ้านเพราะกลัวหมาจะไปเกิดลูกในป่านั้นเอง) วันที่มีสัตว์เกิดลูกผิดปกติเช่นนี้ ถือเป็นวันกำผู้อาวุโสต้องไปทำพิธีเซ่นไหว้เช่นกัน

6.4 มีคนไปทำผิดที่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน คือมีคนไปจับต้องหรือทำลายประตู หมู่บ้าน ซิงช้าใหญ่ ไปทำผิดที่ศาลผีหมู่บ้าน น้ำบ่อของหมู่บ้าน และป่าช้า ชาวบ้านต้องกำทั้ง หมู่บ้าน และผู้อาวุโสต้องไปทำพิธีเซ่นไหว้ขอขมา

7. เกี่ยวกับอาหารและสุขภาพ

ชาวอ็อกก็มีความเชื่อเกี่ยวกับการกินอาหารเพื่อไม่ให้มีผลเสียต่อสุขภาพขอยกตัวอย่าง ที่สำคัญดังนี้

7.1 หญิงแม่ลูกอ่อน เมื่อคลอดลูกใหม่ ถ้าได้กินเนื้อหมาจะแข็งแรงเร็วระยะ 2-3 วัน แรกหลังคลอด แม่ลูกอ่อนจะกินได้เฉพาะเนื้อไก่ ต่อมาจึงกินผักกาดและยอดผักทองได้

อาหารที่หญิงแม่ลูกอ่อนกินไม่ได้คือ พริก อาหารรสเผ็ด เหล้า นอกจากนี้ นึ่งหญิงแม่ลูกอ่อนจะตึมน้ำดินไม่ได้ ต้องตึมน้ำที่ต้มลูกแล้ว

7.2 เด็กอ่อน เด็กอ่อนที่อายุน้อยกว่า 5 เดือน พ่อแม่จะไม่ป้อนน้ำให้กินแต่น้ำนมแม่ เพราะถ้าให้กินน้ำดิบก็เกรงว่าเด็กจะท้องเสีย หรือให้กินน้ำต้มก็จจะร้อนเกินไป เมื่อเด็กโตขึ้น แข็งแรง และมีภูมิต้านทานมากขึ้น จึงให้กินน้ำได้

7.3 คนแก่ ลูกหลานจะให้คนแก่กินอาหารที่ย่อยง่ายและจะไม่ให้กินมันหมูมากเพราะ ย่อยยาก จะทำให้ท้องเสีย

ข้อห้ามต่างเหล่านี้บางอย่างก็เริ่มลดหย่อนและเปลี่ยนไปบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับเงื่อนไข ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ที่ชาวอ็อกมีการพบปะสัมพันธ์กับคนภายนอกมากขึ้น เด็กรุ่นหลังเริ่ม ไปรับการศึกษา มีครู มีเจ้าหน้าที่ เข้าไปอยู่ประจำได้เยี่ยมเยียนและแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ กันเสมอ ๆ ถึงกระนั้นก็ตาม หากครูและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ สนใจที่จะเรียนรู้สิ่ง เหล่านี้ ก็จะช่วยให้เข้าใจชาวบ้าน เข้าใจโครงสร้างสังคมและระบบความคิด ความเชื่อของชาวอ็อก

ได้อย่างดี ทั้งยังเป็นแรงกระตุ้นให้ชาวอีก็้อเองมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีของบรรพบุรุษช่วยกันวิเคราะห์ ไตร่ตรองพัฒนาให้ความเชื่อเหล่านี้นำมาใช้ปฏิบัติได้เหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัยได้อีกด้วย

เผ่าลีซอ

การแต่งกาย

ชาวลีซอแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีสดใส เข้ากับท้องฟ้าสีครามและป่าเขาที่ล้อมรอบตัว ผู้หญิงชาวลีซอทั้งเด็กและผู้ใหญ่นุ่งกางเกงยาวคลุมเข่าสีดำ สวมเสื้อคลุมทับสีฟ้า เขียว ม่วง เป็นเสื้อแขนยาว คอป้าย รอบคอเป็นผ้าสีดำต่อด้วยแถบผ้าริ้วสีต่าง ๆ ทั้งด้านหลังและด้านหน้า มีทั้งสีแดง เหลือง เขียว ส้ม ขาว ฟ้า ดำ แถบริ้วสวยงามเหมือนรุ้งกินน้ำนี้ติดที่รอบต้นแขนทั้งสองข้างด้วย ตัวแขนเสื้อเป็นผ้าสีแดงสดสีเดียวกับผ้าพันแข้ง ซึ่งปลายด้านล่างของผ้าพันแข้งมีแถบผ้าสีฟ้า หรือเขียว ปักลายสวยงามประดับอีกด้วย รอบเอวพันด้วยผ้าสีดำจวนดูเอวคอดกึ่งดวงหน้าของหญิงสาวชาวลีซอมักประดับด้วยตุ้มหูเงิน คล้องด้วย "สร้อยคาง" ที่ร้อยเชือกตุ้มหูทั้งสองข้าง ปลายตุ้มประดับด้วยไหมพรมทำเป็นพู่สีแดง ขว่นให้ดวงหน้าเด่นยิ่งขึ้น หญิงลีซอเมื่อเริ่มเข้ารุ่นสาวนิยมไว้ผมยาว รวบเป็นมวยไว้ด้านหลัง ผูกด้วยผ้าพันคอบาง ๆ สีแดง ชมพู เหลือง แพนโบว์ เพื่อประดับผม หญิงสูงอายุมักใส่เสื้อคลุมสีทึบ เช่น น้ำเงิน หรือฟ้าเข้ม และไม่ประดับด้วยแถบริ้วมากเหมือนหญิงสาว

ผู้ชายลีซอนุ่งกางเกงขากว้างยาวคลุมเข่าเล็กน้อย นิยมใช้สีเขียว ฟ้า และน้ำเงิน ใส่เสื้อแขนยาว คอป้าย สีดำ สวมผ้าพันแข้งสีดำเชิงฟ้าหรือเขียว เสื้อผ้าของผู้ชายลีซอกับมุเซอูดคล้ายกัน ต่างกันที่ว่าผู้ชายมุเซอูที่แก่แล้วจะนุ่งกางเกงสีดำแต่ผู้ชายลีซอจะนุ่งกางเกงสีน้ำเงินเข้ม และเสื้อของชายมุเซอูที่แก่แล้วจะนุ่งกางเกงสีดำแต่ผู้ชายลีซอจะนุ่งกางเกงสีน้ำเงินเข้ม และเสื้อของชายมุเซอูจะประดับด้วยริ้วสวยงาม รอบแขนกับคอ และติดกระดุมเงินรอบคอจนถึงไหล่ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง แต่เสื้อชายลีซอจะประดับด้วยกระดุมเงินกับพู่ไหมพรมสีแดงที่กระดุมเสื้อด้านหน้า ไม่มีริ้วรอบแขนกับคอ ซึ่งเสื้อเต็มยศชนิดนี้มักจะมีใส่เฉพาะวันปีใหม่ หรือวันที่มีประเพณีสำคัญเท่านั้น ปรกติชายลีซอจะนุ่งกางเกงขากว้างกับเสื้อยืดหรือเสื้อเชิ้ตที่ซื้อจากในเมืองมากกว่า เพราะราคาถูก หาซื้อง่าย ผู้เขียนเองยังแยกชายลีซอกับมุเซอูได้ยากเพราะเสื้อผ้าคล้ายกันมาก บางครั้งต้องฟังภาษาพูดจึงจะรู้ว่าใครเป็นลีซอ ใครเป็นมุเซอู

เครื่องประดับที่ผู้หญิงใส่ในยามปรกติคือ กำไลมือ ซึ่งมีขนาดกว้างราว 1 นิ้ว ทำด้วยเงินสลักเป็นลวดลายงดงามโดยช่างชาวลีซอ นิยมใส่กำไลมือทั้ง 2 ข้าง กำไลมือของผู้ชายเป็นกำไล

กลมเกลี้ยง ไม่มีลวดลาย ผู้ชายลือชอสมัยก่อนนิยมใส่ตุ้มหูเงินด้วย โดยเจาะหูข้างเดียว(ข้างซ้าย) ใส่แหวนเงินเป็นห่วงเกลี้ยง ๆ

ย่ามของชาวลือชอที่ใช้ยามปรกติเป็นพื้นสีขาว มีลายสีต่าง ๆ เช่น เหลือง ฟ้า แดง เขียว ตามแนวตั้ง ที่ชอบย่ามมีผ้าเย็บเป็นริ้วสีต่าง ๆ ย่ามพื้นขาวและลายสีคล้ายตัวย่าม ย่ามลือชอมีลักษณะพิเศษคือทออย่างแน่นหนา ใช้งานได้ทนทานหลายปีสมัยคนเฒ่าคนแก่เคยใช้ใส่น้ำดื่มเอาไปที่ไกล ๆ ได้ โดยที่น้ำซึมออกไม่มาก เราจึงไม่ค่อยเห็นชาวลือชอทำย่ามขายเหมือนเผ่าอื่น ๆ คงเป็นเพราะว่าย่ามลือชอทอยากและใช้เวลานานมาก จึงไม่คุ้มค่าที่จะทำขายนั่นเอง

การใช้ภาษาและตัวอักษร

ภาษาพื้นฐานที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ตามความเห็นของชาวเผ่าลือชอ มูเซอ อี้ก้อ เย้า และ จิ้นฮ่อ ที่เคยได้คุยกันบ่อย ๆ หรือแม้แต่ นักวิชาการผู้สันักทางด้านภาษาชาวเขา ต่างก็กล่าวตรงกันว่าภาษาลือชอเป็นภาษาที่ยากที่สุด เมื่อเทียบกับภาษาของชนกลุ่มอื่นที่ได้กล่าวชื่อมาชาวลือชอเองเล่าว่าภาษาลือชอแท้ ๆ นั้นมีคำอยู่ไม่มากนัก ไม่สามารถเรียกชื่อ หรืออธิบายความหมายบางอย่างได้ ภาษาลือชอจึงยืมเอาภาษาอีก้อและ จิ้นฮ่อมาใช้ปะปน (หรือพูดเสียงเพี้ยนไปบ้าง) อยู่มาก อาจเป็นเพราะภาษาลือชอค่อนข้างยากต่อการออกเสียง และยากแก่การจดจำ ผู้เขียนจึงได้เห็นชาวลือชอหลายครอบครัวในหลายหมู่บ้าน (ในเขตอำเภอแม่จัน) พูดภาษาจิ้นฮ่อกันในครอบครัว ระหว่างพ่อ แม่ ลูกและพี่น้อง แทนที่จะพูดภาษาตนเอง นอกจากนี้ชาวลือชอไม่มีภาษาเขียน มีแต่ภาษาพูด การจะศึกษาภาษาลือชอให้เข้าใจได้ดีจึงจำต้องอาศัยการฝึกฝนด้วยการฝึกฟังฝึกพูดด้วยความตั้งใจจริง และด้วยความพากเพียรพยายามอย่างสม่ำเสมอ

ศาสนาและความเชื่อ

ในที่นี้ขอกล่าวถึงความเชื่อหลักเกี่ยวกับองค์ประกอบสำคัญของหมู่บ้าน และความเชื่อหลักเกี่ยวกับศาสนา

1. ความเชื่อเกี่ยวกับองค์ประกอบที่สำคัญของหมู่บ้าน การตั้งหมู่บ้านได้ต้องประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญดังนี้

1.1 ต้องมี 3 นามสกุลขึ้นไป การที่จะตั้งเป็นหมู่บ้านได้ ต้องมีคนอยู่ร่วมกันอย่างน้อย 3 นามสกุลขึ้นไป ทั้งนี้เพราะเหตุผลหลายอย่างคือ

- การแต่งงาน เนื่องจากชาวลือชอต้องแต่งงานกับคนต่างนามสกุลกันแต่งงานกับนามสกุลเดียวกันไม่ได้ ถือเป็นอัปมงคล เสือจะกัดหรือฟ้าจะผ่า ดังนั้นการอยู่ร่วมกันหลายนามสกุลจึงช่วยเรื่องการเลือกคู่ครองภายในหมู่บ้านเดียวกันได้

- การทำพิธีต่าง ๆ เช่น เรียกขวัญ ต้องเชิญผู้อาวุโสมาอย่างน้อย 3 นามสกุล จึงจะสมบูรณ์

- การตัดสินคดี เมื่อมีกรณีพิพาทหรือการทำผิดใด ๆ ขึ้นในหมู่บ้านการตัดสินคดี ต้องประกอบด้วยผู้อาวุโส 3 นามสกุลขึ้นไปจึงจะถือว่ายุติธรรม

1.2 ต้องมี "หม่อมมือ ฉะ" คือคนที่ทำหน้าที่ดูแลศาลผี (เทพเจ้า) ประจำหมู่บ้าน (อาปาใหม่ฮี้) "หม่อมมือ ฉะ" จะเป็นตัวแทนติดต่อกับผีประจำหมู่บ้าน (อาปาใหม่) ทุกวันคือ "หม่อมมือ ฉะ" จะนำรูป ข้าว น้ำ เหล้า ไปเปลี่ยนบูชาให้ อาปาใหม่ และจะร้องตะโกนบอกชาวบ้าน ตอนเช้าตรู่ก่อนวันศีล 1 วัน ว่าพรุ่งนี้เป็นวันศีล (ขึ้น แหน่ เชื้อ) เพื่อชาวบ้านจะได้รู้ตัวว่า วันรุ่งขึ้นจะไปทำงานในไร่นาหรือใช้อาวุธ ใช้ออกมีคมไม่ได้

หม่อมมือ ฉะ เป็นผู้นำในพิธีปีใหม่ กินข้าวใหม่ และพิธีต่าง ๆ ที่สำคัญของหมู่บ้าน เมื่อมีสมาชิกใหม่จะเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านก็ต้องมาของหม่อมมือ ฉะให้นำไปทำพิธีต่ออาปาใหม่ นอกจากนี้ เมื่อมีการทำความผิดเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณี หม่อมมือ ฉะจะเป็นผู้ปรับโทษ

1.3 ต้องมี "ชั่ว ทู ฉะ" คือผู้นำหมู่บ้านด้านการปกครอง ทำหน้าที่ดูแลความสงบในหมู่บ้าน จัดการกับคนที่กระทำผิด เช่น ลักขโมย ทะเลาะวิวาท

หากคนในหมู่บ้านใดไม่มี "ชั่ว ทู ฉะ" ก็ให้กลุ่มผู้อาวุโสของหมู่บ้านทำหน้าที่ช่วยกันดูแลความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้านได้

1.4 ต้องมีกลุ่มผู้อาวุโส (โช ใหม่) คือคนที่รู้ประเพณี เป็นที่นับถือของชาวบ้าน ที่จะให้คำปรึกษาและสั่งสอนเรื่องประเพณีแก่ชาวบ้านได้ ทำพิธีบางอย่างเช่น เรียกขวัญได้

1.5 หมอผี (หนี่ ฉะ) ทำหน้าที่รักษาโรคภัยที่เกิดจากการผิดผี การจะเป็น "หนี่ ฉะ" ได้ ต้องเป็นด้วยการที่มีผีมาทรงร่าง มาบอกอนุญาตให้เป็น "หนี่ ฉะ" ได้เท่านั้น ผู้ที่เป็นหนี่ ฉะจึงมีเฉพาะบางหมู่บ้าน เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้หนี่ ฉะช่วยทำพิธีก็ต้องไปตามหาถึงหมู่บ้านที่ "หนี่ ฉะ" อยู่

2. ความเชื่อด้านศาสนา แต่ดั้งเดิมมาชาวลีซอนับถือผี ซึ่งมีทั้งผีดี และผีร้าย ผีดี (ซึ่งน่าจะเรียกว่า เทพเจ้า หรือเทวดามากกว่า) เช่น เทวดาใหญ่ผู้เป็นเจ้าของที่เจ้าทางในละแวกนั้น และเทวดาผู้รักษาหมู่บ้าน ซึ่งปกติจะให้คุณ แต่ถ้าคนไปล่วงเกินก็ให้โทษ เช่น ผีน้ำ ผีไฟ และผีร้าย คือ ผีตายโหง ผีจรจัด ชาวลีซอมีความเชื่อและปฏิบัติต่อผีเหล่านั้น ดังต่อไปนี้

ผี (เทวดา) ที่เชิญมาให้คุ้มครองรักษาหมู่บ้าน

อี ฉะ มา คือผีใหญ่หรือเทวดา ใหญ่ผู้เป็นเจ้าของที่ดูแลขุนเขาและพื้นที่ละแวกนั้น เมื่อตกลงจะตั้งหมู่บ้านที่ใด "หม่อมมือ ฉะ" จะทำพิธีเชิญ "อี ฉะ มา" มาสิงอยู่ในต้นไม้ใหญ่ใกล้ศาลผี (เทวดา) ประจำหมู่บ้าน (อาปาใหม่ ฮี้) โดยจะทำหิ้งเล็ก ๆ ให้เป็นที่อยู่ได้ต้นไม้ นั้น แล้วทำพิธีเช่นไหว้ "อี ฉะ มา" ทุกครั้งที่มีประเพณีที่สำคัญและทุกครั้งที่มาเช่นไหว้ อาปาใหม่ ฮี้

การประกอบอาชีพ

สังคมชาวลิซอเป็นสังคมเกษตรกรรมแบบไร่เลื่อนลอย เหมือนชาวเขาเผ่าอื่นเดิมปลูกฝิ่น ข้าว ข้าวโพด และพืชผักต่าง ๆ ที่ใช้บริโภคเป็นพืชหลัก ใช้วิธีถางป่าแล้วเผาเพื่อทำไร่ เมื่อดินเสื่อมก็ย้ายไปหาที่อยู่ใหม่ แต่สภาพสังคมที่เปลี่ยนไปคือจำนวนประชากรบนภูเขาที่เพิ่มมากขึ้น จนคนกับที่ทำกินไม่สมดุลกัน ป่าไม้ถูกทำลายมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ทำให้เกิดนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการให้ชาวเขาตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง มีที่ทำกินถาวร และประกอบอาชีพสุจริต รัฐบาลได้ส่งเจ้าหน้าที่ขึ้นไปส่งเสริมและสร้างความสัมพันธ์ ความเข้าใจที่ดีกับชาวเขา ชาวเขาจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลมากขึ้น

ชายลิซอในเขตปางสาได้เลิกการปลูกฝิ่นมานานนับสิบปีด้วยเหตุผลว่าเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายและสภาพพื้นที่อานวย (อากาศไม่หนาวเย็นและพื้นที่ไม่สูงพอ) โดยหันมาทำนาตามเชิงเขา และปลูกพืชไร่คือ ข้าว ข้าวโพด หรือข้าวขาวเพื่อเป็นรายได้

พิธีกรรมที่สำคัญ

1. ปีใหม่ เทศกาลปีใหม่ของลิซอเป็นงานที่สำคัญที่สุดในรอบปี ตรงกันตรุษจีน และตรงกับวันปีใหม่ของจีนฮ่อ เย้า และมุเซอด้วย ปกติจะเป็นต้นเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่อากาศหนาวเย็น เป็นเวลาที่ทุกคนมีจิตใจปลอดโปร่ง เนื่องจากงานหนักในรอบปีได้สิ้นสุดลงแล้ว ทั่วครอบครัวดีข้าวเสร็จแล้ว เก็บข้าวเข้ายุ้งฉางอย่างคอบครัน พวกที่ทำไร่ฝิ่นกำลังกรีดยางและเก็บยางฝิ่นอยู่ หากผลผลิตบริบูรณ์และสัตว์เลี้ยงเติบโตดี ทุกคนก็จะมีอาหารเพียงพอสำหรับปีหน้า และยังมีรายได้เป็นเงินสดไว้ใช้อีกด้วยผู้หญิงเตรียมเย็บเสื้อผ้าชุดใหม่ไว้ให้สมาชิกทุกคนในครอบครัว ผู้ใหญ่ในบ้านช่วยกันฆ่าหมูทำหมูเค็มแขวนไว้กินในฤดูปีใหม่ ผักดอง ผักตากแห้ง เต้าหู้ยี้ก็ทำเก็บไว้เป็นเสบียง ทั้งยังต้มเหล้าข้าวโพดหรือข้าวเปลือกไว้ด้วย ทุกคนช่วยกันหาฟืน เก็บไว้ใช้ในยามที่มิงานเร่งด่วน ต่ำข้าวลวงหน้าไว้หลาย ๆ ถังเพื่อช่วงเวลาที่ปีใหม่มจริง ๆ จะได้สนุกกันเต็มที่ ไม่ต้องมาห่วงต่ำข้าว

งานปีใหม่เริ่มในวันสุดท้ายของปีเก่า โดยเช้าวันนั้นทุกบ้านจะยิงปืน นับจากวันนี้จนหมดสิ้นพิธีปีใหม่ เสียงปืนจะดังเป็นระยะเสมอ ๆ แล้วนั่งข้าวเหนียวที่แช่ไว้ตั้งแต่คืนก่อน ข้าวเหนียวสุกแล้วก็เอามาตำในครกใหญ่ โดยเตรียมคั่วงาขาวและตำไว้ก่อนแล้วเพื่อให้มันออก เอางาขาวตำกับข้าวเหนียวหนึ่งจนแหลกพอควร จึงควักออกมาเด็ดวางบนใบตอง เป็นขนมข้าวปึก "ปา ปา" อุ่น อร่อย ควันยังกรุ่นอยู่ ขนมนี้จะกินกันจนตลอดงานปีใหม่ แยกไปใครมาก็เอาข้าวปึกมาแจกกัน

กลางคืนของวันสุดท้ายแห่งปี การเดินรำจะเริ่มขึ้น โดยทุกบ้านได้ปักต้นไม้ปีใหม่พร้อมด้วยเนื้อหมู ข้าวปึก กล้วย เป็นเครื่องเซ่นเรียบร้อยแล้วทั้งผู้ใหญ่ และเด็กจะพากันไปเดินรำรอบต้นไม้ปีใหม่ของทุก ๆ บ้าน เป็นการอวยชัยให้พรกัน

เริ่มวันปีใหม่วันแรก ตอนเช้าสมาชิกผู้ชายของแต่ละครอบครัวจะพากันไปดำหัวที่ "อาปาใหม่ ฮี" ช่วงนี้ห้ามคนอื่นเข้าไปในบ้านเด็ดขาด จนกว่าพวกผู้ชายจะทำพิธีเสร็จและกลับบ้านแล้ว จากนั้นเจ้าของบ้านจะเชิญเด็กผู้ชาย 2 คนเข้าไปดำหัว เสร็จแล้วแขกอื่นจึงเข้าบ้านได้

ประมาณ 11 โมงเช้า ชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันไปดำหัว "หม่อมมือฉะ" ที่บ้านหม่อมมือฉะจะโปรยข้าวให้ศีลให้พรแก่ทุกคน แล้วชาวบ้านก็จะเดินรำรอบต้นไม้ปีใหม่ที่หน้าบ้านหม่อมมือฉะ ทุกคนแต่งตัวสวยงามเต็มยศ บางคนก็เอาลูกหลานมัดติดหลังข้างวงเดินรำด้วย ผู้เล่นดนตรีอยู่กลางวงผู้ชายอยู่วงใน ผู้หญิงอยู่วงนอกแต่ผู้ชายบางคนอาจมาจูงมือเดินรำอยู่ข้างหน้าหญิงสาวที่ที่เขาหมายปองก็ได้

"หม่อมมือฉะ" จะจัดข้าวปลาอาหารและสุราไว้เลี้ยงแขกทุกคน วงเดินรำจะเดินกันอย่างสนุกสนานจนถึงดึกคืนหรือรุ่งเช้า แล้วแต่ความพอใจของสมาชิกทุกคน

วันที่สามของงานปีใหม่ หรือวันที่สองของปีใหม่ที่ผ่านมา ชาวบ้านจะไปดำหัวที่บ้านผู้นำ (ซัว ฑู ฉะ) และเดินรำกันจนถึงกลางคืนเหมือนวันวานนี้

ปกติงานปีใหม่ฮีซอจะมีการเดินรำที่บ้าน "หม่อมมือฉะ" และ "ซัว ฑู ฉะ" อย่างละวัน หลังจากนั้นคนที่อยากทำบุญเรียกขวัญก็จะฆ่าหมู และเชิญชาวบ้านไปกินอาหารและเดินรำร้องเพลงกันเพื่ออวยพรให้เจ้าของบ้าน

ตั้งแต่วันที่สนุกสนานเต็มที่ในช่วงปีใหม่จึงมีอย่างน้อย 4 วัน คือวันแรกดำข้าวปัก แล้วไปเดินรำทุกบ้าน วันที่สองดำหัวและเดินรำบ้าน "หม่อมมือฉะ" วันที่สามดำหัวและเดินรำบ้าน "ซัว ฑู ฉะ" วันที่สี่และวันต่อ ๆ ไป เดินรำตามที่เจ้าของบ้านเชิญ ถ้าไม่มีเจ้าภาพ หม่อมสาวและเด็ก ๆ ก็จะไปเล่นลูกช่วง ลูกข้างกัน ตามที่ต่าง ๆ รอบหมู่บ้านจนถึง 7 วัน เป็นอันหมดพิธี ถอนต้นไม้ปีใหม่ที่ปักไว้ได้แล้ว

งานวันปีใหม่เป็นงานที่สำคัญและสนุกสนานที่สุดในรอบปี เป็นวันที่ทุกคนรอคอย ทุกคนในหมู่บ้านจะร่วมงานกันอย่างมีความสุข กิจกรรมการเรียนการสอนหรืองานพัฒนาใดใดจึงควรงดชั่วคราวจนกว่าจะเสร็จพิธีแล้ว

ข้อควรระวังสำหรับงานปีใหม่

1. งานปีใหม่ถือเป็นงานมงคล ห้ามผู้มาร่วมงานทะเลาะวิวาท ตีกัน ด่ากัน ถ้าฝ่าฝืนต้องถูกปรับไหม รวมทั้งคนที่เมาจนเกินควรก่อเหตุวุ่นวาย ก็ถูกปรับไหมเช่นกัน

2. วันแรกของปีใหม่เป็นวันศีลห้ามฆ่าสัตว์ และห้ามคนอื่นเข้าบ้านจนกว่าการทำพิธีไหว้ "อาปาใหม่ฮี" จะจบลง (ประมาณ 10 โมงเช้า) นอกจากนี้ช่วงเช้าที่ผู้ชายไปทำพิธีอยู่ห้ามคนในบ้านหุงข้าว หรือทำให้บ้านเปียกน้ำ ถ้าต้องการล้างหน้าล้างตาต้องออกไปล้างนอกบ้าน

3. ตลอดงานปีใหม่ ให้กวาดขยะรวมไว้ที่มุมหนึ่งของบ้าน เสร็จงานแล้วจึงออกไปทิ้งนอกบ้านได้

4. การจับมือระหว่างหญิง - ชายเพื่อเดินรำด้วยกัน ต้องทำด้วยความสุภาพเพราะงานปีใหม่เป็นโอกาสเดียวที่หญิงเป็นโอกาสเดียวที่หญิง - ชาย จะได้ใกล้ชิดกันในวงเดินรำ แม้พ่อแม่พี่น้องเห็นก็ไม่มีใครตำหนิหรือห้ามปราม

2. วันไหว้ อาปาโหมฮี้ (เอือ เย ป่า) ตรงกันเดือน 2 ขึ้น 8 ค่ำ (นับแบบจีนสอดคล้องกับต้นเดือนมีนาคม) เป็นวันที่ผู้ชายทุกคนในหมู่บ้านจะกลับมาถึงหมู่บ้านหลังจากที่ได้ไปเที่ยวที่อื่นมานานเพื่อมาเช่นไหว้ขอพร "อี ตะมา" "อาปาโหม" และ "คัว ลือ" ที่ศาล "อาปาโหมฮี้" ถือเป็นวันปีใหม่ของผู้ชายโดยเฉพาะ เป็นการตั้งต้นฤดูทำงานหนักของปีใหม่ ทุกหลังคาเรือนจะรวมเงินกันซื้อหมู ไก่ ไปเช่นไหว้ และปรับปรุงรั้วข้างในบริเวณอาปาโหมฮี้เสียใหม่ ทำพิธีขอขมาที่ได้ล่วงเกิน อาปาโหม อีตะมา และคัวลือ ไปโดยที่ไม่ตั้งใจ ขอให้เทพเจ้าทั้งสามนี้ดูแลรักษาให้ทุกคนอยู่ดีมีสุข ไม่เจ็บไม่ไข้ ให้สัตว์เลี้ยงเจริญเติบโตดี ให้พืชผลออกงามทุกบ้านจะทำพิธีสังเคราะห์ มีการเอาดินปั้นรูปช้าง ม้า หมู ไก่ เอาไม้เหลาทำมีด เอาเศษผ้าต่าง ๆ ใส่ไปด้วย วางบนแคร่ไม้ไผ่ที่สานขนาดกว้างยาวประมาณ 10 X 10 นิ้ว บ้านละ 1 ชุด เอาเครื่องเช่นนี้ไปทิ้งในป่า เป็นการส่งเคราะห์ร้ายทั้งหมดทิ้งไป

ข้อควรระวัง

1. วัน "เอือ เย ป่า" ทุกคนต้องหยุดงานในไร่นา วัน(แต่ไปหาผักอาหารหมู หรือหาฟืนได้)เด็กผู้ชายก็ไปร่วมพิธีที่ศาลอาปาโหมฮี้ด้วย กิจกรรมการเรียกการสอนหรือการพัฒนาใด ๆ ไม่ควรจัดขึ้นในระหว่างทำพิธี

2. ก่อนเริ่มพิธีคือ ก่อนจุดกองไฟเพื่อหุงหาอาหารสำหรับเช่นไหว้และเลี้ยงผู้มาร่วมงาน หม่อมมือจะให้คนเอาเลือดไก่ ขนไก่ และเลือดหมูที่ฆ่าแล้ว ตัดไว้ที่ตะเหลว เอาไปปักไว้ที่ทางเดินเข้าหมู่บ้าน และเอาไม้ที่มีหนามวางขวางทางเดินไว้ด้วย ห้ามคนที่อยู่นอกหมู่บ้านเดินผ่านเครื่องหมายดังกล่าว หากจำเป็นต้องเข้าหมู่บ้านจริง ๆ ต้องซื้อเหล้าหรือให้เงินเพื่อนำมาใช้เช่นไหว้ในพิธี หรือจะรอจนเสร็จพิธีคือทุกคนส่งเคราะห์เสร็จแล้วจึงเข้ามาก็ได้

3. ห้ามผู้หญิงไปบริเวณศาลนี้ ทั้งในวันทำพิธีและในวันปกติ

3. วันดำหัวหลุมฝังศพของบรรพบุรุษ (หนี่ ฮี ฉั่ว) ตรงกับเดือนสามของจีน หรือประมาณเดือนเมษายน พฤษภาคม แต่ละครอบครัวจะไปตบแต่งหลุมฝังศพของบรรพบุรุษให้ดูสวยงาม โดยจะเชิญเพื่อนบ้านไปด้วย ผู้ที่ถูกเชิญแม้จะไม่ไปร่วมงานก็ต้องหยุดงานหลักไปไร่ไม่ได้ เจ้าภาพอาจนำอาหารจากบ้านไปเลี้ยงผู้มาร่วมงานหรือเอาอาหารไปทำที่หลุมฝังศพก็ได้

ปกติเมื่อฝังศพพ่อ แม่ หรือผู้อาวุโส (เป็นผู้ที่มีอายุ มีลูก มีหลานแล้ว) ลูกหลานต้องไปตบแต่ง ไปเซ่นไหว้หลุมฝังศพติดต่อกัน 3 ปี หลังจากนั้นก็เว้นไปจนกว่าจะมีต้นไม้ใหญ่ หรือต้นไม้ขึ้นที่หลุมจึงจะไปตบแต่งใหม่

ข้อควรระวัง

1. อาหารที่เลี้ยงกัน ห้ามใส่ผักสีเขียว ให้ใช้เฉพาะเนื้อสัตว์ ถ้าอาหารเหลือห้ามเจ้าภาพเอากลับ แต่ให้แขกได้
2. ห้ามขุดดินด้านหัวศพ
3. เพื่อให้ลูกหลานได้แสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และได้ร่วมมือกันแสดงถึงความสามัคคี ไม่ควรมีกิจกรรมการเรียนการสอนหรืองานพัฒนาในระหว่างทำพิธี
4. วันไหว้ผีใหญ่เจ้าที่ (อี๋ ตะ มา กิว) ตรงกับเดือนสี่จีน หรือประมาณเดือนพฤษภาคม ผู้ร่วมพิธีคือผู้ชายและเด็กชายที่โตพอสมควร (8-9 ขวบขึ้นไป) สถานที่คือภูเขาที่สูงที่สุดที่มีต้นไม้ใหญ่มาก ๆ อยู่ห่างจากหมู่บ้านที่หมู ไก่ ที่เลี้ยงไว้ไปไม่ถึง หรือไก่ชนไม่ได้ยิน

จุดมุ่งหมายของงานวันนี้คือ ขอให้ "อี๋ ตะ มา" ซึ่งเป็นเจ้าป่าเจ้าเขาดูแลรักษาผู้คน สัตว์เลี้ยง และพืชผลที่ปลูกไว้เติบโต ปลอดภัย ปราศจากสิ่งรบกวน

พิธีกรรมคือ ทุกบ้านรวมเงินกันซื้อ หมู ไก่ เอาไปเซ่นไหว้ เอากระดาษเงิน กระดาษทองไปเผา ข้าวโพด เผือก มัน กกล้วย สับปะรด หรือพืชอื่น ๆ ที่ปลูกไว้เอาไปเซ่นไหว้ด้วย ยิงปืนแสดงความเคารพด้วย

ข้อควรระวัง

1. ในวันพิธี ผู้หญิงจะไปในบริเวณนี้ไม่ได้
2. รอบบริเวณซึ่งถือเป็นที่ตั้งสถิต ของอี๋ตะมา ห้ามตัดต้นไม้เด็ดขาด
3. อาหารที่เตรียมไปเซ่นไหว้อี๋ตะมา ถ้ากินไม่หมดห้ามนำกลับ ต้องเผาทิ้ง
4. ทุกคนในหมู่บ้านต้องหยุดงานไรรักษา 1 วัน
5. วันไหว้ผีไร่ (อาเมียะ เหน่ กิว)นับแบบจีนตรงกับวันที่ 24 เดือน 6 (ประมาณกลางเดือนกรกฎาคม) ในวันที่ทุกคนครอบครัวจะเอาไก่ 1 คู่ไปทำพิธีเซ่นไหว้ผีไร่ (หรืออาจทำที่นาก็ได้) เพื่อขอให้เจ้าที่เจ้าทางช่วยดูแลให้พืชที่ปลูกไว้งอกงามไม่มีศัตรูพืชชนิดใดมาทำลายให้ได้ผลผลิตมากจนตัดดวงได้เหมือนกับดวงทราย

ปกติสมาชิกในครอบครัวจะไปกันทั้งหมด (ยกเว้นคนแก่ที่เดินไม่ไหว) เพราะมีการฆ่าไก่จะได้กินอาหารอร่อยด้วยกันและได้ดูผู้ใหญ่ทำพิธีด้วย อาหารที่กินไม่หมดเอากลับมาบ้านได้ปกติจะแบ่งเนื้อไก่ไว้ให้คนที่อยู่บ้านกินด้วย

ข้อคิด ช่วงทำพิธีนี้ไม่ควรมีกิจกรรมการศึกษาหรือการพัฒนาในหมู่บ้านเพื่อให้ทุกคนได้ไปร่วมพิธีพร้อมหน้ากัน

6. วันเซ่นไหว้หิ้งบรรพบุรุษ (ลือ เพี้ย กั่ว) ตรงกับวันที่ 12 เดือน 7 นับจีน หรือประมาณต้นเดือนสิงหาคม เป็นช่วงเวลาที่ยีซไร้กำลังงอกงาม ข้าวโพดออกฝัก แดง สับปะรด ถั่ว ผักกาด กำลังให้ผล การทำพิธีเริ่มตั้งแต่วันที่ 12 ซึ่งผู้นำครอบครัวจะฆ่าไก่ 1 ตัว และเอาเนื้อหมูไปเซ่นไหว้ที่ "อาปาใหม่ ฮี" และ หิ้งบูชาบรรพบุรุษในบ้าน (ตำ เปียะ) ที่ตำเปียะจะประดับประดาอย่างสวยงามด้วย ข้าวโพด แดง สับปะรด แดง สับปะรด กล้วย และผลไม้อื่น ๆ ที่มี ดอกไว้สีต่าง ๆ ร้อยเป็นพวงอ้อยต้นงาม ๆ 2 ต้น, และต้นข้าวโพดที่มีฝักอ่อนอยู่ วางไว้ 2 ข้างของตำเปียะ

พิธี ลือ เพี้ยะ กั่ว มี 3 วันคือวันที่ 12, 13, 14 ของเดือน 7 ในวันแรกและวันที่สองเจ้าของบ้านต้องเซ่นไหว้ตำเปียะวันละ 3 ครั้ง วันสุดท้ายตอนบ่ายเอาเครื่องเซ่นออกหมด เป็นอันเสร็จพิธี การเซ่นไหว้ทำขึ้นเพื่อแสดงความขอบคุณที่บรรพบุรุษได้ปกป้องทุกคนในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข สมาชิกทุกคนในครอบครัว จึงช่วยกันหาดอกไม้ ผลไม้ และไก่ หมู มาเซ่นไหว้แสดงความกตัญญู

ข้อควรระวัง

1. ห้ามบุคคลนอกครอบครัวหยิบจับเครื่องเซ่นไหว้บรรพบุรุษทั้งหมด
2. ในวันพิธีทั้ง 3 วัน สมาชิกในบ้านจะช่วยกันไปหาดอกไม้ ผลไม้ และช่วยกันร้อยดอกไม้ ตกแต่งหิ้งบูชาให้สวยงาม ไม่ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรือการพัฒนาให้ซ้อนกับเวลาดังกล่าว

7. วันกินข้าวใหม่ (ดา ภู คะ) การทำบุญกินข้าวใหม่ไม่ได้จัดวันเดียวพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน แต่กำหนดช่วงเวลาเดือนสิบจีน (ราวเดือนพฤศจิกายน) เมื่อแต่ละครอบครัวเริ่มตีข้าวได้กินข้าวใหม่แล้ว ครอบครัวใดพร้อมจะทำพิธีได้ก็เริ่มก่อน โดยผู้อาวุโสจะดูฤกษ์ กำหนดวันดีให้วันที่ถือว่าเป็นวันดี บางวันจึงมีการทำบุญกินข้าวใหม่ตรงกันนับเป็นเกือบสิบบ้าน

จุดมุ่งหมายของการทำพิธีกินข้าวใหม่คือ เพื่อขออนุญาตพรจากคนเฒ่าคนแก่ให้ผู้อาวุโสได้กินข้าวใหม่ก่อน เพื่อจะได้รับคำอวยพรว่าปีนี้บ้านนี้ได้ข้าวจำนวนเท่านี้ ปีหน้าขอให้ได้มากกว่า ให้เหลือกินเหลือใช้ แยกที่มาในงานทุกคนถือว่าเป็นผู้ที่เอาพรมาให้ (ปกติคนในหมู่บ้านเดียวกันถ้าไม่ได้รับเชิญก็จะไม่ไปร่วมงาน)

พิธีการเริ่มด้วยเจ้าบ้านทำพิธีเซ่นไหว้หิ้งบรรพบุรุษแล้ว จะเชิญผู้อาวุโสนั่งล้อมวงที่โต๊ะอาหาร แล้วเจ้าภาพส่งขามที่มีข้าวใหม่ ผสมเผือก มัน เนื้อ หมูคั่ว 2 ชิ้น และเหล้า แยกแต่ละคน

รับไว้แล้วคืนทุกอย่างให้เจ้าของบ้านอย่างละครึ่ง ผู้อาวุโสทำหนึ่งนำกล่าวอวยพร แล้วทุกคนลงมือรับประทานอาหารได้ เมื่อผู้อาวุโสเริ่มรับประทานแล้ว แขกอื่นจึงเริ่มได้

ข้อควรระวัง แขกที่มาร่วมพิธีต้องรองจนกว่าเจ้าบ้านทำพิธีเสร็จ ผู้อาวุโสให้พรและเริ่มรับประทานอาหารแล้วคนอื่น ๆ จึงรับประทานได้

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

นอกจากประเพณีสำคัญที่คนทั้งหมู่บ้านเชื่อถือ และร่วมพิธีกรรมอย่างพร้อมเพรียงกันแล้ว ในช่วงชีวิตของแต่ละคนก็ยังมีประเพณีสำคัญที่ยึดถือปฏิบัติอีก คือพิธีเกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน การตาย การเรียกขวัญ จะกล่าวโดยย่อดังนี้

1. ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด เมื่อมีเด็กเกิดใหม่ในบ้าน เจ้าของบ้านจะปักตะเหลวไว้หน้าบ้านเพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้รู้กัน มารดาของเด็กจะ "อยู่เดือน" เป็นเวลา 30 วัน ระหว่างการอยู่เดือน มารดาจะกินอาหารพิเศษคือ เนื้อไก่ และไข่ไก่ โดย 7 วันแรก มารดาจะกินผักไม่ได้เลย หลังจากนั้นจะกินได้เฉพาะผักบางอย่างที่ไม่แสดง อาหารเหล่านี้จะต้มในภาชนะต่างหาก ไม่กินปะปนกับผู้อื่น มารดาจะเดินทางออกจากบ้านไม่ได้ ต้องอยู่ในบริเวณบ้านเท่านั้น

บิดาของเด็กต้องหยุดงานอย่างน้อย 7 วัน เพื่อช่วยหุงหาอาหาร ประณิบัติภรรยาในระยะที่ถือว่าร่างกายอ่อนแอ ช่วยตัวเองไม่ได้ พ้นจากนั้นจึงให้มารดาหรือญาติคนอื่นมาช่วยแทนได้

พิธีตั้งชื่อเด็กจะจัดขึ้นเมื่อเด็กชายมีอายุ 3 วัน แต่เด็กหญิงจะเข้าพิธีตั้งชื่อเมื่ออายุได้ 2 วัน โดยพ่อแม่เด็กจะเชิญผู้อาวุโสมา 3 นามสกุล ฆ่าไก่หรือหมูตัวเล็กไปเซ่นไหว้ "อาป่าไหมฮี้" และ "ตำเปี้ยะ" ในบ้าน แล้วเชิญผู้อาวุโสมาร่วมรับประทานอาหารและมัดมือให้พรเด็ก แขกที่เชิญมาจะให้เงินเป็นของขวัญแก่เด็กด้วย โดยจะวางเงินลงในถ้วยที่บรรจุน้ำและมีตะเกียบ 1 คู่วางไขว้ไว้ ชื่อของชาวลีซอโดยปกติมี 2 ชื่อ ชื่อแรกเป็นชื่อธรรมดาที่จะเรียกตามลำดับดังนี้

	ลูกชาย	ลูกสาว
ลูกคนที่หนึ่ง	อาเบอะ	อาหมีมะ
ลูกคนที่สอง	อาเหลมะ	อาเหลมะ
ลูกคนที่สาม	อาซาอะ	อาซามะ(มี)
ลูกคนที่สี่	อาลสี่อะ	อาสี่อะ
ลูกคนที่ห้า	อาหู่อะ	อาหู่อะ
ลูกคนที่หก	อาหลูอะ	อาหลูมา
ลูกคนที่เจ็ด	อาจืออะ	อาจืออะ
ลูกคนที่แปด	อาป่าอะ	อาป่ามะ
ลูกคนที่เก้า	อาจิวอะ	อาจิมะ

ทั้งนี้ การลำดับลูกชาย ลูกสาว จะแยกกันเป็นลูกชายคนที่ หนึ่ง สอง สาม ลูกสาวคนที่ หนึ่ง สอง สาม... ถ้าในหมู่บ้านมีชื่อซ้ำกันหลายคนจะมีสร้อยท้ายเพื่อชี้เฉพาะ เช่น อาเบ่ง อาแบ้วมะ หรือ อาซาเตอเตอ อาซาโปะทะ เป็นต้น โดยปกติทุกคนจะเรียกชื่อแรกนี้เป็นประจำ

ชื่อที่ตั้งโดย “อาปาโหม” เป็นชื่อที่รู้เฉพาะพ่อแม่ บู่ย่า ตายาย ในบ้าน ไม่นิยมเรียกกันในหมู่พี่น้องเพื่อนฝูง อาจเป็นเพราะชื่อยาว 3 พยางค์ขึ้นไป ขึ้นต้นด้วยชื่อ – สกุล เช่น เด็กชายนามสกุลเป็ยะผะ จะได้ชื่อ “เป็ยะ จิง ไฉ่” เป็นต้น

เด็กสี่ซอส่วนใหญ่จะมี “พ่อ + แม่บุญธรรม” ซึ่งถือว่าเมื่อเด็กเจ็บป่วยอยู่มีคนเข้ามาในบ้าน พ่อแม่จะให้คนนั้นมัดมือเด็ก ขอยกเด็กให้เป็นลูกบุญธรรม ถ้าเด็กนั้นหายป่วย กลับแข็งแรงสดชื่น ถือว่าผู้ที่ผูกข้อมือให้เด็กนั้นควรเป็นพ่อหรือแม่บุญธรรมจริง จะมีการทำพิธีมัดมือดำหัวขอฝากตัวเป็นลูกบุญธรรม (สะ มะะ) โดยพ่อบุญธรรม (อาปาแม่ะ) หรือแม่บุญธรรม (อามาแม่ะ) จะตั้งชื่อใหม่ให้เด็กและชื่อนี้จะเป็นชื่อที่เรียกเด็กจนตลอดชีวิต เราอาจพบว่าชาวสี่ซอมีชื่อเป็นจีนย่อ เช่น ชื่อ อาเป่า (ชาย) อาหยี (หญิง) หรือชื่อมุเซอ เช่น นาก่วย (หญิง) ชื่อคำเมือง ซึ่งก็เป็นเพราะชื่อเหล่านี้ตั้งโดยพ่อแม่บุญธรรมที่มีเชื้อสายต่าง ๆ กันนั่นเอง

ข้อควรระวัง บ้านที่มีเด็กเกิดใหม่ยังไม่ได้ตั้งชื่อ คนนามสกุลอื่นจะเข้าไปไม่ได้ถ้าคนนั้นไม่รู้จริง ๆ ต้องทำพิธีผูกข้อมือให้เด็ก

ถ้าเห็นมีตะเหลวกักอยู่หน้าบ้าน ต้องการเข้าไปเยี่ยมควรขออนุญาตเจ้าของบ้านก่อน ถ้าเขาอนุญาตจึงเข้าไปได้

2. ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน เมื่อหนุ่มสาวสี่ซอมีอายุพอสมควรแก่การมีเรือ ชายหนุ่มจะเสาะแสวงหาหญิงสาวที่ถูกใจด้วยตัวเอง อาจเป็นสาวสี่ซอในหมู่บ้านเดียวกัน หรือต่างหมู่บ้าน หรืออาจเป็นสาวมุเซอที่มีวัฒนธรรม และภาษาใกล้เคียงกัน แต่กระบวนการและค่าใช้จ่ายในการแต่งงานง่ายและประหยัดกว่ามากเมื่อแต่งงานแล้วหญิงจะไปอยู่บ้านชายไปอยู่บ้านหญิง ก็แล้วแต่ทั้งคู่จะตกลงกันตามความจำเป็นของแต่ละครอบครัว

ตามปกติเมื่อหนุ่มสาวคู่อายุพอสมควร และตกลงใจจะอยู่กินกัน (โดยฝ่ายหญิงรับหมั้นไว้เป็นเงินสดหรือของมีค่า เช่น นาฬิกา กำไลมือ ล้วงหน้าแล้ว) ชายหนุ่มจะพาผู้หญิงไปอยู่บ้านตนล่องหน้า 1 วัน วันรุ่งขึ้นก็จัดผู้แทนมาเจรจาสู่ขอการเจรจានี้จะใช้เวลาานานมาก นานนับเป็นวัน เพื่อตกลงค่าสินสอดและตกลงว่าเมื่อแต่งงานแล้ว ฝ่ายหญิงจะอยู่ที่ไหน เมื่อตกลงได้จะนัดวันแต่งงานเพื่อดำหัวพ่อแม่อาวูโส และญาติมิตร ซึ่งปกติจะจัดขึ้นโดยเร็วที่สุดภายใน 3-4 วัน

วันแต่งงาน เพื่อนบ้านทั้งหมดจะมาช่วยกัน ช่วยทำอาหารรับแขก ให้ศีลให้พร ตอนกลางคืนจะมีการร้องเพลงโต้ตอบกันจนดึกดื่นหรือถึงรุ่งเช้า หรืออาจมีการเดินรำด้วยแขกที่มาร่วมงานอาจใช้เงินเป็นของขวัญแก่คู่บ่าวสาวในช่วงเวลาเลี้ยงอาหาร ซึ่งมักเป็นตอนบ่าย

อาหารที่เลี้ยงกันในวันแต่งงาน มักตักให้มากจนเหลือเพื่อ เพื่อเป็นเคล็ดว่าคู่บ่าวสาวจะทำกินได้มากจนเหลือกินเหลือใช้

งานแต่งงานเป็นงานมงคล มีแต่สนุกสนาน เพื่อเป็นการให้พรแก่คู่บ่าวสาว ทุกคนในหมู่บ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่จึงเต็มใจไปช่วยเหลือกัน คนที่ไม่ไปช่วยถือว่าไม่นับถือกัน

ข้อควรระวัง

- ขณะที่คู่บ่าวสาวกำลังเดินทางไปทำพิธีดำหัวพ่อแม่ และผู้อาวุโส ห้ามใครเดินผ่ากลางระหว่างเจ้าบ่าวเจ้าสาว

- ขณะที่ทำพิธีในบ้านห้ามหมาเข้าไปในบริเวณบ้าน และห้ามคนเดินผ่ากลางระหว่างคู่บ่าวสาว

- อาหารที่ทำเลี้ยงแขก ไม่นิยมใส่ผัก แต่นิยมเลี้ยงเนื้อสัตว์ล้วน ๆ โดยทำลาบ ผัด หรือต้ม แสดงว่าต่อไปคู่บ่าวสาวจะอยู่ดีมีสุข ได้กินเนื้อ กินของดี ๆ

3. ประเพณีเกี่ยวกับการตาย ถ้าผู้ตายเป็นเด็กหรือเป็นคนที่ยังไม่มีครอบครัวญาติมิตรก็จะนำไปฝังแต่ถ้าตายโหงจะใช้วิธีเผา แล้วทำอาหารเลี้ยงกันในหมู่บ้านผู้ที่มาช่วย เป็นอันเสร็จพิธี

ตอนกลางคืนเพื่อนบ้านจะมาอยู่เป็นเพื่อนที่บ้านผู้ตาย เพื่อให้คลายจากความทุกข์เศร้า โดยจะเล่นเกมต่าง ๆ เพื่อความเพลิดเพลิน เช่น ผู้หญิงจับกลุ่มเล่นหมากเก็บ ผู้ชายเล่นเกมสักระดาน ใช้เม็ดข้าวโพดเป็นตัวเดิน หรือเล่นไพ่ อาจอยู่จนถึงสว่างหรือถึงตอนดึก รวมเวลา 3 คืน เจ้าของบ้านจะต้มน้ำชามาให้แขกหรือ

เมื่อมีคนตาย สมาชิกในบ้านจะยิงปืนขึ้นฟ้าเพื่อเป็นการบอกกล่าวให้เพื่อนบ้านรู้ และเพื่อเปิดทางให้ผู้ตายไปสวรรค์ เนื่องจากผู้ตายอาจทำบาป เคนทำร้ายสัตว์ต่าง ๆ ไว้ วิญญาณสัตว์จึงมาขวางทางอยู่ เมื่อยิงปืนวิญญาณทั้งหลายก็กระจัดกระจายไป เปิดทางให้ผู้ตายไปสวรรค์ได้

ถ้าผู้ตายเป็นผู้ใหญ่ มีลูกชายหลายคน และมีฐานะพอสมควร จะตั้งศพไว้หลายวัน เพื่อให้คนไปบอกกล่าวลูกหลานญาติมิตรที่อยู่ถิ่นอื่นให้มาร่วมงานศพ

ลูกชายของผู้ตายจะชวนเพื่อน 1 คนไปบอกกล่าวเพื่อนร่วมหมู่บ้านทุกหลังคาเรือน โดยเอาธูปไปปักหน้าบ้านและค้ำับ ลูกชายผู้ตายต้องสำรวจม พูดยากับใครไม่ได้

เพื่อนบ้านจะช่วยเหลืองานโดยเอาไก่ ข้าวสาร กระดาษเงิน กระดาษทอง ธูป หรือเงิน มาช่วยตามที่มี ถ้าลูกหลานผู้ตายไม่ได้ทำโลงศพเตรียมไว้ เพื่อนบ้านก็จะไปช่วยกันทำจนเสร็จ

ระหว่างที่ศพยังไม่ได้นำไปฝัง ทุกคนในหมู่บ้านจะไปทำงานอาชีพไม่ได้ต้องไปช่วยงานศพ กลางคืนเพื่อนบ้านก็จะไปอยู่เป็นเพื่อนที่บ้านผู้ตายเป็นเวลา 7 วัน

กิจกรรมการศึกษาหรือการพัฒนาในช่วงนี้จึงต้องพักไว้ก่อน เพราะชาวบ้านต้องช่วยกันจนกว่าจะเสร็จ

ข้อควรระวังเกี่ยวกับงานศพ

1. ต้องระวังไม่ให้แมวกระโดดข้ามศพ เพราะผู้ตายจะลุกขึ้นมาจากโลง
2. ต้องมีคนเฝ้าศพตลอดเวลา คอยเอาหนามโบกปิดเพื่อกันแมลงและกันแมว
3. ในกรณีที่อยู่ริยคราสหรือจันทรคราสระหว่างที่ตั้งศพไว้ ห้ามส่งเสียงร้องหรือเคาะปี่หรือทำให้เกิดเสียงดังด้วยวิธีอื่น ๆ (ตามความเชื่อของลัทธิที่คิดว่าพระอาทิตย์หรือพระจันทร์ถูกกบอมเอาไว้ จึงต้องส่งเสียงดัง ตีเกราะเคาะไม้ ยิงปืนให้กบตกใจ จะได้ปล่อยพระจันทร์ พระอาทิตย์ ออกมาเพราะจะทำให้ผู้ตายตกใจลุก) ขึ้นมาดูด้วย การป้องกันไม่ให้ผู้ตายลุกขึ้นมาแก้เคล็ดโดยเอาดินวางไว้บนโลง 3 ใบ เพื่อแสดงว่าเขาโลงไปฝังดินไว้แล้ว ศพลุกขึ้นมาไม่ได้ และให้เอาไม้กวาดเก่า ๆ วางไว้บนโลง 7 อันด้วย

นอกจากประเพณีเกี่ยวกับการเกิด แต่งงาน การตาย ซึ่งทุกคนต้องได้เข้าพิธีแล้ว ยังมีประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่สำคัญอีกบางอย่างดังนี้

4. การเรียกขวัญ (ชวง ฮา คั่ว) เมื่อคนในบ้านเจ็บป่วยบ่อย ๆ อาจเป็นคนเดียวหรือหลายคน ผู้อาวุโสบอกให้เรียกขวัญ (ซึ่งอาจรู้จักจากตุ๊กตุ๊กไก่) เพื่อรักษาให้หายป่วย

การเรียกขวัญทำได้หลายแบบ อาจทำในบ้านแบบเรียกขวัญสองชั้น หรือเรียกขวัญใหญ่แบบสามชั้น หรือทำสะพานก็ได้ ซึ่งการเรียกขวัญชนิดต่าง ๆ เหล่านี้ต้องเชิญผู้รู้มาทำพิธีให้

สิ่งที่ใช้เช่นไหว้อาจเป็น ไช้ไก่ ไก่ หรือหมู แล้วแต่ชนิดของงาน

ในวันงานลูกหลานจะอยู่ช่วยกัน เชิญผู้อาวุโสที่รู้ประเพณีมาช่วยและอาจเชิญเพื่อนบ้านที่นับถือมาช่วยด้วย เมื่อทำพิธีและร่วมรับประทานอาหารร่วมกันแล้วผู้มาร่วมงานจะมัดมือให้ศีลให้พรแก่ผู้ป่วย

การเซ่นไหว้ผี

(นั่ว แห่ เหน่ กั่ว) ชาวอีสานนับถือแม่ธรณีว่ามีบุญคุณต่อคน แต่บางครั้งคนอาจทำผิดทำให้ผีดินโกรธคนในบ้านจึงเจ็บป่วย จึงต้องเซ่นไหว้ขอขมาโดยเชิญผู้รู้ประเพณีมาทำพิธีให้เชิญพ่อแม่ ผู้ที่นับถือมาช่วยกัน

เมื่อเริ่มพิธี (กลางคืน) สมาชิกจะช่วยกันเคาะกระบอกไม้ไผ่กับพื้น และฆ่าหมูหรือไก่ เพื่อเซ่นไหว้ เสร็จแล้วทุกคนก็กินอาหารด้วยกัน เป็นอันเสร็จพิธี

ข้อควรระวัง

1. ถ้าเริ่มพิธีแล้ว (คือเริ่มเคาะกระบอกไม้ไผ่) ไม่มีจะมีใครมาร้องเรียกหรือเคาะประตู คนในบ้านซึ่งทำพิธีอยู่จะขานตอบหรือเปิดประตูรับไม่ได้

2. อาหารที่ทำในพิธีนี้ ถ้ากินไม่หมด เก็บไว้ไม่ได้ ต้องเผาทิ้ง

ข้อห้ามและบทลงโทษของชนเผ่า

1. ข้อปฏิบัติของชนเผ่า

การเข้าไปอยู่ในสังคมใด ๆ ไม่ว่าจะชุมชนนั้นจะเป็นชุมชนเล็ก หรืออยู่ห่างไกลจากแสงสี อารยธรรมเพียงใด ผู้ที่เข้าไปอยู่ในหมู่ควรให้เกียรติผู้ที่อยู่ก่อน เคารพเชื่อฟัง พยายามเรียนรู้ ความเชื่อ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ประเพณีที่มีอยู่ เพื่อจะได้ปฏิบัติตามให้ถูกต้อง เป็นที่ยอมรับ และชื่นชอบแก่สมาชิกในหมู่บ้าน ผ่าฝืนให้เป็นที่แสดงใจ ชุ้นเคือง หรือถึงขั้นโกรธแค้นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจะเข้าไปอยู่ในฐานะครูหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ย่อมต้องการการยอมรับและการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้านพิเศษ จึงจะเป็นสื่อให้การทำงานประสบผลสำเร็จ

ข้อห้ามและข้อพึงระวังที่สำคัญของชาวลีซอที่คนภายนอกควรทราบ มีดังนี้

1. ข้อห้ามเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เมื่อเข้าไปในบ้านลีซอพึงระวังดังนี้

กรณีประตู ชาวลีซอถือว่ามิวิญญาณบรรพบุรุษสิงอยู่ ผู้ใดที่จะยืน นั่งขวางอยู่ที่บริเวณ กรณีประตูนาน ๆ ไม่ได้ เพราะจะทำให้เจ้าของบ้านเจ็บป่วย

หิ้งบูชาบรรพบุรุษ เป็นส่วนที่จัดไว้สำหรับบูชาวิญญาณของบรรพบุรุษโดยเฉพาะ ห้ามหยิบ จับต้อง ตัวหิ้งหรือของบูชาที่วางไว้ และห้ามวางสิ่งของใด ๆ ของแขกบนหิ้ง (เคยมีแขกบางคนเขาหมวกไปวางไว้ที่หิ้งนี้ เพราะเห็นเป็นหิ้งคิดว่าน่าจะใช้วางของได้) แม้แต่เจ้าของบ้านเอง จะแตะต้องหิ้งนี้เฉพาะเวลาหยิบถ้วยมาเติมน้ำ น้ำชา หรือเหล้า เพื่อเป็นเครื่องเซ่นเท่านั้น บริเวณใต้หิ้งบูชานี้ถือเป็นเขตหวงห้าม ห้ามนั่งเล่น ห้ามยืน หรือห้ามวางของเช่นเดียวกัน (แขกบางคนเคยเอากระเป๋าวางพิงฝาผนังไว้เพราะเห็นเป็นที่ปลอดภัยดีไม่มีคนไปยุ่งยาม)

เตาไฟ เตาไฟที่ใช้หุงหาอาหารโดยปกติ จะเป็นที่รับแขกไปในตัว เพราะช่วงเช้าเย็นที่แขกมาหาจะเป็นช่วงเวลาที่บ้านอยู่บ้านเพื่อหุงหาและรับประทานอาหาร แขกจึงนั่งคุยกับเจ้าบ้านที่ใกล้เตาไฟด้วย โดยเฉพาะในเวลาอากาศหนาวเย็น เตาไฟจะให้ความอบอุ่นอย่างดีไปในตัว

ข้อห้ามสำหรับเตาไฟที่หุงต้มอาหาร(ไขจู้) คือห้ามเคาะหรือตีเตาไฟนี้ เพราะมีวิญญาณบรรพบุรุษสิงอยู่ การกระทำดังกล่าวถือเป็นการลบหลู่บรรพบุรุษ เสมือนกับตีหัวพ่อแม่ จะก่อให้เกิดเคราะห์ร้ายแก่คนในบ้าน

เสาบ่าน ฝาบ่าน แคร่ที่นอน และโต๊ะเก้าอี้ ถ้าใครเมาเหล้า หรือโมโหจัดเอามัดพันหรือเอาไม้ฟาด ทูบตีบ้านถือว่าผิดผี ต้องทำพิธีขอขมา

ห้องนอน แยกจะเข้าไปในห้องนอนในบ้านโดยไม่ได้รับอนุญาตไม่ได้

ที่นอนของแขก แยกเพศหญิงและเพศชาย จะนอนที่เดียวกันไม่ได้ ต้องนอนแยกกันตามที่เจ้าของบ้านจัดให้ แม้แต่ลูกของเจ้าบ้านเองถ้าแต่งงานแยกเรือนไปอยู่ที่อื่น เมื่อกลับมาเยี่ยมบ้านคู่สามีภรรยาก็ต้องนอนแยกที่กัน เฉพาะสมาชิกที่อยู่ในบ้านเป็นประจำเท่านั้น ที่คู่สามีภรรยาจะนอนด้วยกันในที่เดียวได้ การที่หญิงชายผู้เป็นแขกที่แม่เป็นคู่สามีภรรยา ต้องนอนแยกกันก็เพื่อเป็นการแสดงความเคารพวิญญานบรรพบุรุษ เพราะมีหิ้งบรรพบุรุษ เพราะมีหิ้งบรรพบุรุษในบ้าน

ข้อห้ามนี้แขกควรปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด มิฉะนั้นเจ้าของบ้านจะระอึกกระอ่วนใจที่ต้องชี้แจงทางที่ดีแขกควรนอนตามที่เจ้าบ้านจัดให้จะดีกว่าไม่ควรเลือกที่นอนตามอำเภอใจตน

2. ข้อห้ามเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อที่สำคัญ

ศาลผีประจำหมู่บ้าน (อาปาใหม่ ฮี) เป็นสถานที่อันที่เคารพสักการะของคนทั้งหมู่บ้าน ปกติจะห้ามผู้หญิงเข้าไปในบริเวณนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณรั้วของ "อาปาใหม่ ฮี"

ในกรณีที่ครูผู้หญิงหรือเจ้าหน้าที่ผู้หญิง สนใจจะศึกษาพิธีกรรมที่จัดขึ้นภายในบริเวณอาปาใหม่ฮี ก็สามารถสังเกตการณ์ดูอย่างใกล้ชิด โดยยืนอยู่นอกรั้วได้ทั้งนี้ควรแจ้งความจำนงให้ "หมอมือผะ" และอาวุโสทราบเสียก่อน ถ้าเขาเต็มใจให้ไปได้จึงควรไป

วันศีล มักตรงกับวันขึ้น 14 , 15 ค่ำ หรือแรม 1 ค่ำ และแรม 14, 15 ค่ำ หรือขึ้น 1 ค่ำ (ใช้ปฏิทินจีนเป็นหลักในการนับวัน) ปกติจะอยู่ระหว่าง 14 – 15 วัน จึงถึงวันศีลครั้งใหม่

วันศีลเป็นวันที่ทุกคนต้องหยุดทำงาน จะไปไร่ ไปนา หรือทำงานอยู่ในบ้านในหมู่บ้านโดยใช้มีด จอบ ของมีคมไม่ได้ ไม่ว่าจะคนจากที่ไหนก็ตาม เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านจะต้องปฏิบัติตามกฎนี้ มิฉะนั้นจะต้องถูก "หมอมือผะ" ปรับไหม

เหตุผลที่ห้ามไปทำงานในไร่ นา และห้ามทำงานที่ใช้ของมีคม ถือว่าในวันศีลเป็นวันที่ผีร้ายต่าง ๆ ออกมาเล่นงาน ถ้าคนทำงานที่ใช้เครื่องมือที่มีคม ผีอาจลั่นแกล้งทำให้เกิดอุบัติเหตุ มีด จอบ ฟันเข้าตัวได้

กิจกรรมที่ชาวอีสานทำในวันศีลจึงได้แก่การไปเก็บพืชผักผลไม้ในป่า ไปหาสัตว์น้ำในลำห้วย ไปล่าสัตว์ หรือไปหาอาหารหมู หรือนังคุด เยี่ยมเยียนกันในหมู่บ้านตามมิตร

3. ข้อห้ามเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราฮี

ชาวพื้นราบบางคนเข้าใจว่าชาวอีสานเป็นเผ่าที่ "ฟรีเซ็กส์" เมื่อเข้าไปในหมู่บ้านอีสานจึงรู้สึกอึดใจ อยากลองเกี่ยวพาราฮีสาวอีสาน เพื่อจะได้สัมผัสจริงดังคำเล่าลือแต่แท้จริงแล้วการเกี่ยวพาราฮีสาวอีสานมีขอบเขต มีข้อห้ามที่ทุกคนที่เข้าไปในหมู่บ้านต้องปฏิบัติตามดังนี้

3.1 ชายใดจะถามถึงผู้หญิงในทำนองเกี่ยวพาราสิทธิ์ต่อหน้าพ่อ อาผู้ชาย หรือพี่ชายของหญิงนั้นไม่ได้ ถือเป็นการลบหลู่กัน เคยมีตัวอย่างเมื่อสี่ปีก่อน เจ้าหน้าที่จากอำเภอคนหนึ่งเข้ามาเยี่ยมหมู่บ้าน ด้วยความคะนองปากและเคยรู้จักหญิงสาวบ้านนี้มาก่อน ได้ตะโกนถามถึงสาวนั้น พ่อและพี่ชายได้ยินเข้า ถือเป็นการดูถูกหยามเกียรติกันมาก พี่ชายจึงออกมาเตือนเจ้าหน้าที่ผู้นั้นแรง ๆ ว่า "ลูกสาวเรามีพ่อแม่มีพี่ชาย อย่ามาตะโกนเรียกกันแบบนี้ ถ้าอยากรู้จักกันก็มาคุยกันในบ้านดี ๆ อย่างคนมีมารยาท" เจ้าหน้าที่ผู้นั้นจึงขอโทษและลากลับไป

3.2 การเกี่ยวพาราสิทธิ์ จับมือถือแขนหญิงสาวจะทำต่อหน้าพ่อ อาผู้ชาย หรือพี่ชายของหญิงสาวไม่ได้ ถ้าหนุ่มกำลังเกี่ยวพาราสิทธิ์หญิงสาวอยู่ที่ใดก็ตาม ถ้าพบพ่อ อาผู้ชาย พี่ชายของหญิงสาวผู้นั้นเดินมาและส่งเสียงกระแอมให้รู้ตัว ชายหนุ่มต้องหลบหน้าไป

ถ้าชายหนุ่มจะตามหญิงสาวไปไร่ เห็นพ่อ พี่ชาย หรืออาผู้ชายของหญิงสาวนั้นจะไปไร่ด้วย ชายหนุ่มต้องยกเลิกความตั้งใจที่จะไปไร่เสีย แต่ถ้าชายหนุ่มนั้นเป็นคนดี พ่อ พี่ชาย หรืออาของหญิงสาวอยากเอาใจช่วยให้ได้ใกล้ชิดกับหญิงสาว พ่อ พี่ชาย หรือ อา ก็จะไปเอง ปลอบให้ชายหนุ่มไปกับหญิงสาวได้

3.3 หากหญิงสาวไม่พึงใจ ฝ่ายชายจะจับมือถือแขนหรือล่วงเกินหญิงสาวไม่ได้ ถ้าหญิงนั้นส่งเสียงร้องขอความช่วยเหลือ หรือแจ้งต่อผู้นำหมู่บ้าน ชายผู้นั้นจะต้องถูกตัดสินลงโทษปรับใหม่ตามประเพณี

3.4 หากความสัมพันธ์ไปถึงขั้นที่ฝ่ายหญิงมีท้อง แต่ฝ่ายชายเกิดเปลี่ยนใจไม่ยอมแต่งงานกับหญิงผู้นั้น โดยที่ไม่สามารถปฏิเสธความเป็นพ่อของเด็กในท้องได้ เพราะหญิงสาวยืนยันว่ามีความสัมพันธ์กันฝ่ายชายต้องทำพิธีขอมาที่ "อาปาใหม่ ฮี" โดยฆ่าหมูเช่นไหว้ 1 ตัว และจ่ายค่าปรับใหม่ให้หญิงสาวเป็นเงิน 60 แถบ (หรือเงินเท่าที่ใช้ในพม่า) หรือประมาณ 600 บาทไทย เมื่อหญิงนั้นคลอดบุตรแล้ว ฝ่ายชายไปดูเด็กและขอมาเลี้ยงได้ แต่ถ้าฝ่ายชายเป็นคนภายนอกที่มีเชื้อชาติขอ กรณีเช่นนี้ต้องตกลงกันเป็นพิเศษ

3.5 ถ้าชายหนุ่มได้หมั้นหญิงสาวไว้แล้ว ฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายขอเลิก หญิงต้องให้ค่าปรับเป็น 2 เท่าของราคาของหมั้น แต่ถ้าฝ่ายชายขอเลิก ก็ยกของหมั้นให้หญิงสาวไป

3.6 ผู้ชายจะเข้าในห้องนอนของหญิงสาวไม่ได้ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใด ยกเว้นเมื่อได้รับอนุญาตจากพ่อหรือพี่ชายเท่านั้น

4. ข้อห้ามเกี่ยวกับมารยาทสังคม

4.1 หัวข้อพูดคุยสนทนาที่มีความหมายสองแง่สองง่าม หรือสื่อไปในทางลามกไม่สุภาพ จะพูดต่อหน้าพ่อ แม่ และพี่ชายไม่ได้ ถือเป็นการดูถูก ไม่ให้เกียรติกันเคยมีนักวิจัยบาง

ท่านมาถามเกี่ยวกับการมีบุตร เลยไปถึงเรื่องทางเพศ พร้อมกับทำมือประกอบ โดยถามต่อหน้าพ่อของชายผู้ตอบคำถาม เขาแสดงให้เห็นว่าไม่พอใจด้วยการนั่งเงียบไม่ยอมตอบคำถาม แต่นักวิจัยผู้นั้นก็ยังไม่วังวอน ยังคงถามต่อไปผู้ตอบ จึงลุกหนีเสียไม่ตอบคำถามอีกเลย (โดยปกติถ้าผู้พูดไม่รู้จริง ๆ เขามีสิทธิที่สั่งสอนได้ โดยไม่ถือว่าเป็นความผิด)

4.2 ก่อนเข้าไปในบ้าน ควรส่งเสียงกระแอไอ และขออนุญาตเจ้าของบ้านเสียก่อน อย่าเข้าไปเองโดยพลการ

4.3 การไปร่วมในงานประเพณีใดก็ตาม ควรไปเฉพาะเมื่อได้รับเชิญ หรือหากสนใจจะไปร่วมพิธีเพื่อศึกษาหาความรู้ควรขออนุญาตเจ้าของงานเสียก่อน

4.4 การร่วมรับประทานอาหารในประเพณีใดก็ตาม ไม่ควรเรียกร่องอาหารหรือสุราเพิ่มเติม เพราะเจ้าภาพจะจัดให้มีผู้ดูแลอยู่แล้ว หากแขกเรียกร่องอาหารสุราเพิ่มเติม จะทำให้เจ้าภาพเสียหน้า เพราะเขาอาจเตรียมไว้ในปริมาณจำกัด

เมื่อแขกผู้อื่นดื่มเหล้าและรับประทานอาหารเสร็จ พร้อมจะลุกจากโต๊ะแล้วควรดื่มกินให้เสร็จพร้อมเขา ไม่นั่งแช่ ถ่วงเวลาอยู่นาน เพราะอาจมีแขกชุดอื่นรอรับประทานอาหารอยู่ เจ้าภาพต้องทำความสะอาดโต๊ะและภาชนะชุดเดิมเพื่อใช้อีก

เคยมีเจ้าหน้าที่บางคนเมื่อได้รับเชิญไปร่วมงาน ก็นั่งดื่มกินอยู่โดยไม่ยอมเลิกนั้นชาวบ้านก็เอาไปเล่าขานกัน และเสียงการเชิญเจ้าหน้าที่ผู้นั้นไปร่วมพิธีอีก

4.5 หากผู้ใดทะเลาะวิวาทกันถึงขั้นลงมือตบหรือจับอาวุธ ตั้งแต่ ไม้ มีด ปืน เพื่อจะทำร้ายกัน แม้จะยังไม่ทันทำร้ายให้เกิดบาดเจ็บ ถือเป็นความผิด ต้องถูกพิจารณาลงโทษด้วยการปรับไหม หรืออาจต้องเซ็นไหว้ที่ "อาปาใหม่ ฮี" ด้วย

4.6 ผู้ที่ดื่มสุราจนเมามาถึงขั้นอาละวาดให้เป็นที่เดือดร้อน เสียหาย ถือเป็นความผิด ต้องถูกพิจารณาลงโทษตามความเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเกิดเหตุการณ์นี้เช่นนี้ในงานมงคล ถือว่าทำให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของงานมาก

4.7 ผู้เล่นปิ่น ยิงถูกบ้านเรือนเสียหาย (แม้จะเป็นบ้านของตนเอง) ถือเป็นความผิด ต้องถูกพิจารณาลงโทษตามความเสียหาย (เคยมีเจ้าหน้าที่หนุ่มกินเหล้าเมาซัดปิ่นมายิงเล่น ถูกหัวคางที่หักของตนเองทะลุ จึงต้องถูกปรับไหมตามประเพณี)

5. ข้อห้ามและข้อควรระวังเกี่ยวกับฤกษ์ยาม โชคลาง

ชาวอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม โชคลางบางอย่าง ยกตัวอย่าง เช่น

5.1 เมื่อจะเดินทางออกจากบ้านไปที่อื่น เช่น ไปในเมือง หรือไปเยี่ยมญาติถิ่นอื่น ถ้าเจอสัตว์ เช่น ไก่ป่า หรือแก้ง นอนขวางทางเดินโดยไม่หลบหนี ห้ามเดินทางต่อ ต้องกลับบ้าน

เพราะเชื่อว่าสัตว์ 2 ชนิดนี้ปกติจะว่องไว และต้องหลบหนีคนเสมอ เมื่อสัตว์ดังกล่าวกลับมาขวางทางไว้โดยไม่หลบไป แสดงว่าเหวตหรือเจ้าที่ส่งให้สัตว์นั้นมาบอกเป็นนัยว่า หากขึ้นเดินทางต่อไปจะเกิดเหตุร้าย

ผู้เขียนเคยนัดจะพาหญิงแม่เรือนคนหนึ่งไปโรงพยาบาลประจำจังหวัด ขณะกำลังเดินทางจากหมู่บ้านไปขึ้นรถ หญิงคนนี้เห็นไก่ป่าตัวหนึ่งนอนอยู่ข้างทางโดยไม่หนี เธอจึงบอกผู้เขียนว่า ต้องกลับบ้านแล้วไปไม่ได้ ซึ่งผู้เขียนก็ต้องกลับตามเธอ

5.2 ถ้างูมาลอกคราบไว้ในบ้านแสดงว่าจะมีเหตุร้ายเกิดขึ้น ต้องทำพิธีสะเดาะเคราะห์

6. ข้อห้ามและข้อควรระวังเกี่ยวกับอาหารและสุขภาพ

6.1 สำหรับหญิงคลอดลูกใหม่ที่อยู่เดือน ต้องหุงต้มอาหารและกินเฉพาะต่างหาก ไม่ใช้ภาชนะปะปนกับผู้อื่น ในระยะอยู่เดือนจะกินได้เฉพาะไข่ไก่ เนื้อไก่และเนื้อหมู จะกินผักสีเขียวไม่ได้ในช่วง 7 วันแรก หลังจากนั้นจะกินได้เฉพาะบางอย่างเช่น ผักกาดดอย ผักขม อาหารอื่น ๆ นอกจากนี้ห้ามกินเด็ดขาด การไปเยี่ยมหญิงที่อยู่เดือนจึงไม่ควรนำอาหารอื่น ๆ ที่ถือเป็นของแกลงไปเยี่ยม

6.2 อาหารคนป่วย ผู้ป่วยอาจถูกห้ามไม่ให้กินอาหารบางอย่าง ตามที่ผู้รักษาสั่งไว้ เช่น ห้ามกินไข่ ห้ามกินเนื้อสัตว์ ห้ามกินผลไม้ เมื่อไปเยี่ยมผู้ป่วยจึงไม่ควรไปโน้มน้าวให้เขากินของแกลง เพราะหากคนไข้เกิดผิดสำแดงมีอาการกำเริบขึ้นจะถูกกล่าวหาว่าเป็นต้นเหตุ

6.3 การรักษาโรค เดิมเมื่อมีคนป่วยในบ้าน มักจะรักษาด้วยการเช่นไหว้ตามอาการ เช่น เรียกขวัญ ทานศาลา ส่งเคราะห์ ไม่นิยมส่งโรงพยาบาล จนเห็นว่ารักษาไม่หายจริง ๆ จึงส่งไปโรงพยาบาล (ซึ่งบางครั้งคนไข้อาการหนักมากแล้วจึงต้องอยู่รักษาตัวในโรงพยาบาลนาน สิ้นเปลืองเงินทองมาก เพราะญาติต้องไปเฝ้าดูแล เสียค่ารถไป - กลับแพง บางครั้งคนไข้อาการเพียบหนักรักษาไม่ไหว กลับมาตายที่บ้าน)

ถ้าผู้ป่วยเป็นคนชราามากมักอยากตายอยู่ที่บ้านจะไม่ยอมให้ลูกหลานส่งไปโรงพยาบาล เกรงจะไปตามที่โรงพยาบาล ลูกหลานจะต้องเดือดร้อนและสิ้นเปลืองมาก

ปัจจุบันความเชื่อนี้เปลี่ยนไปมาก คนนิยมไปโรงพยาบาลมากขึ้น ถึงกระนั้นก็ตามความเชื่อเรื่องผียังคงมีอยู่ บางคนถึงกับไปตามหมอผีที่บ้านไกลๆ มารักษาการพยายามโน้มน้าวชักจูง ให้พาผู้ป่วยไปโรงพยาบาลจึงเสี่ยงต่อความเชื่อของเขามากถ้าเขาไม่เต็มใจก็ไม่ควรเคี่ยวเข็ญเกินไป

ลัวะ

การแต่งกาย

ชาวลัวะ มีขนบธรรมเนียมเครื่องแต่งกายต่างกับชาวเหนือ ผู้ชายนุ่งผ้าพื้นใจกระเบนหรือโสร่ง ผู้หญิงสวมเสื้อสีดำออกแขนยาวปักเป็นแผ่นใหญ่ที่หน้าอกตามแนวกระดูก และแนวรั้งค้อมรอบคอ ปักที่ชายแขนเสื้อตรงข้อมือทั้งสองข้างและที่ได้ตะโพกรอบเอวด้วยด้ายไหมเงินคล้ายเสื้อขุนนาง ไทยโบราณผ้าขึ้นติดผ้าขาวสลับดำเล็ก ๆ ตอนกลางเป็นริ้วลาย ชายขึ้นติดผ้าสีดำกว้างประมาณ 1 ศอก ตามปกติจะสวมเสื้อแต่งกายอย่างชาวเหนือ ถ้าออกไปหาผักตามป่าเอาผ้าขาวโพกศีรษะ สะพายกระบุงกันลึกโดยเอาสายเชือกคล้องศีรษะตรงเหนือหน้าผาก ใส่คาคคอรองรับน้ำหนักอีกชั้นหนึ่ง ไม่สวมเสื้อ แต่ดึงผ้าขึ้นขึ้นไปเหน็บปิดเหน็บกันแบบนุ่งผ้ากระโจมอก เวลาเดินนำกล้วผ้าขึ้นหลุด แต่ไม่เคยปรากฏเพราะเหน็บแน่น ไปไหนถือกล้องยาทำด้วยรากไม้ไม่ประจำ เสื้อของผู้ชายอย่างเดียวกันกับผู้หญิง แต่ไม่ปักดอกกลวดลายที่คอเสื้อและชายเสื้อ เครื่องแต่งกายดังกล่าวนี้ปัจจุบันไม่ใช้กันแล้ว หันมานิยมเสื้อเจ็ดแขนยาวผ่าอกกลาง กางเกงจีนธรรมดา แต่ผู้ชายที่นุ่งผ้าใจกระเบนยังมีอยู่บ้าง

การใช้ภาษา

ภาษาของชาวลัวะไม่เหมือนภาษาไทยเลย ทั้งไม่คล้ายคลึงภาษาของชนชาติใด เข้าใจว่าเป็นชนชาติหนึ่งต่างหาก เช่น คำว่ากินชาวลัวะว่า จ่า แมว ว่า อั้งแมง หมู - ว่า ลูนซ์ - ซือไฟ - มีท้อ น้ำ - ลาง ลูก - อังยะ เมีย - ซามบ๊ะ ผัว - อังบลอง อยู่ใกล้ - อังต้อ อยู่ไกล - อังเวอบ้านท่านอยู่ที่ไหน - อาสว่างของเต็งแง รับประทานอาหารกับอะไร - ไม้เจ้อจ่าแอ รับประทานข้าว - ห่างจ่า ไปเที่ยวไหนมา - เกิงบ่แอ ไปไหน - อาละเกิงแอ ฯลฯ

แต่ถ้าเป็นคำที่เรียกสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เรียกเป็นภาษาชาวเหนือทั้งสิ้น ตลอดจนชื่อก็อย่างชาวเหนือ เช่น บัวจัน คำปัน พรหมา ฯลฯ เข้าใจว่าชื่อเดิมของลัวะนั้นไม่ได้เรียกกันดังนี้มานิยมใช้ชื่อแบบชาวเหนือภายหลัง ส่วนชื่อเครื่องใช้นั้นสมัยโบราณเครื่องใช้แบบปัจจุบันชาวลัวะไม่มีใช้และรู้จัก เมื่อชื่อนำไปก็เลยเรียกชื่อตามชาวเหนือเรียก อาศัยที่อยู่ใกล้เคียงชาวเหนือขนบธรรมเนียมจึงคล้ายชาวเหนือ เพราะชนชาตินี้ถูกกลืนง่ายที่สุด ดังปรากฏว่า ลัวะที่อยู่ในเขตไทยใหญ่ได้กลายเป็นชาวไทยใหญ่โดยมาก

การประกอบอาชีพ

ชาวลัวะ มีอาชีพทางการกรรม ทำนา ไร่ สวน เลี้ยงสัตว์ จำพวกวัว ควาย หมู ไก่ หมูของเขาปล่อยให้หากินตามบริเวณบ้านถ้าฤดูข้าวเหลืองจึงนำมาขังไว้ในคอก เวลาว่างก็ทอผ้าดำขาว จักสาน เช่น กระบุง ตะกร้า ฯลฯ ฤดูแล้งชอบเข้าป่าล่าสัตว์ เมื่อได้สัตว์ป่ามาหนึ่งตัวผู้

ล่าแบ่งเอาไว้ครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งนำไปมอบให้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านตีเกราะสัญญาณเรียกชาวบ้านมาแบ่งกันไปจนทั่วทุกหลังคาเรือน การปลูกสร้างบ้านเรือนชาวบ้านช่วยกันทั้งหมดหมู่บ้านไม่ต้องจ้างลักษณะบทบาทและหน้าที่ของชนเผ่า

ลัวะหรือลัวะว่าเป็นเจ้าของถิ่นเดิมภาคเหนือก่อนที่ไทยเราจะอพยพลงมาสู่แคว้นสุวรรณภูมิตามตำนานของเชียงรายได้บันทึกไว้ว่า ชาวลัวะเคยมีอำนาจปกครองไทยสมัยหนึ่ง แต่ต่อมาภายหลังได้เกิดการต่อสู้รบพุ่งกัน ไทยประสบชัยชนะได้ฆ่าฟันขับไล่และทำลายล้างชาติลัวะ ชาวลัวะหรือลัวะเป็นจำนวนไม่น้อยที่หนีกระจัดกระจายไปอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง อาศัยอยู่ในบริเวณห่างไกลจากเขตเจริญโดยตั้งบ้านเรือนรวมกันเป็นหมู่บ้านเฉพาะพวกของเขา ครั้น บ้านเมืองย่างเข้าสู่ความเจริญโดยมีถนนหนทางติดต่อไปมาทั่วถึงกัน รัฐบาลไทยได้ขยายการศึกษาแพร่หลายออกไป บรรดาลูกหลานชาวลัวะซึ่งนับถือศาสนาพุทธมาตั้งแต่ดั้งเดิมและมีขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายคลึงคนไทยเผ่าอื่นๆ ก็กลายเป็นชาวเหนือมากขึ้นทุกที ซึ่งอาจทำนายได้ว่าอนาคตอันใกล้นี้ชาวลัวะจะต้องสิ้นสัญชาติไปอย่างแน่นอน

ในจังหวัดเชียงรามีหมู่บ้านชาวลัวะอยู่ 6 แห่งด้วยกัน คือ อำเภอเมืองเชียงราย 2 หมู่บ้าน อำเภอพาน 2 หมู่บ้าน อำเภอแม่สาย 1 หมู่บ้าน และอำเภอเวียงป่าเป้า 1 หมู่บ้าน ชาวลัวะที่อยู่ในอำเภอเมืองเชียงราย ทางทิศตะวันออกบ้านฮ่องซุ่นตำบลบัวสลีอำเภอเมืองเชียงราย นั้นตั้งหมู่บ้านอยู่บนที่ราบเชิงเขาตอยปุย ปลูกบ้านเรือนหลังเล็ก ๆ แบบชาวเหนือที่อึดคึดตามชนบท คือมีบ้านฝาसानขัดแตะห้องครัวอยู่ต่างหากต่อจากห้องนอน มีระเบียงและชานนอกชายคาโรงวัวควาย เล้าไก่ ยุ้งข้าวอยู่ห่างกัน

ครกตำข้าวเขาเอาไม้สูงประมาณ 1 เมตร มาเจาะลึกลงไปประมาณ 1 คืบ ใช้ตำด้วยมือตั้งครกไว้ใกล้บันไดเรือนในร่มชายคา บางบ้านใช้ครกกระเดื่องตำด้วยเท้า ได้ฉนวนเรือนเดี่ยวใช้เก็บฟืน และใช้เครื่องหีบเมล็ดฝ้ายด้วยมือ ทุกหมู่บ้านมีวัดทางศาสนาพุทธ มีพระภิกษุสามเณร การเทศน์ใช้ภาษาชาวเหนือ หนังสือจารึกบนใบลานที่ใช้เทศน์ก็เป็นอักษรพื้นเมืองเหนือ

การเดินทางไปบ้านลัวะ ตำบลบัวสลี อำเภอเมืองนั้น ออกจากตัวเมืองเชียงรายโดยรถยนต์ตามถนนประชาติปัตย์ เชียงราย - พาน ตำบลที่ใหญ่แห่งหนึ่ง แล้วลงเดินแยกไปทางทิศตะวันออกมุ่งตรงไปสู่ตอยปุย ตามเส้นทางเดินทางใช้เวลา 2 - 3 ชั่วโมง ก็ถึงหมู่บ้านลัวะตอยปุย ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ราบริมเชิงเขา ประมาณ 20 หลังคาเรือน ชาวลัวะเหล่านี้เวลาอยู่ระหว่างพวกเดียวกันพูดภาษาลัวะ และแต่งกายแบบครึ่งลัวะครึ่งชาวเหนือ แต่ถ้ามาในเมืองแล้วแต่งกายแบบชาวเหนือ จะไม่มีผู้ใดทราบว่าเป็นชาวลัวะ แม้แต่ชาวเชียงรายเองน้อยคนที่ทราบว่า มีชาวลัวะอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันกับที่พวกเขาอาศัยอยู่

กิจกรรมและประเพณีทางสังคม

ชาวลัวะ นอกจากนับถือศาสนาพุทธ ยังนิยมนับถือผี มีการถือผีเสื้อบ้าน ส่งเคราะห์ ผูกเส้นด้ายข้อมือถือขวัญ เวลาเจ็บป่วยใช้ยารากไม้สมุนไพร เสกเป่า และทำพิธีฆ่าไก่เช่นผี ถ้าตายก็จะทำพิธีอย่างชาวเหนือ มีพระสงฆ์สวดมนต์ บังสุกุล เอาศพไปป่าช้า ฝังมากกว่าเผา แต่ถ้าตายอย่างผิดธรรมชาติก็เผาให้สิ้นซากไป

ในวันงานพิธีเลี้ยงผีเสื้อบ้าน (ผีหมู่บ้าน) เขาทำขุมประตูลานไม้เป็นรูปรีมี 8 แฉกติดไว้ ห้ามไม่ให้คนต่างถิ่นเข้าสู่เขตหมู่บ้าน เครื่องหมายนี้ชาวเหนือเรียกว่า "ตาแหลว" ซึ่งชาวไทยกลางเรียก "เฉลว" เขาปิดบ้านทำพิธีเลี้ยงผีเสื้อบ้าน 1 วัน ถ้าเดินทางไปพบเครื่องหมายเฉลวนี้แล้วต้องหยุดอยู่ มีธุระอะไรก็ตะโกนเรียกชาวบ้านให้ไปพูดกันที่ตรงนั้น เช่น ขอดื่มน้ำหรือเดินทางมา ถ้าขึ้นเดินล่องลำเขตหมู่บ้านของเขาจะถูกปรับเป็นเงิน 5 บาท ถ้าไม่ยอมให้ปรับเขาบังคับให้ค้างแรม 1 คืน เวลาเกิดมีโรคสัตว์ระบาด หรือใช้ทมิฬเกิดขึ้นแก่คนภายในหมู่บ้านของเขา เขาจะปิดเฉลวหรือเครื่องหมายห้ามเข้าหมู่บ้านเช่นเดียวกัน

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

การนับวันเดือนปีของชาวลัวะ ผิดกับชาวเหนือและไทยภาคกลาง คือ เดือน 4 ของลัวะ เป็นเดือน 5 ของไทย แต่ชาวเหนือถือเป็นเดือน 6 การนับเดือนของลัวะอย่างเดียวกันกับชาวไทยใหญ่ และชาวหลวงพระบาง ชาวลัวะมีนิยายประวัติประจำชาติ ซึ่งได้ทราบจากปากคำท่านผู้เฒ่าชาวลัวะบ้านลัวะ ตำบลบัวสลี อำเภอเมืองเชียงราย ว่า เดิมพญาลัวะกับพญาไตเป็นเพื่อนเกลอกัน ต่อมาพญาไตยกกองทัพไปรบกับพญาแมนตาตอก ซึ่งเป็นพญาอันยิ่งใหญ่ของบรรดาผีปีศาจทั้งปวง พญาไตพ่ายแพ้ต่ออิทธิฤทธิ์ของพญาแมนตาตอก จึงมาหลบซ่อนตัวอยู่กับพญาลัวะ พญาแมนตาตอกติดตามหาจนไปถึงบ้านลัวะ แต่ถูกพญาลัวะกล่าวปฏิเสธว่า ไม่พบเห็นพญาไต พญาไตจึงเป็นหนี้บุญคุณพญาลัวะ ลัวะกับไตจึงเป็นชนชาติคู่เคียงกันนับตั้งแต่นั้นมา

วันหยุด

ขนบธรรมเนียมในการเที่ยวสาวชาวลัวะ เขาจะหยุดการทำงานในวันพระ ตลอดจนการเที่ยวสาวก็พลอยงดเที่ยวไปด้วย การเที่ยวสาวขึ้นไปนั่งสนทนาเกี่ยวพาราสีหญิงสาวบนน้ำ เมื่อหญิงสาวพอใจรักใคร่จะล่องเก็นเอาเป็นภรรยาได้โดยใส่ผีเป็นเงิน 12 บาท ครั้นแล้วต้องไปทำงานให้พ่อตาแม่ยายเป็นเวลา 1 ปี ถึง 3 ปี จึงแยกปลูกสร้างบ้านเรือนต่างหากได้ ในปีแรกจะแยกเอาภรรยาไปอยู่บ้านตนหรือปลูกบ้านอยู่ต่างหากไม่ได้ เป็นอันขาด อย่างน้อยต้องรับใช้งานพ่อตาแม่ยาย 1 ปี เพราะต้องการใช้แรงงานบุตรเขย

ยางหรือกะเหรี่ยง

ลักษณะบทบาทและหน้าที่ของชนเผ่า

ยางหรือกะเหรี่ยงมีหลายพวก คือ ยางกะเลอ ยางแดง ยางขาว ยางคง ยางน้ำ ยางดอย ยางสวยกะบาน ฯลฯ ชนชาติเหล่านี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามป่าห่างไกลจากเขตเจริญ บางพวกอาศัยอยู่บนเนินเขาเช่น ยางดอยหรือกะเหรี่ยงเขา ปัจจุบันชนชาติยางหรือกะเหรี่ยงอยู่ตามจังหวัดชายแดนไทย - พม่า ส่วนใหญ่อยู่ในมณฑลตะนาวศรีของพม่า เหตุที่กระจัดกระจายไปหลายแห่งเนื่องจากสมัยโบราณกาล ได้เกิดสงครามระหว่างไทยกับพม่า ผลัดเปลี่ยนกันแพ้ชนะเรื่อยมา แต่ครั้งพวกกะเหรี่ยงได้กระจัดกระจายหลบหนีภัยไปอยู่ถิ่นอื่นบ้าง ถูกพม่ากวาดต้อนเอาไปเป็นเชลยศึกบ้าง พวกที่ถูกกวาดต้อนเอาไปเป็นเชลย ปัจจุบันไปมีถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่แถวตะไก๋ (ยางกุ่ม) หงสาวดี อังวะ ตองอู และมณฑลตะนาวศรี ประเทศพม่า ที่ตกค้างอยู่ในประเทศไทยมีจำนวนน้อยและต่างกระจัดกระจายอยู่ ไม่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน เช่น ภาคเหนือมีอยู่ที่อำเภอลี่ อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน เป็นส่วนมาก จังหวัดเชียงรายอยู่ที่อำเภอแม่สรวย อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอเมือง อำเภอแม่จัน นอกจากนี้มีอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ในภาคอื่น ๆ เช่น ที่กาญจนบุรี ตาก เชียงใหม่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน ฯลฯ ด้วยเหตุที่ชนชาติยางหรือกะเหรี่ยงนี้ได้แตกแยกกระจัดกระจายกันไปอยู่หลายแห่งเป็นเวลานานหลายร้อยปี ขนบธรรมเนียมประเพณี และการละเล่นต่าง ๆ ตลอดจนภาษาและเครื่องแต่งกายจึงแตกต่างกันไป

ยางหรือกะเหรี่ยงเป็นชนชาติใหญ่ และมีอยู่เป็นจำนวนมากในเขตพม่า ชนชาติได้ก่อความยุ่งยากทางการเมืองของพม่าปัจจุบันทำการสู้รบกับกองทหารของรัฐบาลอย่างเรื้อรัง นับตั้งแต่สงครามคราวที่แล้วเป็นต้นมา โดยอาศัยธรรมชาติที่เป็นป่าและภูเขาทำการต่อสู้กับทหารพม่าแบบกองโจร แต่ชนชาตินี้รวมกันเป็นกลุ่มก้อนไม่ได้นานก็จะแตกแยกไป เพราะมีความคิดเห็นในทางศาสนาจารีตประเพณีต่างกัน

เงี้ยวหรือไทยใหญ่

การแต่งกาย

การแต่งกาย ผู้ชายชอบไว้ผมมวยผมอย่างผู้หญิง เอาผ้าสีขาว ดำ หรือสีเขี้ยวอ่อนปนเหลือง สีชมพู พันศีรษะ ถ้าอยู่ในบริเวณบ้านมักใช้ผ้าโพกศีรษะเก่า ต่อเมื่อเดินทางเข้าเมืองหรือมีงานพิธีอะไรจึงได้โพกศีรษะใหม่สีสดสวยโพกเป็นพิเศษ สวมหมวกปีกใหญ่ อย่างโคบาลทับผ้าโพกศีรษะอีกชั้นหนึ่ง เลื้อยกุยเสงยาวแขนกว้าง มีผ้าทำเป็นเชือกผูกแทนกระดุม กางเกงขากว้าง ก้นหย่อนสีขาวหรือดี ทุกคนสะพายดาบเวลาออกจากบ้าน ส่วนผู้หญิงสวมเสื้อทรงกระบอกแขนยาวรัดตัว ผ่าอกป้ายข้างมาทางใต้รักแร้ ใช้สีอ่อน ๆ ผ้านุ่งยาวถึงข้อเท้า เหตุที่สวมเสื้อแขนยาว

และรัดตัว เพราะป้องกัน รื่น ยุง แมลงต่าง ๆ ที่รบกวน ผู้หญิงไว้มวดยผกโพกศีรษะ ออกจากบ้านมีร่มกระดาษถือติดมือไปด้วยเสมอ สวมรองเท้าแตะทำขึ้นใช้เอง มีหัวหงอนและใหญ่

การใช้ภาษา

ชาวไทยใหญ่มีตัวหนังสือคล้ายอักษรพม่าและชาวเหนือ ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับอักษรก่อนที่พ่อขุนรามคำแหงได้แปลงมาเป็นอักษรไทยปัจจุบัน ภาษาไทยใหญ่ผิดจากภาษาชาวเหนือบ้างเล็กน้อย เช่นคำว่า "กว่ากะเล่า" แปลว่า "ไปที่ไหน" คำว่า "อะไร" ชาวเหนือว่า "อะหยัง" ชาวไทยใหญ่ว่า "อะสัง" "แรว" แปลว่า "ดาบ" "โห้" แปลว่า "หัว" "เฮ็ด" แปลว่า "ทำ" "เฮ็ดสัง" แปลว่า "ทำอะไร" "มาจากกว่ากะเล่า" แปลว่า "ท่านจะไปที่ไหน" ฯลฯ ชาวไทยใหญ่ฟังภาษาไทยภาคกลางออก ส่วนมากมีคำตรงกันกับภาษาไทยกลาง ผิดกันบ้างเป็นบางคำ

การประกอบอาชีพ

บ้านชาวไทยใหญ่คล้ายคลึงกับบ้านชาวลื้อ คือ มีหลังคาหน้าจั่วสูง ฝาผนังเตี้ย ยกพื้นสูง บางบ้านผูกวัวควายไว้ใต้ถุนเรือน มีรั้วล้อมรอบบริเวณบ้าน มียุ้งข้าว มีอาชีพทำนา ทำสวนส้มจุก สวนมะยาว สวนถั่วเหลือง ยาสูบ ถั่วลิสง ผัก นอกจากนี้มีการค้าขาย สินค้าขาออกที่สำคัญของแคว้นไทยใหญ่เข้าสู่ประเทศไทย คือ ฝิ่น ส้มจุก ตะกั่ว หนังสัตว์ สินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกาใหญ่ นำไปจากจังหวัดเชียงราย เพราะการติดต่อกับพม่าไม่สะดวก

ลักษณะบทบาทและหน้าที่ของชนเผ่า

เงี้ยวหรือไทยใหญ่มีรัฐปกครองกันเองเป็นแคว้นหนึ่ง แต่ขึ้นตรงต่อประเทศพม่า มีเจ้าฟ้าเป็นประมุข เดิมเราเรียกรัฐนี้ว่า "สหรัฐอเมริกาเดิม" ในสมัยที่ไทยได้เข้าทำการยึดครองระหว่างสงครามเอเชียบูรพาปี พ.ศ. 2485 มีอาณาเขตกว้างขวางขนาดมณฑลหนึ่งของไทยสมัยก่อนตั้งอยู่ทางทิศเหนือของประเทศไทย นับตั้งแต่อำเภอแม่สายจังหวัดเชียงรายเป็นต้นไป เป็นอาณาเขตของเงี้ยว ภูมิภาคประเทศไทยใหญ่ไม่สมรมาเสมอกัน บางแห่งเป็นที่ต่ำมีหนองน้ำ บางแห่งเป็นภูเขาสูงชันมีป่าไม้ล้อมรอบ มีถนนติดต่อจากเขตไทย ไปสู่เชียงตุง ซึ่งเป็นนครหลวงของชาวไทยใหญ่ ในฤดูแล้ว รถยนต์สามารถเดินทางไปยังเมืองตองก็ อย่างกึ่ง ประเทศพม่าได้สะดวก

ชาวไทยใหญ่ได้อพยพเข้ามาอยู่ในจังหวัดเชียงรายหลายอำเภอ ตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นหมู่ๆ เช่น ที่อำเภอเมือง อยู่บ้านสันป่าก่อ บ้านหัวฝาย อำเภอแม่จัน บ้านต้นฮ้าง บ้านเหมืองฮ่อ บ้านสบรวก ในอำเภอเชียงแสน ที่อำเภอแม่สายมีมากกว่าอำเภออื่น เพราะเป็นชายแดนติดต่อกัน ชาวไทยใหญ่เหล่านี้ได้เข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในไทยร่วม 50 - 60 ปี และกลายเป็นชาวเหนือตลอดจนขนบธรรมเนียมเดิมก็เปลี่ยนไป แต่ในเขตสหรัฐอเมริกาใหญ่ยังรักษาขนบธรรมเนียมเดิมของเขาอยู่

การเดินทางไปเชียงใหม่ นครหลวงแห่งไทยใหญ่ สมัยโบราณใช้ ม้า ลา และวัวต่างเดินทางติดต่อกันตามทางเท้า ภายหลังรัฐบาลไทยได้ไปทำถนนปูนหินไว้ระหว่างสงครามญี่ปุ่นคราวที่แล้ว จึงสามารถนำรถยนต์เดินไปมาติดต่อดังเชียงใหม่ได้โดยสะดวก ระยะทางจากอำเภอแม่สายไปเชียงใหม่ 167 กิโลเมตร ออกจากแม่สายผ่านสองลี้ก เมืองโก เมืองเลน เมืองพะยาก ยางชะ เมืองเจิมถึงเชียงใหม่

ชาวไทยใหญ่แทบทุกคนมีนิสัยใจคอโอบอ้อมอารีแม้จะสะพายดาบออกจากบ้านเป็นประจำก็หาเคยชักดาบออกทำร้ายผู้ใดไม่ เขาว่า ถ้าวัดใดโกรธเคืองชักดาบออกจากฝักเพียงแค่ฝ่ามือมีการปรับใหม่กันเป็นเงินหลายเหรียญปี ถ้ามีแขกไปบ้าน เขาจะออกมาต้อนรับขับสู้เป็นอย่างดี ทุกคนนับถือศาสนาพุทธ มีวัดอยู่ทุกหมู่บ้าน แต่การปฏิบัติทางศาสนาออกจะต่างไปบ้าน เช่น พระภิกษุสามเณรสะพายดาบ จันอาหารไม่เป็นเวลา แต่เป็นที่น่าสรรเสริญที่ชาวไทยใหญ่มีวัฒนธรรมทางจิตใจสูง การลักขโมยไม่มี เพราะเจ้าฟ้าและผู้ปกครองเข้มแข็ง ทางบริหารปกครองราษฎรอย่างบิดากับบุตรผู้กระทำผิดไม่มีการไว้หน้า จัดการลงโทษแม้แต่ข้าราชการภายใต้ความบังคับบัญชาของตนด้วยจิตใจอันเป็นธรรม สหรัฐไทยใหญ่จึงอยู่ภายใต้ความสงบเรียบร้อยและราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข

หญิงสาวไทยใหญ่ เรียกกันว่า "ปิ่นางอ่อน" บิดามารดา จะเรียกบุตรชายว่า "อ้ายจาย" หรือ "จาย" อันมีความหมายถึงเป็นผู้ชาย เรียกบุตรหญิงว่า "นาง" เช่น นางคำ นางสาม ฯลฯ เป็นต้น ส่วนผู้ชายเช่น จายแสง จายอ่อน จายหลวง เป็นต้น หนุ่มเรียกหญิงสาวที่ไม่สนิทกันนักแต่เคยพบปะวิสาสะชอบพอกันว่า "ปิ่นางอ่อน" แปลว่า พี่สาวที่อายุน้อยและสวยงามอยู่ชนบทรรมนิยมการเที่ยวสาวของเขา ไปเที่ยวเวลากลางคืน สนทนากันบนบ้านตรงระเบียงเรือนผู้ปกครองของหญิงสาว ไม่หึงหวงหรือขัดขวางแต่อย่างใด หญิงสาวมักจุดตะเกียงน้ำมันดวงเล็ก ๆ นั่งปั่นฝ้าย ชายหนุ่มขึ้นไปสนทนาด้วยเจ้าของบ้านจะหนีหลบเข้าไปในห้องนอนหมด ปลอ่ยให้สนทนากับหญิงสาวตามลำพัง ถ้าหญิงชอบพอรักใคร่พอใจในตัวชายหนุ่มจะเลื่อนม้านั่งกลม ๆ สานด้วยหวาย หรือไม้กระดานสั้น ๆ มีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเล็กที่ตนนั่งอยู่นั้นมาให้นั่ง ถ้าชอบพอรักใคร่กันจะแตะเนื้อต้องตัวก็ได้ หรือดับไฟก็แล้วแต่ความสมัครใจของหญิงสาว ถ้าฐานะของชายหญิงต่างกัน หญิงไม่แน่ใจว่าความรักของชายมั่นคงต่อตน ถ้าชายดับไฟหรือแตะต้องเนื้อตัวขนาดได้เสียกัน หญิงจะห้ามพร้อมพูดว่า "อย่าเฮ็ด" และเบี่ยงบ่ายพูดตั้ง ๆ ให้คนในบ้านได้ยิน เพื่อให้ชายกระดากอายไม่กล้าลวนลาม จุดไฟขึ้น ถ้าชายยังพยายามลวนลามก็จะนำเอาตะเกียงหลบหายเข้าไปในห้อง พร้อมกับพูดให้ชายหนุ่มทำตาม จารีตประเพณีคือส่งผู้ใหญ่มารเจรจาสู่ขอ การแตะต้องเนื้อต้องตัวเขาไม่ถือว่าเป็นการผิดผี เว้นแต่การได้เสีย ฝ่ายหญิงจะบอก

ให้บิดามารดาทราบในวันรุ่งขึ้น บิดามารดาหญิงสาวให้ญาติไปแจ้งแก่บิดามารดาฝ่ายชายให้จัดนำดอกไม้ธูปเทียนเงินค่าผัดผัและรับเอาเป็นภรรยา ฝ่ายชายจะนำเอาพานข้าวตอกดอกไม้ธูปเทียนพร้อมด้วยเงิน เหรียญรูป 3 - 11 รูป (อัตราแลกเปลี่ยนเงินเหรียญรูป 1 เหรียญต่อเงินไทยวันที่ 1 พฤษภาคม 2493 เป็นเงิน 4 บาท) ถ้าฐานะทางฝ่ายชายดีต้องเสียเงินค่าผัดผัมากขึ้นตามแต่ศรัทธาของฝ่ายชายเพื่อเป็นค่าซื้อไก่หมูมาทำการเซ่นผีบ้านผีเรือน หากฝ่ายชายได้เสียหญิงแล้วไม่รับเอาเป็นภรรยาต้องเสียเงินไม่ต่ำกว่า 7 รูป ผู้หญิงชาวไทยใหญ่มีความอิสระเสรีในการเลือกคู่โดยบิดามารดาหรือผู้ใหญ่ไม่กีดกันขัดขวางและมีได้ถือเงินเป็นมาตรฐานเหนือไปจากความพอใจใคร่ ถ้าไม่พอใจแล้วมักไม่ยอมให้ตะเนื่อต้องตัว

กลุ่มผู้นำทางการปกครอง

ชาวไทยใหญ่ คือ คนไทยเผ่าหนึ่งซึ่งรักษามูลาเนาเดิม และตกไปเป็นเมืองขึ้นของพม่า ซึ่งเดิมพม่าขึ้นกับอังกฤษทางพม่ายกให้เป็นรับอิสระอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของเจ้าฟ้าเชียงใหม่ แต่อำนาจทหารและสิทธิบางประการยังคงอยู่กับพม่า แรกที่พม่าเป็นประเทศอิสระภายหลังสงครามเอเซียบูรพา อังกฤษได้ถามความสมัครใจของบรรดาเจ้านายฝ่ายบริหารของสหรัฐไทยใหญ่ว่าจะขึ้นกับพม่าหรือขึ้นกับไทย มีเสียงเข้าข้างฝ่ายไทยเป็นจำนวนน้อย ทั้งนี้เนื่องมาจากผลของการสหราชอาณาจักรเข้าไปยึดสหรัฐไทยใหญ่ครั้งนั้นมิได้ให้ความเอื้ออาวี ก่อความหวาดเกรงต่อบรรดาชาวไทยใหญ่ ถ้ามีขึ้นกับไทยเราจะได้รับการชมเชยเบียดเบียนในที่สุดประเทศไทยจึงพลาดโอกาสการได้มาซึ่งแผ่นดินสหรัฐไทยใหญ่ด้วยความไม่เป็นระเบียบวินัยและความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของคนไทยบางส่วน

เชียงตุงเป็นเมืองชุมนุมของชนชาติต่าง ๆ เช่น ฮ่อ พม่า กะเหรี่ยง แชก ชาวเหนือ ลี้อ ยอง กูลาซ่า ฯลฯ และชาวเขา เช่น ข่า มูเซอ แม้ว อีเก้อ กุ้ย แซร์ซอ ฯลฯ มีโรงเรียนหนองเย โรงเรียนอาร์.ซี.เอ็ม นอกจากนี้ไม่มีอีก ผู้ที่อยู่ตามชนบทอาศัยเรียนกับพระตามวัด วัดในเมืองเชียงตุงมี 17 วัด ส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ มีนับถือศาสนาคริสต์และคาทอลิกบ้าง อากาศค่อนข้างเย็น เพราะเป็นเมืองที่ล้อมรอบไปด้วยภูเขาและป่าไม้ ในฤดูหนาวจัด ปรอทลงถึง 25 องศาฟาเรนไฮต์ ในฤดูร้อนขึ้นถึง 85 องศาฟาเรนไฮต์ สินค้าที่ต้องการจากไทย คือ เครื่องนุ่งห่ม น้ำมัน ไม้ขีดไฟ เกลือ เครื่องอุปโภคทุกชนิด แม้ทางรัฐบาลไทยจะเข้มงวดกวดขันตั้งด่านกักกันหลายด่าน มีโควต้าคำสั่งห้ามนำสินค้าผ่านไปหลายสิบชนิดก็ตาม แต่สินค้าเหล่านี้ก็ยังคงมีขายกันอย่างปกติ อย่างไรก็ตามชาวไทยใหญ่คือพี่น้องชาวไทยของเรานั่นเอง

พิธีกรรมที่สำคัญ

สถานที่สำคัญในเชียงตุง มีพระราชวังเจ้าฟ้า ศาลากลาง โรงพยาบาล อิตาเลียน โรงเรียนคอนแวนต์ วัดพระเจ้าหลวง วัดหัวข่วง วัดจอมทอง (มีเจดีย์สูง 20 วาเศษ อยู่บนเขา)

สุขลา ที่ว่าการตำรวจ มีโรงแรมทันสมัยกำลังก่อสร้างขึ้นใหม่ตั้งอยู่ที่เชิงเนินเขา น้ำพุร้อนซึ่งมีผู้คนไปอาบเมื่อถึงฤดูหนาวทุก ๆ ปี อยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 4 กิโลเมตร

งานรื่นเริงประจำปีมีเกือบทุกเดือน มีงานเข้าพรรษา ปอยหลวงคะป่าในเดือนธันวาคม ปอยเดือน 4 ราวมีนาคม งานปีใหม่ งานบวชนาค งานทำบุญต่าง ๆ แต่ทุกครั้งมีการเล่น การพนันจะเรียกว่างานพนันก็ได้ เพราะมีงานที่ไหนต้องมีการเล่นเป็นประจำเสมอไป การเล่นต่าง ๆ เช่น ฟ้อนเงี้ยว แห่เครื่องไทยทาน เครื่องดนตรีมีกลอง ฆ้อง ฉิ่ง ฯลฯ เวลาตีจะดังเสียง "มองซิมมอง" หรือ "มองฉ่มมอง" มีการรำดาบ ฟ้อนรำประกอบกับร้องเพลง เนื้อเพลง เช่นว่า

"มะเขือแจ้ล่อแล ลูกมันไ้แวๆ แม่มันกว่าจอมบ่าว" แปลว่า "มะเขือแจ้ผสม (เป็นสร้อย ร้องให้เข้ากัน) ลูกมันร้องให้เสียงแว ๆ แม่ของมันไปตามหนุ่ม"

"สุนางมีผิวเฮ้อ เขาอ้าไล่สังเมอหว่างมีปิ่นกั้งเสแลหมากแลวยาว เขายังสู้อ้าปออันยุ่มๆ เหมือนผิ้งก้อยไม้ยอดสูงใหญ่ เขาอ้าไล่สูจาตีไ้ เขาอ้าเอาไผ่น้ำ เขาตีเมอแหวนตกเกลาน้ำตังใส อ้อยเจ็ก อ้อยรุ่งตางไ้มันเม็ก อ้อยเหลือเป็นตังหมู"

แปลว่า "นางผู้เป็นที่รักได้ทำการวิวาห์กับชายอื่น ข้าไม่รู้จะหาอะไรให้เป็นของขวัญ นอกจากดวงใจที่ยังมันต่อความรักแห่งนางนั้นอย่างเดียว เปรียบเหมือนแมลงผึ้งที่อาศัยติดต้นไม้ใหญ่ ถึงจากไปก็ยิ่งเหลือซากรังติดไว้ ถ้ามันในชาตินี้ข้าไม่มีวาสนาได้นางแล้วข้าก็ไม่ปรารถนา รักหญิงอื่น จะขอไปกระโดดลงแม่น้ำใหญ่ให้เป็นเหยื่อแก่พญาเงือกเพราะข้ามีชีวิตอยู่ต่อไปก็มีแต่ความทุกข์ระทมใจ"

เนื้อเพลงของเขาค่อนข้างแปลกพิสดารทำนองนี้ เมื่อร้องแล้วก็ให้ ตีฆ้องกลอง "มองซิมมอง" หรือ "มองฉ่มมอง" ฟ้อนรำไปมารอบ ๆ แล้วร้องเพลงใหม่ต่ออีกเรื่อยไป

วัฒนธรรมระหว่างชาวไทยใหญ่ด้วยกันอยู่ค่อนข้างสูง ในงานพิธีต่าง ๆ ที่มีงานรื่นเริง พวกผู้ชายไม่ว่าหนุ่มแก่หรือเด็ก ร่วมร้องรำทำเพลงไม่ถือตัง ขณะฟ้อนรำอยู่นั้น มีการเหยียบเท้า ก็ไม่ถือโกรธเคือง อย่างมากจะว่า "อะโล่ ช่ายไ้ กำเก่าตีบังโหม่น่า" ซึ่งเป็นคำอุทานหยาบ ๆ แต่ไม่การถือสา กัน ไม่เอาเป็นเหตุทะเลาะวิวาท บางทีมีการหยอกล้ออย่างแรง ๆ เช่น จุดเอาเด็กหนุ่มไปร้ออย่างลากถูตึง

งานพิธีขึ้นปีใหม่มีการแห่กับ เล่นลูกสะบ้า บ่ากอน (เป็นถุงผ้าบรรจุเมล็ดมะขามเย็บอย่างหมอนขนาดจิ๋วใช้โยนให้แก่กัน) ม้าจกคอก พอใกล้ถึงวันขึ้นปีใหม่เป็นได้ยินเสียงเล่นกันก่อน คล้ายจะแจ้งให้ชาวบ้านทราบว่ามีปีใหม่มาถึงแล้ว การเล่นดังกล่าวนี้ เล่นทั้งชายหนุ่ม หญิงสาว รวมกันโดยไม่มีการแบ่งพวกหรือถือเนื้อถือตัวกันแต่อย่างใดเลย ขนบธรรมเนียมการรดน้ำเช่นเดียวกับชาวเหนือ แต่แปลกไปคือ รดน้ำทั้งบ้านเรือนเครื่องใช้ที่นอนหมอนมุ้ง เจ้าของบ้านต้องหา

บุญแจใส่ประตูห้องนอน มิฉะนั้นกลางคืนไม่ได้นอนที่นอน หญิงสาวและแม่เรือนจับกลุ่มกันถือกระป๋องน้ำที่ยวรดน้ำเป็นพวกๆ หากระหว่างทางพบชายหนุ่มสองสามคน นับว่าเขาออกเคราะห์ร้ายอยู่มาก เพราะจะถูกพวกแม่สาวเหล่านี้จับมัดติดกับต้นไม้ข้างปอน้ำ พวกเขาก็น้ำรดจนเปียกแล้วเปียกอีก นอกจากรดน้ำแล้วยังถือพัดคนละอัน พัดให้หนาวสิ้นไปเลยทีเดียว ประเพณีการรดน้ำถือว่ เป็นการอวยพรให้มีความสุขความเจริญ สมานความรักความสามัคคีทำความรู้จักให้แก่หนุ่มสาว มีการนำเครื่องใช้สิ่งของผลไม้เสื้อผ้าไปตำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอาวุโส และเป็นเจ้าบุญนายคุณหรือเป็นญาติผู้ใหญ่ของตน

การบวชนาค เป็นงานสำคัญ เพราะเข้าใจว่าการบวชทำให้บิดามารดาพ้นจากบาปกรรมทั้งหลายเมื่อชีวิตได้สิ้นไปบิดามารดาของตนก็จะขึ้นไปสู่เมืองสวรรค์ด้วยการบวชกระทำดีของบุตรชาย ผู้ชายคนใดไม่บวช เรียกกันว่า "คนดิบ" คนที่บวชแล้วเรียกว่า "คนสุก" การบวชนี้สังเกตได้ว่า บวชเด็กแต่อายุน้อยอยู่ ไม่เหมือนประเพณีทางภาคกลางเรา ชอบบวชเมื่อบรรลุนิติภาวะแล้วหรืออย่างน้อยมีอายุย่างเข้าสู่วัยความเป็นผู้ใหญ่แล้วจะระอยการบวชของชาวไทยใหญ่นี้ต้องการให้ศึกษาเล่าเรียนไปด้วย เพราะทางสหรัฐอเมริกาใหญ่ไม่มีโรงเรียนชั้นต้นเพียงพอ อาศัยเรียนตามวัด จึงนิยมบวชลูกหลานให้ไปเป็นสามเณรเพื่อให้สมภารเจ้าวัดอบรมสั่งสอน และให้การศึกษาด้วย

นาค ชาวไทยใหญ่เรียก "สร้างลอง" มีเครื่องประดับด้วยกระดาศสีต่าง ๆ สวมใส่ร่างกายดอกไม้หรือเป็นตารางโต เสื้อขาวแขนยาวมีผ้าคาดพุง โคนศีรษะ โปกศีรษะด้วยผ้าสีอ่อน ๆ แล้วแหกกันไปวัด ผู้ที่บวชแล้วออกมาเป็นคฤหัสถ์ เรียกว่า "สร้าง" เช่น สร้างขอ สร้างหล้า สร้างอุดม ฯลฯ ชายใดยังไม่บวชไม่นิยมให้มีการแต่งงาน

ทุก ๆ ปีหัวเมืองที่สำคัญในสหรัฐอเมริกาใหญ่ เช่น ฮองลิก เมืองเลน เชียงตุง ฯลฯ จะมีการรื่นเริงประจำปีครั้งหนึ่ง งานนี้เรียกว่า "งานปางวาท" เริ่มตั้งต้นแต่เดือนมกราคม กุมภาพันธ์ เป็นต้นไป แห่งละ 7 - 10 วัน มีการออกร้าน เล่นการพนันทุกประเภท งานปางวาทนี้มีชาวพม่า ชาวฮ่อ ชาวไทยใหญ่ ชาวเหนือ ลื้อ เขิน แพบทุกหัวระแหงเดินทางไปเล่นการพนันแสวงหาโชคลากันอย่างล้นหลาม นำเงินเข้าสู่เขตสหรัฐอเมริกาใหญ่ปีละหลายล้านเหรียญ

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

ชาวไทยใหญ่นิยมสักหมึกตามตัวด้วยสีดำและแดง ถือว่เป็นที่สวยงามน่าเกรงขาม ชายใดไม่มีรอยสักแล้วหาใช่ชายไม่ แม้แต่ผู้หญิงบางคนก็สักหมึกแต่น้อยกว่าผู้ชาย ลายสักเป็นตัวอักษรไทยใหญ่ลงเลขยันต์และรูปลายสัตว์ต่าง ๆ เพราะเขาเลื่อมใสในลัทธิไสยศาสตร์แต่เป็นสิ่งที่น่ามหัศจรรย์ บางคนมีตาบและลูกปืนหาทำอันตรายแก่เขาได้ไม่

มุเซอ

ลักษณะการแต่งกาย

มุเซอแต่ละกลุ่มย่อยมีลักษณะการแต่งกายชุดประจำเผ่าที่แตกต่างกันออกไป แต่ส่วนใหญ่นิยมผ้าพื้นสีดำเป็นหลัก และตกแต่งด้วยผ้าสีแดง สรฟ้า สีเหลือง และสีขาว พร้อมกับเย็บปักถวดยอดอกต่าง ๆ ปัจจุบันชุดแต่งกายประจำเผ่าเหล่านี้จะเห็นได้ชัดในลักษณะการแต่งกายของผู้หญิงแต่ละกลุ่มย่อย ส่วนผู้ชายจะหันมาแต่งกายตามแบบอย่างของชาวไทยพื้นราบเป็นบางส่วน สำหรับพวกที่หันมานับถือคริสต์ศาสนาในปัจจุบันไม่นิยมแต่งกายในชุดประจำเผ่า เว้นแต่ในวันสำคัญทางศาสนา หรือเมื่อมีการจัดงานแสดงในสถานที่ต่าง ๆ

มุเซอดำ พวกนี้เรียกตัวเองว่า “ล่านู่นะ” มีรายงานว่าเป็นมุเซอกลุ่มแรกที่มีผู้สำรวจพบในเขตอำเภอฝาง และอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวกันว่าพวกมุเซอดำนี้เป็นมุเซอบริสุทธ์ดั้งเดิม ที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่ตั้งรกรากอยู่ในยูนนานและพม่า และในระหว่างกลุ่มชนเผ่ามุเซอด้วยกันมักจะยกย่องให้ “มุเซอดำ” เป็นต้นตระกูลของพวกเขา มุเซอดำเกือบทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย เป็นพวกที่นับถือคริสต์ศาสนา และไม่ค่อยแต่งกายชุดประจำเผ่าตามประเพณีดั้งเดิม เว้นเฉพาะในงานสำคัญ ๆ ทางศาสนา เช่น งานแต่งงาน งานฉลองคริสต์มาส และงานปีใหม่ของมุเซอ เป็นต้น เท่าที่พบเห็น ชุดประจำเผ่าของผู้ชายมุเซอดำจะสวมกางเกงขายาวตัวหลวม ๆ เป็นผ้าพื้นสีดำ ขลิบปลายขาทางแกงด้วยผ้าสีแดง และใส่เสื้อสีดำตัวหลวมแขนยาวทรงกระบอก ตัวเสื้อผ่าหน้าตลอด ติดกระดุมโลหะเงิน 4 เม็ด ใช้ผ้าสีแดงขลิบตามขอบแขน ชายเสื้อ ตัวเสื้อด้านหน้าและไหล่ เพื่อตกแต่งให้เกิดรอยดลายนบนเสื้อ แต่ไม่นิยมสวมเครื่องประดับ ส่วนชุดผู้หญิง โดยปกติแล้วเป็นชุดสีดำ ตัวเสื้อยาวตลอดเกือบถึงข้อเท้า คอเสื้อจะป้ายไปทางด้านข้าง ไม่ผ่าหน้า ปัจจุบันเปลี่ยนไปบ้าง เสื้อบางชุดนิยมผ่าหน้าตลอดและผ่าด้านข้างตัวเสื้อสูงขึ้นมา พร้อมกับตกแต่งรอยดลายนบนตัวเสื้อด้วยผ้าสีต่าง ๆ เพื่อความสวยงาม และนุ่งผ้าขึ้นสีดำ ตกแต่งลวดลายลงบนผ้าขึ้นด้วยพื้นสีต่าง ๆ

มุเซอแดง พวกนี้เรียกตัวเองว่า “ล่านู” หรือ “ล่านูญี” เป็นมุเซอกลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเขตจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน ผู้ชายมุเซอแดงสวมเสื้อคอกลมสีดำ แขนยาวทรงกระบอกถึงข้อมือ ตัวเสื้อยาวแค่เอวผ่าหน้า ชายเสื้อด้านข้างและหลังผ่าขึ้นมาเล็กน้อยพร้อมกับกันรอยผ้าด้วยไหมเป็นลวดลายสลับลีต่างกันไปตั้งแต่รอบคอลงมา เรียกว่า “อาอะแล้ดีเลอ” และนิยมติดเหรียญเงิน “พูเหมะ” เป็นแถวยาวเรียงติดทับลงบนลายผ้าด้านหน้าและรอบคอ

สวมกางเกงขาก๊วยสีดำและเย็บต่อระหว่างปลายขาทางแกงทั้งสองเป็นเป้าทางแกงด้านบน เย็บทางติดไว้ด้วยแถบผ้าสีขาว เรียกว่า “น่อกอ” เพื่อความสะดวกในการผูกมัดกับเอว แต่เดิมเป็น

ผ้าสีดำตลอดตัว ปัจจุบันเปลี่ยนไปและนิยมประดิษฐ์ลวดลายดอกโดยนำผ้าสีต่าง ๆ หยิบขลิบไว้ที่ ขากางเกง เรียกว่า "ฮา คือมือ" และจะผูกผ้าพันแข้ง "คือตอกอ" สีดำมีแถบผ้าสีขาวเย็บทาบติดไว้ ตรงรอยต่อเย็บเป็นลวดลายดอกสีต่าง ๆ ชุดนี้มักจะเก็บไว้ในวันสำคัญ ๆ ทางศาสนา โดยปกติ ประจำวันมักจะใส่ชุดเก่า ๆ หรือชุดแบบอย่างคนไทยในพื้นที่ราบ ส่วนผู้หญิงมุเซอแดงสวมเสื้อคอกลมสีดำรัดรูป แขนยาวทรงกระบอก ตัวเสื้อยาวแค่อว ตรงคอเสื้อตะเข็บเอวทั้งสอง สิบเส้น ด้านหน้าและกลางหลัง ชายเสื้อรอบตัว ปลายแขนเสื้อและต้นแขนจะเย็บทาบติดไว้ด้วยแถบผ้าสีแดง พร้อมกับประดิษฐ์ลวดลายต่าง ๆ ค่ายผ้าปลายสีอย่างสวยงาม ประดับด้วยเหรียญเงิน ขนาดใหญ่เย็บทาบติดเป็นกระดุมเสื้อเรียงลงมาเป็นเครื่องหมายแสดงความเป็นหญิงสาว และเป็นเครื่องแสดงเศรษฐกิจฐานะของผู้สวมใส่ ด้านหลังมีเหรียญเงินรูปีเจาะรูเย็บติดไว้บนตัวเสื้อเป็น แถบยาวจากคอเสื้อลงมา ตัวเสื้อด้านหน้า ด้านหลัง และแขนเสื้อทั้งสองยังมีกระดุมเงินเย็บ ประดับไว้เพื่อเพิ่มความสวยงามให้กับตัวเสื้อ ผู้หญิงมุเซอจะสวมผ้านุ่งขึ้นสีดำ มีแถบผ้าสีแดงเย็บ ทาบติดไว้ทั้งด้านบนและด้านล่าง พร้อมกับเย็บปักลวดลายดอกต่าง ๆ กัน ซึ่งชุดนี้มักจะเก็บไว้ สวมใส่ในวันสำคัญ ๆ ทางศาสนา เช่นกัน และในการทำงานแต่ละวันจะสวมใส่ชุดเก่ากว่านี้ และ ไม่นิยมประดับประดาเครื่องประดับต่าง ๆ บนตัวเสื้อ

มุเซอแดง พวกนี้เรียกตัวเองว่า "ล่าหู่เนะ" หรือ "มุเซอดำ" เช่นกัน แต่เป็นคนละกลุ่มกับ มุเซอดำ แท้ที่สืบเชื้อสายมาจากยูนนานและพม่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพวกนี้แต่งกายด้วยเสื้อผ้า ชุดดำโดยตลอดทั้งหญิงและชายก็เป็นได้ คำว่า "แดง" เป็นคำดั้งเดิมซึ่งไม่อาจสืบประวัติคำได้ แต่มีรายงานว่าเป็นคำเรียกของมุเซอแดงที่ใช้เรียกชนกลุ่มนี้ และเมื่อครั้งที่ยังตั้งรกรากอยู่ใน ยูนนาน พวกนี้เรียกตัวเองว่า "ล่าหู่เนะมือ" สำหรับมุเซอแดงที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย เรียกชื่อต่าง ๆ กันคือ มุเซอพะคอ มุเซอหะลอ และมุเซอนะมือ ทั้ง 3 กลุ่มมีลักษณะการแต่งกายแบบอย่างเดียวกัน แต่มีความแตกต่างเพียงผิวเผินในเรื่องการ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พวกนี้อาศัยอยู่ทั่วไปในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ตาก และกำแพงเพชร

มุเซอแดงเป็นพวกที่นิยมแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าทั้งผู้หญิงและชาย ชุดของผู้ชายเป็น เสื้อกางเกงสีดำ ตัวเสื้อคอกลมแขนยาวทรงกระบอกตัวหลวม ๆ ยาวเลยเอวลงไปเล็กน้อย ผ่านหน้าตลอด ไม่มาสาบเสื้อ ตรงตะเข็บด้านหน้าทั้งสองเย็บเป็นกระเป๋าชอนอยู่ภายใน ตัวเสื้อซับ ในตลอดด้วยผ้าสีฟ้าหรือสีเขียวอ่อน ไม่มีลวดลายบนตัวเสื้อ มีบางคนนำกระดุมโลหะเงินมาเย็บ เรียงเป็นแถวอย่างเป็นระเบียบลงบนตัวเสื้อด้านหลังเวลาสวมใส่จะมีจะมีเสียงทำเป็นหว่งเล็ก ๆ ผูกติดกับกระดุมโลหะเงินที่คอเสื้อ แต่ไม่มีรังดุม และมักจะมีเข็มกลัดเย็บติดตรงหน้าอกของตัวเสื้อ

สวมกางเกงขา กว้างยาวถึงน่อง เป้าหลวม ๆ หย่อนลงมาเท่ากับขา กางเกงของกางเกง ด้านบนเย็บทาบติดไว้ด้วยแถบผ้าสีขาว เพื่อความสะดวกในการผูกมัดกางเกงทรงนี้มีสภาพ คล่องตัวมากในการสวมใส่ในสภาพท้องที่ที่เป็นป่าและภูเขาสูง มักจะมีเข็มขัดทำด้วยผ้าสีแดง หรือผ้าลายดอกเย็บเป็นช่องยาว เพื่อให้เป็นที่ผูกซ่อนสิ่งของมีค่าต่าง ๆ ผู้ติดไว้ที่เอวและใช้ชายผ้า กางเกงดลบทับไว้ สวมผ้าพันแข้งสีดำายถึงข้อเท้า ซึ่งปลายผ้าพันแข้งขลิบไว้ด้วยเศษผ้าเป็น ลวดลายต่าง ๆ นิยมสวมรองเท้ายางหุ้มข้อสีน้ำตาล ซึ่งนอกจากจะมีความสะดวกในการเดินทาง และยังช่วยให้เกิดเสียงดัง พับ-พับ เป็นที่สนุกสนานในระหว่างการเดินร่ำ เพื่อประกอบพิธีกรรม ตามประเพณีอีกด้วย

ผู้หญิงมุขอเดเลสวมเสื้อคอกลมแขนยาวทรงกระบอก ตัวเสื้อหลวม ๆ ยาวปิดเข้า ผ้าข้างจากเอวลงไปจนถึงชายเสื้อ ใช้ผ้าสีขาว สีเหลือง เย็บซ้อนเหลื่อมกัน เป็นแผ่นกว้างประมาณ 2 นิ้ว เย็บทาบติดเป็นแนวยาวตรงสาบเสื้อ ชายเสื้อด้านหน้าและรอยผ้าด้านข้าง และเย็บเป็น แนวขวางตรงบ่าหน้าและเอวส่วนชายเสื้อด้านหลังเย็บทาบติดด้วยแผ่นผ้าที่มีขนาดกว้างประมาณ 4 - 6 นิ้ว ที่แขนเสื้อใช้แถบผ้าสีแดงสลับกับสีขาว สีน้ำเงิน และสีเหลือง เย็บทาบติดไว้ตลอดแขน บางคนนำกระดุมโลหะเงินเย็บประดับไว้บนตัวเสื้อตลอดตัว เพื่อความสวยงาม บางคนใช้ผ้าสีขาว เย็บทาบไว้เป็นปล้อง ๆ บนแขนเสื้อ ผู้หญิงมุขอเดเลจะสวมกางเกงคล้ายกับของผู้ชาย แต่เป้า กางเกงสั้นกว่ามาก และมักจะสวมผ้าพันแข้งซึ่งมีแถบผ้าสีขาวเย็บทาบติดไว้ทั้งตอนบนและล่าง และนิยมใช้ผ้าขนหนูพันรอบศีรษะ โดยให้ชายผ้าดลกลับไปด้านหลังคล้ายหมวกในยามว่างผู้หญิง มุขอเดเลมักจะตัดเย็บเสื้อผ้าชุดใหม่เตรียมไว้ทุกปี เพื่อไว้ใส่ในงานสำคัญ ๆ เช่น พิธีกินปีใหม่ ส่วนชุดเก่าไว้ใส่ตามประจำวันและในระหว่างไปทำงานในไร่

มุขอกูเลา พวกนี้เรียกตนเองว่า "ล่าหู่" หรือ "ล่าหู่กูเลา" หรือ "ล่าหู่หู่" หรือมุขอชาว เป็นชนเผ่ามุขอกกลุ่มย่อยอีกกลุ่มหนึ่ง ที่มีลักษณะการแต่งกายคล้ายกับมุขอด้า "ล่าหู่ณะ" โดยดูจากชุดแต่งกายของผู้ชาย และเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา พวกนี้จะสวมใส่ชุดขาว โดยเฉพาะผู้หญิงสูงอายุ ผู้ชายมุขอกูเลาสวมเสื้อสีดำแขนยาวถึงข้อมือ ตัวเสื้อสั้นแค่เอว ปลายแขนเสื้อขลิบไว้ด้วยผ้าสีแดง ประดับด้วยโลหะเงินบนเสื้อด้านหน้า สวมกางเกงขา กว้างทรงหลวม ๆ ใช้ผ้าสีแดงคาดเอว

ส่วนผู้หญิงใส่เสื้อสีดำรัดรูป แขนยาวทรงกระบอก ตัวเสื้อสั้นเหนือเอว ผ้าหน้าตลอด มีแผ่นเหรียญเงินเย็บติดบนสาบเสื้อด้านหน้าแทนกระดุม ใช้ผ้าสีแดงเย็บเป็นลวดลายเส้นที่ปลาย แขนเสื้อ สาบเสื้อ หน้าอก และคอเสื้อ นุ่งผ้าขึ้นสีดำและใช้ผ้าสีแดงเย็บทาบติดเป็นช่วง ๆ

ตอนบน ส่วนชายผ้าพุ่งขึ้นใช้เศษผ้าสีต่าง ๆ เช่น ขาว แดง น้ำเงิน เย็บเป็นลวดลายดอกต่าง ๆ อย่างสวยงาม

มุเซอญี พวกนี้เรียกตัวเองว่า "ล่าหู่ฉี" จัดอยู่ในกลุ่มมุเซอเหลียง หรือมุเซอกุ้ย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มด้วยกันคือ มุเซอฉีบาหลาและมุเซอฉีบาเกี๋ยว

มุเซอฉีบาหลาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นพวกที่นับถือคริสต์ศาสนา ไม่มีเครื่องแต่งกายอันเป็นสัญลักษณ์ประจำเผ่าที่แน่นอน มีรายงานว่าชุดแต่งกายของมุเซอฉีหลาเป็นชุดสีดำมีแถบผ้าสีเหลืองเย็บทาบติดไว้ ผู้ชายใส่เสื้อสีดำ กางเกงแบบคนในรัฐฉาน ส่วนผู้หญิงใส่เสื้อดำผ่าหน้าตลอด ตกแต่งด้วยแถบผ้าสีแดง ประดับด้วยกระดุมโลหะเงิน เผ่าที่สำรวจพบในประเทศไทยผู้ชายแต่งกายตามแบบอย่างชาวไทยพื้นราบ ส่วนผู้หญิงสวมเสื้อคอกลมแขนยาว รัดรูป และนุ่งผ้าขึ้นตามแบบอย่างของชาวไทยใหญ่

มุเซอฉีบาเกี๋ยวที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยนั้น ไม่พบว่ามีหมู่บ้านมุเซอฉีบาเกี๋ยวแท้ ๆ ที่มียุ้ยนั้นเป็นหมู่บ้านที่ผสมรวมกันระหว่าง มุเซอฉีบาเกี๋ยว มุเซอแดง และชาวลีซอ บางครั้งพวกนี้ก็เรียกตนเองว่า "ล่าหู่ฉี" หรือมุเซอแดง ซึ่งมีลักษณะการแต่งกายคล้ายแบบอย่างเดียวกัน แต่บางขณะจะแต่งกายคล้ายแบบอย่างชาวลีซอ โดยเฉพาะชุดแต่งกายของผู้หญิงสูงอายุ

สำหรับชุดแต่งกายประจำเผ่าที่มีอยู่ในปัจจุบันนั้น ผู้ชายใส่เสื้อสีดำแขนสามส่วน ตัวเสื้อยาวแคบเอว ปกเสื้อจะป้ายจากซ้ายไปขวา และมีกระดุมโลหะเงินประดับไว้บนตัวเสื้อด้านหน้า รอบคอ และด้านหลังปลายแขนเสื้อและขอบเสื้อด้านหน้าจะขลิบไว้ด้วยผ้าพื้นสีต่าง ๆ ส่วนกางเกงมีลักษณะคล้ายแบบอย่างของชาวลีซอ คือใส่กางเกงขาก๊วยทรงหลวม ๆ เป่าหย่อน ตัดเย็บด้วยผ้าพื้นสีต่าง ๆ เช่น สำน้ำเงิน สีฟ้า ที่นิยมใช้ได้แก่ สีเขียว

ส่วนผู้หญิงใส่เสื้อคอกลมสีดำ แขนยาวคล้ายหญิงมุเซอแดง เพียงแต่แถบผ้าคาดตรงหน้าอกเล็ก และไม่มีผ้าเย็บติดที่ชายเสื้อ และมักสวมปลอกคอโลหะเงินพร้อมด้วยใส่ตุ้มหูด้วยโลหะเงินเช่นกัน

ส่วนผ้าพุ่งขึ้นนั้นจะมีแถบผ้าสีขาวเย็บทาบติดไว้ทางชายผ้าพุ่งขึ้น และทางตอนบนจะเป็นแถบผ้าสีน้ำเงินเย็บปักเป็นลวดลายต่าง ๆ ซึ่งไม่เหมือนกับมุเซอแดง

ภาษามุเซอ

การศึกษาภาษามุเซออย่างไทย ๆ คือการใช้วิธีเทียบเคียงกับภาษาไทยที่เป็นภาษาแม่ของเจ้าตัวเอง ทั้งนี้ความผิดเพี้ยนในการใช้ภาษามุเซออาจเกิดขึ้นได้บ้าง แต่เรื่องราวหรือสถานการณ์ ในขณะที่กำลังพูดหรือสื่อความหมายกันจะช่วยให้เจ้าของภาษามุเซอสามารถเดาหรือเข้าใจสิ่งที่ผู้พูดต้องการจะสื่อได้มากทีเดียว และเมื่อบรรยากาศของการพบปะสนทนาเปลี่ยนจากกันเป็นคน

แปลกหน้าต่อกัน ไปเป็นบรรยากาศของการพูดคุยที่สนิทสนมและคุ้นเคยกันยิ่งขึ้นแล้ว การเรียนรู้ภาษามูเซอของท่านก็จะค่อย ๆ พัฒนาไปได้เอง ซึ่งหมายถึงว่าท่านมีโอกาสได้พูด ได้ฟัง ได้ถาม ได้ลองผิด ลองถูก ผูกประโยคมากขึ้น ๆ และเมื่อถึงจุดที่ภาษามูเซอสามารถดึงดูดให้ท่านสนใจใคร่รู้อย่างลึกซึ้ง ท่านอาจทำได้ด้วยการศึกษาเพิ่มเติมโดยละเอียดจากตำราและคู่มือภาษามูเซอ

วิธีเทียบเคียงภาษาไทยกับภาษามูเซอนั้น อาจจะทำเป็นระดับ ๆ ไปเลย คือเทียบเคียงเสียง เทียบเคียงคำ และเทียบเคียงประโยค ทั้งนี้ให้เริ่มต้นโดยการใช้รายการคำศัพท์พื้นฐานที่ให้ไว้เป็นเครื่องมือในการศึกษา

คำมูเซอ อาจออกเสียงเพี้ยนไปได้ตามภาษามูเซอกลุ่มย่อยถิ่นต่าง ๆ เช่น คำที่แปลว่า "หวาย" มูเซอคำจะออกเสียงเป็น "ว่า" มูเซอเดมเลออกเสียงเป็น "กว่อ"

นอกจากนี้อักษรไทยที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนเสียงในภาษามูเซอนั้น เนื่องจากภาษามูเซอมีทั้งเสียงที่ตรงและไม่ตรงกันกับเสียงในภาษาไทย อักษรไทยที่ใช้สะกดคำมูเซอจึงใช้โดยอนุโลม กล่าวคือ เสียงที่เป็นปัญหาไม่มีในภาษาไทยแต่พอจะฟังได้ว่าใกล้เคียงกับเสียงใด ก็อนุโลมใช้อักษรตัวเดียวกับเสียงนั้น เช่น เสียงตัว "ก" ในคำมูเซอต่อไปนี้เป็นคือ ก๊ะ สู "คราด" ก๊ะ "ห้องซัง" และก๊ะ "ไก่อ" เป็นเสียง "ก" ที่ต่างกันไปทั้ง 3 เสียง เป็นต้น

ศาสนาและความเชื่อ

มูเซอเป็นพวกที่นับถือพระเจ้าองค์เดียวกันในขณะเดียวกันก็มีความเชื่อในเรื่องภูมิจี วิญญาณต่าง ๆ พวกนี้มีความเชื่อว่ามีพระเจ้าองค์หนึ่งผู้สร้างโลกและมนุษย์ขึ้นมาแนวความคิดเช่นนี้สอดคล้องกับแนวทางคริสต์ศาสนา จึงมีผลทำให้การเผยแพร่คริสต์ศาสนาในชนกลุ่มนี้เป็นไปได้ง่าย ลักษณะเด่นของพวกมูเซอก็คือ พวกนี้มีความเชื่อในเรื่องผู้นำ โดยเฉพาะผู้นำทางศาสนา "ปุจอง" หรือ "ตูโบ" ซึ่งมีอิสระและมีอำนาจในการหันเหการทำนายของตนให้เป็นไปทางเดียวกันกับกฎของพระเจ้าเพื่อให้อสอดคล้องกันกับการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา จึงเป็นโอกาสดีของมิชชันนารี เมื่อสามารถชักจูงผู้นำมูเซอให้หันมานับถือคริสต์ศาสนาได้สำเร็จ ก็ทำให้ลูกบ้านหันมานับถือคริสต์ศาสนาตามไปด้วย อย่างไรก็ตามแนวทางพุทธศาสนาก็ได้เข้าไปกลุ่มชนนี้ด้วยเหมือนกัน มีผู้รู้บางท่านกล่าวว่า ศาสนาของพวกมูเซอเป็นพุทธศาสนานิกายมหายานแบบดาไลลามะ กล่าวคือพวกนี้มีวัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ถือน้ำ และพิธีกรรมเป็นเครื่องปฏิบัติ

พระเจ้าของพวกมูเซอมีชื่อว่า "กือซา" พวกนี้เชื่อว่าพระเจ้าของเขาเป็นผู้สร้างสรรพความดีทั้งมวล อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากพระเจ้าแล้วพวกนี้ยังมีความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณต่าง ๆ ได้แก่ ผีบ้านผีเรือน ผีประจำหมู่บ้าน ผีป่าผีดอย ผีน้ำ ผีพายุ ผีฟ้า เป็นต้น ผีของมูเซอ

มีมากมาย ซึ่งมีลักษณะต่างกันไป ผีบ้าน ผีเรือน ผีหมู่บ้าน ถือเป็นผีดีเป็นผีคุ้มครอง แต่ผีน้ำ ผีป่า ผีพายุ ต่าง ๆ ถือเป็นผีร้าย ที่นำโรคร้ายไข้เจ็บและความหายนะมาสู่คน

พวกมุเซอนิยมทำบุญประกอบพิธีผูกข้อมือ และฆ่าหมูหรือไก่เป็นเครื่องเซ่นสังเวศ มุเซอเดเมเลนียมจุดเทียนขี้ผึ้งอันเป็นสัญลักษณ์แห่งการบูชา จนมีผู้เรียกขานกลุ่มนี้ว่า ผู้จุดเทียนบูชา หรือ "แปดูป่า" ในสังกัดมุเซอแดง ปกติจะมีผู้ชำนาญในการประกอบพิธีทางศาสนาอยู่ 4 ท่านด้วยกันคือ

"ตูโบ" หรือ "ปู้จอง" เป็นผู้ดูแลและควบคุมวัดมุเซอ "หอแห่" อันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้เพื่อเป็นการประกอบพิธีกรรมติดต่อกับเทพเจ้าก้อซา โดยมีผู้ช่วยเป็นผู้กระทำหน้าที่แทนอีก 3 คนคือ สล่า อาจา และละซ่อ"

ส่วนผู้ชำนาญในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของมุเซอเดเมเลน มีด้วยกันหลายคนคือ

"ปู้จาร" หรือ "แกลู้" เป็นผู้ดูแลและควบคุมสถานที่เด่นว่า "จะคี่ก้อ" อันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อการประกอบพิธีกรรม บางขณะก็เป็นผู้ดูแลศาลผี "แซมมือ" ซึ่งเป็นศาลผีที่คุ้มครองหมู่บ้าน ผู้ดำรงตำแหน่งปู้จารจะต้องเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายมาก่อน อาจเป็นหญิงก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นชาย กรณีที่เป็นหญิงจะมีสามีหรือบุตรชายทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือมีเพียงคนเดียวในหมู่บ้าน

"แปดูป่า" หรือผู้จุดเทียนบูชา เป็นผู้ทำหน้าที่แทนปู้จารเกือบทั้งหมดโดยได้รับอนุญาตจากปู้จาร บุคคลผู้นี้เป็นผู้มีความรู้และความจะเป็นเยี่ยมในบทสวดต่าง ๆ ที่สามารถติดต่อกับเทพเจ้าก้อซา บางครั้งก็ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดูแล "แซมมือ" โดยในแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้ทำหน้าที่นี้จำนวน 1 - 2 คน

บุคคลสำคัญต่อมาได้แก่ หมอมผี "หนี่ตีซอ" ซึ่งเป็นผู้มีความรอบรู้ในคาถาอาคมที่สามารถติดต่อกับภูตผีปีศาจต่าง ๆ ได้ บางครั้งก็สามารถทำนายโรคร้ายไข้เจ็บได้อีกด้วย ในแต่ละหมู่บ้านอาจจะมีผู้ทำหน้าที่หมอมผี 2 - 3 คน

บทบาทของผู้ประกอบพิธีทางศาสนาบางที่ก็คาบเกี่ยวกัน จึงเห็นได้ว่าในบางหมู่บ้านจะมีผู้ประกอบพิธีเพียงคนเดียวที่ทำหน้าที่ทั้งหมดได้

มีรายงานว่าพวกมุเซอดำ มุเซอแดง และมุเซอกุ้ย เชื่อว่า "ปู้จอง" หรือ "พ่อจู้" เป็นผู้ทรงเวทมนต์และเป็นตัวแทนของพระเจ้า ในพม่ามีตั้งตนเป็นตัวแทนของพระเจ้าที่เรียกกันในนาม "ปู้จองหลวง" ซึ่งอ้างตัวว่าตัวเองมีคาถา ค้อน มีด และเขือก ศักดิ์สิทธิ์ ที่ใช้ทำลายล้างศัตรูของมุเซอได้ พวกมุเซอในไทยจำนวนหนึ่งได้ย้อนกลับไปอยู่ภายใต้การปกครองของปู้จองผู้นี้

การประกอบอาชีพ

การดำรงชีพของพวกมุเซอมีความผูกพันอยู่กับการทำการเกษตร การค้าขายการเลี้ยงสัตว์และหาของป่า

การเกษตรของพวกมุเซอเป็นแบบตัดฟันโค่นเผาแล้วเพาะปลูก ซึ่งเป็นลักษณะ หนึ่งของการทำไร่แบบเลื่อนลอย วิธีนี้ต้นไม้ใหญ่จะถูกโค่นลงในราวเดือนมกราคม พวกมุเซอจะเริ่มถางป่าโค่นต้นไม้และเผาพร้อมไปกับวัชพืชอื่น ๆ ในเดือนต่อ ๆ มา พื้นที่เพาะปลูกจะถูกใช้ไปจนดินหมดความอุดมสมบูรณ์ประมาณว่า 3 - 5 ปี หรือบางแห่งก็ปลูกได้ประมาณ 6 - 10 ปี พื้นที่เพาะปลูกซ้ำนั้นจะใช้ได้ต่อเนื่องกันประมาณ 1-3 ปี ส่วนผืนมักจะถูกปลูกในพื้นที่ที่เคยปลูกข้าวโพด หรือปลูกในพื้นที่เดียวกัน โดยปลูกต่างเวลากัน สามารถใช้พื้นที่ได้ประมาณ 3 - 10 ปี ต่อเนื่องกันหรือจนกว่าดินจะหมดความอุดมสมบูรณ์ ถ้าหาพื้นที่ใกล้เคียงปลูกสลับอีกไม่ได้ก็ต้องย้ายไปหาพื้นที่แห่งใหม่ต่อไป แต่เดิมพื้นที่เพาะปลูกหาได้ไม่ยากลำบากนัก แต่ปัจจุบันหาได้ยากและมีราคาค่างวดสูงขึ้น จึงมีการใช้พื้นที่หมุนเวียนสลับกันไป และมีการจำหน่ายซื้อขายกันมากขึ้น มีรายงานว่ามุเซอในไทยจะทำไร่ในพื้นที่ 20 ไร่ ต่อหนึ่งครอบครัว ในช่วงเวลา 1 ปี เป็นเหตุให้ป่าไม้ถูกโค่นทำลายลงมาก

พืชหลักของพวกมุเซอได้แก่ ข้าวไร่ ข้าวโพด และพืชผักสวนครัว ตามฤดูกาล ส่วนพืชรองหรือพืชเงินสดนั้น ได้แก่ ผืน พริก งา ละหุ่ง ถังแดง กาแฟ กัญชง และยาสูบ พวกนี้พยายามปลูกข้าวแบบนาสู่มในบางท้องที่ แต่ไม่ค่อยได้ผลนัก ข้าวนาตอนที่ปลูกกันในบางแห่งนั้นจะเริ่มปลูกในเดือนพฤษภาคม บางที่ก็ปลูกไปพร้อม ๆ กับแดงไทย น้ำเต้า และทานตะวัน เริ่มเก็บเกี่ยวพืชผลได้ในเดือนกันยายน - ตุลาคม ส่วนข้าว ส่วนข้าวโพดมักจะปลูกในเดือนมิถุนายน และเก็บในเดือนกันยายน-ตุลาคม แม้จะมีรายงานว่าพวกมุเซอในยูเนานมีความคุ้นเคยกับการไถนาด้วยวัวและควาย แต่สำหรับพวกที่อยู่ในประเทศไทยจะใช้เพียงจอบเล็ก ๆ มีด้ามยาวใช้ขุดดินแล้วหว่านเมล็ด ซึ่งยังไม่รู้จักการทำไร่แบบขั้นบันไดหรือระบบชลประทานเลย

การปลูกผืนจะเริ่มในราวเดือนกันยายน-ตุลาคม และกรีดยอดในเดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ พื้นที่ปลูกผืนใช้หลังเก็บข้าวโพดหมดแล้วทิ้งไว้สักพัก ไร่ผืนมักจะได้ผลดีในระยะความสูง 3,500 - 4,000 ฟุต เมื่อพรวนดินและถางหญ้าหมดแล้วจะหว่านเมล็ดพันธุ์ผืนลงในดินพร้อมด้วยเมล็ดผักกาดบ้าง ผักชีบ้างและถั่วบ้าง การปลูกผืนจำเป็นต้องอาศัยการดูแลและเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ ต้องไม่ให้หญ้าขึ้นรกหรือต้นผืนติดกันจนเกินไป

- การค้าขาย พวกมุเซอรู้จักการค้าขายแลกเปลี่ยนมาเป็นเวลาช้านานสินค้าของมุเซอได้แก่ พืชไร่ต่าง ๆ เช่น ผืน ข้าวโพด ถังแดง งา ชา กาแฟ และพืชผักต่าง ๆ เป็นต้น รวมทั้ง

สิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ประจำเผ่ามี ดงยาม ตะกร้า เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย ตลอดจนของป่าต่าง ๆ เช่น น้ำมัน กัลวยไม้ เป็นต้น และขณะเดียวกันพวกมุเซอาก็ซื้อสินค้าจากชาวพื้นราบขึ้นไปกันมากเช่นกัน เช่น เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และของใช้ประจำบ้าน

การเลี้ยงสัตว์และการล่าสัตว์ สัตว์เลี้ยงของมุเซอที่นิยมเลี้ยงได้แก่ หมูและไก่ ส่วนใหญ่จะเลี้ยงไว้เพื่อการประกอบพิธีกรรมและไว้บริโภคเอง ปัจจุบันมีการเลี้ยงวัว ควาย และม้าไว้เพื่อจำหน่ายและเป็นพาหนะ บางหมู่บ้านมีผู้ทำสัญญากับชาวพื้นราบ ยอมเลี้ยงฝูงวัว ควายให้ โดยมีข้อแม้ว่าชาวพื้นราบต้องแบ่งลูกวัวควายให้ผู้เลี้ยงคนละส่วน เรียกว่าเป็นการ "เลี้ยงผ่า"

การล่าสัตว์ถือเป็นการหาอาหาร บางครั้งก็นำไปขายได้บ้าง เนื้อสัตว์ที่ล่าได้แยกว่า "สา" เนื้อแก่งถือว่าโอชะที่สุด บางที่ต่างคนต่างก็ออกไปล่าสัตว์ หรือบางครั้งจะใช้วิธีไปกันเป็นหมู่เรียกว่า "ไล่เหล่า" เมื่อสัตว์หายากขึ้นทุกวัน เป็นที่ยอมรับว่าพวกมุเซอเป็นพวกพรานที่มีความชำนาญมากกว่าชาวเขาเผ่าอื่น ๆ อาวุธประจำการที่นิยมใช้กันในปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้อาวุธปืน

นอกจากอาชีพหลักอื่นแล้ว อาชีพที่สำคัญที่เสริมรายได้แก่พวกมุเซอยังมี การผลิตงานฝีมือ ซึ่งมุเซอเป็นพวกที่มีความชำนาญเป็นพิเศษในงานฝีมือโดยใช้วัสดุท้องถิ่นที่มีอยู่แล้ว งานที่ทำได้แก่ งานจักสาน งานทอผ้า และเย็บปักถักร้อย การทำอาวุธ การตีเหล็ก อาชีพต่อมาได้แก่ การหาของป่า การตัดไม้ การให้บริการ ตลอดจนการนำเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น

ประเพณีที่สำคัญ

ประเพณีปีใหม่ พวกมุเซอมีพิธีฉลองปีใหม่หรือพิธีกินปีใหม่ " เขาอะจาเลอ" ในราวเดือนมกราคม - มีนาคม ของทุก ๆ ปี (มุเซอนับเดือนมกราคมเป็นเดือน 12) การกำหนดวันประกอบพิธีของแต่ละหมู่บ้านไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพิจารณาของผู้นำทางศาสนา โดยคำนึงถึงความพร้อมของสมาชิกในหมู่บ้านเป็นหลัก การประกอบพิธีเป็นการบวงสรวงเทพเจ้า "กือซา" ที่ชาวมุเซอให้ความเคารพนับถือ ในพิธีนี้ทุกคนจะร่วมกันนាំบุญ เดินรำ รื่นเริงกันอย่างสนุกสนาน พร้อมกับบรรดน้ำคำหว่าผู้เฒ่าผู้แก่ และอวยพรต่อกัน สิ่งสำคัญที่ใช้เพื่อการนี้ ได้แก่ ข้าวปุก "อ้อฟูแอะ" ซึ่งทำขึ้นเฉพาะในช่วงพิธีขึ้นปีใหม่ "ข้าวปุก" เป็นขนมที่ทำขึ้นจากข้าวเหนียวนึ่งร้อน ๆ ตำคลุกงาปั้นเป็นก้อนแบน ๆ พวกนี้เชื่อกันว่า "ข้าวปุก" เป็นขนมที่เทพเจ้า "กือซา" โปรดปรานมาก

มุเซอแบ่งช่วงเวลาประกอบพิธีกินปีใหม่ออกเป็นช่วงสงฆ์ห้าปีเก่า และขึ้นปีใหม่ วันเริ่มต้นสงฆ์ห้าปีเก่าจะต้องเป็นวันดีที่เป็นมงคล เช่นวัน ซือญี่ ถ่อญี่ ย่อญี่ หรือก๊ะญี่ การนับวันของมุเซอมี 12 วัน ดังนี้

1. พะญี่	วันกระรอก	2. ญูญี่	วันวัว
3. ล่าญี่	วันเสือ	4. ถ่อญี่	วันพันธุพีซ

5. ล้อญี่	วันเมล็ดพีซ	6. ซื่อญี่	วันตาย
7. อี้มญี่	วันม้า	8. ย่อญี่	วันแย้
9. เหมาะญี่	วันลิง	10. ก๊ะญี่	วันไก่
11. ฟือญี่	วันหมา	12. หวะญี่	วันหมู

ในช่วงเวลาเหล่านี้ พวกหมูเขาจะร่วมกันทำบุญ ไส้ผิ เลี้ยงผี และสิ่งที่ขาดไม่ได้เพื่อการนี้ ได้แก่ หมูและไก่ เพื่อนำมาเป็นเครื่องเซ่นบูชาและประกอบอาหารกินร่วมกัน

การประกอบพิธีกินปีใหม่ของหมูเขา มีกำหนดเวลา 14 วัน แบ่งออกเป็นพิธีปีใหม่หญิง 5 วัน และพิธีปีใหม่ชาย 9 วัน พิธีปีใหม่หญิงถือเป็นพิธีที่สำคัญและสนุกสนานมากที่สุด และเป็นพิธีที่เริ่มก่อน ซึ่งมีข้อยึดถือที่เคร่งครัดมาก อย่างไรก็ตามถ้าจะนับวันฉลองพิธีกินปีใหม่ของหมูเขาแล้วจะมีประมาณ 1 เดือน ที่เตรียมการเพื่อการนี้ ซึ่งนอกจากมีความสนุกสนานแล้วยังเป็นการเลือกคู่ครองของหนุ่มสาวการพบปะญาติมิตรที่อยู่ห่างไกล และดำรงไว้ซึ่งกฎธรรมเนียมประเพณีอีกด้วย

ประเพณีกินข้าวใหม่ "จำสือจาเลอ" เป็นพิธีบวงสรวงเทพเจ้า "กือซา" อีกพิธีหนึ่งที่มีความสำคัญเช่นเดียวกับพิธีกินปีใหม่ของหมูเขา พิธีนี้จะเริ่มเมื่อต้นข้าวเริ่มแตกรวง ประมาณเดือนสิงหาคม - กันยายน ของทุก ๆ ปี การประกอบพิธีกำหนดเวลา 4 วัน 2 วันแรกถือเป็นสำคัญ ในการดำเนินงาน 2 วัน หลังเป็นวันผักผ่อน มีข้อบัญญัติว่าประเพณีนี้จะต้องกระทำให้แล้วเสร็จก่อนวันแรม 1 ค่ำ คือต้องประกอบพิธีในระหว่างเวลาขึ้น 12 ค่ำ - 15 ค่ำ ซึ่งเชื่อกันว่าการถือกำหนดเอาคืนวันที่ดวงจันทร์ส่องสว่างเต็มดวงเป็นกรประกอบพิธีนั้น เป็นสัญลักษณ์แห่งความเจริญรุ่งเรือง จะทำให้ได้ข้าวพอกกินไปตลอดปี ประเพณีกินข้าวใหม่เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับ การนำผลผลิตข้าว รวมทั้งผลผลิตอื่น ๆ ในไร่ข้าวมาบริโภค พวกหมูเขาเชื่อกันว่าข้าวเป็นสิ่งที่เทพเจ้าประทานมาให้ ผลผลิตข้าวจะได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ การตลบันดาลของเทพเจ้า และถ้าไม่มีประเพณีนี้ ก็ไม่สามารถเกี่ยวข้าวมาบริโภคได้วัสดุต่าง ๆ ที่นำมาประกอบพิธีจึงได้แก่ ผลผลิตในไร่แทบทั้งสิ้น เช่น รวงข้าว ข้าวโพด พัก แดง อ้อย ใบยาสูบ รวมทั้งข้าวสาร ข้าวตอก ใบชา และเทียนขี้ผึ้งเป็นต้น พร้อมกับฆ่าหมูเป็นเครื่องบูชาเทพเจ้ากือซาอีกเช่นกัน และแน่นอนในระหว่างการประกอบพิธีจะมีการเดินรำฉลองประเพณีกันอย่างสนุกสนาน พร้อมกับรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่เป็นการแสดงการเคารพและอวยพรต่อกัน และยังเป็นโอกาสอันดีของคู่หนุ่มสาวที่ได้มาพบกัน

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

1. การเกิด ในหมู่บ้านเราด้วยกันเองให้ความเห็นต่าง ๆ กันไป ถึงกรณีเมื่อภรรยาคลอดลูกนั้น จะให้ผู้ใดเป็นผู้ทำคลอด เพราะสำหรับหมู่บ้านบางกลุ่มตัวสามีเองจะเป็นผู้ทำคลอดให้ภรรยา บางกลุ่มจะมีแม่เต่าทำหน้าที่เป็นหมอต้มยำประจำหมู่บ้านหรือไม่หญิงนั้นจะทำคลอดด้วยตัวเอง โดยมีเพื่อนบ้านเป็นผู้ช่วยเหลือและบางครั้งผู้เป็นพ่อจะเป็นผู้ทำคลอดให้บุตรสาวเอง ในกรณีที่ให้ผู้อื่นช่วยทำคลอดให้จะต้องมีค่าจ้างตอบแทน อาจจะเป็นผืน หรือเงิน หรือข้าวสารก็ได้ตามแต่จะตกลงกัน

เมื่อจะคลอดนั้น หญิงจะอยู่ในท่ามั่งยอง ๆ หรือคู้เข้าเหนี่ยวผ้าที่ผูกไว้กับซื่อบ้าน มีผู้คอยหนุนหลังหรือกดหลัง โดยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยคนทำคลอดมีผ้าผูกบังตาไว้ ผู้ทำคลอดต้องมีความชำนาญเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นตอนสำคัญ ๆ เกี่ยวกับความเป็นความตายของมารดา ต้องคอยนวดคลึงเอให้รกตามออกมาภายหลังเด็กคลอดหรือ "ตกฟาก" จากนั้นใช้ผ้าบังตานั้นหุ้มตัวมารดาพาเข้าไปในห้อง ทั้งภรรยาเกี่ยวกับเด็กให้เป็นหน้าที่ของสามีหรือผู้ช่วย ซึ่งจะใช้เชือกฝ้ายผูกสายสะดือเป็นสองเปราะ และตัดสายสะดือด้วยกรรไกร ใช้นิ้วมือควักเมือกออกจากปากเด็ก เพื่อให้เด็กหายใจสะดวก ส่งเด็กให้อีกผู้หนึ่งไปล้างตัวเด็กด้วยน้ำเย็น แล้วห่อหุ้มด้วยผ้า วางนอนไว้ในตะกร้าไปไว้ในห้องข้างเตาไฟ ลักษณะเด็กจะเขียวคล้ำไปทั้งตัว เนื่องจากถูกความเย็นกะทันหัน ผู้เป็นสามีจะใช้น้ำล้างรกและสายสะดือ "ย้อพื่อ" ให้สะอาด เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เด็กเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยหรือมีตุ่มขึ้นตามตัว นำ "ย้อพื่อ" ใส่ภาชนะไปขุดหลุมฝังไว้ใต้ถุนบ้าน ก่อนฝังหมอมือจะทำพิธีจุดเทียนขี้ผึ้งสวดคาถาใส่ไว้ในหลุมก่อน จึงฝังรกตามพร้อมกับกลบดินให้แน่นวางทับด้วยท่อนไม้เพื่อป้องกันสัตว์มาขุดคุ้ย มูเราเชื่อว่าที่ฝังรกนี้เป็นชีวิตของเด็กน้อย เมื่อเด็กเจ็บป่วยผู้เป็นพ่อจะนำน้ำร้อนไปรดยั้งที่ฝังรกเป็นการกระตุ้นเตือนให้ไปช่วยปกป้องรักษาเด็ก

วัสดุต่าง ๆ ที่ใช้ในการทำคลอด เช่น เชือกฝ้าย กรรไกร ฝารองรับ หรือแม้แต่ผ้าเย็น มิให้ผ่านการฆ่าเชื้อโรคมามาก่อนและไม่ค่อยสะอาดนัก จึงมีโอกาสทำให้เด็กและมารดามีโอกาสเสียชีวิตจากการแทรกซ้อนของโรคภัยไข้เจ็บได้ง่ายมาก ภายหลังคลอดผู้เป็นแม่จะอยู่ไฟประมาณ 12 วัน ในระหว่างนี้ กินได้แต่อาหารอ่อนและพริกไทยทรงกับน้ำร้อน การอยู่ไฟนั้นผู้เป็นแม่จะนอนอยู่ข้างเตาไฟสี่เหลี่ยมในบ้าน โดยสูมไฟให้ร้อนอยู่ตลอด พร้อมกับใช้ก้อนผ้าอ้อมไฟร้อน ๆ ไปนวดยังบริเวณหัวเหน่า การกระทำเช่นนี้เขาเชื่อว่าจะทำให้เลือดเสียในตัวแม่ไหลออกหมด มิเช่นนั้นจะทำให้เลือดเหล่านี้ย้อนกลับขึ้นไปด้านบน เป็นเหตุให้หายใจไม่ออกและอาจทำให้แม่เสียชีวิตได้

ในระหว่างการอยู่ไฟหมู่บ้านบางกลุ่มอาจนำไก่กระทงมาประกอบเป็นอาหารให้กับแม่เด็กกิน เป็นการบำรุงสุขภาพ ที่ขาดไม่ได้คือ ยาต้มจากสมุนไพรที่มีผู้ปรุงไว้ให้ดื่มกินพร้อมกับนำเฉลว

ผูกติดไว้บนปลายไม้ไปปักไว้ที่เชิงบันไดเป็นการป้องกันผีร้ายต่างๆ มิให้เข้ามาในบ้าน และเป็น การห้ามบุคคลภายนอกมิให้เข้าไปในระหว่างนี้ ด้วยเกรงว่ากลิ่นสนุ่จากกายผู้มาเยือนจะทำให้นม แม่แห้งลงได้ เด็กอ่อนจะกินน้ำนมแม่ไปตลอด และได้รับการเลี้ยงดูเป็นอย่างดีจากญาติพี่น้อง

พวกมุเซอตูเหมือนว่าชอบมีลูกผู้หญิงมากกว่าลูกผู้ชาย กล่าวกันว่า "ลูกผู้หญิงต้องเป็น ลูกของเรา ลูกผู้ชายเป็นลูกของเขา" เพราะถือว่าเมื่อโตขึ้นลูกสาวแต่งงานก็จะชักนำลูกเขยเข้ามา เป็นแรงงานอยู่กินในบ้าน เด็กหญิงจะถูกสอนให้ช่วยแม่ทำงานบ้าน ต้ข้าว เลี้ยงหมู และดูแลน้อง เด็กผู้ชายต้องฝึกล่าสัตว์ ทำไร่ เข้าป่าตัดฟัน

กล่าวได้ว่าพวกมุเซอตูเป็นพวกที่มีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเป็นอย่างดีพวกนี้มีความรู้ แดกฉานมากเกี่ยวกับธรรมชาติ และมีคำศัพท์ที่ใช้เรียกชื่อพันธุ์ไม้และพันธุ์สัตว์มากมาย จึงน่าจะ ถือได้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาที่เกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ

2. การแต่งงาน พวกมุเซอตูถือถือการแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียว มีความเคร่งครัดมาก โดยเฉพาะผู้นำทางศาสนา ซึ่งจะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกบ้าน แต่ถ้า ต้องการมีคู่ใหม่จะต้องหย่าขาดจากคู่เดิมเสียก่อน ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนก็ต้องถูกลงโทษตามกฎหมายประเพณี ของมุเซอตู โดยการปรับเป็นเงินหรืออาจถูกไล่ออกไปจากหมู่บ้านได้

การแต่งงานในระหว่างเครือญาติจะอนุญาตก็เฉพาะคู่ที่เกี่ยวข้องเป็นลูกพี่ลูกน้อง ที่เป็น ลูกของน้องสาวหรือพี่สาวของพ่อกับลูกน้องชายหรือพี่ชายของแม่แต่ก็แต่งได้เพียงคู่เดียวเท่านั้น พวกมุเซอตูไม่นิยมแต่งงานข้ามเผ่า แต่ก็มีบ้างบางคนที่แต่งงานกับชาวลิซอและชาวพื้นราบ มุเซอ ตูนิยมแต่งงานเมื่อมีอายุยังน้อย ประมาณว่าชายอายุ 15 ปี หญิงอายุ 14 ปี ก็แต่งงานกันได้แล้ว การมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงานไม่ถือว่าเป็นความเสื่อมเสียใด ๆ แต่ก็ควรให้รอดพ้นจาก สยดาของผู้ใหญ่โดยเฉพาะผู้นำทางศาสนา ซึ่งถ้าถูกจับได้อาจต้องถูกลงโทษ เพราะถือว่าทั้งคู่ กระทำความผิดตามกฎหมายประเพณี และถ้าหญิงสาวเกิดตั้งครรภ์ ทั้งคู่ต้องถูกปรับเป็นเงินและฆ่าหมู ประกอบพิธีเลี้ยงผีหมู่บ้าน เพราะการกระทำของทั้งสองอาจเป็นต้นเหตุทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บแก่ สมาชิกในหมู่บ้าน หรือทำให้การเพาะปลูกพืชไร่ต่าง ๆ ล้มเหลวก็เป็นได้

โอกาสที่ชายหนุ่มหญิงสาวในหมู่บ้านจะได้พบกันนั้นมักจะเป็นเวลาที่ทั้งคู่ไปทำไร่ด้วยกัน หรือเวลาหลบค้ำหลังอาหารเย็นแล้ว อาจพบกันเป็นกลุ่ม หรือแยกเป็นคู่ หรือแยกไปตามลำพังก็ได้ สถานที่นัดพบจะเป็นมุมหนึ่งมุมใดในหมู่บ้านบริเวณลานเดินรำ ยุ่งข้าว หรือสูมไฟคุยกัน การร้อง เพลงโต้ตอบกันมักจะเป็นสื่อที่ดี บางเวลายังนัดพบกันเป็นกรณีพิเศษ แล้วก็หายไปนมุมสงบตาม วิถีทางแห่งความรักของมุเซอตู โดยปราศจากการขัดขวางจากเพื่อนรุ่นเดียวกัน นอกจากเป็น ข้อตกลงของคู่หนุ่มสาวกันเองที่ห้ามไปยุ่งเกี่ยวกับผู้อื่นซึ่งแสดงว่าทั้งคู่อยู่ในระหว่างดูใจซึ่งกันและกันแล้ว

ส่วนในงานพิธีกินปีใหม่ หรือพิธีกินข้าวใหม่ จะเป็นโอกาสให้ชายหนุ่มหญิงสาวต่างหมู่บ้านได้มาพบกัน และถือโอกาสเลือกคู่ครองของตน ในโอกาสนี้ชายหนุ่มหญิงสาวมักจะแต่งกายอย่างสวยงาม ประดับประดาด้วยเครื่องแต่งกายมากมาย เมื่อตกลงใจจะแต่งงานกัน ผู้ช่วยจะส่งพ่อบุญไปสูขอผู้หญิง ซึ่งถ้าไม่มีปัญหาหรือผิดกฎใดๆ แล้ว มักจะไม่ได้รับการปฏิเสธ แล้วทั้งคู่จะไปทำพิธีต่อหน้าผู้นำทางศาสนา เพื่อให้ประสาทพรโดยมีพ่อบุญเป็นพยานสำคัญในพิธี สำหรับค่าใช้จ่ายในการแต่งงานนั้น ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่าฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายรับผิดชอบ บางครั้งญาติ ๆ ของทั้งสองฝ่ายก็เข้ามาช่วยจัดการให้ ส่วนครอบครัวเจ้าบ่าวมักจะต้องออกหมุ และครอบครัวเจ้าสาวจะออกข้าว เพื่อให้ผู้นำทางศาสนาประกอบพิธีแต่งงานให้ จากนั้นจะเชื้อเชิญเพื่อนบ้านมาร่วมรับประทานอาหารฉลองการแต่งงาน

มีรายงานว่าพิธีแต่งงานของมุเซอณี มีบางอย่างที่แตกต่างไป นั่นคือฝ่ายหญิงจะไปบอกกับพ่อแม่ของตนว่า ได้ตัดสินใจเลือกชายผู้ใดเป็นสามีแล้วต่อมาจึงนำชานี้ไปบอกหัวหน้าหมู่บ้าน โดยไม่มีพิธีรับรองใด ๆ เพียงแต่ฝ่ายชายจะนำไก่ไปมอบให้ครอบครัวฝ่ายหญิงและเลี้ยงฉลองเป็นการภายใน หลังจากนั้นหนุ่มสาวจะต้องไปแสดงคารวะต่อผู้เฒ่าของหมู่บ้าน ซึ่งจะรับหน้าที่แจ้งข่าวการแต่งงานครั้งนี้ให้เพื่อนบ้านทราบ

ภาวะที่ตามมาหลังการแต่งงาน ดูจะมีความหมายมากกว่าพิธีรับรองในตอนต้น โดยธรรมเนียมแล้วฝ่ายชายจะต้องไปอยู่กินกับฝ่ายสาวประมาณ 3 ปี ก่อนที่จะแยกครัวเรือนไปอยู่อิสระได้ สำหรับมุเซอณีแดนนั้นยิ่งซับซ้อนกว่า คือคู่บ่าวสาวจะต้องไปอยู่กินกับฝ่ายหญิง 2 ปี แล้วไปอยู่บ้านฝ่ายชายอีก 1 ปี และต้องทำซ้ำ ๆ เช่นนี้ถึง 3 ครั้ง รวมเวลา 9 ปี ก่อนที่จะมีสิทธิออกเรือนได้ ผู้ชายมุเซอณีแลกล่าว่ากันว่า การเป็นลูกเขยมีความยากลำบากมาก ต้องไปอยู่บ้านเขา ทำงานให้กับเขา โดยตลอด ไม่มีอิสระเป็นของตนเอง จนกว่าน้องสาวของภรรยาจะแต่งงาน ตนจึงมีสิทธิออกไปตั้งบ้านเรือนใหม่ได้ หรือไม่ก็อาจจะอยู่กินบนบ้านพ่อตา - แม่ยายตลอดไปก็ได้

3. การตาย มุเซอณีเชื่อกันว่าเมื่อคนตาย วิญญาณจะออกจากร่าง และไม่หวนกลับมาอีก คนที่ตายจึงไม่ใช่คนอีกต่อไป การประกอบพิธีเกี่ยวกับการตายของมุเซอณีแบ่งได้เป็น 2 กรณีดังนี้ ถ้าผู้ตายเป็นเด็กอ่อนที่ยังไม่ตั้งชื่อให้นำไปฝังได้เลย โดยไม่จำเป็นต้องประกอบพิธีใด ๆ มุเซอณีเชื่อกันว่าเด็กอ่อนที่ยังไม่ตั้งชื่อนั้นยังไม่มีสถานะภาพเป็นคน เมื่อเด็กตาย ไม่จำเป็นต้องประกอบพิธีเหมือนแบบอย่างเดียวกับคนอื่น ๆ โดยปกติแล้วเด็กที่คลอดใหม่เขาจะตั้งชื่อให้ทันที ถ้าเห็นว่าเด็กมีสุขภาพแข็งแรง แต่ถ้าเด็กคลอดก่อนกำหนดหรือคลอดแล้วเห็นว่าเด็กมีสุขภาพไม่แข็งแรง จะยังไม่ตั้งชื่อ จำเป็นต้องรอไปสักระยะเวลาหนึ่งซึ่งไม่เกิน 10 วัน เพื่อรอให้เด็กแข็งแรง หรือคิดว่าเด็กจะมีชีวิตรอดปลอดภัยต่อไปจึงจะตั้งชื่อให้ ทั้งนี้ถ้าตั้งชื่อให้เด็กแล้ว ถือได้ว่า เด็กนั้นมีสถานะภาพ

แบบอย่างคนทั่วไป และเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน ซึ่งถ้าเด็กตายก็จำเป็นต้องประกอบพิธีศพ เช่นเดียวกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน คือนำไปเผา

การฝังศพเด็กอ่อนนั้น เมื่อเด็กตายผู้เป็นพ่อหรือญาติพี่น้องจะนำผ้าห่มเด็กใส่ไว้ในตะกร้าเก่า ๆ แยกไปยังป่าช้า “ซอซิแค” พร้อมด้วยจอบและมีด ป่าช้ามุเซอจะตั้งอยู่บนดอยอีกลูกหนึ่ง ห่างจากหมู่บ้านออกไป ซึ่งเป็นเขตต้องห้ามและปล่อยไว้ให้มีสภาพเป็นป่า มุเซอบางกลุ่มไม่มีป่าช้าที่แน่นอน และใช้พิธีเสียงทายค้นหาสถานที่ฝังศพ เมื่อไปถึงจะค้นหาบริเวณที่เหมาะสมเพื่อขุดหลุมฝังศพซึ่งอยู่ห่างจากยอดดอยลงมาและจะไม่อยู่ร่วมกับบริเวณเผาศพอื่น ๆ การขุดหลุมฝังศพจะขุดลึกประมาณ 1 เมตร กว้างยาวพอประมาณแล้วฝังเด็กลงในหลุม มีผ้ารองรับอยู่ก้นหลุม ใส่ดินกลบให้แน่นและใช้ท่อนไม้วางทับไว้บนปากหลุมเป็นอันเสร็จพิธี ที่บ้านผู้ตายอาจจะฆ่าหมูหรือไก่เพื่อเรียกขวัญสมาชิกในบ้านก็ได้ หรือทำบุญเลี้ยงผีบ้านก็ได้ตามความต้องการ

ในกรณีที่มีชื่อเป็นของตนเองแล้วตาย สิ่งแรกที่ทำคือยิงปืนบอกกล่าวให้รู้ทั่วกัน พิธีขั้นต้นที่ต้องทำคืออาบน้ำศพชำระศพให้สะอาด ใส่เสื้อผ้าชุดใหม่เต็มชุดและห่มศพด้วยผ้าขาวบาง เอาเงินใส่ลงในปากศพเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในระหว่างเดินทางไปยังโลกผี ให้ศพถือเทียนขี้ผึ้งและฝายไว้ที่หน้าอก เพื่อเตรียมไว้ไปไหว้เทพเจ้า และใช้เชือกฝายมัดศพทางหัว ท้าย และกลางลำตัวให้แน่น เป็นการตราสังและใช้ผ้าห่ม (เข้าใจว่าแต่เดิมจะใช้ผ้าพื้นสีดำ) มัดตัวศพอีกชั้นหนึ่ง จึงวางศพให้ศีรษะหันไปทางห้องผีหรือทางทิศตะวันตก พร้อมกับจัดวางถาดขี้ผึ้งไว้กลางลำตัว ซึ่งทำจากเทียนขี้ผึ้งนำมาปั้นเป็นเส้นยาว ขดให้เป็นวงกว้างพอประมาณ จุดไฟวางไว้เป็นการส่องทาง ทำแชนไม้เล็ก ๆ 3 อัน ที่ทำจากหญ้าคาหรือใบก้อที่ใช้มุงหลังคาวางไว้ที่หัวท้ายและลำตัวศพเพื่อเตรียมไว้ให้ญาติพี่น้องมาทำความสะอาดถ้าเป็นศพผู้ชายต้องทำหน้าที่ไม่ให้กับผู้ตาย ถ้าเป็นศพผู้หญิงต้องทำกระบอกน้ำและขลุ่ยวางไว้ใกล้ ๆ พวกมุเซอจะไม่เก็บศพไว้รอนานอาจไปเผาในวันนั้นหรือเก็บไว้ 1 คืน เพื่อรอญาติพี่น้อง เข้าวันรุ่งขึ้นจะยิงปืนอีกครั้งหนึ่งก่อนนำศพไปเผา ทรัพย์สินสมบัติของผู้ตายจะเก็บรวบรวมเผารวมไปกับศพ ศพจะผูกติดกับลำไม้ไผ่ 2 ลำ ช่วยกันแบกหามไปยังป่าช้าเผาศพ พร้อมกับฆ่าหมูและไก่อย่างละ 1 ตัว ผูกติดกับลำไม้ไผ่ร่วมขบวนไปด้วยกัน เพื่อให้ผู้ตายนำไปเลี้ยงยังอีกโลกหนึ่ง โดยที่ตัดแบ่งเฉพาะปากหมู หูหมู ขา และงูบีสสาวะเฉพาะข้างซ้าย รวมทั้งปีกไก่ข้างไก่ข้างซ้ายเช่นกัน ผูกติดไปกับศพเพื่อเผาร่วมกัน ส่วนที่เหลือทิ้งไว้เชิงเขาไม่เผาร่วมกัน มุเซอเชื่อกันว่าอวัยวะข้างซ้ายเป็นของคนตาย ส่วนข้างขวาเป็นของคนเป็นต่าง ๆ เหล่านี้เตรียมไว้ให้ผู้ตายนำไปใช้ในระหว่างเดินทางไปยังโลกผี จากนั้นนำไฟส่องทางจากบ้านศพออกเดินทางไปยังป่าช้าและจัดทำที่เผาศพโดยใช้ท่อนไม้ซ้อนกันเป็นคอกสี่เหลี่ยม โดยที่ถ้าเป็นศพผู้ชาย คอกนี้จะสูง 9 ชั้น น้อยกว่าผู้หญิง 1 ชั้น เนื่องจากผู้ชายเป็นคน

ตัดไม้ตัดฟันจึงให้น้อยกว่า แล้วใส่หินให้เต็มจุดไฟเผาพร้อมไปกับศพและทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ของผู้ตาย แล้วร่วมชบวนกันเดินทางกลับไปยังบ้านศพอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้หมอมีสวดคาถาพรมน้ำมนต์ไล่ผีมิให้ตามมา จากนั้นทุกคนต้องรีบไปอาบน้ำชำระกายให้สะอาด ชักเสื้อผ้าที่สวมใส่แล้วจึงเข้าบ้านได้

ข้อห้ามทั่วไปที่พึงรู้เกี่ยวกับชาวเขาเผ่ามูเซอ

ในการทำงานกับชาวเขาเผ่ามูเซอ สิ่งหนึ่งที่ไม่ควรมองผ่านคือ การเรียนรู้หรือมีความเข้าใจถึงข้อที่พึงปฏิบัติต่อกันในชีวิตประจำวันของชาวเขาเผ่านี้ ก็จะเป็นแนวทางสำคัญอย่างหนึ่งที่จะเสริมสร้างความสัมพันธ์ต่อกันได้เป็นอย่างดี และอาจจะนำไปสู่ความร่วมมือที่ดีต่อไปอีกด้วย ในที่นี้จะขอกล่าวถึงข้อห้ามบางประการดังนี้คือ

1. เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

- ก่อนเข้าหมู่บ้านมูเซออาจจะพบท่อนไม้หรือเสาไม้ที่มีเชือกผูกโยงไว้อยู่ริมทางเดิน มีลักษณะที่ผ่านการประกอบพิธีไปแล้ว ก็ไม่ควรเหยียบย่ำทำลายเนื่องจากเป็นพิธีกรรมทำบุญเรียกขวัญอย่างหนึ่งของมูเซอ
- หมู่บ้านมูเซออาจจะมีเชือกผูกโยงไว้รอบหมู่บ้านหลงเหลือไว้ให้เห็นอยู่ก็ไม่ควรไปยุ่งเกี่ยว เนื่องจากผูกไว้เพื่อป้องกันภูมิตมิปีศาจมิให้เข้ามาในหมู่บ้านในพิธีกรรมสำคัญที่ผ่านมา
- ไม่ควรบุกรุกเข้าไปในวัดมูเซอ หรือ “หอแห่” ตามลำพังหรือแม้ว่าถ้ามีโอกาสได้เข้าไปก็ไม่ควรจับต้องสิ่งของต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องเซ่นบูชาเทพเจ้าที่พวกเขาให้ความเคารพนับถือ
- ไม่ควรแตะต้องหรือบุกรุกเข้าไปในศาลผีประจำหมู่บ้าน “แซมมือ” เนื่องจากเป็นบริเวณที่หวงห้ามไว้เฉพาะ
- ไม่ควรเข้าไปเดินรำเล่นตามลำพังหรือเหยียบย่ำแท่นวางเครื่องบูชา “แพปู” ในบริเวณลานเต้นรำ “จะคีก็้อ” มีลักษณะเป็นลายดินอยู่กลางหมู่บ้านเนื่องจากเป็นที่สงวนไว้เพื่อการประกอบพิธีกรรม
- เหนือที่ตั้ง “หอแห่” และบริเวณรอบ “แซมมือ” ห้ามผู้ใดเข้าไปตัดตาดต้นไม้ตลอดจนไม้ต่าง ๆ ที่ล้อมรอบลานเต้นรำก็ไม่ควรทำลายเนื่องจากเหล่านี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มูเซอให้ความเคารพนับถือ
- ห้ามยิงปืนในหมู่บ้าน เพราะเป็นการนำความตายมาสู่ชุมชน
- บ้านมูเซอ ถ้ามีสมาชิกในบ้านเจ็บป่วยบ่อย ๆ หรือมีการตายมากรายก็จะย้ายบ้านไปปลูกสร้างยังที่แห่งอื่น

- การปลูกสร้างบ้านมุขอนิยมปลูกในวันที่ตรงกับวันไถ่ "กัะญี่" วันวัว "นุญี่" และวันหมา "ทื่อญี่" ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้สมาชิกมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย และจะหลีกเลี่ยงไม่ปลูกสร้างในวันที่ตรงกับวันหมู "หวะญี่" วันเสือ "ล่าญี่" และวันตาย "ซื่อญี่"
- การปลูกสร้างบ้านมุขจะไม่ให้จ้วหลังคาบ้าน "เซาะปุ้เจาะ" ตรงกันอันจะเป็นสาเหตุให้สมาชิกในบ้านเกิดการเจ็บป่วยได้
- ซวยระวังป้องกันมิให้วัวหรือม้าขึ้นบ้านมุข หรือไถ่ขึ้นไปไต่บนหลังคาบ้าน หรือมิให้สัตว์ป่าหรืองูเข้าไปในบ้าน เพราะสิ่งเหล่านี้จะเป็นสาเหตุที่ทำให้มุขต้องสร้างบ้านใหม่โดยไม่จำเป็น
- ไม่ควรบุกรุกเข้าไปในบ้านตามลำพัง และไม่ควรรีบจับต้องหิ้งผีหรือห้องผี ซึ่งเป็นสิ่งที่เขาสักการะบูชา
- ไม่จับต้องแคน "หน่อกูมา" ที่วางไว้หน้าห้องผี ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีสำคัญที่ใช้เพื่อการประกอบพิธีกรรม มุขเชื่อว่าเสียงที่เป่าจาก "หน่อกูมา" จะสามารถติดต่อกับเทพเจ้ากือซาได้
- การขึ้นบ้านมุขควรนั่งในบริเวณที่เขาจัดให้ และไม่ควรเข้าไปนั่งในบริเวณที่เขาสงวนไว้โดยเฉพาะ
- ห้ามเหยียบย่ำทำลายเตาไฟหรือเตาเหนื่อเตาไฟซึ่งมีความผูกพันกับทุกชีวิตในบ้าน
- ห้ามคู่หนุ่มสาวขึ้นไปนอนเล่นตามลำพังบ้านมุข ห้ามทะเลาะเบาะแว้งกันบนบ้านผู้อื่น และห้ามเดินรำบนบ้านผู้อื่น ซึ่งนอกจากเป็นการลบหลู่ผีบ้านผีเรือนแล้ว ยังเป็นการนำความตายไปสู่สมาชิกในบ้านอื่นด้วย
- อย่าแตะต้องเครื่องป้องกันผีที่ติดไว้หน้าประตู และถ้ามีเฉลวติดไว้ที่เชิงบันไดขึ้นบ้านก็ไม่ควรบุกรุกเข้าไปในบ้าน

2. เกี่ยวกับสภาพทางสังคม

- การพบปะกันหรือการขึ้นบ้านมุขควรกล่าวคำทักทายต่อกันว่า "ตะเวโย" หรือ "อ่อบูอือย่า" หรือ "สวัสตีศรีบ"
- ไม่ควรแสดงความรังเกียจหรือปฏิเสธเมื่อมีโอกาสได้รับเชิญให้เข้าร่วมพิธีกรรมในบ้านหรือพิธีผูกข้อมือ หรือเข้าร่วมรับประทานอาหาร ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของมุข
- การแนะนำตัวควรจะทำเมื่อได้มีโอกาสขึ้นบ้าน การถามชื่อมุขควรให้มีความคุ้นเคยต่อกันก่อน ชื่อมุขเขาเป็นชายมักจะมีคำว่า "จะ" นำหน้าเช่น จะอือ จะนะ เป็นต้น ชื่อผู้หญิงมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า "นะ" เช่น นะนู นะอือ เป็นต้น กรณีที่ยังไม่รู้จักกัน อาจจะแทนตัวด้วยคำว่า "สุ" หรือ "ตัว" ก็ย่อมได้ เช่น "ตัวชื่ออะหยัง" หรือ "สุชื่ออะหยัง" เป็นต้น

- ควรมีอาหารขบเคี้ยวที่เป็นที่นิยมของมุเซอิติตไม่ติดมือไปด้วย เช่น หมากพลู ยาเส้น และใบชา เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน
- ภาชนะต่าง ๆ ที่มุเซอนำมาต้อนรับแขกบางครั้งอาจจะไม่สะอาดนักและมีคราบติดอยู่ทั่วไป ก็ไม่ควรแสดงอาการรังเกียจ เพราะเขาให้อยู่ทุกวันและพยายามทำความสะอาดอย่างดีแล้ว เราอาจทำความสะอาดอีกครั้งหนึ่งก็ย่อมได้
- อาหารแปลก ๆ หรืออาหารบางอย่างเป็นสิ่งต้องห้ามของมุเซอ จึงควรสอบถามความเห็นก่อนที่จะนำออกมา
- เมื่อคุ้นเคยต่อกันดีแล้ว มุเซออาจจัดที่นอนให้ก็ควรสอบถามให้แน่ใจก่อนว่า "นอนที่นี่ด้วยคนได้ไหม" หรือถ้าจะลากจากก็ควรกล่าวคำอำลาต่อกัน "เฮาไปก่อนเนื้อ" หรือ "ผมไปก่อนนะครับ" และที่มุเซอนิยมกล่าวกันคือ "อยู่ดีกินดีเนื้อ" "ค่อยๆไป" และ "วันหน้ามาใหม่เนื้อ"

3. เกี่ยวกับการเลือกคู่ครอง

- ชายหญิงมุเซอจะมีอิสระในการเกี่ยวพาราฮีและเลือกคู่ครอง แต่ก็จะมีกระทำอยู่ในกลุ่มห้ามบุคคลภายนอกเข้าไปยุ่งเกี่ยวแม้จะมีความคุ้นเคยเป็นอย่างดี การกระทำความผิดเป็นเรื่องราวแต่ไม่ควรคิดเป็นอื่นเป็นอันขาด เว้นเสียแต่จะตกลงใจต่อกัน ก็พออนุโลมได้
- ในเรื่องเกี่ยวพาราฮีนั้น จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับหญิงที่มีสามี หรือญาติใกล้ชิด เว้นเสียแต่เป็นหญิงหม้ายหรือหย่าร้างแล้ว เพราะเป็นการผิดจารีต อาจจะทำให้ญาติมาสู่หม้อบ้านได้ ซึ่งเราก็ไม่ควรอยู่ตามลำพังกับหญิงมีสามี ถ้าจำเป็นควรมีบุคคลที่สามอยู่ด้วย
- ชายหนุ่ม หญิงสาวมุเซอจะไม่เกี่ยวพาราฮีกับบนย่านหญิงสาว อาจจะรอจังหวะที่หญิงสาวออกมาทำธุระนอกบ้านยามค่ำคืน อาจจะพูดคุยกันที่ระเบียงหน้าบ้านหรือแอบไปยังสถานที่สงบแห่งอื่น แต่จะไม่พากันไปค้างคืนนอกหมู่บ้านต้องรีบกลับเข้ามาในหมู่บ้านก่อนรุ่งเช้าอีกวันหนึ่ง เพราะเป็นการลบหลู่ผีบ้าน ผีเรือน อาจจะเป็นต้นเหตุของความหายนะมาสู่ชุมชนได้

4. เกี่ยวกับการเกิด

- ก่อนการทำคลอด วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่นำมาใช้ไม่ค่อยสะอาดนักและมีได้ผ่านการฆ่าเชื้อโรคมามาก่อนอาจเป็นเหตุทำให้เกิดโรคแทรกซ้อนและเป็นอันตรายกับเด็กและแม่ภายหลังคลอดได้ง่ายๆ เหล่านี้จึงควรศึกษาไว้และให้การแนะนำเมื่อมีโอกาส
- เมื่อเด็กเกิด จะปักเจลวดติดไว้ที่เชิงบันไดขึ้นบ้านเป็นการป้องกันภูมิจีปีศาจมิให้เข้าไปในบ้าน ก็ควรระมัดระวังและสอบถามก่อนที่จะเข้าไป เพราะเขาเชื่อว่ากลิ่นสบู่จากกายตัวจะทำให้หน้าแม่แข็งตัวได้

- พริกไทยขงกับน้ำร้อน เป็นสิ่งเดียวที่มุเซอติ่มกินเป็นยาบำรุงร่างกายภายหลังคลอด อาจจะไม่ติดมือไปบ้างก็จะดี

- ในระหว่างการอยู่ไฟ ไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว จะทำให้เกะกะผู้อื่นไปเปล่า ๆ เว้นแต่จะได้รับเชิญหรือก่อนที่จะคลอด ควรเยี่ยมเยียนอยู่เสมอ และให้คำแนะนำที่ถูกต้องในระหว่างนั้น

5. เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู

- เด็กมุเซอติ่มจะได้รับการเลี้ยงดูเป็นอย่างดี และกินนมแม่ไปจนกว่าจะมีน้ำองหรือจนกว่าจะกินข้าวได้ตามลำพัง

- กรณีที่แม่ไม่มีน้ำนม หรือแม่เสียชีวิตภายหลังคลอด เขาจะซื้อนมชั้นกระป๋องราคาถูกมาใช้เลี้ยงทารก ขวดนมจะใช้เพียงขวดเดียวตลอดวันและวางทิ้งไว้เช่นนั้น เด็กทารกจึงไม่โตเท่าที่ควร และมักจะเป็นโรคขาดอาหารไม่ค้อยแข็งแรงโรคที่พบบ่อย ๆ ได้แก่ หงุดหงิด อาเจียน และร้องไห้แงอยู่บ่อย ๆ บางคนที่มีฐานะจะซื้อนมผงมาใช้เลี้ยงทารกเหมือนกัน แต่ยังไม่คุ้นเคยกับการเลี้ยงทารกด้วยวิธีที่สำคัญคือขาดการรักษาความสะอาด อุปกรณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ถ้าเป็นไปได้ก็ควรให้คำแนะนำที่ถูกต้อง หรืออาจจัดทำโครงการเพื่อพัฒนาเด็กเล็กเป็นการแบ่งเบาภาระผู้เป็นแม่ก็ย่อมได้

- เมื่อโตขึ้นเด็กจะถูกปล่อยให้เล่นตามลำพัง โดยใช้ของเล่นใกล้ตัว เช่น ดิน หิน มีด หรือไม้ เด็กจึงมีสภาพมอมแมมอยู่ตลอด และได้รับบาดเจ็บอยู่เป็นประจำ บางครั้งพ่อจะประติษฐ์ของเล่นให้กับเด็กโดยใช้อุปกรณ์ในท้องถิ่นจำลองรูปแบบการทำงานมาให้เด็กเล่น เช่น ครอบกระต่ายดำข้าว ครอบบ่อใส่น้ำ รถเข็นตักน้ำ หรือล้อเลื่อนอันเล็ก ๆ ซึ่งก็นับว่าเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเองมากยิ่งขึ้นในภายหลัง

- เมื่อโตขึ้นเด็กจะเล่นหนังสะตึก เป่าขลุ่ย ร้องเพลงและเต้นรำ พร้อมกับฝึกการทำงานไปในตัว เช่น เย็บปักถักร้อย ทำอาหาร เลี้ยงสัตว์ ล่าสัตว์ และเพาะปลูก ผู้ปกครองมักจะอบรมสั่งสอนบุตรหลานโดยวิธีให้ฝึกการทำงานไปในตัวพร้อมกับจะยกคำพังเพยมากล่าวอ้างใช้สอนเด็ก เช่น "อย่าไปดูที่เขากิน ให้ดูที่เขาทำ" เป็นต้น

6. เกี่ยวกับการทำมาหากิน

- เมื่อใกล้วันเพาะปลูก มุเซอติ่มจะประกอบพิธี "ซาบิซื่อเว" หรือพิธีการตั้งศาลผีเพื่อบวงสรวงเทพยดาฟ้าดินที่คุ้มครองพื้นที่ทำมาหากิน ในพิธีนี้จะอ้อนวอนขอให้ตนได้รับในสิ่งที่ปรารถนา ให้ปลูกข้าวได้ผลผลิตมาก ๆ ให้มีทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ซึ่งก็ควรหาโอกาสเข้าร่วมพิธีและปฏิบัติตนเช่นเดียวกับชาวมุเซอติ่มและไม่ควรไปจับต้องดูถูกดูแคลนสิ่งเหล่านี้

- และเมื่อถึงวันเพาะปลูก เจ้าของท้องที่แต่ละที่จะทำพิธีขออนุญาตภูมิผีที่ดูแลพื้นที่เพาะปลูกเหล่านี้เพื่อลงมือเพาะปลูก โดยจัดทำกระทงเล็ก ๆ เสี่ยงไว้บนปลายไม้ปักไว้บน

พื้นที่นั้น เรียกว่า "แปhoot" เป็นเครื่องบูชา ซึ่งเมื่อมีโอกาสเดินทางไปไร่หรือเมื่อพบเห็นสิ่งเหล่านี้ก็ไม่ควรไปรื้อถอนทำลาย

- มูเซอมีความเชื่อในภูมิจีปีศาจอยู่มาก สิ่งใดที่เกิดขึ้นในไร่ที่ผิดปกติไปกว่าในชีวิตประจำวัน แม้ว่าจะเป็นเรื่องของธรรมชาติ แต่พวกนี้ก็มีความเชื่อว่าเป็นการกระทำอันเนื่องมาจากภูมิจีปีศาจ จึงต้องประกอบพิธีทำบุญ เลี้ยงผี ไส้ผี อยู่เป็นประจำ สิ่งเหล่านี้ไม่ควรไปขัดขวางหรืออาจจะมีวิธีแนะนำที่ดี แต่ก็ควรให้สอดคล้องกับความเชื่อของเขา

7. เกี่ยวกับความเชื่อ - โชคกลาง

มูเซอนิยมทำบุญประกอบพิธีผูกข้อมือ และยังมีมีความเชื่อในเรื่องของความฝัน หรือ โชคกลาง มาเป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวันด้วยเหมือนกัน ดังเช่น

- ความฝัน
- ถ้าฝันเห็นปลาจะทำให้ได้เงินได้ทอง
 - ถ้าฝันเห็นดินจะทำให้เพาะปลูกพืชสวนต่าง ๆ ได้ดี
 - ถ้าฝันเห็นทรายจะทำให้ได้ข้าวดี
 - ถ้าฝันเห็นวัวถือว่าฝันร้ายเพราะวัวเป็นเจ้าของป่าดอย
 - ถ้าฝันเห็นหมาหรือหมีจะได้สร้างบ้าน
 - ถ้าฝันเห็นควายจะปลูกข้าวได้มาก
 - ถ้าฝันเห็นน้ำท่วมจะทำอะไรก็ได้กิน
 - ถ้าฝันเห็นจุกจากรจะจะได้ฝันงาม
 - ถ้าฝันเห็นเงินทองจะทำให้ทะเลาะกัน
 - ถ้าฝันเห็นคนตายจะล่าสัตว์ใหญ่ได้
 - ถ้าฝันว่าได้ทอดสาวจะได้ยิงสัตว์

ส่วนสิ่งที่เชื่อว่าเป็นมงคลที่ยังคงยึดถืออยู่นั้น มีดังนี้

- ถ้าหมูมาคลอเคล็ดในหมู่บ้านจะต้องฆ่าตายให้หมด แล้วประกอบพิธีเลี้ยงผีบ้านอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งโดยปกติแล้วหมูจะคลอเคล็ดอยู่ในป่า แต่ถ้ามาคลอเคล็ดในหมู่บ้านถือว่าเป็นการลบหลู่ผีบ้านผีเรือน และจะนำความหายนะมาสู่ผู้เป็นเจ้าของได้

- ถ้าหมูคลอเคล็ดเพียง 2 ตัว ก็ต้องฆ่าให้ตายหมดเช่นกัน พร้อมกับเลี้ยงผีบ้านเป็นกรณีเช่นเดียวกับกรณีแรก

- สัตว์ต่างชนิดกันถ้าช้ำกันก็ต้องถูกฆ่าตายหมด เพราะถือว่าเป็นเรื่องไม่เป็นมงคลและอาจนำความหายนะมาสู่ผู้เลี้ยงได้

เผ่าเย้า

การแต่งกาย

เครื่องแต่งกายของสตรี ประจำเผ่าประกอบด้วย กางเกงขาก๊วย ซึ่งเป็นผ้าสีดำและปัก ลวดลายด้านหน้า ผ้าคาดเอว ผ้าโพกศีรษะ จะตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายพื้นสีดำหรือน้ำเงิน ทั้งผ้าคาด เอวและผ้าโพกศีรษะจะมีลายปักยาวประมาณ 20 เซนติเมตร ที่ชายแต่ละข้าง

ผ้าโพกศีรษะจะมีวิธีการพันที่แตกต่างกัน มีวิธีพัน 2 วิธี วิธีพันแบบไขว้จะทำให้ผู้โพกศีรษะ สันกว่าจะเอาผ้ามาพันรอบศีรษะมาไขว้ที่หน้าผากและท้ายทอยให้ลายปักไขว้ตรงริมหรือพาด กลางศีรษะส่วนอีกแบบหนึ่งจะคลุมศีรษะด้วยผ้าแดงก่อนแล้วจึงใช้ผ้าโพกพันรอบศีรษะหลาย ตลบ แล้วจัดปลายผ้าที่มีลายปักให้สูงขึ้นเหนือม้วนผ้าข้างซ้าย ขวาทั้งสองข้าง โดยจะพยายามเก็บ ผมเข้าใต้ผ้าให้หมดเพราะถือว่าไม่เรียบร้อยหากมีเส้นผมรูด้วยออกมาออกผ้า

เสื้อจะเป็นเสื้อคลุมยาว ด้านหลังเป็นผ้าตรงขึ้นเดียว ด้านหน้าเป็นผ้าสองชั้น แขนยาว ผ้าหน้าตลอด และผ้าข้างตั้งแต่ชายเสื้อจนถึงเอว สาบเสื้อด้านในรอบคอกลงมาถึงเอวจะติดไหม พรหมสีแดง เวลาสวมจะรวบชายเสื้อจากเอวลงไปเข้าไปด้วยกันแล้วถลกเหน็บกางเกงไว้ เสื้อคลุม ชั้นดีจะมีหูไหมและลูกปักห้อยประดับเหนือรอยผ่าข้าง และมีกระดุมเงินสีเหลี่ยมสลักลายติดเป็น แถวที่สาบน้าลงมาถึงเอวปลายแขนและริมผ้าทั้งตัวติดเปียไหมสีแดง

เครื่องแต่งกายชาย จะประกอบด้วยเสื้อตัวสั้นหลวมคอกกลม ขึ้นหน้าห่ออกอ้อมไปติด กระดุมลูกตุ้มเงินแปดถึงสิบเม็ดเป็นแถวทางด้านขวา กางเกงจะเป็นกางเกงขาก๊วย ทั้งเสื้อและ กางจะตัดเย็บด้วยผ้าทอมือย้อมครามสีน้ำเงินหรือสีดำ จะมีลายปัก และกระเป๋าดัดอยู่ด้านหน้า

หมวกเด็กหญิงจะทำด้วยผ้าดำหรือน้ำเงินเข้มปักลวดลายประดับไหมพรหมสีแดงสบบน กลางกระหม่อมและข้างหู

หมวกเด็กชายจะเย็บด้วยผ้าดำสลับผ้าแดงเป็นแถบประดับด้วยผ้าตัดเป็นลวดลายริมด้วย แถบไหมขาวติดปุ้ยไหมพรหมแดงบนกลางหัว

การใช้ภาษาและตัวอักษร.

“เย้า” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้คำจำกัดความว่า “เป็นชนชาวเขา เผ่าหนึ่ง อยู่ในประเทศไทยตอนเหนือ” คำว่า “เย้า” ไม่มีในภาษาของเผ่าเมี่ยน เนื่องจากเป็นคำ เรียกที่กำหนดโดยทางราชการ ซึ่งไม่เคยมีใครทราบที่มาอย่างแน่ชัดและนี่ไม่ทราบว่ามีความหมาย ว่าอย่างไร โดยทั่วไปเผ่าเย้าจะไม่เรียกตัวเองว่า “เย้า” เพราะในภาษาของเย้าเองจะไม่มีคำนี้ แต่จะเรียกตัวเองหรือเผ่าตัวเองว่า “เมี่ยน” หรือ “อ้วเมี่ยน” ซึ่งแปลว่า “คน” หรือ “มนุษย์”

ภาษาของเย้าจัดอยู่ใน ตระกูลจีน-ทิเบต สาขาแม่ัว - เย้า ภาษาพูดของเย้า พัฒนามา จากกลุ่มภาษาหนึ่งของชาวหนาน และได้แพร่กระจายไปสู่เขตต่าง ๆ ตามท้องถิ่นที่ชาวเย้าอพยพ

ไปถึง สมัยราชวงศ์หมิงตอนปลายและสมัยต้นราชวงศ์ชิง ภาษาเข้าได้กระจายไปทั่วเขตมณฑล กวางสี กวางตุ้ง กุยจิ๋ว ฮูหนาน และ หยุนหนาน จากการติดต่อกับชนเผ่าอื่น ๆ เป็นระยะเวลาอันนาน ทำให้ภาษาเข้าในท้องถิ่นที่ต่างกันมีวิวัฒนาการที่แตกต่างกันไปด้วย

ภาษาเข้าในปัจจุบันผ่านการพัฒนากลายเป็น ภาษาถิ่นย่อย 3 ภาษา คือ ภาษาเมี่ยน ภาษาปู้นุ และภาษาลักจา

สำหรับภาษาเขียนของเมี่ยน มักจะมีความเห็นโดยทั่วไปว่า ชาวเมี่ยนมีแต่ภาษาพูดไม่มีภาษาเขียนจึงได้ยืมภาษาอื่นมาใช้ ชาวเมี่ยนที่รู้ภาษามีไม่มากนักแต่ภาษาอื่นก็ยังมีบทบาทและอิทธิพลต่อชนชาติเมี่ยนมาก ชาวเมี่ยนมีวิธีการใช้ตัวเขียนภาษาอื่นของเขาเอง ตัวเขียนนี้ต่างกับตัวหนังสืออันแบบมาตรฐาน ในระหว่างการใช้ตัวหนังสืออันนั้น ชาวเมี่ยนได้คิดสร้างตัวหนังสือไว้ใช้เอง โดยดัดแปลงจากของอันทำให้ได้ภาษาเขียนใหม่ ที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งมีลักษณะผสมระหว่างภาษาเมี่ยนกับภาษาอื่น คือ มีรูปแบบการเขียนแบบ ถู้อู้อือ (ตัวหนังสือสามัญของท้องถิ่น) ของชาวเมี่ยน และรูปเขียนตัวหนังสืออัน ในอักษรอัน ซึ่งเป็นตัวเดียวกัน ในอักษรเมี่ยนจะเขียนคนละอย่างกัน แต่อักษรที่ประดิษฐ์ขึ้นนี้ก็ยังมีจำนวนไม่มากและใช้เขียนข้อความให้สมบูรณ์ไม่ได้ ต้องใช้ปนกับตัวหนังสืออัน และการอ่านออกเสียงจะมีหลักดังนี้ คำศัพท์ในภาษาเมี่ยนจะอ่านเป็นสำเนียงชาวเมี่ยน คำศัพท์ในภาษาอื่นจะอ่านเป็นสำเนียงภาษาย่อยชนิดหนึ่งของภาคถิ่นกวางตุ้ง จะใช้สำเนียงของภาษากลางปัจจุบันมาอ่านไม่ได้ความหมายก็จะอธิบายตามตัวหนังสืออันไม่ได้ หนังสือคัดเพลง คัมภีร์ทางศาสนา หนังสือลำดับญาติวงศ์และเอกสารต่างๆ ล้วนใช้ภาษาเขียนที่ผสมกันนี้

ศาสนาและความเชื่อ

ตามหลักฐานที่ปรากฏเมี่ยนได้เริ่มนำเอาลัทธิเต๋ามาเป็นแนวทางในการปฏิบัติเมื่อครั้งอพยพ ทางเรือในช่วงคริสตศวรรษที่ 13 ความเชื่อของเมี่ยนจึงเป็นการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อเรื่องผีและความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิเต๋า ชาวเมี่ยนส่วนใหญ่จะนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ (Animism) ซึ่งมีความคิดพื้นฐานในการยอมรับเรื่องอำนาจของผี (สิ่งเหนือธรรมชาติ) เป็นหลัก ชาวเมี่ยนเชื่อว่า ในชีวิตคนจะมีขวัญ (เวิน) ซ่อนอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ซึ่งมีทั้งหมด 11 แห่ง คือ ที่เส้นผม ศีรษะ ตา หู จมูก ปาก คอ ขา แขน ออก ท้อง และเท้า เมื่อเสียชีวิตไปขวัญจะเปลี่ยนเป็นวิญญาณหรือผี (เมี่ยน) และเมี่ยนนี้ไม่เพียงแต่อยู่ในมนุษย์เท่านั้น หากยังอยู่ในธรรมชาติและสิ่งอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ในภูเขา แม่น้ำ ลม หรือแม้กระทั่งของใช้ทั่วไป ก็มี เช่น เต้าไฟ ซึ่งปกติอำนาจของวิญญาณหรือผีของธรรมชาติในโลก จะมีความสัมพันธ์อันดีกับมนุษย์ แต่ถ้าทำให้ผีโกรธ ก็จะทำให้เกิดความทุกข์ทรมานและความเสียหายได้

เมียนมีทัศนคติว่า ความมั่นคงและความปลอดภัยของมนุษย์ ทั้งขณะดำรงชีวิตอยู่ หลังจากตายไปแล้ว ล้วนขึ้นอยู่กับผีเพราะมนุษย์อยู่ในความคุ้มครองของผีและมนุษย์จะต้องไม่ขัดแย้งกับอำนาจของผี ถ้าผีก็สามารถแก้ไขความขัดแย้งให้ลุล่วงไปได้ การสร้างความสัมพันธ์กับผีกระทำได้โดยผ่านทางพิธีกรรมเท่านั้น ผีที่เมียนนับถือ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ผีเทพยดา ผีบรรพบุรุษ และผีทั่ว ๆ ไป

1. วิญญาณบรรพบุรุษ (องถาย) เมียนนับถือวิญญาณบรรพบุรุษของคนที่ยังมีชีวิตอยู่เพียง 4 รุ่นเท่านั้น โดยเชื่อว่า เมื่อบรรพบุรุษของคนตายไปแล้วก็จะสถิตอยู่บนสวรรค์และจะคอยดูแลปกป้องลูกหลานของตน วิญญาณบรรพบุรุษยังทำหน้าที่เป็นตัวแทนผู้ติดต่อระหว่างคนที่ยังมีชีวิตอยู่กับเทวดาหรือเทพเจ้าของตนเองด้วย นอกจากนี้แล้วเมียนยังนับถือและเซ่นไหว้บูชาเปี่ยนสูง (วิญญาณพระเจ้าผินฮว่างฮองเต้) ซึ่งเมียนถือว่าเป็นผู้ให้กำเนิดเมียน เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ก็จะใช้วิญญาณบรรพบุรุษของตนมาสถิตอยู่ในบ้านและจะเชิญเปี่ยนสูงมาในพิธีที่สำคัญ ๆ เช่น พิธีงานศพ งานแต่งงาน เมื่อเสร็จพิธีกลับไป การเซ่นไหว้ วิญญาณบรรพบุรุษนี้ ย่อมได้รับการปกป้องคุ้มครองจากวิญญาณบรรพบุรุษเป็นอย่างดี และในทางตรงกันข้ามหากที่ฝังศพหรือกระดูกของบรรพบุรุษถูกรบกวนหรือขาดการเซ่นไหว้ก็จะทำให้ลูกหลานเจ็บป่วยด้วย

บ้านเมียนทุกบ้านจะมีหิ้งบูชา (เมียนปาย) ซึ่งเป็นที่สถิตของวิญญาณบรรพบุรุษ คือ เมื่อปู่และพ่อตายไป ลูกหลานจะต้องทำบุญเพื่อให้วิญญาณบริสุทธิ์ ปีละครั้งเป็นเวลา 3 ปี แล้วจึงเชิญวิญญาณท่านมาสถิตได้เพื่อทำหน้าที่คอยดูแลและคุ้มครองปกป้องลูกหลาน รวมทั้งช่วยดูแลและคุ้มครองปกป้องลูกหลานรวมทั้งช่วยดูแลการทำมาหากินด้วย ในแต่ละปีเมียนจะต้องเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ (ชิบ อง ไถ เมียน) ตามเทศกาลต่าง ๆ อย่างน้อยปีละ 4 ครั้ง และแต่ละคนในครอบครัวจะเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษเพื่อเรียกขวัญตัวเอง (โจ้ว เวิน) อย่างน้อยปีละครั้ง นอกจากนี้เมื่อประสบความทุกข์ เดือดร้อน หรือเจ็บป่วย เมียนจะทำการเซ่นไหว้เชิญวิญญาณบรรพบุรุษมาช่วย ในการเซ่นไหว้ อาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมที่ทำพิธีจะแต่งกายด้วยชุดธรรมดา เครื่องเซ่นจะใช้เพียง ไก่ เหล้า และน้ำ เท่านั้น ส่วนจะต้องเชิญวิญญาณบรรพบุรุษมากี่คน ก็รุ่น ขึ้นอยู่กับความสำคัญของแต่ละพิธี

2. เทพยดา หรือเทพเจ้าเป็นเทพยดา ที่เมียนถือว่ามีระดับสูงและมีอำนาจมาก มีประมาณ 80 กว่าองค์แต่ที่เมียนนับถือมากได้แก่

- ผีฟ้า (หยุด ต่าย ฮุง) สถิตอยู่บนสวรรค์ชั้นสูงสุด เป็นประมุขของเหล่าเทพเจ้า และยังมีหน้าที่คอยดูแลมนุษยโลก เมื่อเมียนได้รับความเดือดร้อนที่วิญญาณบรรพบุรุษไม่สามารถ

ช่วยได้ พวกเขาจะทำพิธีร้องเรียนและขอความเป็นธรรมจากผีฟ้า การเลี้ยงผีฟ้า (แห้ว รุ่ง) อาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมจะต้องใส่หมวกชุดพิธีเครื่องเช่นที่ใช้ คือ หมู เหล้า และน้ำ และต้องเป่าเขาควาย เวลาเชิญด้วย

- เทพเจ้า (ดัม ต้อง เมียน) ซึ่งปรากฏอยู่ในเทพภาพทั้ง 18 เป็นเทพที่มีอิทธิฤทธิ์มาก ที่เมียน ให้ความสำคัญและนับถือสูงสุดคือ เล่งสี เล่งปู้ ได้ด๊ะ รวมเรียกว่า ฟามซิง เมียนจะเชิญเทพเจ้ามาเลี้ยงเฉพาะในพิธีที่เกี่ยวกับการสร้างบุญบารมี ให้แก่ตนเองทั้งในชาตินี้และชาติหน้า อาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมต้องสวมชุดพิธีใช้ หมู เหล้า และน้ำเป็นเครื่องเช่นรวมทั้งการใช้เครื่องดนตรีประกอบ

เทพเจ้าที่เมียนจำลองมากราบไหว้นั้น มีทั้งแกะสลักจากไม้ หรือหิน และเป็นรูปภาพซึ่งวาดโดยช่างเขียนจีน ในปัจจุบันจะไม่ค่อยพบอยู่ในรูปแกะสลัก พบแต่รูปเทพภาพมีประมาณ 24 รูปใน 1 ชุด ถูกเก็บเอาไว้อย่างดีในห่อผ้าหรือกรู ซึ่งเรียกว่า เมียนคัม ได้แก่

1. เล่งสี เป็นเทพที่ไม่รู้ต้นกำเนิดของตัวเอง อยู่บนสวรรค์ที่ตำแหน่ง "อึ้งซิง" ประมาณ 1,000 กว่าปี เกิดเหวี่ยงได้ลงไปเกิดเป็นเล่งปู้ (ชาติที่ 1 ของเล่งสี)

2. เล่งปู้ เกิดจากขวัญหรือวิญญาณของเล่งสี อยู่บนตำแหน่งที่ชื่อ "เสี่ยวจง" พักอยู่บนานจนแบ่งขวัญหรือวิญญาณลงมาเกิดเป็นได้ด๊ะ

3. ได้ด๊ะ เกิดจากขวัญของเล่งปู้ พักอยู่ในตำแหน่ง "ถายซิงจง" มีอายุ 3,200 กว่าปี เป็นชาติที่ 3 ของเล่งสีและเป็นเทพที่บำเพ็ญกุศลจนบรรลุขั้นโสดาบั้น มีสาวกทั้งหมด 10 องค์ ในระหว่างช่วงเวลานี้เกิดลัทธิเต๋าขึ้น เทพทั้ง 3 องค์นี้ รวมกันเรียกว่า "ฟามซิง" หรือเทพสามดาว เป็นเทพที่คอยสั่งสอนมนุษย์

4. หยุตซุง เป็นเทพที่คอยดูแลทั้ง 3 ภพ คือ โลกสวรรค์ (พื้นไฟ้ว), โลกมนุษย์ (ย่างเกน), โลกบาดาล (เต้ยไฟ้ว)

5. สิง เจี้ยว เกิดจากขวัญของหยุตซุง และบำเพ็ญตนนาน 45 ปี จนขึ้นไปอยู่บนสวรรค์ เป็นแม่ทัพคอยดูแลเมืองทางภาคเหนือของสวรรค์

6. ถิ่น ไฟ้ว เป็นบุรุษไปรษณีย์บนสวรรค์คอยส่งข่าว พาหนะคือหงส์ขาว, เต้ยไฟ้ว เป็นเทพที่ต้องดูแลรับผิดชอบชั้นบาดาล พาหนะคือเสือ

7. ย่างเกน เป็นเทพที่คอยดูแลรับผิดชอบเมืองมนุษย์ พาหนะคือ ม้าขาว, ซุยไฟ้ว มีหน้าที่ดูแลเมืองมหาสมุทร พาหนะคือมังกร

8. จางทินไซ เป็นเทพที่ช่วยหยุตซุงหรือหยุตซุง ในด้านการจัดบันทึกต่าง ๆ

9. เหลย ทิน ไซ เป็นเทพที่ช่วยหยุตซุงหรือหยุตซุงบ ในด้านการจัดบันทึกต่าง ๆ

10. ห้อยฟานตอน มีอยู่ 2 องค์ คือ จิ้ง ย่วน สวย และแจ้ว ย่วน สวย มีหน้าที่คอยปราบมาร

11. ไถ่ ไหว่ มีหน้าที่ปกครองเมืองสวรรค์

12. เจียน ดิน หลัง ชู้ง มีทั้งหมด 10 องค์ คอยปกครองเมืองสวรรค์ทั้ง 10 ชั้น
ดูแลชั้นละ 1 องค์ มีตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการประจำสวรรค์แต่ละชั้น

บ้านที่มีรูปเทพเจ้าในครอบครอง จะต้องทำพิธีบวงสรวงเทพเจ้า (ห่อเหยียง) และกำหนดให้แต่ละชั่วรุ่นต้องทำพิธีกรรมนี้ จำนวน 3 ครั้ง ในกรณีที่เพิ่งได้รูปวาดเทพเจ้าใหม่มา จะต้องทำพิธีบวงสรวงติดต่อกัน 3 ครั้ง เท่ากับ 1 ปีต่อ 1 ครั้ง จนกว่าจะตกถึงบุคคลในชั่วรุ่นต่อไป

3. ผีทั่วไป ได้แก่ ผีเจ้าท้องถิ่น สำหรับในประเทศไทย คือ เขียน หล้อ ชู้ง หมายถึงวิญญาณ พระเจ้าแผ่นดินไทย ผีเจ้าป่าเจ้าเขา ฯลฯ ชาวเมียนจะเลี้ยงผีท้องถิ่น ผีป่าเขาเพื่อขอบคุณที่ได้ดูแลรักษาพืชไร่ สัตว์เลี้ยง ตลอดจนทุกคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขและอ่อนวอนขอให้ช่วยดูแลคุ้มครองเช่นนี้ในปีต่อไป การเลี้ยงผีนี้จะทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน และมีหัวหน้าครอบครัวของแต่ละบ้านไปร่วมพิธี จะนิยมทำกันหลังจากที่ได้เพาะปลูกพืชไร่เสร็จแล้ว โดยอาจารย์ ผู้ประกอบพิธีกรรมจะหาฤกษ์ที่ดีที่สุด เครื่องเช่น มีไก่ (จะนำไก่มาบ้านละ 1 ตัว), ข้าว, กระดาษเงิน, พริกและเกลือ นอกจากนี้เมียนเชื่อว่าทุกหนทุกแห่งมีผี เช่น ผีป่า ผีน้ำ ผีภูเขา ผีเจ้าที่ ฯลฯ ผีเหล่านี้มีทั้งผีดี และผีร้าย ผีที่ดีจะสิงสถิตอยู่บนสวรรค์ส่วนผีที่ชั่วร้ายมักจะอยู่ตามต้นไม้ และมักจะทำอันตรายผู้อื่น เมียนจึงมีการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีเหล่านี้ เช่น การเลี้ยงผีท้องถิ่น (ชิบ ตะปุง เมียน) การไล่ผีชั่วร้าย (จุ่น ฮ่าว) เป็นต้น

ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

ความเชื่อเกี่ยวกับสุสาน

สุสานหรือหลุมฝังกระดูกของเมียน ก่อนที่จะทำการฝังกระดูกจะมีการทำพิธีเลือกพื้นที่ โดยจะมีการทำพิธีถามดวงวิญญาณของผู้ตาย และเจ้าที่ว่าจะอยู่ที่ไหนโดยอาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมจะให้ไขไต้บ 1 ฟองโยนขึ้นถ้าไขตกตกที่ไหนก็แสดงว่าทำเลตรงนั้นดีและสามารถที่จะฝังกระดูกได้ ถ้าไขไม่ตกก็ต้องทำการถามและโยนไปเรื่อย ๆ จนไขจะตก บางครั้งเปลือกไขชั้นนอกแตกละเอียดหมดแต่เยื่อหุ้มไขสีขาวข้างในก็ไม่แตก ก็ต้องโยนต่อไป พื้นที่ฝังกระดูกหรือบริเวณที่เป็นสุสานของบรรพบุรุษห้ามให้ไม้ล้มทับ หรือมีรากหญ้าเข้าไปได้สุสาน เพราะถือว่าเป็นการรบกวนวิญญาณบรรพบุรุษ จะทำให้ลูกหลานเจ็บไข้ได้ป่วย หรือจะมาเข้าฝันบอกให้ลูกหลานได้รับรู้ ดังนั้นจะต้องทำพิธีให้ไปดูแลบริเวณสุสานให้ดีหากทำเลที่ตั้งของสุสานของบรรพบุรุษอยู่ในทำเลที่ไม่ดี หรือที่เมียนเรียกว่าไม่มี "อ่อนด้อย" ลูกหลานก็จะไม่เจริญ

ความเชื่อเกี่ยวกับป่า, ภูเขา, และต้นไม้

เมียนมีความเชื่อว่าตามป่าต่าง ๆ หรือภูเขาจะมีภูตผีวิญญาณอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อเราเดินทางเข้าไปอาจจะชนไล่ หรือเหยียบไล่ บั๊ตสวาระ อุจจวาระ ซึ่งเป็นการทำให้ผีหรือวิญญาณเหล่านี้ได้รับความเดือดร้อนทำให้สถานที่สกปรก ผีหรือวิญญาณนี้ก็จะจับขวัญของเราไว้ ทำให้เราเจ็บป่วย ดังนั้นต้องทำพิธีขอขมาต่อผีหรือวิญญาณต่างๆ เหล่านี้เพื่อขอให้ปล่อยขวัญของเรามา

ภูเขา เชื่อว่ามี "ล่องเมี้ยน" อาศัยอยู่ ถ้าทำผิด เช่นการตัดไม้, การสร้างบ้าน, การสร้างสุสาน, ทำถนน, ขุดดิน การกระทำเหล่านี้อาจเป็นการลบหลู่แก่เจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งทำให้เจ้าป่าเจ้าเขาโกรธ ต้องทำพิธีแก้คือพิธีอบนสง, ปูนล่อง ต้องไปทำท (อบนสงเจ็ยให้ว) ทำพิธีบนภูเขา การทำพิธีแยกเป็น 2 ประเภทคือ

1. พิธีใหญ่ ต้องมีการเขียนบทสวด ใช้หมูน้อยประมาณ 2 เดือน ใช้ข้าว, กิม กระดา, ลิเจียน, น้ำ 2 ถ้วย ถ้วยแรกนั้นจะใส่น้ำผสมเลือดหมู สำหรับเป็นการเซ่นไหว้แป๊ะฮั่ว ส่วนถ้วยที่สองนั้นจะใส่น้ำเปล่าเพื่อเป็นการเซ่นไหว้ชิงลวง

2. พิธีเล็ก ใช้ไก่ 1 ตัว ใช้วัน "จ้านฮนอย" ทำพิธี วันทำพิธีห้ามคนในหมู่บ้านไปตัดไม้, หรือทำไร่ไถ้ ๆ กับบริเวณที่ทำพิธี

ความเชื่อเกี่ยวกับหนองน้ำ

เมียนเชื่อว่าในหนองน้ำจะมี "จย้างตองฮู้ยกั้ว" "จย้างตองเยียนฟิว" "จย้างตองทุเตย" ถ้าเกิดในหนองน้ำแห่งไหนมี "จย้างเมี้ยน" อาศัยอยู่ หากคนไปรบกวนหรือทำผิดต่อ "จย้างเมี้ยน" จะทำให้ไม่สบาย ต้องทำพิธี "โบ้ว กว๋" (ถาม) ว่าทำผิดอะไร และจะให้ทำพิธีขอขมาอย่างไร ต้องการอะไรบ้าง

ความเชื่อเกี่ยวกับแม่น้ำ

ในแม่น้ำเชื่อว่ามี "อ้อมฮ้อยฮู่ง" หรือ "ฮู้ยกั้วเมี้ยน" อาศัยอยู่ มีความเชื่อว่าห้ามผู้หญิงอยู่ไฟเอาเสื้อผ้าไปซักลงไปอาบ หรือข้ามแม่น้ำ เพราะถือว่าผู้หญิงชวงอยู่ไฟร่างกายยังไม่สะอาด หากมีความจำเป็นที่จะต้องข้ามแม่น้ำก็ต้องเอากระดาษ (เจ็ยก่อง) มาเผาเพื่อเป็นการบอกกล่าวและขอขมาต่อเทพที่อาศัยอยู่ในน้ำถึงจะข้ามได้

ความเชื่อเกี่ยวกับจอมปลวก

เมียนมีความเชื่อว่าในจอมปลวกนั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ และสิ่งทีอาศัยอยู่ในจอมปลวกนี้เป็นสิ่งที่คุ้มครองให้คนเราเดินปลอดภัย เมื่อเราเดินทางผ่านจะต้องเก็บเอาใบไม้ ใบหญ้ามาวางไว้บนจอมปลวก ถือว่าเป็นการมุงหลังคาให้จอมปลวกเพื่อไม่ให้จอมปลวกนั้นโดนแดดร้อน หรือโดนฝนตกเปียก การที่จะทราบได้ว่าจอมปลวกอันใดเป็นสถานที่ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่จะสังเกตได้ว่าหลังจากที่มีคนเอาใบไม้ใบหญ้าวางไว้บนจอมปลวกแล้วหากจอมปลวกนั้นยังมี

การสร้างดินทับบนใบไม้ใบหญ้าก็แสดงว่ามีความศักดิ์สิทธิ์จริง เวลาเดินทางผ่านควรรวมมัดระวังก
ห้ามปัสสาวะใกล้ๆ กับจอมปลวก หรือบางคนดวงไม่ดีแค่เดินผ่าน เมื่อกลับบ้านก็จะไม่สบายต้อง
ทำพิธีขอขมา

ความเชื่อเกี่ยวกับนรก, สวรรค์

เมียนเชื่อว่าในขณะที่เป็นมนุษย์อยู่นั้นหากทำแต่เรื่องไม่ดีเมื่อเสียชีวิตไปวิญญาณจะตก
นรก เมียนเรียกว่า “ต่อนเตยหยั่ว” วิญญาณจะไม่ได้ไปเกิดใหม่ เมื่อมีญาติเสียชีวิตหลังจากงาน
ศพผ่านไปไม่นานลูกหลานก็จะมีการทำพิธีเชิญวิญญาณคนตายมาถามว่าเป็นอย่างไรบ้างอยู่
สุขสบายหรือไม่ หากวิญญาณตกนรกหรืออยู่อย่างลำบาก ก็จะบอกให้แก่ลูกหลานทราบ เมื่อรู้ว่า
วิญญาณของบรรพบุรุษตกนรกลูกหลานต้องทำพิธีเอาวิญญาณขึ้นจากนรก พิธีนี้เรียกว่า
“การเซวเตยหยั่ว”

การขึ้นสวรรค์เชื่อว่าคนที่ขึ้นสวรรค์ได้นั้นคือคนที่ผ่านพิธีบวชใหญ่ (โต้วไซ) เพราะถือว่าเป็นคนมีบุญบารมี และภรรยาจะได้บุญบารมีจากสามี ซึ่งก็สามารถขึ้นสวรรค์ได้

การนับวันเดือนปีของเมียน

วัน (ชนอย) เมียนไม่มีการนับวันเป็นสัปดาห์ แต่นับเป็นรอบ คล้ายกับว่าในหนึ่งรอบ
เหมือนเป็น หนึ่งสัปดาห์ มีทั้งหมด 12 วัน และมีชื่อเรียกวันเป็นชื่อสัตว์ ดังนี้

1. เจ้ยชนอย - วันหนู	7. หีมชนอย - วันม้า
2. ช้าวชนอย - วันวัว	8. เหม่ยชนอย - วันแพะ
3. เยียนชนอย - วันเสือ	9. เตียนชนอย - วันลิง
4. หมาวชนอย - วันกระต่าย	10. เหยี่ยวชนอย - วันไก่
5. จ้านชนอย - วันงูใหญ่	11. ฟุดชนอย - วันสุนัข
6. เจ้ยชนอย - วันงูเล็ก	12. หอยชนอย - วันหมู

เดือน (สลา) เดือนของเมียนมีทั้งหมด 12 เดือน มีชื่อเรียกเป็นเดือนหนึ่ง สอง สาม
เดือนของเมียนนั้นจะมีทั้งเดือนใหญ่ และเดือนเล็ก ในเดือนใหญ่จะมีทั้งหมด 30 วันและเดือนเล็ก
มีทั้งหมด 29 วัน การที่จะรู้ว่าเป็นเดือนอะไร วันอะไร นั้นต้องเทียบดูจากปฏิทินจีน หรือในบางปี
จะมีชื่อเดือนซ้ำกันถึง 2 เดือนก็มี

1. จี้หลา	เทียบกับเดือนของไทย	กุมภาพันธ์
2. เหย่หลา	เทียบกับเดือนของไทย	มีนาคม
3. ฟ่าหลา	เทียบกับเดือนของไทย	เมษายน
4. เฟยหลา	เทียบกับเดือนของไทย	พฤษภาคม
5. หีมหลา	เทียบกับเดือนของไทย	มิถุนายน

6. หลัวหลา	เทียบกับเดือนของไทย	กรกฎาคม
7. เขียดหลา	เทียบกับเดือนของไทย	สิงหาคม
8. เป็ดหลา	เทียบกับเดือนของไทย	กันยายน
9. จั้วหลา	เทียบกับเดือนของไทย	ตุลาคม
10. เจียบหลา	เทียบกับเดือนของไทย	พฤศจิกายน
11. เจียบเขียดหลา	เทียบกับเดือนของไทย	ธันวาคม
12. เจียบเหยี่ยวหลา	เทียบกับเดือนของไทย	มกราคม

ในเดือนเดียวกัน แต่ถ้าเป็นคนละปีอาจจะมีจำนวนวันไม่เท่ากัน เดือนใดมีวันข้างขึ้นหรือข้างแรมเพียง 14 วัน เดือนนั้นจะเป็นเดือนเล็กและมีเพียง 29 วัน ถ้าข้างขึ้นและข้างแรมมี 15 วันเต็ม เดือนนั้นก็จะเป็นเดือนใหญ่จะมี 30 วัน

ปี (เฮียียง) เมียนมีการกำหนดให้หนึ่งรอบปีมี 12 ปี เช่นเดียวกับวัน และใช้ชื่อของสัตว์แทนชื่อปีทั้งสิบสองปีเหมือนกับวันคือคำนำหน้าชื่อสัตว์ทั้งสิบสองปีจะเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ จนกว่าจะครบ 5 รอบ หรือ 60 ปี เมียนเมื่ออายุครบ 60 ปี ถือว่าครบรอบวันเกิด เมื่ออายุครบ 60 ปีแล้ว เมียนจะถือว่าหมดอายุแล้วเพราะตามตำนานนั้นได้สร้างให้มนุษย์มีอายุเพียงแค่ 60 ปีเท่านั้น ดังนั้นคนที่มียุครบ 60 ปี จะต้องทำบุญวันเกิดทุกปีเพื่อเป็นการต่ออายุ และจะมีพิธีกรรมอีกหลายอย่างที่เกี่ยวเนื่องกับการต่ออายุ

ตารางที่ 1 ชื่อเรียกปีใน 5 รอบ ของเมียนมีดังนี้

รอบ	ชื่อปีภาษาเมียน	เทียบกับปีไทย	รอบ	ชื่อปีภาษาเมียน	เทียบกับปีไทย
รอบที่ 1	1. จาบจ้าง	- ปีหนู	รอบที่ 4	7. จาบหิม	- ปีม้า
	2. เขียดข้าว	- ปีวัว		8. เขียดเหมย	- ปีแพะ
	3. เป้งเขียน	- ปีเสือ		9. เป้งเขียน	- ปีลิง
	4. เต่งหมาว	- ปีกระต่าย		10. เต่งเหยี่ยว	- ปีไก่
	5. มู่จ้าน	- ปีงูใหญ่		11. มู่ฟุด	- ปีสุนัข
	6. กี้เจย	- ปีงูเล็ก		12. กี้หอย	- ปีหมู
	7. แก่งหิม	- ปีม้า		1. แก่งจ้าง	- ปีหนู
	8. เขียมเหมย	- ปีแพะ		2. เขียมข้าว	- ปีวัว
	9. เจียมเขียน	- ปีลิง		3. เจียมเขียน	- ปีเสือ
	10. ก้วยเหยี่ยว	- ปีไก่		4. ก้วยหมาว	- ปีกระต่าย
	11. จาบฟุด	- ปีสุนัข		5. จาบจ้าน	- ปีงูใหญ่

ตารางที่ 1 (ต่อ)

	12. เขี้ยวดอวย	- ปีนุ		6. เขี้ยวดเจ้ย	- ปิงเล็ก
รอบที่ 2	1. เบ้งเจ้ย	- ปีนุ		7. เบ้งหีม	- ปีม้า
	2. เต้งข้าว	- ปิวัว		8. เต้งเหม่ย	- ปีแพะ
	3. มู้เยียน	- ปีเสื่อ		9. มู้เซียน	- ปีลิง
	4. กี้หมาว	- ปีกระต่าย		10. กี้เหยี่ยว	- ปีไก่
	5. แก้งจ้าน	- ปิงใหญ่		11. แก้งฟุด	- ปีสุนัข
	6. เขี่ยมเจ้ย	- ปิงเล็ก		12. เขี่ยมหอย	- ปีนุ
	7. เจี่ยมหีม	- ปีม้า	รอบที่ 5	1. เจี่ยมเจ้ย	- ปีนุ
	8. ก้วยเหม่ย	- ปีแพะ		2. ก้วยข้าว	- ปิวัว
	9. จานเซียน	- ปีลิง		3. จานเยียน	- ปีเสื่อ
	10. เขี้ยวดเหยี่ยว	- ปีไก่		4. เขี้ยวดหมาว	- ปีกระต่าย
	11. เบ้งฟุด	- ปีสุนัข		5. เบ้งจ้าน	- ปิงใหญ่
	12. เต้งหอย	- ปีนุ		6. เต้งเจ้ย	- ปิงเล็ก
รอบที่ 3	1. มู้เจ้ย	- ปีนุ		7. มู้หีม	- ปีม้า
	2. กี้ข้าว	- ปิวัว		8. กี้เหม่ย	- ปีแพะ
	3. แก้งเยียน	- ปีเสื่อ		9. แก้งเซียน	- ปีลิง
	4. เขี่ยมหมาว	- ปีกระต่าย		10. เขี่ยมเหยี่ยว	- ปีไก่
	5. เจี่ยมจ้าน	- ปิงใหญ่		11. เจี่ยมฟุด	- ปีสุนัข
	6. ก้วยเจ้ย	- ปิงเล็ก		12. ก้วยหอย	- ปีนุ

เมื่อนับครบรอบที่ 5 และขึ้นรอบที่ 6 ก็จะมาเริ่มที่ รอบที่ 1 ใหม่ การนับปีของเมียนนี้ ปัจจุบันคนวัยกลางคนจะนับได้ การเราถามว่าอายุเท่าไรเขาจะบอกได้ทันที เพราะรู้ว่าเกิดในรอบปีไหน และปีชื่ออะไร

ความเชื่ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของเมียน

ขวัญ เมียนเชื่อว่าในร่างกายของคนเรามีขวัญ (วัน) อยู่ตามอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายทั้งหมด 12 แห่ง ได้แก่ ตา หู ปาก คอ แขน หน้าอก ท้อง ขา ข้างหัวด้านซ้าย ข้างหัวด้านขวา เท้า และมือ แต่ขวัญของเด็กอายุต่ำกว่า 12 ขวบ นั้นยังไม่แน่นอนว่าจะอยู่กับตัวเด็กตลอดไปหรือไม่ จึงเรียกว่า เบียง เมื่อขวัญแห่งใดแห่งหนึ่งตกใจหรือออกจากร่างไป จะทำให้เจ้าของร่างกายเจ็บป่วยขึ้น ดังนั้นการเรียกขวัญของเมียนจึงเป็นวิธีหนึ่งที่สามารถรักษาอาการเจ็บป่วยของเมียนได้

ความเชื่อในเรื่องโชคลางและการทำนาย เมียนเชื่อว่า ถ้าเจอสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ ที่เมียนนับถือและเชื่อ เช่น มิ้งเข้าบ้าน เก้งพลัดหลงเข้ามาในหมู่บ้าน กระรอกกระโดดผ่านหน้า และต้นไม้

บั้นขวงทาง นกถ่ายอุจจาระใส่ ฯลฯ จะเป็นกลางที่ไม่ดี หรือกลางบอกเหตุล่วงหน้า เมียนเรียกว่า “เป็นไก่อว” ซึ่งอาจจะเป็นการกระทำของวิญญาณ หรือผีที่ไม่ดี ถ้าหากเจอเหตุการณ์ต่าง ๆ นี้ จะต้องมีการทำพิธีสะเดาะเคราะห์ เพื่อให้สิ่งที่ไม่ดีต่างๆ ผ่านพ้นไป และต้องอยู่กรรม หรือ “เก” 3 วัน นอกจากนี้เมียนยังมีความเชื่อในเรื่องการทำนายโดยการดูกระดูกไก่ ถึงการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยถ้าหากผลการทำนายออกมาไม่ดี ก็จะมีงดการทำกิจกรรมนั้น ๆ

ความเชื่อในเรื่องของวันดี และการหาฤกษ์ยาม ในวิถีชีวิตของเมียน อาจจะพูดได้ว่า กิจกรรมทุกอย่างที่สำคัญ จะต้องเกี่ยวข้องกับฤกษ์ยามเกือบจะทุกกิจกรรมเพราะเรื่องของพิธีกรรมเป็นสิ่งสำคัญและเป็นเรื่องใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน จะมีการเลือกวันดี วันมงคล ซึ่งถ้าไม่มีการฤกษ์ยาม เมียน จะกล้าทำกิจกรรมที่สำคัญเหล่านี้หากไม่เชื่อและทำแล้วจะทำให้เกิดผลเสียตามมาทีหลังมากมาย เมียนนับวันโดยจะมีวันทั้งหมด 60 วัน จะหมุนไปเรื่อย ๆ วันเหล่านี้ เมียนเรียกว่า “แก่ง จ้าบ” การจะหาฤกษ์ยามทำอะไรต้องดู “แก่ง จ้าบ” เป็นหลัก

การละเล่น

1. เฮล้าดัจจวง ใช้ไม้ไผ่ทำ คล้ายกับหนังสะตึก จะเจาะกลางไม้ไผ่และทำที่ติดไว้และด้านล่างจะมีรูสำหรับล้อค เมื่อใส่ลูกหินเสร็จก็จะกดด้านล่างเพื่อติดลูกหินสำหรับเด็กโต
2. ม้าเกะ(ขาหยั่ง)ใช้ไม้ไผ่หรือไม้ธรรมดาก็ได้ สำหรับเด็กอายุ 10 ปี และสำหรับผู้ใหญ่
3. ฮน้า (หน้าไม้)
4. นน้อจิวแพ้อ (ก้านกล้วย) จะนำก้านมาตัดเปลือกให้ตั้งขึ้นหลาย ๆ อัน ใช้มือปาดเร็ว ๆ ก็จะทำให้เสียงใช้เล่นสำหรับเด็กเล็ก เพราะจะมีความปลอดภัยกว่า
5. เปี่ยมเต็งหน่อม (เป่าใบไม้ไผ่) ต้องเป็นใบอ่อนๆ
6. ฟังฟ้าง (ป็นไม้ไผ่) ใช้กิ่งไม้ไผ่ที่ค่อนข้างแก่สำหรับกระบอกป็น และเหลาไม้ไผ่อีกอันหนึ่ง สำหรับเป็นตัวยิง กระสุนนิยมใช้ผลของต้นไม้ชนิดหนึ่ง เมียนเรียกว่า “นน้อเจี้ยน”
7. เฮล้าดัจแพ็ด (กระบอกสูบน้ำ) ใช้ไม้ไผ่ที่ค่อนข้างแก่ทำเป็นตัวกระบอกและทำที่สูบโดยตัดจากรองเท้าแตะเก่า ๆ เป็นวงกลมมาเสียบกับที่สูบ ใช้สำหรับเด็กอายุ 4 ปีขึ้นไป
8. ลานของเล่น ร่ม ปืน ม้า อานม้า ใช้ต้นอ้อในการสาน
9. หนะ จิ้น (ขอไม้ไผ่)
10. เฮล้าดัจหนู่ (ขลุ่ย) ใช้ไม้ไผ่ทำ เพื่อให้เด็กๆ ใช้เป่า
11. จยัด (เป่) เป็นของเล่น

หมายเหตุ กลอง, ฉิ่ง, ฉาบ ไม้ไซของเล่นใช้ในการประกอบพิธีกรรม

ในชีวิตสังคมประจำวันของเมียน การละเล่น ที่แสดงออกถึงความรื่นเริงตามประเพณีในเทศกาล ต่างๆ กล่าวได้ว่าเกือบไม่มีโดยสิ้นเชิง โดยเฉพาะการละเล่นในวัยผู้ใหญ่ หรือวัยหนุ่มสาว ในวัยเด็กการละเล่นของบเด็ก ๆ มีเพียงไม่กี่อย่าง เช่น การเล่นไล่จับกัน ซึ่งเล่นรวมทั้งเด็กชายและเด็กหญิง การเล่นลูกข่าง การเดินไม้ต่อขา เป็นต้น

เมียนไม่มีการละเล่นตามประเพณีประจำเทศกาลที่มีรูปแบบชัดเจนโดยเฉพาะการละเล่นของเมียนมักเป็นการละเล่นที่อาศัยเล่นในโอกาสของงานพิธีกรรมต่าง ๆ และก็มักเป็นพิธีกรรมแต่งงานเท่านั้นที่สามารถแสดงการละเล่นได้สนุกสนานเต็มที่

การละเล่นของเมียนที่แฝงอยู่ในพิธีแต่งงาน คือ

1. การละเล่นที่เรียกว่า “เหละตี้วเพย” วิธีการเล่นเป็นการเดินรำเป็นคู่ ๆ โดยผู้เดินถือภาตและถ้วยเพื่อแจกถ้วยเหล้าแก่แขกที่นั่งอยู่ที่โต๊ะอาหาร “เหละตี้วเพย” เป็นการเดินรำเพื่อสร้างความสนุกสนานและขบขันแก่ผู้ชม โดยแขกของเจ้าบ่าวจะเป็นผู้เดิน มีดนตรีทำจังหวะประกอบการละเล่น “เหละตี้วเพย” ชายจะเป็นผู้เล่น

2. การละเล่นที่เรียกว่า “เหยยั้งเบี่ยนแบ่ง” เป็นการละเล่นในงานแต่งงานอีกเช่นเดียวกัน วิธีการเล่นเป็นการเปลี่ยนที่นั่งของแขกที่นั่งโต๊ะรับประทานอาหาร โดยเปลี่ยนที่นั่งกลับข้างกันและกัน ความมุ่งหมายของการละเล่นแบบนี้คือเพื่อความสนุกสนาน แต่ปัจจุบันไม่ค่อยนิยมเล่น

3. การละเล่นที่เรียกว่า “กุ้นตี้ว” เป็นการละเล่นในช่วงท้าย ๆ ของพิธีแต่งงาน คือในการเลี้ยงอาหารรอบสุดท้าย แขกฝ่ายเจ้าบ่าวเจ้าสาว ทั้งชายและหญิง ทั้งที่แต่งงานแล้วและยังไม่แต่งงาน จะเล่น “กุ้นตี้ว” คือหญิงและชายนั่งกอดคอกันกินเหล้าที่โต๊ะอาหารได้โดยไม่มีข้อกีดสา ต่างฝ่ายต่างป้อนเหล้าแก่กันและกัน “กุ้นตี้ว” เป็นการละเล่นในงานเลี้ยงแต่งงานที่มีความสนุกสนานครึกครื้นมาก

4. ป็องหมุย (เป้ายิ่งจูบ) เป็นวิธีการเล่นบวกละ

คำที่ 1 ต้วยเม้ย

คำที่ 2 ซานเหยียน

คำที่ 3 ลูตี

คำที่ 4 อู้จู้

คำที่ 5 หลัวห่อ, หลูห่อ

คำที่ 6 ฉยี่ชิน

คำที่ 7 ป่าม้า, ป่าต่าน

คำที่ 8 เจี้ยวต่าง

คำที่ 9 ช้วนคาย

อาหารและการบริโภค

1. แหล่งอาหารที่ผลิตขึ้นเอง

อาหารจากการเพาะปลูกจะเป็นอาหารหลัก ข้าวและผักชนิดต่าง ๆ โดยจะปลูกผสมลงในไร่ เช่น ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง ทานตะวัน งาดำ งาขาว พริก มะเขือ มะเขือเทศ น้ำเต้า ฟักทอง ฟักเขียว ถั่วชนิดต่าง ๆ ผักกาด กระเทียม เผือก มันเทศ ชিং ข่า หอม

2. แหล่งอาหารที่ได้จากธรรมชาติ

อาหารจากป่า สามารถหาได้ทุกฤดูกาลและตลอดปี แต่ละฤดูกาล ชนิดและประเภทของอาหารก็จะแตกต่างกันในแต่ละฤดู ซึ่งจะขึ้นอยู่กับธรรมชาติและพื้นที่ด้วย ตัวอย่างอาหารจากป่าธรรมชาติ ได้แก่ เห็ดชนิดต่าง ๆ หน่อไม้ หวาย ปลีกล้วยป่า ผักขม ชะอม ลูกตำลึง กระถ่อน มะเขือพะวง ลูกก้อ ผักหวาน อาหารประเภทโปรตีน ได้แก่ หมูป่า ไก่ป่า อีเก้ง นก กระต่าย เลน กระรอก เม่น ลิ่น ฯลฯ

อาหารที่ได้จากแหล่งน้ำ ได้แก่ ปลาชนิดต่าง ๆ ปู หอย กุ้ง เต้า ผักกูด ผักนึ่ง กบ เขียด ลูกอ๊อด ฯลฯ ซึ่งส่วนมากอาหารจากแหล่งน้ำจะเป็นสัตว์น้ำ

3. แหล่งอาหารจากภายนอกชุมชน

ปัจจุบันหมู่บ้านส่วนใหญ่มีถนนตัดผ่าน การคมนาคมระหว่างชุมชนสะดวกสบาย วัฒนธรรมการบริโภคใหม่ ๆ เข้ามา มีการค้าขายระหว่างหมู่บ้าน ชนิดของอาหารจากภายนอก ได้แก่ อาหารประเภทปรุงรส เช่น น้ำปลา น้ำตาล กะปิ ผลชูรส เกลือ อาหารสำเร็จรูป อาหารประเภทอาหารแห้ง อาหารประเภทผัก และเนื้อสัตว์ชนิดต่าง ๆ

การประกอบอาหาร

การหุงข้าว

โดยทั่วไปเมียนหงข้าวแบบเช็ดน้ำ ในแต่ละบ้านหุงข้าวคราวละมาก ๆ หม้อโต ๆ เพราะนอกจากรับประทานเฉพาะมื้อแล้ว ยังสามารถห่อไปกินในไร่และเหลือไว้ให้เด็ก ๆ กินตลอดวันได้ด้วย การหุงข้าวเริ่มด้วยการเอาข้าวใส่หม้อล้างน้ำ 1-2 ครั้ง แล้วนำไปตั้งไฟ ไม่นานน้ำจะเดือด จะทิ้งไว้ระยะหนึ่ง เมื่อตักมาบีบดูพอเห็นว่าสุกแล้วจะรินน้ำข้าวที่เดือดออกพอประมาณแล้วนำหม้อข้าวมาวางบนไฟชั่วคราว แล้วยกลงวางไว้หน้าเตาไฟที่เกลี่ยถ่านร้อน ๆ ออกมาลาดไว้ ทั้งนี้เพื่อให้ข้าวระอุดี อาจใช้ไม้คนข้าวคนบ้าง

การปรุงอาหาร

เมียนนิยมรับประทานอาหารที่สุกแล้วทุกชนิด ยกเว้นอาหารประเภทลู่ ซึ่งประกอบด้วยเลือดสด ๆ นิยมใช้เครื่องเทศที่ทำจากตะไคร้ หอมด่วน ผักไผ่ และถั่วพูนก ซึ่งหาได้ในป่านำมาสับให้ละเอียดแล้วนำลงกวนกับเนื้อที่สับแล้วในเลือด จนเลือดจับเป็นก้อน

อาหารลู่นี้เป็นที่นิยมมากสำหรับผู้ชายในวัยกลางคนขึ้นไป คนหนุ่มและเด็กไม่ค่อยนิยม การกินลู่ที่มีเลือดเช่นนี้ เชื่อกันว่าจะไปสร้างเลือดในร่างกาย

อาหารของเมียนปุงแบบง่าย ๆ เริ่มต้นจากการตั้งกระทะบนไฟใส่น้ำมันหมู พอสมควร ตามความจำเป็นสำหรับอาหารแต่ละชนิด เมื่อร้อนได้ที่แล้วเติมน้ำลงไป ใส่เกลือ ตั้งไฟไว้พักหนึ่ง 5-10 นาที ใส่ผักหลักจากสุกก็ยกลงวางไว้บนหิ้งข้างฝา ซึ่งนิยมทำเป็นที่รองเป็นชดกกลม ๆ ด้วยฟางข้าว บางทีก็วางไว้บนเตาไฟ

ผักที่ใช้ปรุงอาหาร จะได้รับการล้างน้ำก่อนแล้วนำมาลงกระทะใช้มือบิดให้ขาดเป็นท่อน ๆ ไม่นิยมใช้มีดหั่น ยกเว้นพืชผักบางอย่าง เช่น มะเขือ แดงกวา ฟักทอง มะระ ซึ่งเป็นพืชที่นิยมมาก นำมาหั่นจนฝอยแล้วผัดน้ำมัน

การปรุงรส

อาหารโดยทั่วไปของเมียนมีรสเค็มเพียงอย่างเดียวรสเปรี้ยว หวาน และเผ็ดแทบจะไม่มี ถึงแม้ว่าเมียนนิยมกินเผ็ดแต่ไม่นิยมปรุงอาหารให้มีรสเผ็ดไม่มีการแกงโดยใช้เครื่องแกงแบบพื้นราบ

เครื่องปรุงรสต่าง ๆ นิยมซื้อมาจากตลาดในพื้นที่ราบ เช่น เกลือ นิยมซื้อเกลือครั้งละมาก ๆ อาจเป็นกระสอบ นอกจากซื้อที่เดียวแล้วยังแบ่งปันกันได้ด้วย นอกจากใช้ในการปรุงรสอาหารแล้ว เกลือยังใช้ในการเชิญแขกฝ่ายเจ้าสาวในการแต่งงานอีกด้วย

น้ำปลา โดยปกติทั่วไป เมียนยังไม่นิยมใช้น้ำปลาเท่าใดนัก อาหารที่ปรุงให้ลูกใช้เกลือเพียงอย่างเดียว น้ำปลาถ้าจะมีใช้ก็เฉพาะทำน้ำจิ้มเท่านั้น

น้ำตาลทราย ใช้กันน้อยมากในการประกอบอาหาร โดยทั่วไปเมียนไม่นิยมรสหวาน ผงชูรสเป็นผลิตภัณฑ์สมัยใหม่ ที่ใช้กันค่อนข้างแพร่หลาย แต่ไม่นิยมใส่ผงชูรสลงในอาหารขณะที่ปรุงอยู่บนเตาไฟนิยมเหยาะลงชูรสลงในถ้วยแกงเวลารับประทานเลยทีเดียว

โดยทั่วไปอาหารจะได้รับการตระเตรียมในครัวซึ่งเป็นส่วนของผู้หญิง จะมีเตาไฟอยู่ 2 ประเภท คือเตาไฟแบบก่อด้วยดินเป็นแท่งภายในเจาะว่างมีปากประตู 2 ด้าน สำหรับใส่ฟืน ด้านบนเจาะเป็นที่ตั้งหม้อ ซึ่งนิยมทำไว้ 2 ที่ ขนาดใหญ่และเล็กอย่างละที่

นอกจากเตาแบบนี้แล้ว บางบ้านอาจมีเตาสามขา คือใช้ก้อนหิน 3 ก้อนวางเป็น 3 มุม หรือใช้สามขาที่ทำด้วยเหล็ก

เตาไฟสำหรับต้มอาหารเลี้ยงหมูทำเป็นเตาขนาดใหญ่สำหรับวางกระทะใบใหญ่มีลักษณะกลม นอกจากการต้มอาหารให้หมูแล้ว ยังใช้สำหรับการต้มน้ำเพื่อใช้ในการลวกหมูเพื่อให้ชูดขน ออกง่าย หรือใช้ต้มน้ำเพื่อให้คนป่วยอาบ ต้มหรือหนึ่งขนม จั้วเจี้ยะ จั้วด้าว (ซึ่งเป็นขนมที่ใช้ในงานพิธี) นอกจากนี้แล้วยังใช้ในการต้มกลั่นสุราด้วย

เตาอีกเตาหนึ่งอยู่หน้ายกพื้นสำหรับรับรองแขก (ฟ่าง) ความจริงลักษณะเป็นกองไฟมากกว่าเตาไฟแต่ในบางบ้านเขาใช้เตาสามขาวงครอบกองไฟนี้ด้วย เพื่อใช้ต้มน้ำร้อนหรือต้มน้ำชาสำหรับดื่ม เมียนชอบนั่งล้อมรอบกองไฟกองนี้ แล้วแลกเปลี่ยนกันสูบบ้องยาน้ำ เคยมีบางคนพูดไว้ว่า ไฟกองนี้ไม่มีวันดับเลยในบ้านเมียน บางบ้านที่มีสมาชิกอาศัยอยู่หลายครอบครัว และมีคนเจ็บป่วยในครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งเตาไฟนี้อาจใช้สำหรับทำอาหารพิเศษให้คนป่วยด้วย

เชื่อกันว่ามีผีตนหนึ่งอาศัยอยู่ที่เตาไฟ การรดน้ำลงบนเตาไฟถือเป็นข้อห้ามทางจารีตประเพณีอย่างหนึ่ง ทั้งนี้หมายถึงการรดน้ำลงบนเตาไฟ โดยเจตนาเท่านั้น การนั่งยื่นเท้าไปสูเตาไฟและการนั่งผิงไฟโดยการนั่งหันกันให้เตาไฟ จะกระทำไม่ได้ เช่นเดียวกับหญิงที่มีครรภ์ จะต้องไม่เดินผ่านปากเตาไฟ ในระยะใกล้ ๆ โดยเชื่อหากข้อห้ามเหล่านี้ได้รับการละเมิด ผีเตาไฟจะทำร้ายผู้อาศัยโดยการทำให้เกิดมีบาดแผลหรือมีแผลพุพองและมีการเจ็บป่วยเหมือนถูกไฟไหม้

อุปกรณ์การประกอบอาหาร

1. หม้อข้าว ปัจจุบันนิยมใช้หม้ออลูมิเนียมที่ซื้อมาจากตลาด มีทั้งหม้อข้าวที่มีหูและแบบที่ไม่มีหูในสมัยก่อนใช้หม้อเหล็กลักษณะคล้ายบาตรพระแต่มีหูสำหรับยก ในปัจจุบันบางบ้านยังคงเก็บรักษาหม้อข้าวชนิดนี้ไว้

2. กระทะ ใช้ในการปรุงอาหารประเภทผัด แกง ไม่นิยมใช้หม้อ แต่ละบ้านจะมีกระทะหลายใบ

3. ตะหลิว มีใช้บ้างแต่ไม่ค่อยนิยมกัน ใช้ขันที่ตักข้าว หรือใช้ไม้ซึ่งมีลักษณะเป็นพายเล็ก ๆ ใช้คนข้าวแทนตะหลิว

4. ไม้คนข้าว (ฮ่างเจ้) นิยมทำด้วยไม้เนื้ออ่อนหรือไม้ไผ่มีลักษณะคล้ายพายเรือแต่มีขนาดเล็ก การหุงข้าวที่ไม่ใช้ไม้คนข้าว ข้าวจะไม่ระอุดี เพราะนิยมหุงข้าวแบบเข็นน้ำ

5. ตะเกียบ เมียนนิยมใช้ตะเกียบในการรับประทานอาหาร ซึ่งจะเหลาจากไม้ไผ่ จะมีการย้อมตะเกียบให้เป็นสีแดงเพราะถ้านำมาใช้ในงานพิธีต่าง ๆ จะถือว่าเป็นสิริมงคล เช่นงานแต่งงานและการย้อมสีตะเกียบนี้เพื่อเป็นการรักษาให้ตะเกียบใช้ได้นาน ตะเกียบจะไม่ขึ้นราโดยปกติจะเก็บตะเกียบไม้คนข้าว ไว้ในกระบอกไม้ไผ่ที่ติดอยู่กับชั้นวางอุปกรณ์ต่าง ๆ

การถนอมอาหาร

เมียนนิยมถนอมอาหารประเภทนี้และผักสำหรับไว้รับประทานในระยะเวลายาวโดยเฉพาะการเก็บเนื้อหมู วิธีการต่าง ๆ เหล่านี้สามารถทำได้หลายวิธีเช่น

1. การแขวนเนื้อหมูไว้ ใต้เพดานห้องในครัวปล่อยให้รมควันไฟจนส่วนนอกมีสีดำคล้ายติดเขม่าไฟสามารถเก็บเนื้อไว้ได้นานเมื่อรับประทานก็นำมาเสาด้านนอกทิ้งไป เนื้อด้านในยังคงสภาพเดิมอยู่

2. อ้อชุย คือการคองเนื้อหมูเพื่อทำให้เนื้อหมูเปรี๊ยะ โดยจะเอาเนื้อหมูมาหั่นเป็นชิ้นเรียกใส่ไหและโรยเกลือให้ทั่ว จนเต็มไหแล้วปิดปากไหให้แน่น หากปาดหนังหมูมาสับและเอาข้าวสุกมาใส่จะทำให้เนื้อหมูรสชาติเปรี๊ยะเร็วขึ้นและสามารถเก็บไว้ได้นาน

3. อ้อบัวชุย เนื้อคอง จะหั่นเนื้อหมูให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ เอาข้าวสารแช่น้ำ 2-3 ชั่วโมงและนำมาตำให้ละเอียดเป็นข้าวผัด เอามาคลุกเนื้อแล้วใส่น้ำเล็กน้อย เก็บไว้รับประทานได้นาน เป็นปีโดยเอาใส่ไหไว้แต่ถ้าเปิดไหเอาออกมารับประทานแล้วต้องปิดให้ตมิมะนั้นจะเน่ามีกลิ่นเหม็นหรือถ้าเปิดไหแล้วก็ต้องเอาออกมากินเป็นประจำ

4. อ้ออ้อชุย คือการเอาเนื้อมาคั่วในกระทะให้น้ำมันออกเมื่อสุกแล้วตักไว้ให้เย็นแล้วเอาเก็บใส่ไหปิดฝาไว้ให้มิดชิด

5. หน่อไม้คอง ใช้หน่อไม้คองกับเกลือ ใช้ได้ทั้งเป็นหน่อและที่ขอยแล้ว โดยสัดส่วนหน่อไม้ 1 ไห เกลือ ½ กิโลกรัม ใส่ไหและเติมน้ำปิดฝาไหให้แน่น

6. ผักกาดคอง (ไร่ชุย) จะเอาผักกาดมาหั่นฝอย แล้วเอาน้ำข้าวร้อน ๆ ใส่ คองไว้ประมาณ 4-5 วันหรือจนกว่าจะเปรี๊ยะ แต่ถ้าคองมากๆ ควรใส่น้ำข้าวที่ร้อนปนข้าวสุกด้วย จะทำให้เปรี๊ยะ ถ้าจะเก็บไว้นาน ๆ ให้เทน้ำทิ้งไปแล้วเอาของหนัก ๆ ปิดทับไว้ก็จะเก็บผักกาดนี้ไว้รับประทานได้นานไม่น้อยกว่า 6 เดือน นอกจากใส่ไหแล้วอาจคองโดยใส่กระบองไม้ไผ่ ปิดปากกระบองด้วยใบกล้วยที่รมไฟแล้วฉีกเป็นฝอย ๆ อัดให้แน่นคล้าย ๆ ปิดกระบองข้าวหลาม

7. แคบหมู เมื่อฆ่าหมูจะเอาเอาไขมันติดกับหนังหมูมาทอดในกระทะขนาดใหญ่เพื่อให้ไขมันออกหมด ก็จะได้แคบหมู การเก็บนั้นจะต้องเก็บรวมกับน้ำมันในไหน้ำมัน อาจเพิ่มเนื้อแกงที่ทอดสุกแล้วเก็บไว้รวมกันเมื่อถึงเวลารับประทานก็ตักออกมาอุ่นให้ไขมันออกแล้วนำมาประกอบอาหารต่อ

ข้าวซ้อมมือ

ข้าวที่เมียนहुงรับประทานประจำวันเป็นข้าวซ้อมมือ การตำข้าวจะใช้ครกกระเดื่อง เกือบทุกหลังคาเรือน จะมีครกกระเดื่องภายในบ้านและถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อขวัญของเด็ก ขวัญของเด็กทารกในครรภ์มารดา ในช่วงเดือนที่สามและเก้า จะอยู่ที่ครกกระเดื่อง จึงมีข้อพึงสังวรในเรื่องการเอามิดพันไม้ครกกระเดื่อง

โดยปกติเป็นงานของแม่บ้านหรือหญิงสาวในบ้านที่จะต้องเตรียมข้าวสารสำหรับहुงรับประทาน เมียนหม่นิยมตำข้าวไว้รับประทานหลาย ๆ มื้อ จะตำเพื่อहुงเฉพาะมื้อเท่านั้น ประมาณ 20.00 - 21.00 น. ภายหลังจากเสร็จงานบ้านที่เกี่ยวกับการเตรียมอาหารและการบริการสมาชิกในครอบครัวแล้ว แม่บ้านหรือหญิงสาวในบ้านจะตำข้าว เสียงครกกระเดื่องจะดังไป

ไกล บางบ้านนิยมตำข้าวในตอนเช้าตรู่ คือเมื่อก่อนไฟตั้งหม้อข้าวแล้วผู้หญิงจะตำข้าวและเสียงตำข้าวนี้จะช่วยปลุกให้ผู้อื่นตื่นนอนด้วย

ข้าวหอมมือหรือข้าวตำด้วยครกกระเดื่อง เป็นที่นิยมเพราะถือว่ามีวิตามินสูง อร่อย เคยมีเรื่องเล่าในนิยายปรัมปราว่า เมื่อตอนเกิดแห่งแล้งในสมัยที่เมียนอยู่ในประเทศจีน ความแห้งแล้งความอดอยากทำให้ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก เมียนเล่าว่าผู้ชายตายเร็วกว่าผู้หญิง 2 วัน ผู้ชายจะทนความอดอยากอยู่ได้เพียง 5 วัน ในขณะที่ผู้หญิงทนอยู่ได้นานถึง 7 วัน ทั้งนี้เพราะผู้หญิงเป็นผู้ตำข้าวมีรำข้างกายข้าวติดกาย

ครกกระเดื่องชนิดใช้แรงคน

ครกกระเดื่องของเมียนมี 2 ประเภท คือ ครกกระเดื่องแรงคนเรียกว่า "ต๋อย" และครกกระเดื่องแรงน้ำเรียกว่า "อวม ต๋อย" สำหรับประเภทหลังนี้มีเฉพาะในหมู่บ้านที่มีลำธารใกล้บ้านมีน้ำตลอดปี ตรงปลายคานครกกระเดื่องแทนที่จะเป็นที่สำหรับคนกด ใช้รางไม้โตพอสมควรผูกติดเข้า เมื่อปลายน้ำให้ไหลลงเต็มราง จะมีน้ำหนักมากพอที่จะกดคานลงทำให้อีกด้านหนึ่งที่มีสากติดอยู่ยกขึ้น ในจังหวะที่ด้านกระเดื่องจะมีน้ำหนักมากกว่าก็จะตกลงในครก เป็นดังนี้สลับกันไปตามปกติจะใส่ข้าวในตอนกลางคืนซึ่งทำให้เราได้ยินเสียงครกทำงานเป็นจังหวะตลอดคืน เหตุผลที่ไม่ตำข้าวกลางวันเพราะไม่ต้องการให้ไก่อมารบกวนนอกจากในบางแห่งทำโรงล้อมป้องกันมิให้ไก่เข้าใกล้

ข้าวตำด้วยครกกระเดื่องจะมีสีไม่ขาวจัด มีรำและเมล็ดข้าวเปลือกไม่แตกปะปนอยู่ ต้องเอามาผัดด้วยกระดัง ทำให้รำข้าวสำหรับใช้เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู ด้วย

อาหารสำหรับบุคคลวัย ต่าง ๆ

1. อาหารสำหรับกลุ่มสตรีมีครรภ์และหลังคลอด -

อาหารสำหรับสตรีมีครรภ์โดยทั่วไป ไม่มีรูปแบบพิเศษ เป็นอาหารธรรมดาที่บริโภคทั่วไปในชีวิตประจำวัน เผ่าเมียนจะให้สตรีมีครรภ์บริโภค เนื้อไก่ หมู ไช้ พริกไทย และผักใบเขียวต่าง ๆ แต่จะมีข้อห้ามบางอย่างคือ ห้ามไม่ให้บริโภคสัตว์ป่า คือ เขี้ยว เสือ แมวป่า รวมถึงสัตว์ที่ถูกงูกัดหรือเสือกัด และผลไม้ทุกชนิดที่มีลักษณะแปด

เมียนจะให้ความสำคัญกับสตรีหลังคลอดมาก ควรบริโภคข้าวหมากต้มไก่ใส่สมุนไพรเป็นอาหารจานหลัก อาหารต้องห้ามของสตรีหลังคลอดคือ มะเขือม่วง พักทอง ยอดผักทอง แดงกวา ผักเขียว ปลีกล้วย กล้วยสุก มะละกอสุกอมซึ่งมีเมล็ดในผลเริ่มงอกแล้ว กะหล่ำปลี ฝรั่ง ปลา

2. อาหารสำหรับเด็กทารกและเด็กเล็ก

อาหารสำคัญสำหรับเด็กแรกเกิดหรือวัยทารกคือ นมแม่ เด็กทารกจะได้กินนมแม่อย่างเต็มที่เพราะถูกเลี้ยงดูได้อยู่ใกล้ชิดกับแม่ตลอดเวลา เด็กวัยทารกจะเริ่มได้รับอาหารเสริมนอกจาก

นมแม่ ตั้งแต่มีอายุประมาณ 3 - 4 - 5 เดือน เป็นต้นไป อาหารเสริมสำหรับเด็กทารก ได้แก่ ก๋วยเตี๋ยว ไข่ต้ม ต้มจืด โจ๊กหมู โจ๊กไก่ ข้าวผสมน้ำตาลลูกน้ำตาลหรือเกลือ ข้าวบดกับกล้วย

ข้อห้ามเรื่องอาหารสำหรับเด็กวัยทารก เช่น ห้ามบริโภคเกลือ แมวป่า เหี้ยยว นกเค้าแมว และสิ่งที่มีชื่อว่า "ม่วยย่อม" เพราะเชื่อว่าถ้าให้บริโภคแล้วจะทำให้เด็กเล็กมีอาการชัก

3. อาหารสำหรับผู้สูงอายุหรือคนชรา

สำหรับผู้สูงอายุหรือคนชรา จะบริโภคอาหารตามปกติที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน ไม่มีรูปแบบอาหารพิเศษเฉพาะกลุ่ม เป็นอาหารธรรมดา ๆ เช่น ต้มจืดผักต่าง ๆ ต้มเนื้อ เป็นต้น โดยปกติผู้สูงอายุจะบริโภคอาหารที่มีรสไม่จัด ไม่เผ็ดมากเกินไป และควรเป็นอาหารที่ย่อยง่าย นุ่ม ไม่แข็งมาก และโดยจารีตประเพณีจะให้เกียรติผู้สูงอายุ จะต้องตักอาหารเสิร์ฟให้ผู้สูงอายุ ก่อนคนอื่น ถ้าจำเป็นจะต้องบริโภคก่อนก็ต้องตักแบ่งอาหารเก็บไว้ให้ผู้สูงอายุ

4. อาหารสำหรับกลุ่มผู้ป่วย

อาหารสำหรับกลุ่มผู้ป่วย มีหลักเกณฑ์พิจารณาว่า อาหารสำหรับผู้ป่วยควรย่อย ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารที่ปรุงรสจัด เช่น ต้มผัก ปิ้งเนื้อคลุกเกลือ ไช้ลวกหรือไข่ต้ม ข้าวต้มปรุงรสด้วยเกลือ แกงหมูที่ต้มหมูเปื่อย และมีข้อห้ามบางอย่างดังนี้

1. ห้ามผู้ป่วยเป็นโรคเหน็บชา รับประทานอาหารประเภทดอง เพราะจะทำให้อาการของโรคหายช้า

2. ห้ามผู้ป่วยเป็นตุ่มตามผิวหนัง รับประทานอาหารประเภทเนื้อเพราะจะทำให้อาการของโรคหายช้า

3. ห้ามผู้ป่วยด้วยโรคหวัด รับประทานอาหารที่มีรสหวาน เพราะจะทำให้อาการของโรคหายช้า

4. ห้ามผู้ป่วยที่บาดเจ็บจากเอ็นขาด รับประทานอาหารประเภท ไก่ ปลา กบ ปู

5. ห้ามผู้ป่วยทั่วไปรับประทานอาหารที่ปรุงด้วยวิธีผัดเพราะจะทำให้ผู้ป่วยเกิดอาการร้อน

6. ห้ามผู้ป่วยทั่วไป รับประทานอาหารประเภทที่มีน้ำมัน

อาหารในโอกาสต่าง ๆ

การประกอบอาหารในงานพิธี หรือเทศกาลต่าง ๆ นั้น การเตรียมอาหารย่อย การปรุงอาหารจะเป็นหน้าที่ของผู้หญิง

อาหารที่ใช้ในงานพิธีกรรมหรือในงานเทศกาลต่าง ๆ จะใช้หมูหรือไก่ ซึ่งเป็นสัตว์ในพิธีกรรมหลังทำพิธีเสร็จจะนำมาประกอบอาหารใช้เลี้ยงแขกหรือเพื่อนบ้านที่มาช่วยงาน

เนื้อหมูหรือไก่ ซึ่งใช้ในพิธีเลี้ยงผีหมู่บ้าน ซึ่งจัดขึ้นในป่าข้างบ้านและทุกครอบครัวมีส่วนร่วมในการออกค่าใช้จ่ายเท่ากันเมื่อเสร็จพิธีแล้วจะต้องรับประทานให้หมดห้ามนำกลับไป

บ้านในวันขึ้นปีใหม่ เมียนไม่นิยมรับประทานผัก ถือว่าหากรับประทานผักในวันปีใหม่ จะทำให้มี
 หญ้าขึ้นในไร่มา

ข้อห้ามเรื่องอาหารในงานพิธี

1. งานพิธีบวชเล็ก (กว่าตัง) และพิธีบวชใหญ่ (โตไซ) ห้ามรับประทานเนื้อสัตว์และน้ำมัน
2. งานแต่งงาน อาหารมื้อแรกที่เลี้ยงต้อนรับคณะของเจ้าสาว ห้ามใช้ผัก ให้ใช้แต่เนื้อสัตว์
 บทเพลงและทำรำ

ในสังคมของชาวเมียน (เย้า) บทเพลงจะเป็นส่วนที่สำคัญส่วนหนึ่ง ซึ่งสัมพันธ์กับวิธีการ
 ดำเนินชีวิตตลอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างแน่นแฟ้น

เพลงของเมียน เป็นเพลงที่มีลักษณะเรียบง่ายไม่ซับซ้อน การขับร้องจะเป็นการร้องเดี่ยว
 เพียงอย่างเดียว และไม่ใช้ดนตรีประกอบการร้องเพลง เว้นแต่การร้องเพลงบางชนิดที่อาจมีดนตรี
 รับเมื่อ ร้องจบ

1. โอกาสร้องเพลง การร้องเพลงของเมียนร้องได้ทุกเวลาทั้งกลางวันและกลางคืน ทั้ง
 ร้องตามลำพังและร้องให้ผู้อื่นฟัง ในเวลากลางวันขณะทำงาน ผู้ทำงานจะร้องเพลงไปด้วยก็ได้
 หรือหนุ่มสาวร้องเพลงโต้ตอบกันร้องเชิญชวนเพื่อสร้างความสนิทสนมกันก่อนการเลือกคู่คุยกันใน
 เวลากลางคืน

การร้องเพลงโต้ตอบกันในเวลากลางคืนเป็นที่นิยมมาก ในกรณีที่มีหนุ่มหรือสาวจากต่าง
 หมู่บ้านมาพักค้างคืน มักจะมีการทำท่ายประลองร้องเพลงโต้ตอบกัน การปฏิเสธไม่ร้อง หรือร้อง
 ไม่ได้ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถือเป็นเรื่องที่ยับอาย และไม่มีภูมิ

การร้องเพลงในเวลากลางคืน จะต้องก่อกองไฟขึ้นที่บริเวณลานนอกบ้าน เพื่อให้ฝ่าย
 หญิงมานั่งข้างกองไฟแล้วร้องเพลงโต้ตอบกันคนละฝั่ง และคนร้องก็จะกระจายกันอยู่รอบๆ
 ปะปนอยู่กับคนดูและผลัดกันร้องทีละคน

การร้องเพลงในเวลากลางคืนเป็นการร้องเพลงที่สนุกสนานสำหรับผู้ชมและผู้ฟัง เพราะ
 เป็นการร้องตอบโต้ของชายหญิงในทำนองและเปลี่ยนปฏิภาณไหวพริบในเรื่องต่าง ๆ และ
 การเกี้ยวพาราสีฝ่ายที่มีปฏิภาณไหวพริบดี สามารถใช้คำร้องเปรียบเปรย ที่เป็นโวหารกินใจ จนอีก
 ฝ่ายหนึ่งแพ้ไปก็ได้

2. เนื้อหาสาระของเพลง เนื้อหาสาระของเพลงเมียนโดยทั่วไปเป็นเรื่องเกี่ยวกับ
 ความรักของหนุ่มสาว บรรยายความเรื่องราวโดยทั่ว ๆ ไป ทักทายและโต้ตอบแลกเปลี่ยน
 ความคิดเห็น รำพันถึงความทุกข์ยาก และญาติพี่น้องที่อยู่ไกล กัน เป็นต้น

3. รูปแบบของเพลง เมียนมีรูปแบบการร้องเพลงแตกต่างกัน 2 รูปแบบ คือ

- 3.1 "ป่าวจยุงซี" เป็นการร้องเพลงตามรูปแบบที่มีฉันทลักษณ์ คือ กำหนด

จำนวนพยางค์ร้องขึ้นและจำนวนพยางค์ร้องลงไว้ เป็นรูปแบบตายตัว เช่น ร้องขึ้น 4 พยางค์ ลง 3 พยางค์ จำนวน 2 ชุด เช่น เหลียงฟามเซียววัน / เสยหม่วนเกี่ยม / หม่วนเกี่ยมมอยแห่ง / หายโหล่เจียว เป็นต้น

3.2 “โตะจยุงซ์” คำว่า “โตะ” หมายถึงการอ่าน โตะจยุงซ์ คือ การร้องเพลงในลักษณะการอ่านหนังสือ คือการร้องครั้งเดียวต่อไปเรื่อย ๆ แต่มีทำนองในการอ่าน

4. ประเภทเพลง เพลงของเมียนมีหลายประเภท และมีลีลาการร้องแตกต่างกันออกไป เพลงบางประเภทคำร้องแต่งไว้ตั้งแต่สมัยโบราณคัดลอกเป็นหนังสือเพลงที่ใช้ร้องกันมาถึงปัจจุบัน แต่เพลงโดยทั่วไป คำร้องก็มักแต่งขึ้นในสมัยปัจจุบัน ซึ่งอาจแต่งโดยผู้ขับร้องเองหรือผู้อื่นแล้วจำสืบทอดกันมาเพลงของเมียนเมื่อแยกตาม เนื้อหาสาระของการร้อง แบ่งออกได้เป็นประเภท ดังนี้

4.1 ประเภทเพลงเศร้าโศก หรือ “ด้อทหน่านจยุงซ์” เนื้อหาของเพลงจะเป็นการร้องรำพันบรรยายถึงความทุกข์ยากของผู้ร้องหรือคนอื่น ที่เกิดขึ้นจากสาเหตุต่าง ๆ กัน เช่น ความยากจน ความเจ็บป่วย ความพลัดพรากจากครอบครัว หรือบ้านเกิดเมืองนอน ฯลฯ เพลงประเภท ด้อทหน่านจยุงซ์ ร้องได้ทั้งวิธีป่าวจยุงซ์ และ โตะจยุงซ์ ร้องได้ทั้งชายและหญิง การร้องมักจะร้องในเวลากลางคือหลังเสร็จงาน ร้องตามลำพัง หรือร้องให้ผู้อื่นฟังก็ได้

4.2 ประเภทเพลงถามข่าวญาติพี่น้อง หรือ “เจี้ยหม่วยจยุงซ์” เพลงประเภทนี้ร้องได้ทั้งป่าวจยุงซ์ และโตะจยุงซ์ เป็นการร้องเพลงส่งข่าวถึงญาติพี่น้องถามถึงสภาพความเป็นอยู่ ในสังคมเมียนการถามข่าวคราวญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลจะใช้วิธีเขียนจดหมายเพลงส่งถึงกันผู้ได้รับจดหมายเพลงจะนำจดหมายนั้นมาร้องให้ทุกคนในบ้านฟัง ถ้าร้องไม่ได้หรืออ่านไม่ได้ก็จะให้ผู้อื่นที่มีความสามารถมาอ่านเพื่อความในจดหมายนั้นให้ฟังโดยอ่านเป็นทำนองที่เรียกว่า “โตะจยุงซ์”

4.3 ประเภทเพลงเกี่ยวพาราสิ หรือ “จั้งเหยี่ยวจยุงซ์” หรือเพลงเกี่ยวผู้หญิง เป็นเพลงร้องที่มีเนื้อหาสาระในเชิงเกี่ยวพาราสิระหว่างชายและหญิง ร้องได้ทั้งวิธีป่าวจยุงซ์ และโตะจยุงซ์ การร้องเพลงประเภทนี้ร้องได้ทั่วไป ไม่ว่าจะอยู่ในบ้าน นอกบ้าน หรือไปต่างถิ่น ร้องได้ตลอดเวลาทั้งกลางวันและกลางคืนคือการร้องโต้ตอบทักทายและเปลี่ยนความคิดเห็นหนุ่มร้องเกี่ยวสาว หรือสาวร้องเชิญชวนหนุ่ม การร้องมีทั้งการร้องเดี่ยว และรวมกลุ่มโดยผลัดกันร้องทีละคน “จั้งเหยี่ยวจยุงซ์” เป็นประเภทเพลงร้องที่แสดงความสดใสรื่นเริง

4.4 ประเภทเพลงร้องในงานแต่งงาน หรือ “เซ้นตี้วจยุงซ์ หรือ ซั้ง ตี้ว จยุงซ์” เป็นการร้องเพลงเชื้อเชิญดื่มเหล้าในงานแต่งงาน เพลงประเภทนี้เป็นเพลงสั้น ๆ จบลงในไม่กี่

ประโยคและร้องให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ มีความมุ่งหมายเพื่อเชิญชวนผู้หนึ่งดื่มเหล้าไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงก็ตาม

การร้องเพลง "เซ่นตัวจูงชู้" จะมีการขึ้นต้นเป็นมาตรฐานด้วยคำว่า "เซ่นโอ.... แล้วต่อด้วยคำพูดตามแต่ผู้ขับร้องจะคิดเอง ให้เหมาะสมกับสถานการณ์นั้น ๆ การร้องเซ่นตัวจูงชู้เป็นการร้องโต้ตอบเพื่อแลกเปลี่ยนกันเชิญชวนดื่มเหล้าการร้องโต้ตอบถือเป็นการแสดงความสามารถทางด้านปฏิภาณไหวพริบของกันและกัน

การร้องเซ่นตัวจูงชู้ จะเริ่มเมื่อแขกเข้าประจำโต๊ะอาหาร และเจ้าบ่าว เจ้าสาวทำพิธีแจกน้ำชาแก่แขกแล้ว ก็เริ่มร้องเพลงประเภท เซ่นตัว เพื่อความสนุกสนานกันได้

4.5 ประเภทเพลงนิทาน หรือ "จูงชู้เกี้ยว" นิทานของเมียนบางเรื่องเขียนบันทึกเป็นหนังสือไว้ ผู้เล่าที่มีความสามารถอาจนำเอานิทานมาร้องเป็นเพลงให้ผู้อื่นฟังได้ การร้องเพลงนิทานร้องได้ทั้งวิธี "ป่าวจูงชู้" และวิธี "โตะจูงชู้"

4.6 ประเภทเพลงกล่อมเด็ก หรือ "หลาวกุ่มงวอ" เพลงกล่อมเด็กของเมียนไม่ค่อยมีแพร่หลาย และลักษณะของเพลงมักจะเน้นการใช้เสียงและทำนองเป็นสำคัญ ให้เด็กเกิดความเพลิดเพลินที่ได้ฟัง เนื้อร้องเพลงกล่อมเด็กของเมียนจะเป็นอย่างไร ก็ได้แล้วแต่ผู้ร้องจะคิดใส่ลงไปขณะนั้น

4.7 เพลงที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมและการนับ วัน เดือน ปี ของเมียนซึ่งเป็นปีนักษัตร เรียกว่า "จวบ จ้าง จูชง" เพลงนี้มีทั้งหมด 60 บท แต่ละบทจะกล่าวถึงชื่อของแต่ละปีด้วยวัตถุประสงค์ของการแต่งเพลง นี้ขึ้นมาก็เพื่อให้ง่ายและสะดวกต่อการท่องจำชื่อของแต่ละปี

ชาวเมียนเป็นเผ่าที่มีความร่ำรวยทางวัฒนธรรมและมีการสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาอันยาวนานบางส่วนได้ผ่านการปรับเปลี่ยนเพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาวะวิถีการดำรงชีวิต อย่างไรก็ตาม ชาวเมียนจะดำเนินชีวิตภายใต้กรอบวัฒนธรรมอย่างเคร่งครัดสมาชิกในสังคมมีข้อที่พึงปฏิบัติและข้อห้ามในการกระทำอยู่มาก การละเมิดจารีตประเพณีจะเป็นการนำมาซึ่งความอัปมงคลและถือเป็นการกระทำผิดต่อเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษ

พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตที่สำคัญ

1. การตั้งท้อง เมียนมีความเชื่อว่าผู้หญิงหากรู้ตัวว่าตั้งท้อง จะต้องมีข้อปฏิบัติดังนี้
เดือนที่ 1, 7 ขวัญของเด็กในท้องจะอยู่ที่ประตู ห้ามคนในครอบครัวหรือช่อมแซมหรือทำประตูใหม่

เดือนที่ 2, 8 ขวัญของเด็กในท้องจะอยู่ที่เตาไฟ ห้ามทำเตาไฟใหม่ หรือรื้อและซ่อมแซม

เดือนที่ 3, 9 ขวัญของเด็กในท้องจะอยู่ที่ครกกระเดื่อง ห้ามทำครกกระเดื่องใหม่ หรือรี้อ และช่อมแซม

เดือนที่ 4, 10 ขวัญของเด็กในท้องจะอยู่ที่บริเวณท่าพิธิ (ทิ้ง) ห้ามรี้อห้ามช่อมแซม

เดือนที่ 5, 11 ขวัญของเด็กในท้องจะอยู่ที่เตียงนอน ห้ามทำเตียงใหม่ หรือรี้อและช่อมแซม ห้ามปักผ้าหรือเย็บผ้าบนเตียง

เดือนที่ 6, 12 ขวัญของเด็กในท้องอยู่ที่ตัวแม่ เสื้อผ้าที่แม่ใส่แล้วยังไม่ได้ซัก ห้ามนำมาเย็บ พิธิคุ้มครองลูกและแม่ขณะตั้งครรภ์

1. การทำพิธิแจ้เซต, จำเจี้ยวแจ้เซต (ป้องกันการเจ็บป่วย)

2. การทำพิธิบนบาน เพื่อขอให้ผีบรรพบุรุษช่วยคุ้มครองแม่และลูกให้ปลอดภัย เมื่อผ่านการทำพิธินี้แล้วข้อห้ามต่าง ๆ ก็ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติเคร่งนัก

3. การทำพิธิอ่อนเปียง (เพื่อป้องกันการแท้งลูก)

การดูแลแม่และลูกหลังคลอด

1. ทำพิธิสาอู่ย (ทำตัวแม่และเด็ก)

2. การทำพิธิทิมเมี้ยนคู้

3. กรณีคลอดในโรงพยาบาล เมื่อมาถึงบ้านห้ามนำเด็กเข้าทางประตูต้องเข้าทางหน้าต่าง

4. กรณีที่ลูกสาวหรือลูกสะใภ้ ที่ยังไม่ได้ทำพิธิแต่งงานแล้วคลอดลูก ต้องสร้างเพิงไว้ข้างนอกบ้านให้แม่และลูกพักและทำกินนอกบ้าน (การอยู่เดือน) เมื่อครบ 1 เดือน จึงจะสามารถเข้ามาอยู่ในบ้านได้ หากไม่ปฏิบัติเช่นนั้น เชื่อว่าจะนำเรื่องเดือดร้อนมาสู่ครอบครัว

5. หลังคลอดต้องนั่งอยู่ข้างเตาไฟ 3 วัน 3 คืน และต้องดื่มยาสมุนไพรอาบเพื่อเป็นการขับสิ่งสกปรกออกจากร่างกาย และเป็นการสมานแผล ห้ามอาบน้ำเย็นหรือดื่มน้ำเย็น

6. กรณีคลอดโดยไม่ผ่าตัด ห้ามรับประทานอาหารดังต่อไปนี้

6.1 ผลไม้ทุกอย่าง เพราะถือว่าเป็นของดิบ

6.2 ของดอง , ของเปรี้ยว , หน่อไม้ทุกชนิด , ฟักทอง , ฟักเขียว , แดงกวา

6.3 อาหารที่ประกอบโดยวิธีการผัด , ทอด, และย่าง

6.4 อาหารที่สามารถรับประทานได้ต้องดื่มอย่างเดียว

2. การเกิด

เมื่อถึงกำหนดคลอด หมอตำแยจะเอาผ้าคาดเอวมามัดกับซื่อเพื่อให้หญิงที่จะคลอดจับผ้า นั้นไว้จะมีคนช่วยพยุงหลัง 1 คน หมอตำแยจะรอให้เด็กออกมาทั้งตัวแล้วจะดึงรอกมาวัดให้ยาวจากสะดือลงมาถึงหัวเข่าทารก แล้วเอาด้ายมามัดที่รอกใกล้ๆ กับสะดือ ไข่เปลือกไม้ไผ่ตัดรอก

เมื่อรกของเด็กแห้งแล้วหลุดออกมาให้นำมาใส่กล่องหรือกระบอกไม้ไผ่นำมาเก็บไว้บนที่นอน อุจจาระแรกของทารกต้องเอามาห่อเก็บเอาไว้

หลังจากนั้นหมอผีจะเลือกเอาวันดี ทำพิธีตั้งชื่อ (ทิมเมี้ยนคู้) ภายใน 10 วัน และพิธีบอกผีบ้านผีเรือนว่ามีคนมาเกิด โดยเขียนชื่อลงในกระดาษและเผากระดาษนั้น หลังการคลอดจะต้องฆ่าหมูเลี้ยงผี ถ้ายังไม่มีพิธีเลี้ยงผี จะห้ามคนอื่นเข้าบ้านเด็ดขาด โดยจะมีเครื่องหมายเฉลวปักไว้หน้าบ้านเป็นเครื่องหมายห้ามเข้า

เด็กแรกเกิดจนมีอายุ 12 ปี จะถือว่าเป็นวัยเด็ก ขวัญของเด็กเป็นแค่ เปี้ยง ถือเป็นขวัญที่ไม่ได้ผูกพันกับผีมากนัก เมื่อเด็กชายพ้นอายุ 12 ปี และเด็กหญิง อายุ 14 ปี จึงถือว่าเป็นวัยเด็ก จะต้องทำพิธี "ซวด เปี้ยง เลี่ยม" เมื่อผ่านพิธีนี้แล้วจะถือว่าเป็นวัยหนุ่มสาว ขวัญของเด็ก (เปี้ยง) จะถูกยกให้ผีของตระกูลรักษาและมีขวัญของผู้ใหญ่ เรียกว่า เวิน แทน

3. พิธีสูขวัญ

เมื่อเกิดการเจ็บป่วย หรือได้รับอันตรายขวัญจะหนีออกจากร่างกาย จะต้องทำพิธีเรียกขวัญ ถ้าเรียกขวัญเด็ก 1 - 12 ขวบ จะใช้ไก่ และไข่ไก่ อย่างละ 1 กระดาษเงินและเหล้า เป็นเครื่องเช่น โดยจัดไว้บนโต๊ะหน้าหิ้งผี หมอผีจะทำพิธีท่องคาถา และเผากระดาษเงินให้ผี และขอให้รักษาเด็กคนนั้น การเรียกขวัญผู้ใหญ่จะทำคล้ายกัน แต่ใช้หมูเป็นเครื่องเช่นแทนไก่และไข่ไก่

4. พิธีบวช

4.1 พิธีบวช (กว่าดั่ง) คำว่า "กว่าดั่ง" ในภาษาเมี้ยนมีความหมายว่าแขวนตะเกียง ซึ่งน่าจะหมายความว่า เป็นการทำบุญเพื่อให้เกิดความสว่างขึ้น และเมี้ยนเองก็ถือว่าผู้ที่ผ่านพิธีนี้แล้วจะมีตะเกียง 3 ดวง พิธีนี้ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิเต๋า เป็นพิธีที่ทำเฉพาะในผู้ชายเท่านั้น ถือเป็น การสร้างบุญบารมีให้ตนเอง ทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษและเป็นการสืบตระกูล

ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่า พิธีกรรมนี้มีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีเพียงแต่คำบอกเล่าจากการสันนิษฐานของผู้อาวุโสว่า พิธีนี้ว่าตัวนี้มีมานานมาก คงจะเป็น ฟามซิงฮู่ง เป็นผู้บัญญัติให้ชาวเมี้ยนทำพิธีนี้เมื่อประมาณ 2361 ปีมาแล้ว เพราะฟามซิงฮู่ง เป็นผู้สร้างทั้งโลกของผีและโลกของคน ฟามซิงฮู่ง จึงได้บอกให้ทำกว่าดั่ง เพื่อช่วยคนดีที่เมื่อเขาตายไปแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์หรือไปอยู่กับบรรพบุรุษของตนเอง จะได้ไม่ตกลงไปในนรกหรือที่ที่ลำบาก และมีเรื่องเล่าที่กล่าวกันถึงพิธีกว่าดั่งที่เก่าแก่ที่สุด คือ เมื่อพวกฟามซิง ซึ่งประกอบด้วย เล่งสี เล่งปู้ ได้ตะจะ จะทำพิธีกว่าดั่ง จึงได้ไปขอยืมบ้านของมังกร ซึ่งใหญ่และสวยงามมาก และขอกว่าเมื่อเสร็จพิธีก็จะเอามาคืน มังกรอยากจะทำกุศล แต่กลับพูดว่าถ้ามีปัญญาบ้านไปได้อีกก็เอาไปเลย และฟามซิงก็สามารถยกบ้านของมังกรไปได้ ด้วยความผิดคาดหมายมังกรถึงกับตะลึงอ้าปากค้าง

จึงต้องเสียบ้านให้แก่ฟามซิงไปเมื่อเสร็จพิธีแล้วฟามซิงได้นำบ้านนี้ไปไว้บนสวรรค์ ดังนั้นจึงอาจถือได้ว่าเป็นการทำกว่าตั้งครั้งแรกบนโลก

พิธีที่ว่านี้ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาเป็นเวลาช้านานหลายร้อยปีมาแล้ว พิธีนี้เป็นพิธีบวชพิธีแรก ซึ่งจะทำให้กับผู้ชายเมียนโดยไม่จำกัดอายุแต่ขึ้นอยู่กับความพร้อม ในประเพณีของเมียน โดยเฉพาะผู้ชายถ้าจะเป็นคนที่สมบูรณ์จะต้องผ่านพิธีบวชก่อน

พิธีที่ว่านี้ หมายถึงพิธีแขวนตะเกียง 3 ดวง เป็นพิธีที่สำคัญมาก เพราะถือเป็นการสืบตระกูลและเป็นการทำบุญให้บรรพบุรุษด้วย ในการประกอบพิธีที่ว่านี้ จะต้องนำภาพเทพเจ้าทั้งหมดมาแขวนเพื่อเป็นสักขีพยานว่า บุคคลเหล่านี้ได้ทำบุญแล้ว และจะได้ขึ้นสวรรค์เมื่อเสียชีวิตไปจุดสำคัญของพิธีนี้คือ การถ่ายทอดอำนาจบารมีของอาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งในขณะที่กำลังทำพิธีนี้จะมีฐานะเป็นอาจารย์ (ไซเตย) ของผู้เข้าร่วมพิธีอีกฐานะหนึ่ง และผู้ผ่านพิธีนี้จะต้องเรียกผู้ที่ถ่ายทอดบุญบารมีนี้ว่า อาจารย์ตลอดไป ผู้ที่เป็นอาจารย์ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเสมอไป แต่ต้องผ่านการทำพิธี กว่าตั้ง หรือโต่วไซ

เมื่อผ่านพิธีนี้แล้ว จะทำให้เขาเป็นผู้ชายที่สมบูรณ์ เขาจะได้รับชื่อใหม่ ชื่อนี้จะไปปรากฏร่วมอยู่กับทำเนียบวิญญาณของบรรพบุรุษของเขา ซึ่งจะเป็นการสืบต่อตระกูลมิให้หมดไป เมื่อเขาเสียชีวิตเขาจะสามารถไปอยู่กับบรรพบุรุษที่ Yang Jiew Tang และอาจจะหลงไปอยู่ในที่ต่ำซึ่งเป็นที่ไม่ดีหรือในนรกก็ได้พอเวลาลูกหลานทำบุญส่งไปให้ก็ไม่ได้รับ เพราะไม่มีชื่อ นอกจากนี้ผู้ผ่านพิธีที่ว่านี้ ยังจะได้รับตำแหน่งศักดิ์นาชั้นต่ำสุดของโลกนี้ จะได้รับบริวารทหารผี 36 และทำให้ภรรยาเพิ่มเป็น 24 ดังนั้น ผู้ชายเมียนทุกคนจะต้องเข้าพิธีที่ว่านี้ จะใช้เวลาในการทำพิธีทั้งหมด 3 วัน เป็นพิธีถวายตัวแก่เทพเจ้าเต๋า เพื่อวิญญาณของเขาจะได้ไปอยู่ร่วมกับบรรพชน และมีเทพ (ฮู่ง อิน) มาดูแลปกป้องรักษาเมื่อสิ้นชีวิตลง และจะ让他เป็นผู้ใหญ่เต็มตัว มีศักดิ์และสิทธิ์ที่จะเข้าร่วมพิธีต่าง ๆ ของเผ่าได้ทุกพิธี ช่วงที่ทำพิธีนี้ผู้เข้าพิธีจะต้องกินเจ และถือพรหมจรรย์ เช่นไม่ทานอาหารประเภทเนื้อ น้ำมันหมู ไม่ยุ่งเกี่ยวเรื่องเพศ ตามประเพณีแล้วผู้ชายเมียน ทุกคนจะต้องเข้าพิธีที่ว่านี้ ซึ่งจะทำในช่วงอายุประมาณ 15 ถึง 20 ปี อาจจะมีน้อยหรือมากกว่านี้ก็ได้ และไม่ว่าจะยังมีชีวิตหรือเสียชีวิตไปแล้วก็เข้าพิธีได้ เช่น ในรุ่นของเขา เขาอาจจะไม่มีปัจจัยเพียงพอในการประกอบพิธีพอมารถึงรุ่นลูก ซึ่งสามารถจะทำพิธีได้ ก็จะต้องเชิญวิญญาณมาเข้าพิธีด้วย การผ่านพิธีที่ว่านี้ ยังทำให้เขาสามารถประกอบพิธีกรรมหลายอย่างได้ด้วยตัวเองรวมทั้งการทำกิจการงานอื่นก็จะได้รับความเชื่อถือ

ถ้าชายที่แต่งงานแล้วเวลาทำพิธีบวช ภรรยาจะเข้าร่วมพิธีด้วย โดยจะอยู่ด้านหลังของสามี เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการทำพิธีค่อนข้างสูง ดังนั้นนิยมทำพร้อม ๆ กันหลาย ๆ คนเพื่อ

ประหยัดค่าใช้จ่าย แต่คนที่ทำนั้นต้องเป็นญาติกัน หรือนับถือบรรพบุรุษเดียวกัน (จ้วงเมี้ยน) หลังจากผ่านพิธีนี้แล้ว ผู้ทำพิธีจะได้รับชื่อผู้ใหญ่ และชื่อที่ใช้เวลาทำพิธีด้วยเรียกว่า “ปะบัว”

ส่วนพิธีทำบุญแขวนตะเกียงในระดับสูงขึ้นไปเรียกว่า “โต้วไซ” ผู้ที่ผ่านพิธีนี้จะมีตะเกียงทั้งหมด 12 ดวง พิธีโต้วไซนี้จะให้อาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมอย่างน้อย 12 คน และต้องมีภาพเทพเจ้าทั้งหมด 12 ชุด ใช้เวลาประกอบพิธีทั้งหมด 7 วัน

สามารถแบ่งการบวชออกเป็น 3 ระดับ คือ

- กว่าฟามทอยตั้ง เป็นการบวชซึ่งถือว่าอยู่ในระดับต่ำที่สุด ใช้เวลาในการประกอบพิธีกรรม 3 วัน 3 คืน

- กว่าเซียดฟิงตั้ง เป็นการบวชที่ถือว่าอยู่ในระดับกลาง มีพิธี 7 วัน 7 คืน

- โต้วไซ หรือ กว่าต้าล่อตั้ง ถือว่าเป็นการบวชใหญ่ที่สุด ใช้เวลาในการประกอบพิธี 7 วัน 7 คืน

การบวชทั้ง 3 ระดับนี้มีทั้งการบวชแบบเดี่ยวและแบบควบได้แก่

1. การบวชกว่าฟามทอยตั้ง เพียงอย่างเดียว
2. การบวชกว่าเซียดฟิงตั้ง หรือกว่าเซียดฟินโต้ว ที่รวมกับการบวชกว่าฟามทอยตั้ง
3. การกว่าต้าล่อตั้งที่รวมกับการบวชกว่าฟามทอยตั้ง

ในการเข้าพิธีบวชนี้ในหมู่บ้านเครือญาติจะมีการตรวจสอบหลักฐานของแต่ละคนจาก “นึมแซงเป้น” (บันทึกวันเดือนปีเกิดหรือสูติบัตร) “เอ้โต้ว”(การปฏิบัติสืบต่อกันมา)และ“จาพินตาน”(บันทึกรายชื่อของบรรพบุรุษ) ที่แต่ละคนถือครองอยู่

การเตรียมงาน

สิ่งของหรือเครื่องใช้สำคัญในพิธี ได้แก่

1. เครื่องแต่งกายประจำเผ่าของผู้หญิง ซึ่งต้องเป็นชุดที่ตัดเย็บชิ้นใหม่
2. ผ้าดิบสีขาว (เจี้ยง ซิน เตีย) ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมประจำตัวผู้เข้าพิธี มีขนาดประมาณ 18 x 20 นิ้ว

3. แก้วอี (กว่าตั้ง ตน) สำหรับผู้เข้าพิธีนั่งตอนทำพิธีกว่าตั้ง ซึ่งจะใช้ไม้ตัดมาใหม่ ทำเป็นรูปอักษรพินทุ์ใหญ่ตัว I แล้วแต่งด้วยกระดาษสีต่าง ๆ เช่น สีแดง ชมพู เหลือง เขียว น้ำเงิน ที่ตัดเป็นลวดลายที่สวยงาม ลวดลายที่นิยม คือ ลาย บ่อ ฮอย เปียง หรือ ดอกทานตะวัน

4. เส้าที่วางตะเกียง (เจี่ยม จ่าง เตี้ยว) ทำจากต้นกล้วย โดยตัดลำต้นของต้นกล้วยให้สูงพอประมาณ 140 เซนติเมตร แล้วหาลำกล้วยอีกต้นตัดเป็นท่อนยาวประมาณ 15 เซนติเมตร 2 ท่อน ใช้ไม้เสียบให้ติดกับด้านข้างของต้นสูงทั้งสองข้างให้เป็นแขนยื่นออกมา มีลักษณะดังนี้ ด้านบนที่วางตะเกียงต้องมีค้วานให้มีขนาดวางตะเกียงได้พอดี

5. กระดาษสำหรับผี จะมี 2 แบบ คือ เจ้ยก่อง และเจ้ยหมา เจ้ยก่อง ทำโดยตัดกระดาษสาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดประมาณ 4×9 นิ้ว แล้วใช้เหล็กที่เป็นแม่พิมพ์รูปเงินลักษณะเรียกว่า จูเจ้ย ตอกบนกระดาษจนเป็นรอย เรียงเป็นแถวประมาณ 6 แถว เจ้ย หมา จะใช้แม่พิมพ์ไม้ขนาด 2×8 นิ้ว ที่แกะสลักเป็นรูปม้าต่างดูเงินและมีคนนั่งบนหลังม้าเรียกว่า หมา เพี้ย ทาด้วยหมึกดำ ซึ่งทำมาจากการเผาฟางแล้วผสมน้ำ แล้วกดพิมพ์ลงบนกระดาษที่ตัดขนาด 7×9 นิ้ว ที่ได้ใช้จูเจ้ย ตอกบนกระดาษนั้นแล้ว 6 แถว เมื่อหมึกแห้ง ก็นำมาม้วนหลวม ๆ มัดด้วยเชือกฟางเล็ก ๆ ซึ่งมัดหนึ่งจะมี ม้าเพี้ย วางซ้อนสลับกับเจ้ยก่อง ทีละแผ่น อย่งละ 4 แผ่น คิดเป็น 120 หน่วยของเงินผีและจะต้องทำเท่าไร หมอผีจะเป็นผู้กำหนดเอง

6. บุหรี่ และเหล้า บุหรี่จะซื้อเตรียมเอาไว้เพื่อให้เชิญแขกมาช่วยงาน ส่วนเหล้ามักจะทำเอง โดยหมักจากข้าวโพดหรือข้าวฟ่าง มีรสชาติดีและเปอร์เซ็นต์แอลกอฮอล์สูง

7. ห่อเกลือ สำหรับเชิญอาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมและพ่อครู ทำโดยตัดใบตองขนาดพอเหมาะเช็ดให้สะอาดใส่เกลือประมาณ 2 ช้อน ห่อเป็นรูปสี่เหลี่ยม คัดด้วยกระดาษสีขาว แล้วมัดซ้ำด้วยด้ายสีดำ

8. ดุงข้าว (ขี้เจียน) สำหรับบูชาครู ทำโดยใช้ผ้าดิบสีขาวตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมเกือบจัตุรัส ใส่ข้าวสารประมาณ 400 กรัม และใส่เหรียญเงินแท้แล้วรวบผูกด้วยเชือก

9. เรือ และหุ่นผีร้าย (ดุง เมี้ยน) เรือทำจากใบไม้ที่มีลักษณะเรียวยาว เช่น ใบข้าวโพด นำมาสานเป็นรูปเรือ ส่วนหุ่นผีร้าย ใช้ฟางข้าวมามัดเป็นรูปคน

10. ตะเกียง เดิมจะใช้ถ้วยชาแบบถ้วยใหญ่ ใส่ข้าวสารลงไปประมาณ $\frac{3}{4}$ ของถ้วย ใส่น้ำมันเป็นเกลียว ปักลงในข้าวสารแล้วเทน้ำมันลงไป ในปัจจุบันใช้เทียนขาวปักลงในข้าวสารแทน

11. อาหาร สำหรับเซ่นไหว้ และสำหรับเลี้ยงแขก ได้แก่ หมู ไก่ ข้าวสวย เหล้า ชา ขนมยั่วเมี่ยง เป็นขนมที่ทำจากข้าวเหนียวผสมงาดำ ห่อด้วยใบตอง แล้วนำไปนึ่ง

สำหรับอุปกรณ์ของหมอผีส่วนใหญ่เป็นของที่มีอยู่แล้ว เพียงแต่รวบรวมเตรียมพร้อมเพื่อให้ได้เลยได้แก่

1. ภาพเทพเจ้า (ต้ม ต้อง เมี้ยน) ถือเสมือนเป็นเสื้อของเทพ เวลาอัญเชิญมาในพิธีก็จะมาสถิตในภาพนี้เลย

2. จ้าว มีลักษณะเป็นขี้ไม้ 2 อัน ประกอบกัน ใช้สำหรับเลี้ยงทนาย เพื่อที่จะทราบบว่า ผียอมรับหรือพอใจในเครื่องเซ่นหรือไม่

3. มีดหมอ (กิม) มีลักษณะเป็นมีดสั้น ที่ปลายด้ามมีดจะมีเหรียญร้อยเป็นพระวงติดอยู่ ใช้สำหรับขับไล่สิ่งชั่วร้ายและนำมาในสิ่งที่ดี

4. ไม้เท้าศักดิ์สิทธิ์ (ชิงก้วน) ทำจากไม้ ลักษณะเรียวยาว ปลายแหลมมีโลหะติดอยู่

5. เขาควย (จอง) ใช้สำหรับเป่าเชิญเทพแห่งดวงอาทิตย์ (หยุด ต่าย ฮุง)

6. หนังสือทำพิธี ซึ่งต้องใช้หลายเล่ม เช่น คอยด้านโช หนังสือที่บันทึกคำสวดสำหรับเลี้ยงผีและจำพินิตาน หนังสือบันทึกชื่อของบรรพบุรุษที่จะเชิญมาร่วมพิธี เป็นต้น

7. ตราประทับ ทำจากไม้แกะสลักตัวอักษรจีน และกระดาศ, หมึกดำ, พู่กันจีน ใช้เขียนสารแจกเทพแห่งดวงอาทิตย์

8. กระจ่างรูป ทำจากกระบอกไม้ไผ่

9. หงะเกิน เป็นไม้ไผ่ที่ผ่าเป็นแผ่นบางขนาด 1×12 นิ้ว

10. ชุดสำหรับทำพิธีของอาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรม ประกอบด้วย หมวก ซึ่งเป็นหมวกสีดำทรงกลมตั้งขึ้น ด้านบนเย็บติดกัน ประดับด้วยไหมพรมสีแดงด้านบนจะแคบกว่าด้านล่าง, เสื้อ (ลุ่ย กว๋่า) เป็นเสื้อไม่มีแขน ผ่าอก ไม่มีปกคอเสื้อ ตัวเสื้อยาวต่ำกว่าสะโพก ใช้สวมทับเสื้อชั้นใน มีลวดลายสีสันฉูดฉาด, ตุง จุ้น มีลักษณะเป็นผ้าสีเหลี่ยมคางหมู คล้ายกับกระโปรงสตรี ที่ไม่เย็บติดกัน ยาวจากเอวถึงข้อเท้า ใช้สวมทับกางเกง, ผา ฮั้ง เป็นผ้าสีแดง ใช้คาดเอวทับเสื้อ, ผา จุ้น เป็นผ้าสามเหลี่ยมหน้าจั่ว ด้านหน้าผ้าใช้ผ้าทอมือสีดำปักลายและตรงปลายของส่วนนี้มีพู่ไหมพรมสีแดงประดับพองาม, เส้นด้อ ต่าย นี้ ใช้ผูกมัดหมวกหมอมือ และผาจุ้น โดยปล่อยให้ปลายทั้งสองข้างห้อยลงมาด้านหลัง, และ สะ แงะ เป็นภาพเทพยดา เหมือนหน้ากากใช้สวมติดบนศีรษะทับหมวก อาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมจะแต่งกายอย่างไร ขึ้นอยู่กับพิธีกรรมของแต่ละขั้นตอน

11. เสื้อและเชือกปอ

12. กระดิ่ง

13. เครื่องดนตรี ที่ใช้ในงานมีเพียง 3 ชนิดเท่านั้น คือ กลอง (โฌย) ฆ้อง (ล่อ) และ ฉาบ (ฉาวเจ้ย)

4.2 พิธีโต่วไซ (พิธีบวชใหญ่) พิธีนี้เป็นพิธีที่ต่อเนื่อง มาจาก พิธีกว๋าดัง จะใช้เวลาทั้งหมด 7 วัน 7 คืน และสลับซับซ้อนกว่าพิธีแรกมากจะต้องประกอบพิธีโดยอาจารย์ที่ผ่านพิธีบวชใหญ่มา 1 คน นำพิธี ระหว่างที่อยู่ในพิธี ผู้เข้าพิธีจะต้องกินเจ และถือพรหมจรรย์ และจะต้องได้ลั่นไต่ตาบ ซึ่งเป็นบันไดไม้ โดยมีอาจารย์นำการประกอบพิธีหน้าขบวน ระหว่างที่ผู้ชาย

เข้าพิธีโต้วไซ ภรรยา จะแต่งกายอย่างดีที่สุดมาร่วมพิธี ร่วมทำบุญกับสามีด้วย หลังจากเสร็จพิธีแล้ว ผู้ทำพิธีจะได้รับชื่อที่สูงสุดพิธีกว่าตั้ง เรียกว่า "ร้อง บัว"

4.3 พิธีจา เเมะ (เพิ่มยศศักดิ์) โดยทั่วๆ ไป จะไม่มีการ ทำพิธีกรรมแต่คนที่เคยผ่านพิธีกว่าตั้งและโต้วไซ มาแล้วจะไปสู่การเพิ่มยศศักดิ์โดยปริยายกรณีน้องชายสุดท้องถึงแม้จะผ่านการโต้วไซมาแล้ว ถ้าหากว่าไม่มีบุตรชายก็ถือว่าไม่ได้ ร้อง บัว ซึ่งการเพิ่มยศศักดิ์นั้นหมายถึงยศเทียบเท่าเทพเจ้าสามดาว (ฟ้ามิง)

5. การแต่งงาน

5.1 การเลือกคู่ครอง เมียนเมื่อเริ่มเป็นหนุ่มเป็นสาว อายุประมาณ 15 ปีขึ้นไป ก็เริ่มที่จะหาคู่ครอง ในการเลือกคู่ครองนั้น ฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายไปหาฝ่ายหญิง เมื่อทั้งสองฝ่ายมีความรักต่อกัน ฝ่ายชายก็จะไปบอกให้พ่อแม่ หรือญาติของตัวเองมาติดต่อสู่ขอตามประเพณีต่อไป

5.2 การสู่ขอ มี 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 (ให้ นีน แซง) พ่อแม่ ฝ่ายชายต้องไปหาพ่อแม่ฝ่ายหญิง และขอทราบวัน เดือน ปีเกิดของสาว ถ้าเขายอมบอกก็แสดงว่าเขาอมยกให้ เมื่อทราบวัน เดือน ปีเกิด ของฝ่ายหญิงแล้ว หลังจากนั้นก็นำเอาวัน เดือนปีเกิดของหนุ่มสาวคู่นั้นไปให้ผู้ชำนาญเรื่องการผูกดวงผูกดวงให้ว่าทั้งคู่มีดวงสมพงศ์กันหรือไม่ ถ้าดวงไม่สมพงศ์กัน ทางฝ่ายชายก็จะไม่มาสู่ขอพร้อม กับแจ้งเหตุผลให้บิดามารดาของฝ่ายหญิงทราบ เมื่อดูแล้วถ้าดวงสมพงศ์กันสามารถแต่งงานกันได้ก็จะไปสู่การสู่ขอ การหมั้นและการแต่งงานต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 (เมีย ตึง) เมื่อดูแล้วดวงสมพงศ์กัน พ่อแม่ฝ่ายชายจะนำเอากำไลซึ่งเป็นเครื่องเงินหรือทอง ซ้อมือ 1 คู่ไปวางจองหรือหมั้นไว้ก่อน ซึ่งในวันเดินทางไปนี้สำคัญมาก เพราะมีข้อห้าม ความเชื่อในการเดินทางหลายอย่าง เช่น ขณะเดินทางระหว่างทางต้องไม่พบสิ่งที่ไม่ดีไปในทางที่ไม่ดีไม่มีโชค ตามความเชื่อนั้นได้แก่ คนกำลังจะปลดพื้นลงพื้น สัตว์ป่าวิ่งผ่านหน้า (แก้ง, งู, แม่น) ไม่กำลังล้ม คนล้ม เป็นต้น แต่ถ้าไม่พบสิ่งเหล่านี้ระหว่างทางก็สามารถเดินทางไปบ้านฝ่ายผู้หญิงได้ และหากบังเอิญไปถึงบ้านฝ่ายหญิงแล้วพบผู้หญิงกำลังกวาดบ้านหรือพบคนที่กำลังเจาะรางไม้และเตรียมตัวอาบน้ำอยู่ พ่อแม่ทางฝ่ายชายก็จะเลิกล้มความคิดที่จะสู่ขอเช่นกัน เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี

ขั้นตอนที่ 3 เมื่อพ่อแม่ฝ่ายชายเดินทางไปถึงบ้านของฝ่ายหญิงได้โดยไม่พบอุปสรรคใด ๆ พ่อแม่ฝ่ายชายจะนำไก่ไป 3 ตัว คือ ไก่ตัวผู้ 2 ตัว ไก่ตัวเมีย 1 ตัว พอไปถึงบ้านฝ่ายผู้หญิงแล้วจะฆ่าไก่ตัวผู้ 1 ตัว เพื่อสู่ขอ (คอย จยุย ใจ) และทำอาหารร่วมรับประทานกันก่อน ซึ่งยังไม่ใช้การทำพิธี เมื่อมาพร้อมกันแล้ว พ่อแม่ฝ่ายผู้หญิงจะเรียกค่าสินสอดเท่าไร จะตกลงกันใน

ตอนนั้น สำหรับไก่ 2 ตัว หลังจากฆ่าแล้วจะนำมาเช่นไหว้บรรพบุรุษของตระกูลทั้งสองฝ่าย เพื่อเป็นการแจ้งให้บรรพบุรุษของทั้งสองฝ่ายให้รับรู้ในการหมั้นและจะต้องเอาเงินแห่ง (ฮาง) 2 แห่ง หรือไม่ต่ำกว่า 1 แห่ง (ฮาง) หรือบางครั้งอาจจะใช้ธนบัตรก็ได้ตามฐานะ พร้อมกับนั้นฝ่ายชายก็จะมอบ ด้าย ผ้าทอ หรืออุปกรณ์ในการปักชุดแต่งงานไว้ใช้สำหรับงานพิธีแต่งงานให้กับฝ่ายหญิง เพื่อใช้ปักชุดแต่งงาน

การเตรียมตัวของเจ้าสาว

เจ้าสาวต้องเย็บปักชุดแต่งงานให้เสร็จ จากอุปกรณ์การเย็บที่ฝ่ายชายได้จัดหาให้ในตอนวันหมั้น เจ้าสาวจะไม่ไปทำงานในไร่ จะอยู่บ้านทำงานบ้านและปักผ้า ประมาณ 1 ปี

การเตรียมตัวของฝ่ายเจ้าบ่าว

1. ต้องเตรียมอาหารที่จะใช้เลี้ยงแขกและทำพิธีกรรม เช่น หมู ไก่
2. เตรียมเหล้า ข้าวสาร ฟืน
3. เตรียมข้าวของเครื่องใช้ เช่น ถ้วย ชาม ตะเกียบ แก้ว
4. จัดหาคนฆ่าหมู ไก่ (ต้องเป็นผู้ชาย)
5. จัดเตรียมคนสำหรับทำอาหาร (ส่วนมากจะเป็นผู้หญิง)
6. จัดเตรียมเครื่องดนตรี
7. จัดเตรียมบุคคลที่จะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ฯลฯ

พิธีแต่งงานของเมียนจะมี 2 อย่าง คือ

1. พิธีแต่งงานใหญ่ (โต้ม ซิง จา) เป็นพิธีใหญ่ซึ่งจะต้องใช้ค่าใช้จ่ายสูง คนที่จัดพิธีใหญ่นี้ส่วนมากจะมีฐานะดี จะใช้เวลาในการทำพิธี 3 วัน 3 คืน ซึ่งจะต้องใช้เวลาเตรียมการกันเป็นปี เช่น เตรียมเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ไว้ให้พอกับการเลี้ยงแขก

วันแรก ฝ่ายเจ้าบ่าวจะจัดคนไปรับคนของฝ่ายเจ้าสาว โดยจะมีดนตรีบรรเลงประกอบด้วย ฝ่ายเจ้าบ่าวจะจัดเตรียมสถานที่ต้อนรับ โดยการจัดม้านั่งเป็นวงกลมไว้ เมื่อขบวนของเจ้าสาวมาถึงยังไม่ให้นั่ง ให้ยืนอยู่กลางวงกลมก่อน โดยจะมีเพื่อนเจ้าสาว (เบียน ญ่าง) ยืนล้อมรอบเจ้าสาวไว้ และขบวนของเจ้าสาวนั้นจะมีคนหนึ่งที่จูงเจ้าสาว ซึ่งจะต้องเป็นน้องสาวของเจ้าสาว โดยจะถือปลายผ้าเช็ดหน้าไว้ ส่วนคนหนึ่งจะทำหน้าที่แบกสัมภาระของเจ้าสาว (ชะ ล่อง) ที่จะต้องนำมาใช้ที่บ้านเจ้าบ่าว ซึ่งจะเป็นน้องชายของเจ้าสาว อีกคนจะมีหน้าที่กางร่มให้กับเจ้าสาว และเพื่อนเจ้าสาวทุกคนจะแต่งตัวกันอย่างสวยงาม เมื่อขบวนแห่เจ้าสาวมาถึงฝ่ายต้อนรับรวมทั้งคนเล่นดนตรีจะแห่สอดแทรกไปรอบเจ้าสาวและจะทำความเคารพโดยการคำนับ 3 ครั้ง ฝ่ายเจ้าสาวก็จะโค้งคำนับตอบ 3 ครั้ง เช่นเดียวกัน จะคำนับทั้งหมด 4 รอบ จึงหยุดยั้งระหว่างนี้ฝ่ายต้อนรับจะนำเอาน้ำขมิ้น เหล้า บุหรี่ มวนบริการให้กับแขกเสร็จแล้วก็แยกกันไป

พักผ่อนตามที่พักที่ได้จัดไว้ ส่วนเจ้าสาวยังไม่ได้เข้าไปในบ้านของเจ้าบ่าวโดยฝ่ายเจ้าบ่าวจะทำเพิงพักให้เจ้าสาวพักรอสำหรับเพิงพักนั้นนิยมสร้างห่างจากบ้านเจ้าบ่าวประมาณ 20 เมตร จนกว่าจะถึงวันดี หรือฤกษ์ที่ได้กำหนดเอาไว้

วันที่สอง เจ้าสาวต้องตื่นนอนแต่เช้าเพื่อเตรียมตัวเข้าบ้านเจ้าบ่าวและทำพิธีตามขั้นตอน การเข้ามานั้นจะเข้ามาทางประตูที่ 3 หรือประตูใหญ่ (ดัมแก้ง)

วันที่สาม จะเป็นการกินเลี้ยง ฉลองอย่างเดียวไม่มีพิธีกรรมอะไรมาก นอกจากการบรรเลงดนตรี เป่าปี่ ตีกลอง ให้งานสนุกสนานรื่นเริง กลางคืนเจ้าบ่าวเจ้าสาวก็จะออกมายกน้ำชาให้กับแขกที่มาร่วมงาน

2. พิธีแต่งงานเล็ก

พิธีต่าง ๆ จะเป็นการกินเลี้ยง ฉลองอย่างเดียว ไม่มีพิธีกรรมอะไรมาก จะใช้เวลาการทำพิธีวันเดียว โดยเฉพาะเจ้าสาวไม่ต้องสวมที่คลุมหัวที่มีน้ำหนักมาก และพิธีเล็กนี้ไม่ต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก

จุดสำคัญของการแต่งงานของเมียน คือ การที่เจ้าบ่าวตกลงตามสัญญาจ่ายค่าตัวเจ้าสาวให้กับพ่อแม่ของเจ้าสาว เพื่อเป็นการทดแทนที่ได้เลี้ยงดูเจ้าสาวมา และฝ่ายเจ้าบ่าวจะต้องบอกให้วิญญาณบรรพบุรุษของตนเองยอมรับ และช่วยคุ้มครองเจ้าสาว ประการสุดท้าย เจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะต้องดื่มเหล้าที่ทำพิธีแล้วร่วมแก้วเดียวกัน การแต่งงานของเมียนนั้นจะต้องทำตามประเพณีทุกขั้นตอนอย่างพิถีพิถัน และเป็นไปในลักษณะที่ให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่าย

6. พิธีงานศพ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท

เมื่อมีการตายเกิดขึ้น สิ่งแรกที่ทำคือ ยิงปืนขึ้น 3 นัด เพื่อเป็นการส่งวิญญาณของผู้ตาย และเป็นการแจ้งให้ผู้อื่นทราบ ในกรณีของศพผู้ชาย ชาวบ้านทุกคนจะหยุดทำงานในไร่ และจะส่งผู้ช่วยจัดงานบ้านละ 1 คนมาช่วยงาน

อาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมจะเป็นผู้ประกอบพิธีและหาวันที่จะประกอบพิธีฝังหรือเผา สำหรับที่ที่จะฝังจะเลือกโดยการเลี้ยงทายของอาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรม เมื่อฝังกระดูกหรือฝังศพแล้ว จะทำพิธีเช่นไหว้ กระดูก 3 ครั้ง แต่ละครึ่งห่างกัน 1 ปี วิญญาณของผู้ตายก็จะบริสุทธิ์ สามารถอัศจรรย์ไปสิงสถิตที่หนึ่งนุชาในบ้านได้

สำหรับศพของเด็กที่มีอายุน้อยกว่า 12 ปี ศพของผู้ชายที่ไม่ได้ผ่านการบวช หรือศพของผู้ที่ตายจากสาเหตุผิดปกติ ไม่จำเป็นต้องพิถีพิถันในการเลือกที่ฝังมากนัก แต่มักจะฝังมากกว่าเผา

นอกจากนี้แล้วการทำพิธีในงานศพของชาวเมียน ความสำคัญของพิธีกรรมหรือขั้นตอนแต่ละขั้นตอนจะแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานภาพของผู้ตายด้วย เช่น

1. เด็กที่ยังไม่ชวดเบี่ยงเลียมและผู้หญิง (เบี่ยงเลียม หมายถึง เด็กเล็กเหมือนดอกไม้กำลังเป็นดอกไม้)

เมื่อมีเด็กหรือผู้หญิงตาย หลังอาบน้ำศพแล้วพ่อแม่จะมีการหมายไว้ เมื่อเกิดมาจะมีปานแดงหรือปานดำ สามารถลงมือได้ว่าชาติก่อนเป็นลูกของเราหรือไม่ การประกอบพิธีจะใช้อาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรม (น้อย) ในการทำพิธีจะมีการเสี่ยงจ้ำพิน ช่วยส่งวิญญาณไป ไต่ยวนต่ง (สวนดอกไม้) อยู่สวนดอกไม้ดูแลดอกไม้ ถ้าดูแลจนดอกบาน วิญญาณก็จะได้ไปเกิดใหม่ วิญญาณยังไม่เป็นเมี้ยน จะอยู่ที่สวนดอกไม้เพื่อรอเกิดสามารถมาเกิดใหม่กับพ่อแม่เดิมได้

2. เด็กที่ชวดเบี่ยงเลียมแล้วและคนที่ผ่านพิธีกว่าตัง (บวชเล็ก) (เด็กที่อายุ 12 -15 ปีขึ้นไป) ช่วยอาบน้ำศพ ช่วงอาบน้ำศพต้องระวังไม่ให้เหงื่อหยดลงไปในตัวผู้ตายเพราะถือว่าขวัญจะไปกับผู้ตาย จะมีการเอาเสื้อผ้าชุดใหม่สวมใส่ให้กับผู้ตาย มีการเอาเหรียญใส่ไว้ในปากเพื่อให้ชาติหน้าเกิดมาเป็นคนที่พูดแต่ความจริง พูดสิ่งที่ดี การทำพิธีจะใช้อาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมใหญ่ 1 คน อาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมชั้นต้น 1 คน จะมีการทำพิธีทำบุญ (ใจูชิน) ให้ และมีการนำภาพเทพเจ้ามาแขวนประกอบการทำพิธีอาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรม (ใหญ่) จะเป็นคนทำพิธีส่งวิญญาณ ถ้าในกรณีที่ฐานะยากจน ไม่สามารถทำพิธีใจูชินได้ จะเชิญวิญญาณบรรพบุรุษ กับฝูงม่งไซช่วยส่ง เมื่อเผาเสร็จเก็บกระดูกฝังไว้ หากปีไหนสามารถหาเงินทองและทำพิธีใจูชินได้ ค่อยทำก็ได้

เมื่อมีคนตาย ถ้าเป็นบิดามารดา ลูกหลานต้องเอาผ้าขาวเป็นเส้นมาคาดไว้บนศีรษะเพื่อเป็นสัญลักษณ์ ในการประกอบพิธีต้องใช้อาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรม ไต่มไซ (ใหญ่) 2 คน และอาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรม ไซตอน (เล็ก) 1 คน อาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมใหญ่จะเป็นฝูงม่งไซสำหรับส่งวิญญาณคนตาย อาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมเล็กจะเป็น จิวแบ่งไซ และซุงแบ่งไซ (จิวแบ่งไซ เชิญวิญญาณและเครื่องใช้ขององค์รัชช์ของผู้ตาย ซุงแบ่งไซ ทำหน้าที่พิธีการ แนะนำการประกอบพิธีต่างๆ) ทำหน้าที่เช็ครองรัชช์ของผู้ตายว่ากลับมารบหรือไม่ ถึงแม้จะตายไปองค์รัชช์เหล่านี้ก็ต้องทำหน้าที่ดูแลวิญญาณของคนตาย เพื่อให้กลับมาเป็นผีบรรพบุรุษ และคอยช่วยเหลือไม่ให้ผีอื่นมารบกวน เพื่อให้ลูกหลานได้บูชาในการทำพิธีส่งวิญญาณคนตายต้องเอาไม้ไผ่มา 1 กิ่ง เอาผ้าขาว พาดเป็นสะพานจากหลังคาบ้านลงมาจนถึงโลงเชื้อให้เป็นสะพานให้แก่วิญญาณในการขึ้นไปสู่สวรรค์

ประเพณีที่สำคัญ

1. วันขึ้นปีใหม่ (เจี๋ย เซียง เหลียง) พิธีฉลองปีใหม่ของเมียน จะทำเป็นประจำทุก ๆ ปี หลังจากที่ยี่เก๋่าได้ผ่านพ้นไปแล้ว เช่นเดียวกับชนกลุ่มอื่นทั่ว ๆ ไป แต่เนื่องจากเผ่าเมียนใช้วิธีการนับวัน เดือน ปี แบบจีน ดังนั้นการฉลองปีใหม่ จึงเริ่มพร้อม ๆ กับคนจีน ซึ่งเรียกในวันนี้กันว่า "วันตรุษจีน" ภาษาเมียนเรียกว่า "เจี๋ย ฮย้ง"

ก่อนที่จะถึงพิธี เจี๋ย ฮย้ง นี้ ชาวล้านแต่ละครว์เรือนจะต้องเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น ทั้งของใช้ส่วนตัวและในครัวเรือนให้เรียบร้อยก่อน เพราะเมื่อถึงวันขึ้นปีใหม่แล้ว จะมีกฎข้อห้ามหลายอย่างที่เผ่าเมียนยึดถือและไม่ปฏิบัติกัน

สิ่งที่จะต้องเตรียมก่อนถึงวันขึ้นปีใหม่ คือ

1. อาหารสัตว์ เช่น หอยกกล้วย หนุ่่า สำหรับเลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เมียนเชื่อว่าถ้าไปหาอาหารสัตว์ในวันขึ้นปีใหม่ นี้ เมื่อถึงเวลาทำไร่ จะมีวัชพืชขึ้นมากทำให้ได้ผลผลิตไม่ดีหรือไม่พอกิน
2. ฟืน สำหรับหุงต้ม เมียนเชื่อว่าถ้าไปตัดฟืนในวันขึ้นปีใหม่ จะทำให้ในบ้านมีตัวบุงมาก
3. ขนมห่ม (ฉั่ว) สำหรับไหว้บรรพบุรุษ และใช้กินในวันปีใหม่ ขนมห่มที่ทำมี ข้าวปุก (ฉั่ว จซง), ฉั่ว เจียะ, ฉั่ว จฉิว ขนมห่มนี้จะเริ่มทำในวันสิ้นปีเก่า (วันที่ 30)

4. เนื้อสัตว์ ส่วนมากจะฆ่ากันวันที่ 30 ซึ่งเป็นวันสุดท้ายของปีเก่า มีทั้งหมูและไก่ เมื่อถึงวันขึ้นปีใหม่ เมียนจะไม่ฆ่าสัตว์เพราะเชื่อว่าถ้าฆ่าสัตว์ในวันขึ้นปีใหม่แล้ว จะทำให้การเลี้ยงสัตว์ไม่ดี จะทำให้เกิดโรคต่าง ๆ แก่สัตว์

5. ไข่ม้อมสีแดง สำหรับย้อมให้เด็ก และญาติพี่น้องที่มาเที่ยวในวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งถือเป็นการสิริมงคลและสิ่งที่ดี

6. ของใช้ส่วนตัว เช่น เสื้อผ้า, เครื่องประดับ ฯลฯ จะต้องเตรียมให้พร้อมก่อนวันปีใหม่ เพราะในวันขึ้นปีใหม่ เมียนจะห้ามใช้เงิน ถ้าใช้เงินในวันนี้เชื่อว่า เวลาที่มีเงินแล้วจะเก็บไว้ไม่อยู่ ต้องจับจ่ายออกไปจะยากจนและไม่สามารถหาเงินทองได้

7. ประทัด ไข่ม้อมเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว เป็นการแสดงความยินดีที่ยี่เก๋่าได้ผ่านพ้นไปด้วยดี และต้อนรับปีใหม่ที่กำลังจะมาถึง

วันขึ้นปีใหม่ นี้ ญาติพี่น้องของแต่ละครอบครัวที่แต่งงานแยกครอบครัวออกไปอยู่ที่อื่น จะพากันกลับมาเยี่ยมพ่อ แม่ และญาติพี่น้องของตนเอง เป็นการพบปะสังสรรค์และทำพิธีบวงสรวงบรรพบุรุษร่วมกัน พิธีเช่นไหว้หรือบวงสรวงบรรพบุรุษ "เสียงเมียน" นี้จะเริ่มวันที่ 30 ซึ่งถือเป็นวันส่งท้ายปีเก่าและต้อนรับปีใหม่ ที่กำลังจะมาถึง เป็นการแสดงความขอบคุณแก่ผู้บรรพบุรุษที่ได้คุ้มครองดูแลเรา ในรอบปีที่ผ่านมามีด้วยดี หรือบางครอบครัวที่มีภรรยาบวชเอาไว้ ก็จะมาทำพิธีแก้บนและเซ่นไหว้กันในวันนี้

วันที่ 1 เป็นวันขึ้นปีใหม่ แต่ละครอบครัวจะตื่นตั้งแต่เช้ามืด ประมาณ 3 - 4 นาฬิกา ตื่นขึ้นมาก็จะจุดประทัดหรือยิงปืนเพื่อเป็นสิริมงคลและเฉลิมฉลองปีใหม่ และทำพิธี "ปาย ฮหยิ่ง" เป็นพิธีเซ่นไหว้ต่อบรรพบุรุษ เป็นความหมายว่าปีเก่าได้ผ่านพ้นไปแล้ว สิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ ก็ขอให้หมดหรือผ่านไปเสีย เริ่มปีใหม่แล้วขอให้มีความสุขที่ดี การดำรงชีวิตสะดวกราบรื่นไม่มีปัญหา อุปสรรค การทำมาหากินให้ได้ผลผลิตที่พอเพียงกับบริโภค ไม่เป็นโรค หรือมีแมลงต่าง ๆ มา รบกวนพืชไร่ พิธีนี้แล้วแต่ ๆ ละครอบครัวจะทำหรือไม่ บางครอบครัวก็ไม่ทำ บางครอบครัวก็ทำ บางทีก็ทำหมดทั้งหมู่บ้านซึ่งจะมีการทำเวียนกันไปจนครบทุกบ้าน บางครั้งก็มีการทำเป็นสาย ตระกูลหรือเครือญาติของใครของมันโดยจะไปทำพิธีที่บ้านเดียวที่บ้านของญาติอาวุโสที่เป็นเครือ ญาติเดียวกันและเป็นหลักในด้านพิธีกรรมหรือผู้นำด้านพิธีกรรมแต่ละสายตระกูล ซึ่งจะมีหิ้งบูชา บรรพบุรุษแตกต่างออกไปจากคนอื่นคือหิ้งบูชาจะมีลักษณะเป็นศาลเจ้า "เมี่ยน เตี้ย หลง" ส่วนคนอื่นทั่ว ๆ ไป จะมีหิ้งบูชาธรรมดาที่เรียกกันว่า "เมี่ยน ปาย"

เมื่อทำพิธี "ปาย ฮหยิ่ง" เสร็จแล้วพ่อ แม่ ก็จะนำเอาไข่ไปต้มให้สุกแล้วนำไปย้อมสีแดง และนำไปปักเป็นเปลวเชือกคล้องไว้ที่คอ เพื่อความสวยงามและแจกให้ลูก ๆ หรือญาติพี่น้องที่มา ร่วมงานด้วย ต่อจากนั้นก็จะทำอาหารรับประทาน มีการสังสรรค์กันตามประสาญาติพี่น้องและ เพื่อนฝูงร่วมกัน

ในวันนี้จะมีข้อห้ามหลายอย่างที่เผ่าเมี่ยนยึดถือและไม่ปฏิบัติกัน คือ

1. ไม่ใช้เงิน
2. ไม่ฆ่าสัตว์
3. ไม่ทำไร่
4. ไม่เก็บพินและหาอาหารสัตว์
5. ไม่กินอาหารประเภทผัก มีความเชื่อว่าถ้าทำไร่ในพื้นที่จะมีหญ้าขึ้นรกมาก
6. เลือกใช้พินที่มีลักษณะกลมสวยงาม เพราะเชื่อว่าถ้ามีลูกหลานจะได้สวยงาม

2. วันกรรม คือ วันที่ถูกกำหนดขึ้นตามความเชื่อของคนรุ่นก่อนหรือบรรพบุรุษ ซึ่งมีการ ยึดถือและปฏิบัติกันต่อๆ มาเมี่ยนเรียกว่า "กึ่ง" วันกรรมจะเริ่มต้นตั้งแต่วันขึ้นปีใหม่เป็นต้นไป วันกรรมนี้เมี่ยนจะหยุดงานหรือไม่ทำกิจกรรมบางสิ่งบางอย่าง ที่สอดคล้องกับกิจกรรมนั้น ๆ การนับวันเดือนปีที่เมี่ยนใช้นี้จะเหมือนของจีน จะแตกต่างกับของไทยหรือของสากลทั่วไป เดือนแรกของเมี่ยนนั้นจะเริ่มในวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งจะตรงกับวันตรุษจีน (ราวเดือนมกราคม หรือเดือน กุมภาพันธ์ของไทย)

2.1 วันกรรมเลื่อนอน (กิง ตะ ม่าว ป่วย) เป็นวันกรรมที่เลื่อนอนหลับคนไม่ควรทำเสียงดังรบกวน เพราะเชื่อว่าผลเสียหายต่อสัตว์เลี้ยงและทรัพย์สิน จะมีการขอให้ผีทั้งมวลตลอดจนวิญญาณบรรพบุรุษช่วยดูแลเสีย ไม่ให้มารบกวนชีวิตและทรัพย์สินของชาวบ้าน

2.2 วันกรรมเสื่อเดิน (กิง ตะ ม่าว ย่าง เจ้า) เป็นวันถัดมาจากวันกรรมเลื่อนอน เพื่อให้ผีบันดาลให้เสื่อเดินทางไปหากินที่อื่น

2.3 วันกรรมมีด (กิง หยุ) เป็นวันกรรมที่หยุดงานในไร่นา เพื่อให้มีความปลอดภัยจากมีดและขวาน

2.4 วันกรรมพายุ (กิง จย่าว) เป็นวันกรรมที่ต้องอยู่กรรม เพื่อให้ลมพายุไม่พัดทำลายชีวิต และทรัพย์สิน ตรงกับวันที่ 20 เดือน 1 ของเมษายน ทุกปี

2.5 วันกรรมนก (กิง เหนาะ) เป็นวันกรรมที่ต้องอยู่กรรม เพื่อไม่ให้นกมาทำลายพืชผลต่าง ๆ ที่ปลูกไว้ตรงกับวันที่ 1 เดือน 2 ของเมษายนทุกปี

2.6 วันกรรมหนู (กิง หนาว) เป็นวันกรรมที่ต้องอยู่กรรม เพื่อไม่ให้หนูเข้ามาทำลายข้าวและพืชที่ปลูกไว้ ตรงกับวันที่ 2 เดือน 2 ของเมษายนทุกปี

2.7 วันกรรมงู (กิง นาง) เป็นวันกรรมที่อยู่กรรม เพื่อไม่ให้งูต่าง ๆ เข้าบ้าน และไม่ให้งูกัดเวลาเดินทางในป่า ตรงกับวันที่ 5 เดือน 5 ของเมษายนทุกปี

2.8 วันกรรมตัวหนอน (กิง แก้ง ปะ เย) เป็นวันที่ต้องอยู่กรรมเพื่อไม่ให้หนอนต่าง ๆ มารบกวน

2.9 วันกรรมฟ้า (กิง บะ อง) ถือว่าเป็นวันเกิดของเทพฟ้าผ่า เข้าจะไม่ไปไร่หรือดำข้าว ตรงกับวันที่ 1 เดือน 3 ของเมษายนทุกปี

2.10 วันกรรมน้ำหลาก (กิง โหล) เป็นวันกรรมที่ต้องอยู่กรรม เพื่อไม่ให้น้ำไหลเข้ามาทำความเสียหายแก่ ชีวิต ทรัพย์สิน และพืชไร่

2.11 วันกรรมเซ็งเม้ง (กิง เจ็ง เม้ง) เป็นวันเลี้ยงวิญญาณบรรพบุรุษ

2.12 วันกรรมซุ่นปูน (กิง ซุ่น ปุ่น) เป็นวันกรรมเพื่อรับฤดูกาลใหม่ ที่จะมาถึงเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งจะทำการเพาะปลูกได้ผลดี

2.13 วันกรรมเลี้ยวห้า (กิง เลี้ยว ห่า) เป็นวันผลัดเปลี่ยนฤดูกาลตามแบบจีน บางหมู่บ้านเชื่อว่าระหว่างอยู่กรรม ห้ามผู้ขายนอนหลับในตอนกลางวัน เพราะถ้าหลับขวัญของเขาจะหายไป และจะไปอยู่ที่ประเทศที่มีแต่ผู้หญิงที่เมียนเรียกว่า เยี้ยว เยียน กั๊วะ

2.14 วันกรรมบัวซุน (กิง บัว ซุน) เป็นวันที่มีการเลี้ยงผีบรรพบุรุษและผีอื่น ๆ ให้ช่วยดูแลรักษา และช่วยไล่สัตว์ป่าไม่ให้มารบกวนผลผลิตผลทางการเกษตร

2.15 วันกรรมเลียบเขียว (กิ่ง เหลียบ เขียว) เป็นวันกรรมที่มีการเซ่นผีป่าโดยทำเครื่องเซ่นที่มีรูปร่างคล้ายธง ทำให้เป็นรูปคล้ายเหรียญเงิน เหรียญทอง เพื่อให้ผีช่วยดูแลพืชผลต่าง ๆ ไร่

2.16 วันกรรมข้าวตั้งห้อง (กิ่ง กุ้ง โด่ง จยต) เป็นวันที่ต้องอยู่กรรมเพื่อให้ข้าวตั้งห้อง ออกรวงตามปกติไม่ลีบฝ่อ

2.17 วันกรรมเจียบ หือม (กิ่ง เจียบ หือม) เป็นวันที่ต้องอยู่กรรมเพื่อไม่ให้บรรดาผีทั้งปวง รวมทั้งผีที่ถูกกักขังโดยเวทย์มนต์ ได้ออกมาท่องเที่ยวอย่างอิสระเป็นวันที่ผีเป็นใหญ่ในรอบปี

2.18 วันกรรมเมี่ยน ปุย บัวะ (กิ่ง เมี่ยน ปุย บัวะ) เป็นวันกรรมที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำรูปผีใหญ่ ซึ่งถูกเก็บไว้อย่างมิดชิดออกมาฝั่งลม ซึ่งเย้ากล่าวว่าเป็นการเปิดหูเปิดตาผีใหญ่

2.19 พิธี เจีย ชุ่น ย่าง เป็นวันกรรมสำหรับการเปลี่ยนฤดูกาล มาสู่ฤดูหนาว บางหมู่บ้านกล่าวว่าพิธีนี้มีขึ้นเพื่อ ไม่ให้ฝนตกลงมาทำความเสียหายแก่ต้นฝิ่นที่ปลูกไว้

3. เจีย เจียบ เฝย (วันเสาร์ทจีน) “เซียดหล่าเจียบเฝย” ซึ่งตรงกับวันที่ 14, 15 เดือน 7 ของจีน วันเซียดหล่าเจียบเฝย ของเมี่ยนนี้จะมี 2 วัน คือวันที่ 14 หรือเรียกว่า “เจียบเฝย” และวันที่ 15 เรียกว่า “เจียบหิม”

ก่อนถึงวันเซียดหล่าเจียบเฝย 1 วัน คือวันที่ 13 หรือที่เรียกกันว่า “เจียบฟาม” ชาวบ้านจะเตรียมของใช้สำหรับการทำพิธี เช่น กระดาษเงินกระดาษทอง เป็นต้น และจะหาฟืนมาเก็บไว้มาก ๆ เพราะในวันที่ทำพิธีนี้ห้ามไปทำไร่ และเก็บฟืน ส่วนคนที่ไปนอนค้างในไร่ก็จะทยอยกันเดินทางกลับบ้านมาในวันนี้ นอกจากนี้ยังมีการทำขนมที่เรียกว่า “ฉั่ว เจียะ” ฉั่ว กวย, เจียบ เฝย ฉั่ว

วันที่ 14 หรือ เจียบเฝย นี้ เชื่อกันว่าเป็นวันของคน ชาวบ้านจะไม่ไปไร่เข้าป่าล่าสัตว์ ไม่ทำงาน ไต ๆ เช่น ตัดข้าว หาฟืน เป็นต้น วันนี้ก็จะมีการเซ่นไหว้บรรพบุรุษตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ เพราะวันที่เทพเจ้า เทพยดา วิญญาณบรรพบุรุษ เอลิมฉลองครั้งยิ่งใหญ่ มีการทำบุญ มีการอภัยโทษแก่ดวงวิญญาณ วิญญาณบรรพบุรุษได้ใช้จ่าย ในวันที่ 15 วิญญาณบรรพบุรุษจะได้คุ้มครองดูแลลูกหลาน

วันที่ 15 หรือ “เซียดหล่าเจียบหิม” หรือเรียกอีกอย่างว่า “เมี่ยน ป้าย เหย้” เชื่อกันว่าเป็นวันของผีจะมีการปลดปล่อยผีทุกตัวตนเพื่อให้มารับทานที่ผู้คนที่ทำพิธีให้ วันนี้อาบน้ำจะอยู่กับบ้านไม่ให้ออกไปไหน ห้ามคนเข้าออกหมู่บ้าน ห้ามเด็ดใบไม้ ใบตอง ทั้งสิ้น เพราะเชื่อว่าผีใช้ใบไม้ ใบตองเหล่านี้ห่อของกลับไปเมืองผี จะมีคำพูดว่า “ใบไม้ 1 ใบ เป็นที่อยู่อาศัยของผี 1 ตัว”

วันที่ 16 ก็เริ่มไปปฏิบัติงานตามปกติเพราะเชื่อว่าผีที่ถูกปล่อยนั้นถูกเรียกกลับไปหมดแล้ว

4. พิธีขีบตะปุงเมี่ยน เป็นวันที่ชุมชนในหมู่บ้านร่วมกันจัดขึ้น เพื่อเซ่นไหว้ผีบ้านผีเมือง มีทั้งผีที่ดีและผีที่ร้าย ซึ่งต้องแบ่งแยกเครื่องเซ่น และสถานที่ ปกติมักทำกันเพียงปีละ 1 ครั้ง โดยสถานที่ประกอบพิธีกรรมจะทำในป่าที่ชุมชนได้คัดเลือกสถานที่ที่มีความเหมาะสมไว้ส่วนมาก นิยมใช้สถานที่บริเวณที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์และเป็นพื้นที่หวงห้ามผู้คนเข้าไปตัดไม้เด็ดขาด เพราะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ถ้าหากฝ่าฝืนจะเป็นภัยพิบัติแก่ผู้กระทำได้

การรักษาการเจ็บป่วยโดยมีความเชื่อของการเจ็บป่วย 4 ประเภท

1. เกิดจากการกระทำของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่น การละเมิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1.1 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในบ้าน ซึ่งหมายถึงวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เกิดความไม่พอใจเนื่องจากลูกหลานไม่เคารพหรือไม่เซ่นไหว้อย่างสม่ำเสมอ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่อยู่ในบ้านอีกอย่างคือ รูปเทพ (จุโจง คือวิญญาณบรรพบุรุษ) (ฟามซิง คือเทพสามดาว) ต้องทำพิธีเซ่นไหว้ และให้ความเคารพอย่างสม่ำเสมอ มิฉะนั้นเทพจะไม่คุ้มครองดูแลสมาชิกในครอบครัวโกรธและลงโทษสมาชิกในครอบครัวทำให้เจ็บป่วยหรือมีอันตรายที่เกิดจากการกระทำของผีร้ายภายนอกได้

1.2 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ภายนอกบ้าน เช่น เจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าเขา (เตยเจี้ยวเมี่ยน) ฝี่น้ำ (จย้างเมี่ยน) รวมถึงความเชื่อในการนำของต้องห้ามมาสร้างบ้านหรือที่อยู่อาศัยด้วย หรือการนำไม้ที่สร้างยุ่งฉางแล้ว มาเป็นส่วนประกอบของตัวบ้าน เชื่อว่าจะส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยเกิดความเดือดร้อน ทำให้เจ็บป่วยหรือมีเคราะห์ร้าย

2. เกิดจากการที่ขวัญไม่อยู่หรือออกจากร่างกาย

เมี่ยนเชื่อว่าแต่ละคนนั้นจะมี ดวง (ฟิง) และขวัญ (วัน) ประจำตัวอยู่ ซึ่งจะช่วยคุ้มครองและนำทางในการดำเนินชีวิตให้ราบรื่น ถ้าขวัญออกไปจากร่างกาย จะทำให้ไม่สบาย การที่ขวัญออกไปจากร่างกายเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ ดังนี้

2.1 เกิดจากการที่เรากละเมิดกฎเกณฑ์ความเชื่อ เช่น เมี่ยนจะห้ามไม่ให้ดูเวลาสัตว์ผสมพันธ์กันเพราะเชื่อว่าถ้าดูขวัญหรือวิญญาณของเราจะเข้าไปปฏิสนธิอยู่ในครรภ์ของสัตว์นั้น เรียกว่า "ฝ่าวทอย" ซึ่งจะทำให้ไม่สบาย และถ้าสัตว์นั้นคลอดลูกออกมาแล้วก็จะทำให้วิญญาณของเราดับสลายและตัวเราก็จะถึงแก่ความตาย ซึ่งจะมีวิธีการรักษาโรคนี้โดยการทำให้ครรภ์ของสัตว์นั้นแห้ง ไปเพื่อขวัญของเราจะได้กลับเข้าสู่ร่างกายเหมือนเดิม มีหลายวิธี เช่น "บั่วทอย" ทำโดยการใส่สมุนไพรชนิดหนึ่งเรียกว่า "ตั้งไข่" จุดไฟแล้วจี้ตรงใบหู กลางหลัง และนิ้วเท้ารวมทั้งหมด 7 จุด พร้อมกับการท่องคาถาไปด้วย ถ้ายังไม่หายก็จะทำพิธีที่สูงกว่าขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง เรียกว่า "พิธีบั่วทอย" โดยใช้ดินกับเส้นผมผู้ป่วยไปหมกในกองขี้เถ้า หรือใช้ไฉ่พันด้วยด้ายสีแดง ถ้าเป็นชายใช้พันด้วยด้ายสีขาว ถ้าเป็นผู้หญิงใช้ด้ายแดง แล้วนำไปหมกขี้เถ้าร้อน ๆ จนไฉ่ระเบิดแตกออกมา

หมายถึงว่าครรภ์ของสัตว์นั้นแห้งแล้ว และขวัญจะกลับมาอยู่กับตัวผู้ป่วย พิธีนี้ส่วนใหญ่ทำกับเด็ก วิธีรักษาอีกอย่างคือ "จขางทอง" โดยนำเอาเสื้อผ้าของผู้ป่วย หรือใช้ดินผสมกับเส้นผมผู้ป่วยไปนึ่ง เพื่อให้ครรภ์แห้งและขวัญกลับมาสู่ร่างกายตามเดิม

2.2 เกิดจากวิญญาณร้ายจับขวัญไป เนื่องจากต้องการขอส่วนบุญ หรือของเช่นไร้ เช่น ผีตายโหง (ทุ่งเมี้ยน) ผีดันไทร (เยียนฟิวเมี้ยน) ผีเร่ร้อน ฯลฯ โดยเฉพาะคนที่ขวัญอ่อน ซึ่งจะทำให้ไม่สบายต้องทำพิธีเช่นต่อผีร้ายแล้วให้ขวัญของผู้ป่วยกลับคือเข้าสู่ร่างกายเหมือนเดิม

2.3 เกิดจากอาการตกใจสุดขีด (จเขี้ย) อาจจะได้หลายกรณี เช่น ฟ้าผ่า เจอสัตว์ป่า ที่ดุร้าย ฯลฯ ซึ่งมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ถ้าเกิดในเด็กจะใช้วิธีการรักษาเรียกว่า "เซียวกิง" โดยใช้คาถาซึ่งมีทั้งชายและหญิงและถ้าเป็นผู้ใหญ่การรักษาเรียกว่า "เซียวเฮี้ย" ซึ่งจะทำพิธีโดยอาจารย์ ผู้ประกอบพิธีกรรม หรือ ชิบเมี้ยนเมี้ยนที่เป็นผู้ชายเท่านั้น

3. เกิดจากการดูแลสุขภาพและความผิดปกติของร่างกาย

โดยปกติถ้าปฏิบัติตามคำสอน หรือดูแลตัวเองอย่างสม่ำเสมอและถูกวิธีก็จะไม่เกิดความเจ็บป่วย ถ้าเกิดความบกพร่อง หรือรักษาสุขภาพไม่ดีก็จะเป็นสาเหตุทำให้เจ็บป่วยได้ สาเหตุที่เกิดจากการดูแลสุขภาพและความผิดปกติของร่างกายพอจะแยกออกได้ดังนี้

3.1 การรักษาดูแลรักษาสุขภาพโรคบางอย่างเกิดจากการที่เรารักษาสุขภาพไม่ดี เช่น เด็กที่คลอดออกมาต้องได้รับความอบอุ่น เพราะเมื่อเด็กถูกความเย็นมาก ๆ จะทำให้สุขภาพอ่อนแอไม่แข็งแรงเป็นโรคประจำตัวไป หรือเวลาที่คลอดลูกแล้วอยู่ไฟ ถ้าปฏิบัติตัวไม่ถูกต้องก็จะมีผลต่อสุขภาพของแม่ เช่น ผลต่อมดลูก ผลต่อระบบไหลเวียนของโลหิตในร่างกาย เป็นต้น หรือการกินอาหารที่ต้องห้ามสำหรับคนที่เจ็บป่วยบางโรค เป็นต้น

3.2 ร่างกายขาดความสมดุล เกิดจากการทำงานหนักจนเกินไป พักผ่อนไม่เพียงพอ (จซา) ซึ่งจะทำให้ร่างกายอ่อนเพลีย ไม่แข็งแรง กินอาหารไม่อร่อย หน้ามืด เป็นลม หรือปวดเมื่อยตามร่างกาย จะมีวิธีการรักษาด้วยการดัดผิวหนังและกล้ามเนื้อตามจุดต่างๆ ของร่างกาย เรียกว่า "นิบซา" เช่น หัวไหล่ คอ หลัง ฯลฯ เพื่อขับไล่ลมและเลือดที่ไม่ดีออกไปจากร่างกาย หรือดื่มยาสมุนไพร เช่น กำจิงเมย ใช้รักษาอาการปวดเมื่อย ขาดตามร่างกายกล้ามเนื้อ เป็นต้น

3.3 เกิดจากเชื้อโรค เนื่องจากการรับประทานอาหาร เช่น ปวดท้อง ท้องเสีย ท้องจืด ท้องเฟ้อ หรือโรคติดต่อทั่วไป เช่น หวัด โรคผิวหนัง ซึ่งโรคส่วนใหญ่สามารถวิเคราะห์หาสาเหตุ และทำการรักษาได้ ส่วนใหญ่จะใช้ยาสมุนไพร เช่น "จูจ้ายแกง" ใช้รักษาโรคผิวหนัง ผดผื่น อาการแพ้ และลมพิษ "อินบัว" ใช้รักษาอาการปวดท้อง เป็นบิด หรือการเป็นโรค ใช้หวัดหายใจไม่ออก ก็จะใช้วิธีเป่าควันผืนเข้าไปอบโดยให้ผู้ป่วยเอาผ้าคลุมร่างกายทั้งหมดไว้ เป็นต้น

4. เกิดจากอุบัติเหตุ

เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ร่างกายไม่สบายอันเนื่องมาจากความประมาท หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดฝัน เช่น ตกต้นไม้กระตุกหัก มีดบาด ต้นไม้ล้มทับ หกล้มขาแพลง ฯลฯ ก็จะมีวิธีการรักษาโดยใช้ยาสมุนไพร และคาถาควบคู่กัน เช่นรักษาโรคกระดูกซึ่งค่อนข้างจะเห็นผลและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปมากกว่าการใช้วิธีการรักษาแบบแพทย์แผนใหม่

ประเภทของหมอพื้นบ้าน

1. กลุ่มที่รักษาทางกาย ใช้การบีบนวด จับเส้น (นิบซา) ไล่ลม (ทุยจ่ย่าว)
2. กลุ่มที่เชี่ยวชาญและชำนาญด้านการรักษาทางจิตวิญญาณ ได้แก่ คนทรง หมอคาถา และอาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรม

3. หมอสมุนไพร "เตี้ยไซ" ชำนาญด้านพฤกษศาสตร์ และการใช้สมุนไพรในการรักษาผู้ป่วย หมอสมุนไพรจะมีสองประเภท คือ

- 3.1 ประเภทที่ถ่ายทอดตามสายตระกูล เช่นจากย่า สู่มแม่ จากแม่สู่หลาน เป็นต้น ในส่วนนี้มีการถ่ายทอดวิชาโดยไม่ต้องทำพิธีเพียงแต่ผู้ถ่ายทอดจะให้พรแก่ลูกหลานที่จะเป็นผู้สืบทอด เพื่อที่ว่าเวลาไปเก็บยาสมุนไพรแล้วจะมีความศักดิ์สิทธิ์ เรียกว่า "เจียง"

- 3.2 ประเภทที่ไปขอเรียนมา (เปียด) โดยไปศึกษาจากหมอยาที่มีชื่อเสียงโดยผู้ขอเรียนต้องเตรียมวัสดุอุปกรณ์สำหรับการประกอบพิธีกรรมด้วย คือ ไก่ 1 ตัว สีเงิน (จำนวนเงินที่ใส่ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับการเรียกร้อยของหมอยาแต่ละคน) กระดาษกงเต็ก (เจี้ยก่อง) และเหล้า ประเภทนี้เมื่อทำพิธีและร่ำเรียนวิชาแล้ว จะมีครู หรือ "เตี้ยเมี้ยน" คอยช่วยเหลือในเวลาเก็บยารักษาคนป่วยให้มีความศักดิ์สิทธิ์

4. ชิบเมี้ยนเมี้ยน รักษาทางด้านจิตใจ และจิตวิญญาณ "ชิบเมี้ยนเมี้ยน" จะเป็นผู้ที่มีความสามารถติดต่อกับเทพหรือวิญญาณได้ทั้งสามโลก คือโลกมนุษย์ โลกบาดาล และบนสวรรค์

5. คนทรง คือ คนที่สามารถติดต่อกับเทพหรือวิญญาณได้ จะมีทั้งผู้หญิงและชาย โดยจะทำหน้าที่เข้าทรงเพื่อหาสาเหตุของการเจ็บป่วยที่เชื่อว่าเกิดจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เรียกว่า "โบ้ว กว่าตอน"

6. หมอคาถา จะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ โดยทั่วไปจะรักษาอาการที่เกิดจากการตกใจสุดขีด (จฺเฮี้ย) เฉพาะในเด็กเท่านั้น วิธีการรักษาเรียกว่า "เซียวกิง" ถ้าเป็นผู้ใหญ่การรักษาเรียกว่า "เซียวเฮี้ย" นอกจากนี้แล้วการใช้คาถาในการรักษาโรคจะเกี่ยวกับหมอสมุนไพรด้วย

7. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเฉพาะโรคกลุ่มนี้ถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ในการวินิจฉัยโรคบางอย่าง เช่น "เป้งหงาย" "ฝ่าวทอย" โดยอาศัยประสบการณ์และการสังเกตเป็นหลักไม่ได้เรียนรู้หรือสืบทอดมา

ข้อห้ามและข้อปฏิบัติของหมอยาสมุนไพร

1. วิธีการเก็บยาสมุนไพร

1.1 เชื่อว่าการเก็บยาสมุนไพรที่ดีและศักดิ์สิทธิ์นั้นควรจะเป็นผู้หญิงที่มีอายุมากแล้ว หรือไม่สามารถมีลูกได้แล้ว (ประมาณ 40 ปีขึ้นไป)

1.2 การเก็บยาสมุนไพรควรจะเป็นในพื้นที่ไกลออกไปชนากไก่ขันแล้วไม่ได้ยินจึงจะศักดิ์สิทธิ์และมีประสิทธิภาพ

1.3 การเก็บยาสมุนไพรตอนเช้าให้เก็บที่บริเวณราก เพราะเชื่อว่าตัวยาจะลงไปอยู่ที่ราก ตอนบ่ายให้เก็บตรงลำต้นเพราะตัวยาจะลงไปอยู่ตรงบริเวณลำต้น ส่วนช่วงเย็นให้เก็บตรงยอดเพราะตัวยาจะขึ้นไปอยู่ตรงยอด

1.4 การเก็บสมุนไพรควรจะเป็นในฤดูแล้ง เพราะตัวยาจะแรงและมีคุณภาพมากที่สุด ถ้าเก็บในฤดูฝนตัวยาจะเจือจางไม่มีคุณภาพเพราะมีน้ำหนักราก

2. หมอยาสมุนไพรที่มีครู เวลาออกไปเก็บยาต้องระลึกถึงครูด้วยเพื่อที่ว่ายาที่เก็บมานั้นจะได้ศักดิ์สิทธิ์สามารถรักษาผู้ป่วยได้และเมื่อรักษาผู้ป่วยหายแล้วหมอยาจะต้องทำพิธีเช่นไหว้ขอขอบคุณต่อผียาที่ช่วยทำให้การรักษามีประสิทธิภาพทุกครั้ง โดยเฉพาะอาการเจ็บป่วยที่หนักและรุนแรง ถ้าละเลยจะทำให้ผียาโกรธและทำให้การรักษาครั้งต่อไปไม่ประสบผลสำเร็จ หรืออาจจะมาลงทาศั่วหมอยาเอง เช่น ทำให้เจ็บป่วยไม่สบาย และถ้านาน ๆ ไปไม่มีคนมารักษาหมอยาก็ต้องทำพิธีเช่นต่อผียาด้วย (จันเจิ้น) เพื่อแสดงความเคารพและความศักดิ์สิทธิ์

3. การต้มยาสมุนไพร ครั้งแรกควรใส่น้ำน้อย ๆ แล้วให้ผู้ป่วยดื่มจนหมดด้วย ทั้งหมด 3 ถ้วย แล้วคว่ำถ้วยไว้เชื่อว่าการรักษาจะได้ผลดี

4. ตัวยาที่ร่ำเรียนมา โดยเฉพาะหมอยาที่มีครูการเก็บตัวยาเอาไปไร่ขายเพื่อเป็นรายได้ให้ครอบครัวนั้นจะทำไม่ได้เนื่องจากมีครูและเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วย แต่คนที่มีความรู้แต่ไม่มีครูสามารถนำไปขายได้

5. เมื่อต้มหรือใช้ยาสมุนไพรแล้ว หมอยาจะห้ามผู้ป่วยดื่มหรือกินของดังต่อไปนี้ ของที่มีแอลกอฮอล์ ของดอง ของเปรี้ยว ปลาแห้ง ปลาสด เนื้อไก่ สับปะรด แตงไทย เพราะจะทำให้อาการของโรคกำเริบ

6. การเก็บตัวยาไม่ควรเก็บจนหมดต้น ควรเก็บเฉพาะบางส่วนที่ต้องการเท่านั้น เพราะนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์แล้ว การที่นำยาสมุนไพรมาเก็บไว้นาน ๆ มักไม่ค่อยดี เช่นอาจจะขึ้นราและเสียง่าย

7. ไม่พูดคุยกุศลพรคุณของตัวยาจนเกินไป เพราะจะทำให้ตัวยาไม่ศักดิ์สิทธิ์

8. การเรียนรู้จากอาจารย์สมุนไพรรควรจะทำในพิธีใหญ่ ๆ เช่น พิธีบวช ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้ง่ายและมีความศักดิ์สิทธิ์

9. ตำยาที่เก็บมาแล้วควรนำมาผานให้เล็กแล้วตากให้แห้งแล้วเก็บไว้เพราะจะรักษาไว้ได้นานและไม่เป็นอันตรายเวลาใช้

พิธีกรรมรักษาสุขภาพ

การบนบาน (โธ้วหญฺน)

การบนบานเป็นการทำพิธีเพื่อขอให้บรรพบุรุษคุ้มครอง หรือขอความช่วยเหลือจากบรรพบุรุษให้ช่วยกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

การบนบานจะทำในกรณีดังต่อไปนี้

1. การออกเดินทางไกล
2. เมื่อเข้าสู่ฤดูกาลแต่ละฤดู
3. เมื่อเกิดการเจ็บป่วยหนัก
4. ทรัพย์สินสมบัติที่มีค่าหาย
5. เมื่อลูกหลานไปเรียนหนังสือไกล บนบานให้ช่วยคุ้มครองเป็นปี
6. บนบานให้ช่วยคุ้มครองรด

พิธีการเรียกขวัญ (สูขวัญ)

การเรียกขวัญนี้แบ่งออกเป็น การเรียกขวัญเด็ก และการเรียกขวัญผู้ใหญ่

1. การเรียกขวัญเด็ก (ใจว่วน)

จะทำก็ต่อเมื่อเด็กมี อาการไม่สบาย ตกใจ พ่อแม่เด็กจะต้องไปหาผู้ประกอบพิธีกรรมมาทำพิธีเรียกขวัญให้แก่เด็ก

2. การเรียกขวัญผู้ใหญ่

การเรียกขวัญผู้ใหญ่ ก็จะคล้าย ๆ กันกับของเด็ก เพียงแต่ไม่ต้องใช้ไข่ในการทำพิธีเท่านั้น อุปกรณ์ แก้วเหล้า 6 ใบ ไสเหล้า 5 ใบ ไส่น้ำ 1 ใบ ที่ปักธูปและธูป จ้าว กระดาษสีเขียน (ข้างในใส่เหรียญ 1 เหรียญ) กิม

พิธีฉ่างว่วน (พิธีแย่งขวัญ)

จะทำให้กับผู้ใหญ่เมื่อผู้ใหญ่ตกใจ ขวัญหาย หรือไม่สบาย พิธีก็คล้าย ๆ กับพิธีเรียกขวัญของเด็ก แต่จะมีรายละเอียดเพิ่มเติมคือ จะมีการออกไปนอกบ้านหาสิ่งมีชีวิตที่อยู่รอบ ๆ บ้าน เช่น แมลง เป็นต้น เมื่อเห็นแล้วก็รีบจับได้แล้วนำมาทำพิธี โดยจะนำเอาแมลงตัวนี้ห่อด้วยกระดาษเงินเป็นรูปกลม ๆ คล้ายกับการทำพิธีเรียกขวัญของเด็ก เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็จะให้ผู้ทำพิธีเก็บรักษาไว้

พิธีเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ

อุปกรณ์ ไก่ 1 ตัว หรือตัวเมียก็ได้ 1 ตัว แก้วเหล้า 6 ใบ ใส่เหล้า 5 ใบ ใส่น้ำ 1 ใบ ที่ปักธูปและธูป กระดาษ (เจ็ก่อง)

การทำพิธีนี้มีจุดประสงค์เพื่อเชิญวิญญาณของผีบรรพบุรุษมาร่วมรับประทานอาหารที่เตรียมไว้ให้เมียนจะนับถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายชาย แต่ผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิงจะนับถือแค่ 1 รุ่น คือ พ่อ แม่ กรณีที่หญิงไม่ตัดขาดจากผีบรรพบุรุษก็ยังคงนับถือผีบรรพบุรุษ 4 รุ่น เช่นเดียวกับชาย

พิธีการเปียดฟ้าด

ขั้นตอน

1. ลูกศิษย์มาติดต่ออาจารย์ พุดคุยถามว่าสนใจหรือต้องการเรียนเรื่องอะไร
2. จะหาวันที่ สำหรับการทำพิธี
3. เตรียมไก่ 1 ตัว , สีเจียน , กระดาษ มาที่บ้านอาจารย์
4. ฆ่าไก่ แล้วทำพิธีเชิญวิญญาณของอาจารย์มาบอกกล่าวให้รับรู้ว่าขณะนี้จะถ่ายทอด

วิชาให้ลูกศิษย์ต่อ

5. หลังจากทำพิธีแล้วลูกศิษย์จะมาหัดกับอาจารย์เรื่อย ๆ จนคล่องและสามารถทำพิธีได้

พิธีเกาะ

กรณีที่ครอบครัวไหนเลี้ยงหมูและเกิดหมูทั้งคอกแค่ 2 ตัว และเป็นตัวผู้หมดเมียนเชื่อว่า เป็นสิ่งที่ไม่ดี เป็นการกระทำของผีบรรพบุรุษที่ต้องการให้ลูกหลานทำพิธีเซ่นไหว้

การทำพิธี

ใช้เวลาทำพิธี 1 วันเต็ม มีการทำ 2 พิธี คือ

1. หมิวุ่ง ในการสวดบทสวด หมอผีจะไม่พูดออกเสียง จะท่องบทสวดในใจและสั่นกระดิ่ง ใช้หมูตัวแรกที่วางขวางเป็นเครื่องเซ่นไหว้

2. ฟื่องถาย ในการท่องบทสวดจะพูดออกเสียงด้วย ใช้หมูตัวที่สองเป็นเครื่องเซ่นไหว้ การทำพิธีนี้ถือว่าเป็นหน้าที่ของคนทั้งตระกูล (คนที่มาจากแซ่เดียวกัน ผีบรรพบุรุษมาจากคนเดียวกัน) คนในตระกูลต้องมีส่วนร่วมในการช่วยเตรียมพิธีและออกค่าหมอผีและอุปกรณ์ในการทำพิธี การทำพิธีต้องกลับไปทำที่บ้านของต้นตระกูล

ข้อห้าม

การทำพิธีนี้ถือว่าเป็นเรื่องทีละเอียดอ่อนมาก ดังนั้นเมื่อหาวันที่สำหรับทำพิธีได้แล้ว

1. แต่ละครอบครัวจะต้องทำการแจ้งให้สมาชิกในครอบครัวที่เกี่ยวข้องทราบ
2. มีการถือพรหมจรรย์ ห้ามมีเพศสัมพันธ์กันก่อนทำพิธี 7 วัน และหลังทำพิธีอีก 3 วัน
3. สำหรับคนโสดและสมาชิกในครอบครัว ห้ามพูดคำหยาบคายและทะเลาะเบาะแว้งกัน

4. ช่วงทำพิธีมีข้อห้ามสำหรับคนนอกตระกูลจะไม่สามารถเข้าไปในบ้านที่ทำพิธีได้

5. การเตรียมอุปกรณ์ทำพิธีนี้ต้องเป็นผู้ชายหมด ผู้หญิงถือว่าเป็นคนไม่สะอาด เพราะมีประจำเดือนจะไม่สามารถเข้าร่วมพิธีได้

พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน

ประเพณีการทำขวัญข้าว เชื่อกันว่าการทำขวัญข้าวจะทำให้ข้าวตลอดจนพืชผักต่าง ๆ ในไร่ ในสวนเจริญงอกงามให้ผลผลิตสูงและจะทำความคู่กับการทำขวัญสัตว์เลี้ยงไปด้วย

การทำขวัญข้าวจะนิยมทำกันในเดือนที่ 4 ของจีน จะเป็นวันไหนก็ได้ แต่ก็ถือเอาวันที่ดีที่สุดของเดือน การทำขวัญข้าวนี้ไม่นิยมทำติดต่อกันทุก ๆ ปี จะทำเฉพาะในฤดูที่ที่ผลผลิตได้ต่ำ การทำขวัญข้าวนี้ไม่จำเป็นต้องทำพร้อมกันทั้งหมดบ้านอาจทำเพียงบาง บ้านหรือบางครอบครัว หรือคนในตระกูลเดียวกันร่วมกันทำ โดยเฉลี่ยค่าใช้จ่ายกัน ในการทำพิธีนี้ตระกูลอื่นหรือเชื้อ้นที่ไม่ได้นับถือบรรพบุรุษเดียวกันนั้นไม่อาจทำพิธีร่วมกันได้

การทำขวัญข้าวจะทำเพียงวันเดียว จะมี การฆ่าหมู ฆ่าไก่ เผากระดาษเพื่อทำพิธีนี้ ซึ่งจะมีผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเป็นผู้ดำเนินการ

ข้อห้าม บุคคลในครอบครัวที่ทำพิธีห้ามไปไร่ในวันรุ่งขึ้นหลังจากการทำขวัญข้าว 1 วัน

ข้อห้ามและข้อปฏิบัติตามกฎจารีตประเพณี

ข้อห้ามระหว่างคนกับธรรมชาติ

1. เมื่อเห็นรุ่งกินน้ำห้ามบัสสวาระหันหน้าไปทางนั้น และห้ามดื่มน้ำที่ต้นน้ำที่เกิดรุ่งกินน้ำ
2. การทำพิธีขีบตะปุงเมี้ยน ห้ามผู้หญิงไป และห้ามรับประทานอาหารในพิธีด้วย
3. ไม้ที่เหลือจากการ ทำสะพานต่ออายุ (จำเจี้ยว) , ทำโลง , เผาศพ ห้ามนำมาทำเป็นฟืน
4. ห้ามใช้เถาวัลย์ เตี้ยงซุย เผาศพ
5. ไม้ที่ใช้ทำกระท่อม ต้องแบกห้ามลาก
6. การไปค้ำแรมในป่า การจุดไฟครั้งแรกต้องบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทาง
7. วันกรรมเสีย กรรมลม ห้ามคนนอกเข้าหมู่บ้านและในบ้าน
8. ฉางข้าวหรือยุ้งข้าว หากล้มก็ต้องทำพิธีเรียกขวัญข้าว ไม้ที่เคยสร้างคอกหมู , เล้าไก่,

ฉางข้าว ไม่นิยม นำเข้าบ้านเพราะจะทำให้คนในบ้านเจ็บป่วย

9. ไม้ที่ใช้สร้างฉางข้าวแล้วห้ามเอามาใช้สร้างบ้าน

10. ไม้ที่ใช้สร้างบ้านแล้วสามารถเอามาสร้างอย่างอื่นได้

11. การไปฟันไร่ครั้งแรก (จะเหยียง) ห้ามร้องเพลง, พูดคำหยาบ เพราะเชื่อว่าจะทำให้ได้รับบาดเจ็บ

ข้อห้ามระหว่างคนกับคน

1. ผู้ที่เคยผ่านพิธีกรรมว่าจ้าง ไต่วงไสและหมอมผี ห้ามลอดราวผ้าผู้หญิง และเสื้อผ้าของผู้หญิง ห้ามแขวนสูงกว่าศีรษะจะทำให้ไม่สบาย
2. คนที่จะเป็นอาจารย์ถ่ายทอดวิชาให้ต้องเป็นคนดี ไม่เห็นแก่ตัว หรือสาปแช่งคน
3. หิ้งบูชา ต้องอยู่สูงกว่าคน ในกรณีบ้าน 2 ชั้น ต้องทำห้องครัวแยกสำหรับไว้หิ้งบูชา
4. ผู้ที่ทำพิธีกรรมว่าจ้าง ช่วงทำพิธีต้องถือพรหมจรรย์ ห้ามยุ่งเกี่ยวหรือมีเพศสัมพันธ์กัน เพราะในงานพิธีจะมีการปล่อยคาถาไว้ที่หิ้งบูชา และที่ประตูใหญ่ หากคนที่เข้ามาในบ้านที่ทำพิธี และไม่ได้ถือปฏิบัติตามข้อห้ามนี้ จะถูกคาถาจนถึงขั้นเสียชีวิต และช่วงรับประทานอาหารจะมีที่คอยเสิร์ฟอาหารให้ เมื่ออิ่มแล้วต้องคว่ำถ้วย ห้ามพูดคุยกับผู้หญิง
5. เมียนไม้นิยมรับประทานเนื้อสุนัขเพราะถือว่าเป็นบรรพบุรุษ
6. เมียนไม้นิยมรับประทานเต่าที่มีกระดูก 12 ชิ้น จะรับประทานเฉพาะที่มีกระดูก 3 ชิ้น
7. ลูกสะใภ้ต้องให้เกียรติ พ่อสามี และผู้ชายทุกคนในบ้าน หรือญาติที่เป็นผู้ที่มีอายุมากกว่าสามีเวลานั่ง ต้องนั่งต่ำกว่า ห้ามนั่งเก้าอี้ระดับเดียวกัน ห้ามนั่งรับประทานอาหารโต๊ะเดียวกัน
8. ชายห้ามรับประทานเบียร์ปิ้งแจ (ไก่ตัวแรกที่ผู้หญิงรับประทานหลังคลอดลูก)
9. เมื่อมีสตรีอยู่เดือนและยังไม่ได้ทำพิธีทมิเมียนคู้ ห้ามบุคคลภายนอกเข้าบ้าน
10. สัตว์ประกอบพิธีกรรมเมื่อนำมาประกอบเป็นอาหารก่อนรับประทานต้องเชิญผีบรรพบุรุษลงมารับประทานก่อน
11. คนเตรียมพิธีใจว่าจ้าง ก่อนรับประทานอาหารต้องล้างมือ และของที่ใช้สำหรับงานพิธีห้ามแตะต้อง ห้ามดม ห้ามชิม
12. ชูยติ (คนเป่าปี่) ต้องเป็นคนมีครอบครัว และคู่สมรสยังอยู่ ไม่นิยมเชิญคนเป่าปี่ที่ไม่มีคู่สมรสเพราะถือว่าเป็นสิริมงคล คนที่จะเป็นชิงชู้ยก็ต้องเป็นคนที่มีคู่สมรส
13. เมื่อไปถึงบ้านหากเจ้าของบ้านไม่เชิญเข้าบ้านไม่ควรเข้า
14. เมื่อเจ้าของบ้านยกน้ำชามาให้หากไม่ได้ขอบคุณไม่นิยมดื่ม
15. ไม้ที่ทำเป็นราวแขวนข้าวหากล้มลง (ล้มในขณะที่ยังมีข้าวอยู่) ต้องทำพิธีเสียดวงข้าว

1.4 ชนกลุ่มน้อยในนครคุนหมิง มณฑลยูนนาน

ชนชาติ Yi เป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มใหญ่ที่สุดในยูนนาน มีประชากรประมาณ 4,054,000 คน แบ่งเป็นเผ่าต่าง ๆ ถึง 20 เผ่า กระจายอยู่ทั่วไป ลักษณะบ้านเป็นแบบสองชั้น ชั้นล่างเป็นครัว และคอกเลี้ยงสัตว์ การแต่งกาย หญิงชาว Yi ใส่เสื้อป้ายติดกระดุมข้าง กระโปรงยาว สวมหมวก

ประดับด้วยเครื่องเงิน ขายนิยมสวมเสื้อกั๊กที่ทำด้วยสมุนไพรกายาชนิดหนึ่ง ที่เรียกว่า "Huocao" เทศกาลที่สำคัญของชาว Yi คือเทศกาลคบเพลิง, เทศกาลดอกไม้ มีกิจกรรมเดินรำ มวยปล้ำ ชนวัว

ชนชาติ Shanshu เป็นส่วนหนึ่งของชนชาติ Yi จะอาศัยอยู่ในป่าทึบในจังหวัด Xinping

ชนชาติ Bai เป็นชนกลุ่มน้อยที่มีความเป็นมาที่ยาวนาน และมีวัฒนธรรมที่รุ่งเรือง ประมาณร้อยละ 80 อาศัยอยู่ใน Dali ที่เหลืออยู่ในคุนหมิง, Yuanjiang, Lijiang, Lanping คำว่า Bai หมายถึง สีขาว สีขาวจึงเป็นสีที่สำคัญของชนชาตินี้ จะเห็นได้จากเครื่องแต่งกายที่ใช้สีขาวเป็นหลัก Bai เป็นกลุ่มชนที่มีความสามารถทางด้านสถาปัตยกรรมและการตกแต่ง เทศกาลที่สำคัญ มี เทศกาลงานเดือนสาม ในวันที่ 29 เมษายน-5 พฤษภาคม มีกิจกรรมแข่งม้า มวยปล้ำ และการแสดง

ชนชาติ Naxi เป็นชนชาติที่สืบเชื้อสายมาจากชนเผ่า Di-Quing ซึ่งเป็นเผ่าที่เก่าแก่ของจีน ชายแต่งกายคล้ายคลึงกับชนเผ่าอื่น หญิงนิยมสวมเสื้อตัวหลวม มีเสื้อกั๊กทับ สวมกางเกง หญิงมีสามีได้หลายคน และถือว่าลูกเป็นสิทธิของแม่

ชนชาติ Lahu lahu หมายถึงการย่างเนื้อเสื่อ ชนกลุ่มนี้จึงมักถูกเรียกว่า คนล่าเสื่อ (Tiger Hunting People) หญิงสวมเสื้อและกางเกงสีดำ สวมเครื่องประดับเงิน และตุ้มหูขนาดใหญ่ มีผ้าพันศีรษะ ชายสวมเสื้อกระดุมหน้า สวมหมวกทำสีดำเล่นลายด้วยแถบสีแดงและฟ้า เทศกาลสำคัญและยิ่งใหญ่คือ เทศกาลฤดูใบไม้ผลิ เทศกาลเรือมังกร

ชนชาติ Lisu สืบเชื้อสายมาจากชนเผ่า Di-Qiang แยกเป็น Lisu ชาว Lisu ดำ และ Lisu ดอกไม้ จะสังเกตได้จากสีของเครื่องแต่งกาย Lisu ชาวและดำจะสวมเสื้อและกระโปรง ที่หูหยาสวยงาม ส่วนขายนิยมสวมเสื้อและกางเกงขาสั้น บางคนไว้ผมยาวรวบไม่ข้างหลัง

ชนชาติ Hani สืบเชื้อสายมาจากชนเผ่า Di-Qiang เช่นเดียวกับ Yi และ Lisu ตั้งถิ่นฐานอยู่บนรอยต่อระหว่างภูเขา Ailao และ Wuliang ในคุนหมิง ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบริเวณป่าหิน บ้านนิยมสร้างด้วยไม้ หลังคาตัดเพื่อใช้เป็นที่ตากเมล็ดพันธุ์พืช Hani มีหลายสาขาจึงมีการแต่งกายและเครื่องประดับที่แตกต่างกัน มีขนบธรรมเนียมในการเคารพผู้ใหญ่ เทศกาลสำคัญคือ เทศกาลเดือนสิบ เทศกาลเกี่ยวข้าวและทุกวันที่ 24 มิถุนายน ของทุกปีถือเป็นวันสำคัญทางจันทรคติ จะมีการเฉลิมฉลองด้วยการแห่โคมไฟเข้าไปในป่าหิน

ชนชาติ Pumi อาศัยอยู่บนภูเขาและที่ราบสูง หญิงสวมเสื้อตัวหลวม นุ่งกระโปรงพลีต เปียมด้วยเส้นไหมและหางของจามรี ขายนิยมสวมเสื้อและกางเกงผ้าป่าน และสวมเสื้อกั๊กที่ทำด้วยหนัง มีนิสัย โอบอ้อมอารีต่อชาวต่างถิ่น แขกที่มาเยือน

ชนชาติ Nu นิยมสร้างบ้านด้วยไม้หรือไม้ไผ่ ทั้งชายและหญิงนิยมสวมเสื้อผ้า ผ้าปาน หญิงที่แต่งงานแล้ว นิยมสวมเสื้อผ้าที่ตกแต่งด้วยปะการัง เปลือกหอย ลูกปัด และสวมตุ้มหูทองเหลือง

ชนชาติ Dulong เป็นชนกลุ่มเล็กที่สุดในประเทศจีน มีประชากรประมาณ 5,536 คน หญิงสวมเสื้อตัวสั้น นุ่งโจง ในอดีตจะนิยมสักที่ใบหน้า ส่วนชายสวมกางเกงขาสั้น พันหน้าอกด้วยผ้าปานจากซ้ายไปคลุมไหล่ขวาปล่อยไหล่ซ้ายว่างเปล่า สังคมของชาว Dulong จะไม่มีการลักขโมย เพราะเชื่อว่าของทุกอย่างมีเจ้าของ จึงไม่ควรหยิบฉวยไปโดยพลการ

ชนชาติ Jingpo อาศัยอยู่ตามภูเขา หญิงสวมเสื้อและโจง นิยมประดับคอ ข้อมือ เหว และเช่าด้วยห่วงหวายสีดำและแดง ชายนิยมสวมเสื้อคอกลมกระดุมหน้า โปกศีระด้วยผ้าลูกไม้ นิยมเคี้ยวยาสูบและกินหมากเพื่อแก้อาการร้อนใน

ชนชาติ Jinuo เป็นเผ่าล่าสัตว์ที่ได้รับการยอมรับว่า เป็นชนชาติกลุ่มน้อย อาศัยบนภูเขา และในป่าที่มีต้นไม้หนาทึบ เป็นกลุ่มชนที่สามารถเพาะปลูกและผลิตชาที่ดีของโลกที่มีชื่อว่า "Pu' er Tea" ชาว Jinuo มีวิถีการดำรงชีวิตที่แปลกจากกลุ่มอื่นคือ คนที่มีนามสกุลเดียวกัน จะอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน บ้านหนึ่งหลังจะอาศัยอยู่ประมาณ 10 - 20 ครอบครัว

ชนชาติ Achang นิยมแต่งกายด้วยสีดำ หญิงสวมเสื้อแขนยาว สวมกางเกงและนิยมทำฟันให้เป็น สีดำ ซึ่งถือว่างดงาม ส่วนชายนิยมโปกผ้าที่ศีระ เด็กชายโปกผ้าสีขาว ชายหนุ่มโปกผ้าสีน้ำเงิน ชาว Achang มีความสามารถในการทำมิดจากเงินและโลหะ

ชนชาติ Tibetan เป็นเผ่าที่มีความเข้มแข็งอดทน และทำงานหนัก แต่งกายเหมือนชาวทิเบตในประเทศทิเบต นับถือลามะ ดังนั้นเทศกาลต่าง ๆ จึงเกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อ เช่น เทศกาลเดือนสี่ เป็นช่วงที่พระศากยมุนีจะบรรลุนิพพานเป็นพระพุทธเจ้า จะมีการเฉลิมฉลองโดยการจุดโคมไฟ

ชนชาติ De'ang มีชื่อเสียงในการปลูกชา และไม้ไผ่ที่เรียกว่า ไผ่มังกร (Dragon Bamboo) ชนเผ่านี้นิยมสักตามตัว

ชนชาติ Mongolian สืบเชื้อสายมาจากชาวมองโกลเลีย ตั้งแต่สมัยยุบไลข่าน มีชัยชนะเหนือยูนนาน เป็นเผ่าที่มีความสามารถในการเพาะปลูก การประมง และการก่อสร้าง

ชนชาติ Hut ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตามที่ต่าง ๆ ร่วมกับชนเผ่าอื่น มีการแต่งกายคล้ายกับชนเผ่าที่อยู่ใกล้เคียง แต่ยังมีวัฒนธรรม และเพณีการดำรงชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

ชนชาติ Yao หญิงจะมีความสามารถด้านการเย็บปักถักร้อย การตกแต่งเครื่องแต่งกาย เทศกาลที่สำคัญคือ NewYear's Day หรือ 1King Pan's Festival

ชนชาติ Buyi ชอบอาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ ลักษณะบ้านจึงมีทั้งบ้านชั้นเดียวได้
ถุนสูง และบ้านสองชั้น ทั้งหญิงและชายนิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีน้ำเงิน เขียว ดำ ละชาว

ชนชาติ Shui ชนเผ่านี้จะมีวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ใกล้เคียงกับชนเผ่าที่อยู่ใกล้เคียง

ชนเผ่า Miao อาศัยอยู่ทั่วไปในยูนนาน การแต่งกายจะแตกต่างกับออกไปตามถิ่นที่อยู่
ผู้หญิงมีความสามารถทางด้านงานฝีมือ และการทำผ้าบาติก

ชนชาติ Zhuang ชนเผ่านี้ส่วนใหญ่มีอาชีพเพาะปลูก โดยเฉพาะสมุนไพร ใช้สำหรับ
ทำยาส่วนการแต่งกายมีลักษณะคล้ายคลึงกับชนเผ่าอื่น

ชนชาติ Wa ชนเผ่านี้นิยมสร้างบ้านด้วยไม้ไผ่ มีลักษณะคล้ายกับบ้านของชนเผ่า Dai
เป็นคนที่มึนธยาศัยไมตรีดี นิยมดื่มชาที่มีรสขมและสีน้ำตาลเข้ม

ชนชาติ Dai คำว่า "Dai" หมายถึงชนที่อิสระและความรักสงบเป็นชนพื้นเมืองที่สืบ
เชื้อสายมานานกว่าพันปี มีประชากรประมาณ 1,014,000 คน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในสิบสองปันนา
ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณที่ราบริมแม่น้ำหรือทะเลสาบ บ้านสร้างด้วยไม้ไผ่ได้ถุนสูงและปลูกไม้ผล
ล้อมรอบบริเวณบ้าน การแต่งกาย ชายนิยมสวมเสื้อสีขาวผ่าหน้า หรือติดกระดุมด้านขวา
โปกศีรษะด้วยผ้าสีขาว นิยมสักตามตัว หญิงนุ่งผ้าถุงใส่เสื้อผ่าหน้า หรือติดกระดุมทางด้านขวา
เกล้าผมเป็นมวยประดับด้วยดอกไม้สด ใช้เครื่องประดับที่ทำด้วยเงิน ชนกลุ่มนี้นับถือศาสนาพุทธ
จึงมีวัดให้เห็นได้ทุกหมู่บ้าน เทศกาลที่สำคัญคือ เทศกาลสงกรานต์ ในวันที่ 12-15 เมษายน จะมี
การแข่งขันเรือมังกร สาดน้ำ จุดประทัด และการแสดง

Dai เป็นกลุ่มชนน้อยของจีนที่มีภาษาพูด ภาษาเขียน วัฒนธรรม และประเพณีของตนเอง
จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับคนไทยทางภาคเหนือในด้านภาษาพูด ความเป็นอยู่ และ
ขนบธรรมเนียมประเพณี อาทิ ชายต้องบวชเรียนเมื่อถึงวัยอันสมควร ประเพณีการสาดน้ำใน
เทศกาลสงกรานต์ แม้แต่คำอวยพรจะใช้คำที่เหมือนกันที่ "อยู่ดีกินหวาน" ซึ่งหมายถึง การอยู่เย็น
เป็นสุข เป็นต้น

ชนชาติกลุ่มน้อยในยูนนานจะมีความแตกต่างกันตามลักษณะสังคมและเศรษฐกิจตาม
พื้นที่ที่อยู่อาศัย จึงเห็นถึงความหลากหลายทั้งในด้านของภาษา แบบแผนการดำเนินชีวิต ศิลปะ
ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมความเชื่อ โดยเฉพาะวัฒนธรรมการแต่งกายซึ่งเป็น
การแสดงออกทางด้านงานฝีมือ และความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชนเผ่า นอกจากในสถานที่
ท่องเที่ยวบางแห่ง เช่น ป่าหิน ถ้ำอูลู ตำนกทอง ฯลฯ หรือในช่วงเทศกาลที่จะพบเห็นได้บ้าง
ส่วนในตัวเมืองจะเห็นคนหนุ่มสาวที่แต่งกายตามแฟชั่นไม่ว่าจะเดินไปไหน หรือขี่จักรยาน
ตามถนน

นครคุนหมิง มีวัฒนธรรมที่ถือเป็นแม่บทของวัฒนธรรมในชาวเอเชีย โดยเฉพาะเอเชีย ตะวันออก และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น รู้จักทำเครื่องใช้ด้วยโลหะ รู้จักทำเครื่องปั้นดินเผา หยก เลี้ยงไหม การทอผ้าป่าน การแกะสลักงาช้าง หินอ่อน และรู้จักประดิษฐ์อักษรภาพรวมทั้งสิ้น ประมาณ 2,000 ตัว ทำให้คุนหมิงมีแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์โบราณสถานและวัฒนธรรม จำนวนมาก

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ลักษณะภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมสังคม เศรษฐกิจ และกลุ่มประชากรของจังหวัดเชียงรายและนครคุนหมิง มีลักษณะใกล้เคียงกัน มีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจหลายแห่ง ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มาก รวมถึงนโยบายของรัฐบาลที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในหลายๆ รูปแบบ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวชนเผ่า ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้นเมื่อการท่องเที่ยวเข้าไปสู่ท้องถิ่นของชนเผ่ามากขึ้น อาจส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีและวัฒนธรรม ของชนเผ่าก็เป็นได้

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วัฒนาพร สุฉายา (บทคัดย่อ : 2541) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวดอยตุง จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาบริบทของสภาพแหล่งท่องเที่ยวดอยตุงตามองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และ (2) เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ดอยตุงตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากการศึกษาพบว่า บริบทของสภาพแหล่งท่องเที่ยว ดอยตุงตามองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่ องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการองค์ประกอบด้านองค์กร และองค์ประกอบด้านการจัดการ มีความพร้อมและสามารถจัดการแหล่งท่องเที่ยวดอยตุงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความรู้ด้านพื้นที่ท่องเที่ยว ดอยตุง ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวควรจะมีการปรับปรุงในด้านการให้ความรู้และการสื่อความหมายให้กับนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น

จากนั้น สวสวณีย์ กันทะแสน (บทคัดย่อ : 2543) ได้ศึกษา ความคาดหวังและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัด สภาพแวดล้อมและกิจกรรมทางการท่องเที่ยว : กรณีศึกษานมูบ้านรวมมิตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จากการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยว

ส่วนใหญ่มีความคาดหวังมากต่อการจัดการสภาพแวดล้อมและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวหมู่บ้านรวมมิตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจมากต่อการจัดการสภาพแวดล้อมและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวหมู่บ้านรวมมิตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ความคาดหวังและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการสภาพแวดล้อมและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวหมู่บ้านรวมมิตร มีความสัมพันธ์กันในทิศทางบวกทุก ๆ กรณี

ปัจจัยส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยวในด้าน เพศ อายุ และภูมิภาคที่แตกต่างกัน มีความคาดหวังต่อการจัดการสภาพแวดล้อมและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวหมู่บ้านรวมมิตร ไม่แตกต่างกัน

ปัจจัยส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยวในด้าน เพศ อายุ และภูมิภาคที่แตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการจัดการสภาพแวดล้อมและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวหมู่บ้านรวมมิตร แตกต่างกัน

สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ความคาดหวังและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว หมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้ง ศึกษาโดยมัลลิกา เกื้อปัญญา (บทคัดย่อ : 2544) ซึ่งได้ศึกษาหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้งในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย เขตพื้นที่การศึกษาผลการวิจัยพบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความคาดหวังต่อการจัดการสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว หมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้ง ในระดับปานกลาง

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการจัดการสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว หมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้งอยู่ในระดับปานกลาง

ความคาดหวังและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์กันในทิศทางบวก

ซึ่งในปีเดียวกันนั้น วรัญญา เทพวัลย์ (บทคัดย่อ : 2544) ก็ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยสาเหตุที่ทำให้นักท่องเที่ยวชาวไทย ตัดสินใจเลือกมาดอยตุง จังหวัดเชียงราย เพื่อศึกษาปัจจัยสาเหตุในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวดอยตุง และศึกษาพฤติกรรมการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยในแหล่งท่องเที่ยวดอยตุง และได้ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ตัดสินใจมาเที่ยวดอยตุงนั้นเนื่องจากดอยตุงมีปัจจัยทางกายภาพที่พร้อม มีวิวทิวทัศน์ที่สวยงาม มีความร่มรื่น นอกจากนี้ยังมีปัจจัยโครงสร้างพื้นฐานอันได้แก่ ถนนหนทางที่กว้างขวาง มีน้ำ ไฟฟ้า สาธารณูปโภคพร้อม ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบาย อีกปัจจัยหนึ่งพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความเคารพเลื่อมใสในสมเด็จพระเจ้าดั่งนั้นจึงต้องการมานมัสการพระรูปของสมเด็จพระเจ้าที่พระตำหนักดอยตุง นอกจากนั้นดอยตุงยังเป็น

โครงการในพระราชดำริ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเดินทางมาท่องเที่ยวด้วยกันในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ และรู้จักต่อยอดจากทางโทรทัศน์ เพื่อนหรือญาติแนะนำมา

จากงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ามีหลายปัจจัยที่มีผลทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจมาเที่ยวจังหวัดเชียงรายซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวที่สนใจหลายแห่งและสถานภาพของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในปัจจุบันมีการปฏิรูประบบราชการไทย ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ให้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การกีฬา การศึกษาด้านกีฬา นันทนาการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จึงมีหน้าที่ทำงานด้านการตลาด เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทุกรูปแบบให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากนั้นสุจิตราภา พันธุ์ไฉ (บทคัดย่อ : 2545) จึงได้ศึกษา รูปแบบการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษา บ้านหล่อชา (อาข่า) ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการในการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วม พร้อมเสนอแนะรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วมในอนาคต ผลการศึกษารูปแบบได้ว่า ด้านรูปแบบและวิธีการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วมบ้านหล่อชา ซึ่งมีการดำเนินงานอยู่ในปัจจุบัน เป็นการทำงานร่วมกันของชุมชน กับ สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน - เชียงราย โดยแต่ละฝ่ายมีโครงสร้างองค์กรเพื่อการดำเนินงานอย่างชัดเจน

ด้านรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วมในอนาคต พบว่า องค์กรเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนจะต้องเป็นเอกเทศ แบ่งหน้าที่รับผิดชอบกันอย่างชัดเจน สิ่งสำคัญจะต้องมีฝ่ายพัฒนาจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่น และฝ่ายพัฒนาบุคลากร โดยคัดเลือกจากเยาวชนและชาวบ้านผู้สนใจในการทำงานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า สมาชิกส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมโครงการต้องการรายได้จากนักท่องเที่ยวเพื่อยังชีพมากกว่าที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนเผ่า การมีส่วนร่วมของชุมชนที่เป็นอยู่ยังไม่ใช่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและไม่ได้มีการประเมินผลอย่างจริงจัง แม้ว่าชาวบ้านจะมีส่วนร่วมคิดรูปแบบใหม่ในการปันผลและแบ่งผลประโยชน์ แต่การมีส่วนร่วมของชุมชนยังไม่เข้มแข็งพอเนื่องจากขาดผู้นำที่มีทักษะด้านการจัดการและการท่องเที่ยว สภาพความเป็นอยู่ที่บีบคั้นทำให้ชาวบ้านต้องหาเงินเพื่อยังชีพ ส่งผลให้วัฒนธรรมเปลี่ยนไปเป็นวัฒนธรรมเพื่อการค้า หรืออาจมีสาเหตุมาจากแนวโน้มในเรื่อง

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กำลังจะขาดหายไปในอนาคต เพราะเยาวชนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านไม่ยอมรับ

การท่องเที่ยวจึงมีบทบาทมาก ทำให้องค์กร หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนสนใจ การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเพิ่มขึ้น จากงานวิจัยเรื่อง ความพร้อมของผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบล ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดเชียงราย ศึกษาโดย ศิริพันธุ์ ไพโรจน์รัตน์ (บทคัดย่อ : 2545) โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อทราบถึงความพร้อมของผู้นำ อบต. ในการบริหารจัดการด้านการกำหนดนโยบาย การวางแผนงาน การดำเนินงาน รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อทราบถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน และระดับความรู้ ความสามารถ ประสิทธิภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของผู้นำ อบต. ผลการศึกษาพบว่า

1. ผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบลมีความพร้อมด้านการกำหนดนโยบาย การวางแผนงาน การดำเนินงาน ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่การจัดสรรงบประมาณส่วนใหญ่ยังเน้นด้านโครงสร้างพื้นฐาน
2. ผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบล ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมน้อย ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. ผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบลมีความรู้ ความสามารถ ประสิทธิภาพน้อย ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สอดคล้องกับที่ พจนารถ กริ่งไกร (บทคัดย่อ : 2545) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชน ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ตำบลโป่งงาม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของผู้นำชุมชนกับการมีส่วนร่วม และปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม พบว่า บทบาทของผู้นำชุมชนมีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมทั้งด้านการร่วมคิดวางแผนทางการร่วมดำเนินการ การร่วมประสาน การร่วมรับผลประโยชน์ และการร่วมติดตามประเมินผลการจัดการแหล่งท่องเที่ยวส่วนปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนเฉพาะด้านเพศมีผลต่อการมีส่วนร่วมด้านคิดวางแผนทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเท่านั้น

สำหรับงานวิจัยด้านผลกระทบทางการท่องเที่ยวนั้น ธวัชชัย รัตนช้อน (บทคัดย่อ : 2543) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชุมชนบนพื้นที่สูง ศึกษาแนวคิดและระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนที่สัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และศึกษา

การจัดการองค์กรและการจัดสรรผลประโยชน์ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นชุมชนชาวเขากลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ผลการศึกษาพบว่า โครงสร้างหลักทางวัฒนธรรมของชุมชนปกากะญอ มิได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก เพียงแต่ได้มีการปรับตัวที่สำคัญหลายประการเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน ซึ่งแม้ชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงการนับถือศาสนาไปแล้ว แต่ระบบคุณค่าของการเคารพต่อธรรมชาติ ซึ่งมีสิ่งเหนือธรรมชาติควบคุมอยู่นั้น ได้ทำให้ระบบการผลิตของชุมชนยังคงเป็นระบบการผลิตแบบเลี้ยงตนเองที่ไม่กอบโกยและไม่ทำลาย อีกทั้งระบบความสัมพันธ์ของชุมชนก็ยังคงเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่มีความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความสามัคคีช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี และได้สรุปเพิ่มเติมว่า ชุมชนบนพื้นที่สูงมีศักยภาพทั้งทางธรรมชาติ ทางวัฒนธรรม ตลอดจนบุคลากรของชุมชนที่สามารถจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เป็นกิจกรรมทางเลือกสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจในลักษณะธุรกิจชุมชนพร้อม ๆ กับการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในสังคมเพื่อการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

ประชากร

1. กลุ่มชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย
2. นักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างประเทศที่มาเที่ยวจังหวัดเชียงราย

กลุ่มตัวอย่าง

การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้เกณฑ์ตารางสำเร็จรูปของ ทาโรยามาเน (Yamane, 1970: 580-581) ด้วยความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำ 400 คน โดยแยกเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ไปท่องเที่ยวในนครคุนหมิง มณฑลยูนนาน ดังนี้

1. นักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 400 คน
2. นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ จำนวน 400 คน

พื้นที่การวิจัย

การวิจัยนี้กำหนดพื้นที่เฉพาะจังหวัดเชียงราย โดยเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในแต่ละอำเภอใน 4 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงราย มีแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่ามากที่สุด อำเภอแม่สาย มีแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่ามากรองลงมา อำเภอแม่จัน มีแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่าน้อย อำเภอแม่ลาว มีแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่าน้อยที่สุด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร ทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยอื่นๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน เอกสารต่างๆ สิ่งพิมพ์และอื่น ๆ พร้อมทั้งสอบถามหน่วยงานทางภาครัฐ เอกชน และองค์กรต่าง ๆ ที่ทำงานทางด้านชนเผ่า ในจังหวัดเชียงราย

ขั้นตอนที่ 2. นำข้อมูลตามขั้นตอนที่ 1. มาทำการประชุมแบบ Focus group เพื่อนำข้อมูลมาสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสัมภาษณ์ และนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้ในการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก กับชนเผ่า

แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยนำผลของการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตชนเผ่าในเขตพื้นที่การวิจัย มาสนทนากลุ่ม เพื่อนำข้อมูลมาสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสัมภาษณ์ และนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้ในการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก กับชนเผ่าแต่ละชนเผ่าของจังหวัดเชียงรายโดยมีผู้เกี่ยวข้องดังนี้

1. ผู้นำชนเผ่า
2. ผู้แทนหน่วยงานของรัฐ
3. ผู้แทนหน่วยงานของเอกชน NGO ที่ทำงานด้านชนเผ่า

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลวิถีชีวิตชนเผ่าตามหัวข้อสำคัญของวิถีชีวิตชนเผ่าคือ

1. วัฒนธรรมของชนเผ่า
 - 1.1 การแต่งกาย
 - 1.2 การใช้ภาษา และตัวอักษร
 - 1.3 ศาสนา และความเชื่อ
 - 1.4 การละเล่นบทเพลง และทำรำ
 - 1.5 ลักษณะครัวเรือน
 - 1.6 การประกอบอาชีพ
 - 1.7 อาหารและการบริโภค
2. ลักษณะบทบาทและหน้าที่ของชนเผ่า
กลุ่มผู้นำทางการปกครอง
3. กิจกรรมและประเพณีทางสังคม
 - 3.1 การเข้าหมู่บ้าน
 - 3.2 การเข้าร่วมพิธีกรรม
 - 3.3 พิธีกรรมที่สำคัญ
 - 3.4 การเซ่นไหว้ผี
 - 3.5 การรักษาอาการเจ็บปวด
4. ข้อห้ามและบทลงโทษของชนเผ่า
 - 4.1 ข้อปฏิบัติของชนเผ่า
 - 4.2 การลงโทษชุมชนของชนเผ่า

ขั้นตอนที่ 3 สรุปลักษณะวิถีชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย และนำมาเปรียบเทียบกับของมณฑลยูนนานโดยวิเคราะห์จากเอกสารงานวิจัยที่ทางมหาวิทยาลัยยูนนานได้ทำการศึกษาไว้แล้ว

ขั้นตอนที่ 4 บทเรียน ป้องกันและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบจากการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง

ขั้นตอนที่ 5 จัดทำแบบสอบถาม โดยการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อพัฒนาแบบสอบถาม แบบ Focus group และคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามวิธีของ Taro Yamane เพื่อกำหนด สุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็น ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบบังเอิญจากนักท่องเที่ยวที่เดินทาง ไปท่องเที่ยวชนเผ่า

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลช่วงเวลา คือ เดือนธันวาคม พ.ศ. 2548 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2549 โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยนำแบบสอบถามไปให้กลุ่มตัวอย่างตอบจำนวน 800 ชุด ซึ่งผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้มาดำเนินการดังนี้

1. การตรวจสอบข้อมูล (Editing) ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถาม และนำแบบสอบถามมาประมวลผล
2. การลงรหัส (Coding) นำแบบสอบถามที่ถูกต้องเรียบร้อยแล้วมาลงรหัสตามที่ได้กำหนดรหัสไว้ล่วงหน้า
3. การประมวลผลข้อมูลข้อมูลที่ลงรหัสแล้วได้นำมานับทีกโดยใช้เครื่องไมโครคอมพิวเตอร์เพื่อการประมวลผลข้อมูล ซึ่งใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวชนเผ่า โดยใช้สถิติ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย/มัธยฐานเลขคณิต และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติ และอักษรย่อดังนี้

1. ค่าสถิติพื้นฐานประกอบด้วย
 - 1.1 การวัดระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นผู้ตอบแบบสอบถาม และเป็นตัวอย่างสำหรับโครงการวิจัยนี้

ระดับ 5 หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ระดับ 4 หมายถึง เห็นด้วย

ระดับ 3 หมายถึง ไม่แน่ใจ

ระดับ 2 หมายถึง ไม่เห็นด้วย

ระดับ 1 หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

1.2 ค่าร้อยละ (Percentage)

1.3 สูตรค่าเฉลี่ย/มัธยฐานเลขคณิต (Arithmetic mean หรือ \bar{X})

$$\bar{X} = \frac{\sum fx}{n}$$

$$\bar{X} = \text{คะแนนเฉลี่ยหรือค่าเฉลี่ย}$$

$$x = \text{ระดับความคิดเห็นนักท่องเที่ยว}$$

$$n = \text{นักท่องเที่ยวผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นตัวอย่างสำหรับโครงการ}$$

$$f = \text{จำนวนความถี่ของแต่ละค่าตัวเลขหรือคะแนน}$$

$$fx = \text{ผลคูณระหว่างค่าตัวเลขหรือคะแนนกับความถี่ของค่าตัวเลข}$$

หรือคะแนน

$$\sum fx = \text{ค่า } fx \text{ ทั้งหมดรวมกัน}$$

$$R = \text{อันดับของค่าเฉลี่ย}$$

เกณฑ์การจัดระดับค่าเฉลี่ย เกณฑ์การจัดระดับค่าเฉลี่ยผู้วิจัยได้กำหนดไว้ดังนี้ (Best.

1981:179-187)

4.55 – 5.00 เห็นด้วยอย่างยิ่ง

3.55 – 4.54 เห็นด้วย

2.55 – 3.54 ไม่แน่ใจ

1.55 – 2.54 ไม่เห็นด้วย

1.00 – 1.54 ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

1.4 สูตรเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

$$S.D. = \frac{\sum f(x - \bar{x})^2}{n}$$

ขั้นตอนที่ 6 นำผลที่ได้ตามข้อที่ 5 มาเปรียบเทียบกับผลที่ได้จากมณฑลยูนนาน และหาความแตกต่าง (เพื่อตอบคำถามวิจัยข้อที่ 5)

ขั้นตอนที่ 7 ทำการประชุมแบบใหญ่ โดยเชิญผู้นำชนเผ่า ผู้แทนหน่วยงานทั้งของรัฐ และเอกชน NGO ที่ทำงานด้านชนเผ่า (เพื่อตอบคำถามวิจัยข้อที่ 6)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชนเผ่า ศึกษาความแตกต่างทางวิถีชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย และมณฑลยูนนานของประเทศจีน เพื่อหาแนวทางที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายให้เกิดความยั่งยืน ศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวชนเผ่าของจังหวัดเชียงราย แนวทางและผลจากการแก้ไขผลกระทบของชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง และแนวทางการสร้างความร่วมมือ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบจากการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินการโดย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร ทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยอื่นๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน เอกสารต่างๆ สิ่งพิมพ์และอื่นๆ พร้อมทั้งสอบถามหน่วยงานทางภาครัฐ เอกชน และองค์กรต่างๆ ที่ทำงานทางด้านชนเผ่า ในจังหวัดเชียงราย

ขั้นตอนที่ 2 นำข้อมูลตาม มาทำการประชุมแบบ Focus group เพื่อนำข้อมูลมาสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสัมภาษณ์ และนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้ในการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก กับชนเผ่า

ขั้นตอนที่ 3 นำผลของการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตชนเผ่าในเขตพื้นที่การวิจัย มาสนทนากลุ่ม กับผู้เกี่ยวข้อง คือ ผู้นำชนเผ่า ผู้แทนหน่วยงานของรัฐ ผู้แทนหน่วยงานของเอกชน NGO ที่ทำงานด้านชนเผ่า เพื่อนำข้อมูลมาสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสัมภาษณ์ และนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้ในการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก กับชนเผ่า ในจังหวัดเชียงราย

ขั้นตอนที่ 4 สรุปวิถีชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย และนำมาเปรียบเทียบกับของมณฑลยูนนานโดยวิเคราะห์จากเอกสารงานวิจัยที่ทางมหาวิทยาลัยยูนนานได้ทำการศึกษาไว้แล้ว

ขั้นตอนที่ 5 ได้บทเรียน แนวทางป้องกันและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบจากการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง

ขั้นตอนที่ 6 สุ่มตัวอย่างจากนักท่องเที่ยวที่เดินทาง ไปท่องเที่ยวชนเผ่า

ขั้นตอนที่ 7 นำผลที่ได้ มาเปรียบเทียบกับผลที่ได้จากมณฑลยูนนาน และหาความแตกต่าง สุดท้ายทำการประชุมแบบใหญ่ เพื่อตอบงานวิจัย

โดยเบื้องต้นผู้วิจัยได้ดำเนินการจากขั้นตอนที่ 1-3 และขั้นตอนที่ 6 และได้ผลการศึกษาดังนี้คือ

อำเภอเมืองเชียงราย

จากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก ตำบลดอยฮาง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย พบว่า มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามมากมาย เช่นบ่อน้ำพุร้อนผาเสิริฐ บ่อน้ำร้อนห้วยหมากเหลี่ยม น้ำตกห้วยแก้ว จุดชมวิวยางข้าวรวมมิตร เป็นต้น มีหมู่บ้านชาวเขา ได้แก่ บ้านอาแป้ เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าอาข่า ตั้งอยู่บริเวณเนินเขาใกล้กับน้ำตกห้วยแก้ว มีที่พักแบบเกสต์เฮ้าส์ และสถานที่ขายของที่ระลึก ซึ่งเป็นการประดิษฐ์ของชาวบ้านซึ่งทำด้วยมือ และมีบริการนวดตัวและนวดฝ่าเท้าสำหรับชาวเขา

บ้านจะฮือ เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่ามูเซอ ตั้งอยู่บนยอดเขาใกล้กับน้ำตกห้วยตาด ที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นพื้นที่สูง สามารถมองเห็นตัวเมืองเชียงรายได้อย่างชัดเจน เป็นหมู่บ้านที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ มีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เช่น ตำข้าวรับประทานเอง และในหมู่บ้านมีบ้านพักแบบโฮมสเตย์ไว้บริการนักท่องเที่ยว การเดินทางในฤดูแล้งสามารถใช้รถแบบไฟร์วีลเข้าไปได้ ในฤดูฝนต้องเดินทางด้วยเท้าได้อย่างเดียว มีที่ตั้งห่างจากตัวเมืองเชียงรายประมาณ 20 กิโลเมตร (ถนนลาดยาง 14 กิโลเมตร ถนนลูกรัง 6 กิโลเมตร)

บ้านจะจ้อ เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่ามูเซอ ตั้งอยู่บนยอดเขาใกล้กับบ่อน้ำร้อนห้วยหมากเหลี่ยม เป็นหมู่บ้านที่อยู่ระหว่างเส้นทางเดินเท้าไปน้ำตกห้วยแก้ว ซึ่งเป็นจุดแวะพักระหว่างทางของนักท่องเที่ยว ในหมู่บ้านที่ยังมีวัฒนธรรมประเพณีชนเผ่าเดิมๆอยู่ นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศนิยมมาพักผ่อนกับชาวบ้านภายในหมู่บ้าน

บ้านผาเสิริฐใน เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าอาข่า ตั้งอยู่หุบเขาในหมู่บ้านผาเสิริฐพัฒนา ห่างกันประมาณ 1 กิโลเมตร บ้านเรือนแต่ละหลังปลูกชิดกัน มีทัศนียภาพที่สวยงาม นักท่องเที่ยวนิยมมาตั้งเต็นท์พักผ่อนหรือพักกับชาวเขาในบ้านของชนเผ่าเอง มีการแสดงพื้นบ้านที่น่าสนใจ

สรุปผลการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย พบว่า การท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบด้านลบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่า การเปลี่ยนแปลงต่างๆ มาจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม การที่บุตรหลานได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นและความเป็นวัตตุนิยม มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่า อีกสาเหตุหนึ่ง คือ ชนเผ่าส่วนใหญ่เปลี่ยนจากการนับถือผีบรรพบุรุษ เป็นการนับถือศาสนาคริสต์ ส่งผลให้พิธีกรรมบางอย่างสูญหาย ความเชื่อในสิ่งต่างๆ ก็เปลี่ยนไปเป็นการนับถือพระเจ้า ส่วนการประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็เปลี่ยนเป็นการค้าขาย หรือ การรับจ้าง เป็นเพราะสภาวะแวดล้อม และสภาพ

ภูมิอากาศ ที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก เมื่อการเพาะปลูกไม่ได้ผลจึงทำให้คนหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นแทน

การท่องเที่ยวมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชนเผ่า เพราะชนเผ่ามีรายได้จากนักท่องเที่ยว เช่น การขายของที่ระลึก ก่อให้เกิดการสานต่อในงานฝีมือ จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง การทำธุรกิจโฮมสเตย์ ช่วยให้เกิดการดำรงชีวิตของชนเผ่าคงอยู่เพราะต้องการสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสวิถีชีวิตของชนเผ่าจริงๆ ผลดีจากการท่องเที่ยว ทำให้มีรายได้มากขึ้นจากธุรกิจโฮมสเตย์และการชมงานประเพณีต่างๆ เช่น ไล่ชิงช้า และประตูลี ทำให้ชนเผ่ายังคงอนุรักษ์และปฏิบัติกันอยู่ แต่คนรุ่นใหม่ไม่สนใจประเพณีเหล่านี้กัน ผลเสียของการท่องเที่ยวเกิดจากนักท่องเที่ยวและไกด์บางส่วนนำสารเสพติดไปเสพกัน ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมในหมู่บ้านและเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายอีกด้วย

จากความคิดเห็นของชนเผ่า พบว่า ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนความเชื่อและการนับถือต่างๆ แต่บางหมู่บ้านยังมีหัวหน้าวัฒนธรรมอยู่ เรียกว่า "หมอผี" ซึ่ง การรักษาวัดวัฒนธรรมให้คงอยู่ได้นั้นขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้นำทางประเพณีด้วย ถ้าบทบาทของผู้นำเข้มแข็งก็จะดำรงอยู่ได้ ส่วนการจะให้แต่งกายชุดชนเผ่าตลอดเวลา ในยุคสมัยนี้เป็นไปได้ยาก เพราะการแต่งกายแบบชุดปัจจุบันสวมใส่สบายกว่า การใส่ชุดชนเผ่าจึงใช้เฉพาะงานพิธีกรรมสำคัญเท่านั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องทำพร้อมกับการอนุรักษ์วิถีชีวิตให้คงอยู่เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ความเป็นชนเผ่า จึงต้องสร้างจิตสำนึกในภูมิปัญญาของชนเผ่า สร้างความเข้าใจแก่ชนเผ่ารุ่นใหม่ ในวัฒนธรรมดั้งเดิมให้ช่วยกันอนุรักษ์ไว้ นอกจากนี้ชนเผ่ายังมีความต้องการให้หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามาช่วยให้ความรู้ ส่งเสริม งบประมาณสนับสนุน เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชนเผ่าให้ดีขึ้น รวมถึงการอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรมชนเผ่าด้วย เช่น ให้สถานศึกษาแต่ละแห่งที่มีชนเผ่าจัดการเรียนการสอน วิชา "ภาษาชนเผ่า" เพื่อสอนชนเผ่าให้อ่านออกเขียนได้ และสถานที่ท่องเที่ยวต้องช่วยกันรณรงค์ เรื่องการรักษาความสะอาด ทั้งน้ำดื่ม อาหารและสถานที่พัก ต้องพัฒนาด้านการคมนาคมและการเดินทางให้สะดวกขึ้น แต่ปัญหาที่สำคัญที่สุดคือนักท่องเที่ยวนิยมท่องเที่ยวหมู่บ้านที่คงความเป็นธรรมชาติไว้ได้มากที่สุด ซึ่งขัดต่อความต้องการของชนเผ่าที่มีความต้องการความเจริญความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต จึงต้องทำความเข้าใจกัน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องลงตัวให้การอนุรักษ์วิถีชีวิต ควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน

นอกจากนั้นชนเผ่ายังมีข้อเสนอเพิ่มเติมอีก คือ ควรทำความเข้าใจกันระหว่างชนเผ่ากับนักท่องเที่ยว เช่น การนำเครื่องแต่งกายเดิมของชนเผ่ามาประยุกต์ให้สวมใส่สบายมากขึ้น หากชุดแบบเดิมไม่สะดวก แต่ให้รักษาลวดลาย และรูปแบบการปักแบบชนเผ่าไว้ ควรมีตัวแทนชนเผ่าทำ

หน้าที่ประสานงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชนเผ่าโดยตรง และประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชนเผ่าของตัวเอง ให้แก่นักท่องเที่ยว บริษัทนำเที่ยว หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลการท่องเที่ยวชนเผ่าที่ถูกต้อง

การท่องเที่ยวชนเผ่า ที่หมู่บ้านกะเหรี่ยงรวมมิตร อำเภอเมืองเชียงราย มีการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบของการทัวร์ช้าง มีท่าเรือสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาจากจังหวัดเชียงใหม่ และตัวเมืองเชียงราย มีที่ขึ้นช้างบริเวณริมน้ำกก นักท่องเที่ยวสามารถนั่งช้างเที่ยวป่า คุน้ำตกและศึกษาสภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าต่างๆ ทั้งชาวเขาเผ่าอาข่า ล่าหู่ เย้า กระเหรี่ยง

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกชาวกะเหรี่ยงพบว่าปัจจุบันการแต่งกายของชนเผ่าเริ่มเปลี่ยนแปลง มีแต่ผู้สูงอายุที่สวมใส่ชุดชนเผ่าเท่านั้นแต่คนรุ่นใหม่จะมีการแต่งกายแบบประยุกต์ระหว่างชุดชนเผ่าและชุดสมัยใหม่ เมื่อมีกิจกรรมสำคัญเท่านั้นทุกคนจึงจะแต่งกายชุดชนเผ่า ซึ่งในปัจจุบันมีการรณรงค์ให้ใส่ชุดชนเผ่าไปโบสถ์วันอาทิตย์ และพิธีสำคัญในวันต่างๆ ด้านภาษาชนเผ่า ยังคงใช้ภาษาชนเผ่าพูดกันอยู่ มีตัวหนังสือของกะเหรี่ยงใช้เอง แต่ถ้าพูดกับต่างเผ่าจะใช้ภาษาเมือง ส่วนชนเผ่าชาวอาข่า และล่าหู่ มีภาษาพูดของตนเองเช่นกัน และตัวหนังสือจะเขียนเป็นอักษรโรมัน ศาสนาและความเชื่อ ส่วนใหญ่ เปลี่ยนเป็นนับถือศาสนาคริสต์ ทำให้ความเชื่อเดิม ๆ ด้านป่าเขาหายไป การนับถือผีบรรพบุรุษก็ค่อย ๆ หายไปด้วย ยังคงประกอบอาชีพ การทำนาทำไร่ อยู่เหมือนเดิม แต่มีอาชีพเสริม เช่น การค้าขาย การเลี้ยงหมู ธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น การบริโภคอาหาร มีการบริโภคอาหารสำเร็จรูปแบบคนในเมืองมากขึ้น เพราะสะดวกวิธีการรับประทานแบบดั้งเดิมต้องรอให้หัวหน้าครอบครัวเป็นผู้รับประทานก่อน แต่ปัจจุบันมีการอธิษฐานก่อนแล้วจึงรับประทานพร้อมกัน ตามคำสอนของศาสนาคริสต์ มีการเปลี่ยนจากการใช้เตาถ่านเป็นเตาแก๊ส มีการเปลี่ยนแปลงการร้องรำแบบชนเผ่า มาเป็นการร้องเพลงทางศาสนาคริสต์ แต่ยังคงใช้ภาษาชนเผ่าในการร้อง สำหรับผู้นำทางการปกครอง มี 2 แบบ ได้แก่ ผู้นำที่ส่วนราชการแต่งตั้ง คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำทางศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในโบสถ์วันอาทิตย์ การรักษาโรคภัยไข้เจ็บสมัยก่อนจะให้หมอผีรักษาหรือรักษาเอง แต่ปัจจุบันใช้การตั้งจิตอธิษฐานและถ้าเป็นมากจะไปหาหมอในโรงพยาบาลให้รักษา ที่หมู่บ้านกะเหรี่ยงรวมมิตร ได้รับอิทธิพลจากศาสนาคริสต์มาก จึงทำให้วิถีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปมาก การท่องเที่ยวเป็นผลกระทบทางอ้อม เช่น การมีรายได้จากการขายของที่ระลึก ทำให้การประกอบอาชีพเกษตรกรรมลดลง เกิดนิสัยเกียจคร้านในการทำงานมากขึ้น

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวไม่ได้มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชนเผ่าโดยตรง การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดจากสภาวะแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนไป

อำเภอแม่สาย

จากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกชาวอาข่า บ้านผาหมี ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย พบว่า ปัจจุบัน ชนเผ่ากว่า 80% ไม่แต่งกายชุดชนเผ่า แต่จะแต่งเฉพาะเทศกาลและในวันศุกร์ เด็ก ๆ ชนเผ่าจะแต่งกายชุดชนเผ่าไปโรงเรียนเท่านั้น การใช้ภาษาของชนเผ่ายังคงใช้ภาษาอาข่าในการสื่อสารอยู่ แต่คนรุ่นใหม่จะพูดภาษาไทยหรือภาษาเมืองในการสื่อสารกัน มีตัวอักษรภาษาอังกฤษประยุกต์เป็นภาษาเขียน แต่คนรุ่นใหม่จะอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ การติดต่อสื่อสารกับชนเผ่าอื่นจะใช้ภาษาไทย ด้านศาสนาและความเชื่อยังคงนับถือผีบรรพบุรุษ และยังมีการสืบทอดประเพณีต่างๆ ของชนเผ่า การประกอบอาชีพยังคงทำการเกษตร เช่น การปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ส้ม ลิ้นจี่ กาแฟ สำหรับการท่องเที่ยวที่บ้านผาหมี จะมีไม่มาก เพราะสภาพพื้นที่เป็นเขาสูง บางครั้งจะมีไกด์พานักท่องเที่ยวเข้ามาชม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือประเพณีชนเผ่าต่างๆ ได้ชิงช้า ยังคงมีการบริโภคอาหารแบบดั้งเดิมของชาวอาข่าอยู่ ซึ่งถ้าหากมีพิธีกรรมจะต้องให้ผู้นำหรือหมอมผีกินก่อน โดยบทบาทของผู้นำมี 2 แบบ คือ ผู้นำตามที่ส่วนราชการกำหนด ได้แก่ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำทางประเพณี คือ "หมอมผี" ซึ่งจะไม่มีการดำรงตำแหน่งแต่จะเป็นการสืบทอดกันทางครอบครัวโดยผู้นำทางประเพณีจะเป็นผู้ดำเนินการในพิธีกรรมต่างๆ ของชนเผ่า สรุปได้ว่าชาวอาข่า ตำบลบ้านผาหมียังคงสืบทอดวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่าไว้ได้มากมีเพียงการแต่งกายเท่านั้น ที่เปลี่ยนไปตามสภาพทางสังคมในยุคปัจจุบันชนเผ่าลัวะ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จะแต่งกายชุดชนเผ่าเฉพาะงานประเพณี เช่นเดียวกับชาวอาข่าที่ดอยผาหมี และเด็ก ๆ จะแต่งชุดชนเผ่าในวันศุกร์ไปโรงเรียน การสื่อสารกันในชนเผ่าจะใช้ภาษาลัวะ ส่วนตัวอักษรเป็นภาษาล้านนา เพราะชาวล้านนากับชาวลัวะได้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกันมานาน ทั้งทางด้านเครื่องดนตรี ภาษา ด้านศาสนาและความเชื่อ จะนับถือศาสนาพุทธ และพราหมณ์ ผสมกัน ซึ่งจะมีพิธีกรรมคล้ายกับคนเมือง เช่น พิธีเรียกขวัญ พิธีสืบทอดตา ส่วนการเล่นพื้นบ้านยังคงสืบทอดกันอยู่ เช่นการตีกลอง การรำย่ำดาบ เป็นต้น ชนเผ่าลัวะจะมีผู้นำชนเผ่า เรียกว่า ผู้นำอาวโล หรือปู่จารย์ ซึ่งมีความรู้ทางพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งชาวลัวะจะให้ความเคารพนับถืออย่างมาก การประกอบอาชีพยังมีการเพาะปลูกบ้าง เช่น ชา ลิ้นจี่ แต่ส่วนใหญ่จะหันไปทำงานรับจ้าง เช่น ที่โครงการในพระราชดำริ ดอยตุง และสวนสมเด็จพระเจ้า เนื่องจากมีที่อยู่อาศัยใกล้กัน และเนื่องจากที่อยู่อาศัยของชาวลัวะอยู่บริเวณทางผ่านที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางไปท่องเที่ยวที่อื่น การท่องเที่ยวจึงไม่มีผลกระทบต่อ

วิธีการดำรงชีวิตของชนเผ่ามากขึ้น อีกทั้งชาวลัวะ มีวิถีชีวิตคล้ายคลึงชาวล้านนาวิถีชีวิตจึงมีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป

อำเภอแม่จัน

ผลการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก บ้านห่อซา ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย พบว่า ที่หมู่บ้านมีการจัดการท่องเที่ยว ในรูปแบบของ "พิพิธภัณฑ์ชีวิต" โดยให้นักท่องเที่ยวเดินชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชนเผ่า ที่ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ชมการแสดงเต้นรำ การตีเหล็ก การจักรสาน และการปักผ้า ชนเผ่ามีรายได้ จากค่าเข้าชม และการทำของที่ระลึกขายแก่นักท่องเที่ยว เช่น ผ้าปักมือ กระเป๋าขนาดต่างๆ สร้อยคอสร้อยหินแบบต่างๆ เป็นต้น มีร้านขายของที่ระลึกอยู่น้านหมู่บ้าน และจุดนั่งพักของนักท่องเที่ยวมีบริการน้ำชาร้อนๆ ในกระบอกไม้ไผ่ฟรี ชนเผ่าแต่ละหมู่บ้านยังมีการแต่งกายของชนเผ่าอยู่บ้าง โดยเฉพาะบ้านที่มีการแสดงให้นักท่องเที่ยวชมจะเปลี่ยนเวรกันแต่งวันละ 8 คน ได้รับค่าจ้างวันละ 70 บาท จากเงินธนาคารประจำหมู่บ้าน บางคนจะประยุกต์รูปแบบเสื้อผ้าให้สวมใส่ง่าย เด็กๆ ในหมู่บ้านจะแต่งชุดชนเผ่าไปโรงเรียนด้วย ภาษาชนเผ่าจะใช้พูดกันในครอบครัวและคนในหมู่บ้าน และใช้ภาษาเมืองสื่อสารกับคนอื่น ส่วนคนรุ่นใหม่จะฝึกพูดภาษาอังกฤษเพิ่มอีกหนึ่งภาษาเพื่อสนทนากับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ด้านศาสนาและความเชื่อยังคงมีการนับถือผีบรรพบุรุษ โดยจะบูชาในวันปีใหม่ มีหมอมผีเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะงานศพ การละเล่นต่างๆ เดิมจะทำเฉพาะวันสำคัญ แต่ปัจจุบันสามารถแสดงได้ทุกวันเพื่อให้นักท่องเที่ยวชม การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ยังคงปลูกพืชเกษตรกรรม เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ แต่การมีนักท่องเที่ยวเข้ามาทำให้ต้องกักขังสัตว์เหล่านั้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวในการเที่ยวชม จึงทำให้ชนเผ่าบางส่วนเดือดร้อนเพราะขัดต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ผลผลิตทางการเกษตรถ้ามีมากเกินไปเกินการบริโภคในครัวเรือนจะนำไปจำหน่ายในตัวเมือง ชนเผ่าบางรายมีรายได้จากการเปิดบ้านให้นักท่องเที่ยวได้ชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และจากการจัดทำของที่ระลึกจำหน่ายด้วย ด้านอาหารและการบริโภคยังคงรูปแบบเดิม แต่มีอาหารสำเร็จรูปเข้ามาบทบาทมากในชีวิตประจำวัน กลุ่มผู้นำทางการปกครองจะเป็นการแต่งตั้งตามที่ส่วนราชการกำหนด มีผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนหมู่บ้านคนที่ถือสัญชาติไทยก็สามารถเลือกตั้งได้ และหมู่บ้านยังได้รับความช่วยเหลือ เช่น เงินบริจาคจากหน่วยงานต่างๆ อีกด้วย

ที่พิพิธภัณฑ์ชีวิตนี้ คณะผู้วิจัยได้ข้อคิดจากชนเผ่าว่าการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชนเผ่าส่วนหนึ่งมาจากนักท่องเที่ยวที่มีส่วนทำลายวัฒนธรรม เช่น การซื้อเสื้อผ้า เครื่องมือ เครื่องใช้แบบดั้งเดิมของชนเผ่า ซึ่งควรให้ชนเผ่าได้อนุรักษ์และเก็บเป็นมรดกของชนเผ่าเพื่อให้ลูกหลานสืบทอดต่อไป แต่ชนเผ่ายังมีความคิดว่าการท่องเที่ยวช่วยให้ชนเผ่ามีการอนุรักษ์วัฒนธรรม

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ไว้ได้ อย่างไรก็ตาม ชนเผ่ายังคงต้องการงบประมาณในการพัฒนาถนนทางเข้าหมู่บ้านเพื่อความสะดวกของการท่องเที่ยวและต้องการให้รัฐบาลช่วยปลูกฝังความรักวัฒนธรรมชนเผ่าให้เด็ก ๆ รุ่นใหม่มากขึ้นจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ณ ที่ว่าการองค์การบริหารส่วนตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน พบว่า มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ น้ำพุร้อนป่าตึง เป็นน้ำพุร้อนขนาดเล็ก มีสวนย่อมโกศลริมทาง เป็นจุดแวะพักระหว่างทางกลับจากดอยแม่สลอง และน้ำตกตาดทองตั้งอยู่หมู่ที่ 17 ต.ป่าตึง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนที่ร่มรื่น และน้ำตกห้วยก้างปลา หมู่ที่ 15 เป็นต้น ซึ่งชนเผ่าในตำบลป่าตึง มี 4 หมู่บ้านได้แก่บ้านห้วยก้างปลา เฒ่ามูเซอ บ้านห้วยต่าง เฒ่ามูเซอ บ้านปางสา บ้านสันติสุข มีชนเผ่ามูเซอ ลีซอ จีนฮ่อ ส่วนการแสดงของชนเผ่าจะมีประเพณีเซาะจเว เป็นประเพณีปีใหม่ของชาวเขาจัดขึ้นทุก ๆ ปี โดยแต่ละหมู่บ้านจะผลัดกันเป็นเจ้าภาพ มีนักท่องเที่ยวบางส่วนนิยมไปเที่ยวทั้ง 4 หมู่บ้าน โดยมีไกด์เป็นผู้พาไปเพื่อชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชนเผ่า สมาชิก อ.บ.ต ป่าตึง และตัวแทนชนเผ่าแต่ละหมู่บ้าน ต่างกล่าวว่า การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชนเผ่าทั้งด้านบวกและลบ ด้านบวกนั้น การที่นักท่องเที่ยวเข้ามาชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทำให้ชนเผ่ายังต้องการรักษาวัฒนธรรมของตนเองอยู่ เช่น การแต่งกายชุดประจำเผ่า การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชนเผ่า การร้องรำทำเพลงประเพณีและการละเล่นต่างๆ รวมถึงการรักษาแหล่งทรัพยากรป่าไม้ เป็นต้น แต่ทางด้านลบพบว่านักท่องเที่ยวมีส่วนทำลายวัฒนธรรมชนเผ่า เช่น การแต่งตัวที่ไม่สุภาพทำให้เกิดการเลียนแบบ การก่อให้เกิดสังคมบริโภค เช่น การนำสิ่งของหรือขนมมาแจกเด็ก ทำให้เด็กคิดว่าของที่นำมาให้เป็นของดีจึงอยากได้สิ่งของที่นักท่องเที่ยวนำมาเข้าไปด้วย ทำให้ชนเผ่าเปลี่ยนอาชีพ หรือวิถีชีวิตการเกษตรเปลี่ยนไป เศรษฐกิจก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลในการประกอบอาชีพด้วยเช่นกัน เพราะชนเผ่าต้องการอาชีพที่มีที่รายได้มากขึ้นจึงเปลี่ยนไปทำงานรับจ้างในตัวเมือง การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวก็มีบ้าง เช่น การแสดง การขายของที่ระลึก การขายสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้นยังส่งผลต่อการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง ที่ต้องลดจำนวนครั้งในการประกอบพิธีกรรมหรือเลิกไปเลย เช่น ประเพณีบางอย่างต้องทำทุกเดือนก็เปลี่ยนเป็นปีละ 2 ครั้ง การท่องเที่ยวยังส่งผลให้เกิดความขัดแย้งเกิดการแข่งขันกันในชนเผ่าด้วย ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาความแตกสามัคคีกันในชนเผ่า แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว คือ

1. ไกด์ชุมชนต้องเป็นคนของชนเผ่า เพื่อให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมของชนเผ่ามาจากชนเผ่าโดยตรงเพราะไกด์อาจให้ข้อมูลเกี่ยวกับชนเผ่าไม่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดในวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการกระทำที่ไม่เหมาะสมต่อชนเผ่า ซึ่งจะส่งผลต่อความรู้สึก

ทางจิตใจของชนเผ่าได้ เช่น เกิดความรู้สึกต่ำต้อย เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม เป็นต้น นอกจากนั้นรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวก็ส่งผลกระทบต่อชนเผ่าโดยตรง ซึ่งก่อให้เกิดความสามัคคีในชนเผ่าให้อนุรักษ์วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตนให้คงอยู่ได้

2. ควรจัดการท่องเที่ยวแบบมีปฏิสัมพันธ์ให้มากขึ้น มิใช่เพียงแค่นักท่องเที่ยวเข้ามาชมแล้วกลับไปควรเปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนศึกษาวัฒนธรรมระหว่างกัน เช่น ร่วมรับประทานอาหารพูดคุยรสนทนากัน เป็นต้น

3. รณรงค์ให้นักท่องเที่ยวมีจิตสำนึกในการท่องเที่ยวชนเผ่า ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวแบบแลกเปลี่ยนและศึกษาวัฒนธรรมระหว่างคนต่างเชื้อชาติ มิใช่มองว่าชนเผ่าแปลก จะส่งผลกระทบต่อลูกหลานของชนเผ่าให้เกิดความภูมิใจในความเป็นชนเผ่าและการอนุรักษ์วิถีชีวิตความเป็นชนเผ่าสืบต่อไปได้อย่างยั่งยืน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำและตัวแทนชนเผ่า ณ ที่ว่าการองค์การบริหารส่วนตำบลแม่จัน พบว่าที่อำเภอแม่จันมีชนเผ่าที่หลากหลาย เช่น มูเซอ ลีซอ เย้า อาข่า เป็นต้น จุดท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ผ่านไปเที่ยวที่อื่น จึงมีรายได้จากการขายของที่ระลึกบ้าง การแต่งกายชุดประจำเผ่าส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ นอกนั้นเป็นการแต่งกายแบบประยุกต์ระหว่างชนเผ่ากับชุดคนในเมือง และเด็กรุ่นใหม่ที่ไม่แต่งชุดชนเผ่าเลยก็เลย การใช้ภาษาชนเผ่าสื่อสารกันในกลุ่มและใช้ภาษาจีนฮ่อสื่อสารระหว่างกลุ่มชนเผ่าด้วยกัน ส่วนภาษาเมืองใช้สื่อสารกับคนในเมือง ศาสนาและความเชื่อมีความหลากหลาย บางส่วนนับถือผีบรรพบุรุษ โดยเฉพาะชาวอาข่าจะมีหมอมือสืบทอดกันมาเป็นรุ่นๆ เพื่อประกอบพิธีกรรม เช่น ถ้ามีคนตายจะมีประตู่ผีเพื่อใช้ส่งคนตาย มีประเพณีกินข้าวใหม่โดยจะเริ่มเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ การรักษาพยาบาลถ้าเป็นเล็กๆ น้อยๆ จะให้หมอมือช่วยบำบัดแต่ถ้าเป็นหนักจะไปหาหมอที่โรงพยาบาล ยังคงมีการละเล่น และประเพณีต่างๆ ตามเทศกาลอยู่ การประกอบอาชีพของชนเผ่าส่วนใหญ่จะเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นการรับจ้างทำงานในเมือง เช่นการรับจ้างก่อสร้าง การเป็นลูกจ้างร้านขายของ บางส่วนก็ทำของที่ระลึกขายให้นักท่องเที่ยว และบางส่วนก็มีค่านิยมไปทำงานในต่างประเทศ เช่น ประเทศไต้หวัน เพราะสามารถใช้ภาษาจีนฮ่อสื่อสารได้ เมื่อมีเงินส่งกลับบ้านก็สร้างบ้านใหม่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในชีวิตประจำวันมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตการดำรงชีวิตของชนเผ่า ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มาจากสภาพทางสังคม การศึกษา และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไปมากกว่าการท่องเที่ยวทำให้เปลี่ยน ชนเผ่าส่วนใหญ่คิดว่าถ้าภาษาชนเผ่าสูญหายเผ่าพันธุ์ก็สาบสูญเพราะมีบางคนไม่กล้าพูดภาษาชนเผ่า กลัวคนอื่นจะรู้ว่าเป็นชนเผ่า โอกาสที่ภาษาสูญหายนั้นเป็นไปได้มาก เพราะปัจจุบันคนรุ่นใหม่ต่างออกจากหมู่บ้านเพื่อไปทำงาน

ดังนั้นจึงไม่มีใครสืบทอดภาษาชนเผ่า ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้น เกิดจากการที่คนอื่นมองชนเผ่าแตกต่างจากคนในสังคมเมือง ไม่ยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ทุกคนต้องยอมรับในความหลากหลายทางวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ในสังคมไทย อีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้วิถีชีวิตของชนเผ่าจางหายไปคือการที่ชนเผ่าเองไม่ภูมิใจชาติกำเนิดของตนเอง ความต้องการเปลี่ยนเพื่อให้เหมือนคนอื่นที่คิดว่าดีกว่ากลุ่มของตน ดังนั้นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชนเผ่าก็จางหาย การรักษาวัฒนธรรมของชนเผ่าให้คงอยู่ได้ไม่ใช่แค่จะรักษาไว้เพียงแต่ภาษาอย่างเดียว ต้องปลูกฝังความคิดและจิตสำนึกที่เป็นวัฒนธรรมของชนเผ่าด้วย

ชนเผ่าที่บ้านจอบาคา อำเภอแม่จัน ส่วนใหญ่เป็นชาวอาข่าที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบ มีการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางไปดอยตุงหรืออำเภอแม่สาย เพราะเป็นทางผ่านของนักท่องเที่ยว มีการขายของที่ระลึก การแสดงการไล่ชิงช้า ประตู่ผี เป็นต้น โดยไกด์จะเป็นผู้พานักท่องเที่ยวเข้าชม ปัจจุบันนี้การท่องเที่ยวที่บ้านจอบาคาค่อนข้างชบเซา เนื่องจากสภาพอาคารบ้านเรือนเปลี่ยนไป จากหลังคามุงจากแบบดั้งเดิม ก็เปลี่ยนเป็นกระเบื้อง การแต่งกายชุดชนเผ่าน้อยลงโดยจะใส่ชุดชนเผ่าเฉพาะงานประเพณีเท่านั้น นอกจากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านจะใส่ชุดประจำเผ่าตลอด ภาษาประจำเผ่ายังคงอนุรักษ์กันอยู่โดยสื่อสารกันในครอบครัวและคนในหมู่บ้าน แต่ถ้าสื่อสารกับคนต่างถิ่นจะใช้ภาษาเมือง ชนเผ่าบางส่วนยังคงทำการเพาะปลูก ทำนา ทำไร่ แต่ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ทำให้หลายครอบครัวขายที่ไร่ ที่นาเพื่อย้ายบ้านเรือนไปยังถิ่นอื่น ศาสนาและความเชื่อยังมีบางส่วนที่มีการนับถือผีบรรพบุรุษและบางส่วนนับถือศาสนาคริสต์แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยไม่ขัดแย้งกัน ชนเผ่าให้ข้อคิดว่าการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เพราะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไป การที่ลูกหลานได้รับการศึกษามากขึ้นทำให้ความภูมิใจในความเป็นชนเผ่าลดลง มองมุกกลับได้ว่าหากชนเผ่า อนุรักษ์วัฒนธรรมของตนจะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาชมได้มากขึ้น เพราะนักท่องเที่ยวต้องการเห็นวิถีชีวิตของชนเผ่าจริงๆ หากวิถีชีวิตเปลี่ยนไปอาจไม่มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมอีก การแก้ไขปัญหานี้ ต้องแก้ไขด้วยการรณรงค์ให้คนในชนเผ่ามีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ซึ่งนอกจากรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวแล้ว ชนเผ่ายังสามารถรักษาความเป็นชนเผ่าให้คงอยู่ได้ตลอดไป

อำเภอแม่ลาว

การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้นำหมู่บ้าน ชนเผ่าม้งและชนเผ่าลีซอ บ้านห้วยล้านพลับพลา อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย พบว่าชนเผ่าม้งและชนเผ่าลีซอที่บ้านห้วยล้านพลับพลา ยังคงแต่งกาย และรักษาวัฒนธรรมชนเผ่าของตนเองได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะคนชราที่ยังคงสวมใส่ชุด และมีการละเล่นชนเผ่าตลอดเวลา แต่การประกอบพิธีกรรมแบบดั้งเดิมอาจขาดหายไปบ้าง ทั้งนี้ เนื่องจากศาสนาที่มีการเปลี่ยนไป จากเดิมชนเผ่าม้งและชนเผ่าลีซอ นับถือ ผีบรรพบุรุษ ปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ ประเพณีต่างๆ จึงเปลี่ยนไปตามหลักคำสอนของศาสนา

อย่างไรก็ตาม สมาชิกหมู่บ้านส่วนใหญ่ต่างกล่าวว่า อยากให้พื้นที่บริเวณหมู่บ้านของตน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวบ้าง เนื่องจากได้รับข้อมูลจากเพื่อน ชนเผ่าอื่นที่มีการท่องเที่ยวมีรายได้เพิ่มมากขึ้น เพราะพืชผลที่เพาะปลูกราคาตกลง บางปีก็ขาดทุน อยากมีรายได้เสริม

ผลขั้นตอนที่ 6 สุ่มตัวอย่างจากนักท่องเที่ยวที่เดินทาง ไปท่องเที่ยวชนเผ่า โดยการแจกแบบสอบถามนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 400 คน และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จำนวน 400 คน ผลการวิเคราะห์เป็นดังนี้

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 2 แสดงจำนวน (ความถี่) และร้อยละของข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวชาวไทย

	ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. เพศ	ชาย	204	51.0
	หญิง	196	49.0
	รวม	400	100.00
2. อายุ	ต่ำกว่า 20 ปี	32	8.0
	20-29 ปี	171	42.75
	30-39 ปี	97	24.25
	40-49 ปี	57	14.25
	50-59 ปี	38	9.5
	60 ปีขึ้นไป	5	1.25
	รวม	400	100

ตารางที่ 2 (ต่อ)แสดงจำนวน (ความถี่) และร้อยละของข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวชาวไทย

	ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
3. สถานที่อยู่ในปัจจุบัน	ภาคเหนือ	270	67.5
	ภาคกลาง	78	19.5
	ภาคใต้	31	7.75
	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	21	5.25
	รวม	400	100.00
4. อาชีพ	รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	71	17.75
	ลูกจ้าง/พนักงานเอกชน	101	25.25
	ประกอบธุรกิจส่วนตัว	77	19.25
	นักเรียน/นักศึกษา	109	27.25
	แม่บ้าน/ทำงานในครอบครัว	20	5.0
	ไม่มีอาชีพ/ไม่ทำงาน	9	2.25
	เกษตรกร	10	25.0
	อื่น ๆ	3	0.75
	รวม	400	100.00

จากตาราง 2 แสดงให้เห็นว่า ลักษณะข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ตอบแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 400 คน สามารถอธิบายผลได้ดังนี้

เพศ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 51.0 และนักท่องเที่ยวเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 49.0

อายุ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20-29 ปี คิดเป็นร้อยละ 42.75 รองลงมา มีอายุต่ำกว่า 30-39 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.25 ส่วนระดับอายุที่มีจำนวนน้อยที่สุด คือ นักท่องเที่ยวที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 1.25

สถานที่อยู่ในปัจจุบัน นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มาจากภาคเหนือคิดเป็นร้อยละ 67.5 รองลงมาคือ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คิดเป็นร้อยละ 19.5, 7.75 และ 5.25 ตามลำดับ

อาชีพ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีอาชีพนักเรียน/นักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 27.250 รองลงมา มีอาชีพลูกจ้าง/พนักงานเอกชน คิดเป็นร้อยละ 25.25 ส่วนอาชีพที่มีจำนวนน้อยที่สุด คือ อาชีพอื่น ๆ เช่น คิดเป็นร้อยละ 0.75

ตารางที่ 3 แสดงจำนวน (ความถี่) และร้อยละของข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวยุโรปต่างประเทศ

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	193	48.25
หญิง	207	51.75
รวม	400	100.00
2. อายุ		
ต่ำกว่า 20 ปี	27	6.75
20-29 ปี	165	41.25
30-39 ปี	96	24.0
40-49 ปี	61	15.25
50-59 ปี	40	10.0
60 ปีขึ้นไป	11	2.75
รวม	400	100.00
3. ถิ่นที่อยู่ในปัจจุบัน		
ประเทศอังกฤษ	80	20.0
ประเทศสหรัฐอเมริกา	57	14.25
ประเทศเยอรมันนี	33	8.25
ประเทศออสเตรเลีย	26	6.5
ประเทศสหราชอาณาจักร	25	6.25
ประเทศฝรั่งเศส	23	5.75
ประเทศอิสราเอล	23	5.75
ประเทศสวีเดน	22	5.5
ประเทศเนเธอร์แลนด์	15	3.75
อื่น ๆ	96	24.0
รวม	400	100.00

ตาราง 3 (ต่อ) แสดงจำนวน (ความถี่) และร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
4. อาชีพ		
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	42	10.5
ลูกจ้าง/พนักงานเอกชน	112	28.0
ประกอบธุรกิจส่วนตัว	50	12.5
นักเรียน/นักศึกษา	99	24.75
แม่บ้าน/ทำงานในครอบครัว	17	4.25
ไม่มีอาชีพ/ไม่ทำงาน	39	9.75
เกษตรกร	5	1.25
อื่น ๆ	36	9.0
รวม	400	100.00

จากตาราง 3 แสดงให้เห็นว่า ลักษณะข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่ตอบแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 400 คน สามารถอธิบายผลได้ดังนี้

เพศ นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 51.75 และนักท่องเที่ยวเพศชายคิดเป็นร้อยละ 48.25

อายุ นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20-29 ปี คิดเป็นร้อยละ 41.25 รองลงมาคืออายุต่ำกว่า 30-39 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.0 ส่วนระดับอายุที่มีจำนวนน้อยที่สุด คือ นักท่องเที่ยวที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 2.75

ถิ่นที่อยู่ในปัจจุบัน นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มาจากประเทศประเทศอังกฤษ คิดเป็นร้อยละ 20.0 รองลงมาคือประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศเยอรมันนี คิดเป็นร้อยละ 14.25 และ 8.25 ตามลำดับนอกจากนั้นก็ยังมีประเทศอื่น ๆ เช่น ประเทศจีน, แคนาดา, บราซิล, ญี่ปุ่น, เกาหลี

อาชีพ นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มีอาชีพลูกจ้าง/พนักงานเอกชน คิดเป็นร้อยละ 28.0 รองลงมา มีอาชีพนักเรียน/นักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 24.75 ส่วนอาชีพที่มีจำนวนน้อยที่สุดคือ อาชีพเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 1.25

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย
ตารางที่ 4 แสดงจำนวน (ความถี่) และร้อยละของข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า ของนักท่องเที่ยวชาวไทย

ข้อมูลทั่วไป	จำนวนคำตอบ (ข้อ)	ร้อยละ
5. แหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า ที่ต้องการไปเที่ยวมากที่สุด		
กะเหรี่ยงรวมมิตร	204	34.7
ห้วยหมากเสียม	83	14.1
บ้านผาเสริฐ	39	6.6
บ้านอาแป	17	2.9
บ้านจอบาคา	33	5.6
บ้านหล่อซา	43	7.3
บ้านห้วยก้างปลา	28	4.8
บ้านผาหมี	53	9.0
บ้านห้วยน้ำริน	62	10.5
บ้านห้วยล้านพลับพลา	26	4.4
รวม	588	100.00
6. ท่านมาท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายในครั้งนี		
ท่านไปสถานที่ใดมาแล้วบ้าง		
กะเหรี่ยงรวมมิตร	196	31.0
ห้วยหมากเสียม	111	17.5
บ้านผาเสริฐ	62	9.8
บ้านอาแป	17	2.7
บ้านจอบาคา	35	5.5
บ้านหล่อซา	54	8.5
บ้านห้วยก้างปลา	34	5.4
บ้านผาหมี	52	8.2
บ้านห้วยน้ำริน	72	11.4
บ้านห้วยล้านพลับพลา	48	7.8
รวม	633	100.00

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นถึงแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่าที่นักท่องเที่ยวชาวไทยต้องการไปเที่ยวมากที่สุดและแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเคยมาท่องเที่ยวแล้ว จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 400 คน สามารถอธิบายผลได้ดังนี้

นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ต้องการไปเที่ยวที่กะเหรี่ยงรวมมิตร จำนวน 204 คน คิดเป็นร้อยละ 34.7 รองลงมาคือ ห้วยหมากเลี่ยม จำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 14.1 ส่วนแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่าที่นักท่องเที่ยวชาวไทยต้องการไปเที่ยวน้อยที่สุดคือ บ้านอาแป่ จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 2.9

นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาเที่ยวครั้งนี้ส่วนใหญ่ไปเที่ยวกะเหรี่ยงรวมมิตรมาแล้ว 196 คน คิดเป็นร้อยละ 31.0 รองลงมาคือ ห้วยหมากเลี่ยมจำนวน 111 คน คิดเป็นร้อยละ 17.5 ส่วนสถานที่ท่องเที่ยวชนเผ่าที่นักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางไปเที่ยวมาแล้วน้อยที่สุดคือบ้านอาแป่ จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 2.7

ตารางที่ 5 แสดงจำนวน (ความถี่) และร้อยละของข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่าของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

ข้อมูลทั่วไป	จำนวนคำตอบ(ข้อ)	ร้อยละ
5. แหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า ที่ต้องการไปเที่ยวมากที่สุด		
กะเหรี่ยงรวมมิตร	259	38.7
ห้วยหมากเลี่ยม	85	12.7
บ้านผาเสิริฐ	39	5.8
บ้านอาแป่	100	15.0
บ้านจอบาคา	49	7.3
บ้านหล่อซา	23	3.5
บ้านห้วยกำปลว	25	3.7
บ้านผาหมี	48	7.2
บ้านห้วยน้ำริน	27	4.0
บ้านห้วยล้านพลับพลา	14	2.1
รวม	669	100.00

ตารางที่ 5 (ต่อ) แสดงจำนวน (ความถี่) และร้อยละของข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่าของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

ข้อมูลทั่วไป	จำนวนคำตอบ(ข้อ)	ร้อยละ
6. ท่านมาท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายในครั้ง นี้ ท่านไปสถานที่ใดมาแล้วบ้าง		
กะเหรี่ยงรวมมิตร	288	41.4
ห้วยหมากเสียม	94	13.5
บ้านผาเสิริฐ	50	7.2
บ้านอาแป	64	9.2
บ้านจอบาคา	36	5.2
บ้านหล่อชา	50	7.2
บ้านห้วยก้างปลา	15	2.1
บ้านผาหมี่	59	8.5
บ้านห้วยน้ำริน	29	4.2
บ้านห้วยล้านพลับพลา	10	1.5
รวม	695	100.00

จากตาราง 5 แสดงให้เห็นถึงแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่าที่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศต้องการไปเที่ยวมากที่สุดและแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเคยมาท่องเที่ยวแล้ว จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 400 คน สามารถอธิบายผลได้ดังนี้

นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ต้องการไปเที่ยวที่กะเหรี่ยงรวมมิตร จำนวน 259 คน คิดเป็นร้อยละ 38.7 รองลงมาคือ บ้านอาแปจำนวน 100 คน คิดเป็นร้อยละ 15.0 ส่วนแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่าที่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศต้องการไปเที่ยวน้อยที่สุดคือ บ้านห้วยล้านพลับพลา จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 2.1

นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เดินทางมาเที่ยวครั้งนี้ส่วนใหญ่ไปเที่ยวกะเหรี่ยงรวมมิตรมาแล้ว 288 คน คิดเป็นร้อยละ 41.4 รองลงมาคือ ห้วยหมากเสียมจำนวน 94 คน คิดเป็นร้อยละ 13.5 ส่วนสถานที่ท่องเที่ยวชนเผ่าที่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางไปเที่ยวมาแล้วน้อยที่สุดคือบ้านห้วยล้านพลับพลา จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 1.5

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และเกณฑ์กำหนดระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่มีต่อการท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย

ประเด็น	ระดับความคิดเห็น (จำนวนคน)					\bar{X}	S.D.	แปล ความหมาย ระดับความ คิดเห็น
	เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง	เห็น ด้วย	ไม่ แน่ ใจ	ไม่ เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง			
1. มีความสะดวกในการหาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย	170	168	51	10	1	4.24	.786	มาก
2. มีความสะดวกในการเข้าชมแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย	154	197	41	8	0	4.24	.714	มาก
3. ความสะดวกในการเดินทางและการให้บริการของยานพาหนะ	150	189	55	6	0	4.20	.728	มาก
4. มีความมั่นใจในความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน	135	164	97	4	0	4.07	.784	มาก
5. เห็นด้วยว่าแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายมีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติที่สวยงาม	211	167	20	2	0	4.46	.616	มาก
6. เห็นด้วยว่าแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายมีศิลปวัฒนธรรมที่เก่าแก่น่าศึกษา	185	194	19	1	1	4.40	.617	มาก
7. เห็นด้วยว่าแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายมีความสะอาด	126	176	84	12	2	4.03	.831	มาก
8. เห็นด้วยว่าแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายมีการอนุรักษ์ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมชนเผ่าเป็นอย่างดี	173	186	34	7	0	4.31	.700	มาก
9. ความชื่นชอบศิลปวัฒนธรรมชนเผ่า	161	210	25	4	0	4.32	.635	มาก
10. ความชื่นชอบอัญมณีไมตรีที่งดงามของชนเผ่า	144	224	31	1	0	4.27	.609	มาก

ตารางที่ 6 (ต่อ) แสดงจำนวนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และเกณฑ์กำหนดระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่มีต่อการท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย

ประเด็น	ระดับความคิดเห็น (จำนวนคน)					\bar{X}	S.D.	แปล ความหมาย ระดับความ คิดเห็น
	เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง,	เห็น ด้วย ใจ	ไม่ แ่ ใจ	ไม่ เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง			
11. ความประทับใจในการอนุรักษ์								
วัฒนธรรมชนเผ่า ดังต่อไปนี้								
11.1 การแต่งกาย	204	175	16	4	1	4.44	.646	มาก
11.2 การใช้ภาษา	165	195	38	2	0	4.30	.658	มาก
11.3 ศาสนา/ความเชื่อ	155	179	63	3	0	4.21	.728	มาก
11.4 การละเล่น	150	201	41	8	0	4.23	.710	มาก
11.5 ลักษณะครัวเรือน	120	205	63	11	1	4.08	.764	มาก
11.6 การประกอบอาชีพ	108	200	77	14	1	4.00	.791	มาก
11.7 อาหารและการบริโภค	105	188	87	19	1	3.94	.831	มาก
11.8 บทบาทและหน้าที่ของ ผู้นำชนเผ่า	123	201	66	10	0	4.09	.751	มาก
12. ความพอใจต่อราคาของที่ ระลึกในการท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย								
	125	194	49	27	5	4.01	.905	มาก

จากตาราง 6 แสดงให้เห็นถึง ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด คือ ประเด็นที่เห็นด้วยว่าแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่าจังหวัดเชียงรายมีแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมชาติที่สวยงาม ($\bar{X} = 4.46$)

ตารางที่ 7 แสดงจำนวนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และเกณฑ์กำหนดระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่มีต่อการท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย

ประเด็น	ระดับความคิดเห็น (จำนวนคน)					\bar{X}	S.D.	แปล ความหมาย ระดับความ ความเห็น
	เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง	เห็น ด้วย	ไม่ แน่ ใจ	ไม่ เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง			
1. มีความสะดวกในการหาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย	135	172	64	22	7	4.01	.936	มาก
2. มีความสะดวกในการเข้าชมแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย	108	205	63	18	6	3.97	.862	มาก
3. ความสะดวกในการเดินทางและการให้บริการของยานพาหนะ	116	176	77	20	11	3.91	.961	มาก
4. มีความมั่นใจในความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน	113	160	96	20	11	3.86	.976	มาก
5. เห็นด้วยว่าแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายมีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติที่สวยงาม	159	146	69	12	14	4.06	1.001	มาก
6. เห็นด้วยว่าแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายมีศิลปวัฒนธรรมที่เก่าแก่น่าศึกษา	142	161	96	18	-10	4.01	.966	มาก
7. เห็นด้วยว่าแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายมีความสะอาด	92	176	86	35	11	3.75	.993	มาก
8. เห็นด้วยว่าแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายมีการอนุรักษ์ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมชนเผ่าเป็นอย่างดี	105	171	86	24	14	3.82	1.001	มาก
9. ความชื่นชอบศิลปวัฒนธรรมชนเผ่า	163	167	42	16	12	4.06	1.004	มาก
10. ความชื่นชอบอัญมณีไมตรีที่ตีงามของชนเผ่า	178	142	55	13	12	4.15	.980	มาก

ตารางที่ 7 (ต่อ) แสดงจำนวนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และเกณฑ์กำหนดระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่มีต่อการท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย

ประเด็น	ระดับความคิดเห็น					\bar{X}	S.D.	แปล ความหมาย ระดับความ คิดเห็น
	(จำนวนคน)							
	เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง	เห็น ด้วย ใจ	ไม่ แน่ ใจ	ไม่ เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง			
11. ความประทับใจในการอนุรักษ์								
วัฒนธรรมชนเผ่า ดังต่อไปนี้								
11.1 การแต่งกาย	137	152	82	19	10	3.96	.981	มาก
11.2 การใช้ภาษา	115	160	99	19	7	3.89	.934	มาก
11.3 ศาสนา/ความเชื่อ	127	134	103	23	13	3.84	1.037	มาก
11.4 การละเล่น	100	136	134	24	6	3.75	.948	มาก
11.5 ลักษณะครัวเรือน	118	151	105	19	7	3.88	.945	มาก
11.6 การประกอบอาชีพ	102	131	129	31	7	3.72	.985	มาก
11.7 อาหารและการบริโภค	119	156	85	26	14	3.85	1.032	มาก
11.8 บทบาทและหน้าที่ของ ผู้นำชนเผ่า	113	132	126	22	7	3.80	.969	มาก
12. ความพอใจต่อราคาของที่ ระลึกในการท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย								
	121	164	81	29	5	3.91	.950	มาก

จากตารางที่ 7 แสดงให้เห็นถึงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีต่อการท่องเที่ยวชนเผ่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุดคือ ประเด็นความชื่นชอบบรรยากาศไม้ตึ๋งตึ๋งของชนเผ่า ($\bar{X} = 4.15$)

จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนที่ 4, 5 และ 7 เพื่อตอบงานวิจัยได้ดังนี้

ผลการศึกษา ผลกระทบทางอารมณ์ที่เกี่ยวข้องที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่าจังหวัดเชียงราย กรณีศึกษา เปรียบเทียบจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง วิเคราะห์จากคำถามการวิจัย

คำถามข้อที่ 1. การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายหรือไม่ อย่างไร

การท่องเที่ยวชนเผ่าในอดีต เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศนิยมมาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยใช้วิธีเดินทางด้วยเท้า เพื่อเข้าไปชมวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของชนเผ่า แต่เมื่อการท่องเที่ยวได้เข้าไปสู่หมู่บ้านหรือท้องถิ่นของชนเผ่ามากขึ้น เงิน วัสดุ นิยม และวัฒนธรรมต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวนำเข้าไปสู่หมู่บ้านนั้นๆ ทำให้ชนเผ่าเห็นความแตกต่างของผู้คนหรือสมาชิกในหมู่บ้านที่มีอาชีพเกี่ยวกับการบริการนักท่องเที่ยว มีสภาพความเป็นอยู่และฐานะดีขึ้น สิ่งต่างๆที่เคยเป็นวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย รูปแบบประเพณีต่างๆที่เคยทำกันมาอย่างปกติก็ต้องจัดทำเพื่อให้แก่นักท่องเที่ยวชม เช่น ประเพณีขึ้นปีใหม่ การเดินรำ การแต่งกายในวันสำคัญ พิธีกรรมต่างๆ แม้ที่อยู่อาศัยของตนเองก็กลายมาเป็นบ้านพักให้กับนักท่องเที่ยวได้พักแรมกัน ทำให้ชนเผ่าคนอื่นสนใจที่จะให้บริการนักท่องเที่ยวมากขึ้นจึงทำให้วิถีชีวิตของชนเผ่าเปลี่ยนไปมาก โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่าเป็นที่นิยมมักจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้าไปเที่ยว ซึ่งในอนาคตหมู่บ้านของชนเผ่าที่ไม่มีแหล่งท่องเที่ยวก็อาจจะต้องกลายเป็นมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวก็เป็นได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สรุปผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวแยกเป็นรายด้าน ดังนี้

ผลกระทบทางสังคม

ผลดี การจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรและของที่ระลึกและการเปิดบ้านให้นักท่องเที่ยวได้ชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ทำให้ชนเผ่ามีรายได้เพิ่มมากขึ้น แต่บางคนมีค่านิยมไปทำงานในเมืองหรือต่างประเทศ เช่น ไต้หวัน เนื่องจากมีความสามารถพิเศษในการใช้ภาษาจีนฮ้อในการสื่อสาร ทำให้มีรายได้ส่งกลับมาบ้าน เพื่อสร้างบ้านใหม่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในชีวิตประจำวันมากขึ้น

ผลเสีย การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ยังคงปลูกพืชเกษตรกรรม เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ แต่การมีนักท่องเที่ยวเข้ามาทำให้ต้องกักขังสัตว์เหล่านั้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวในการเที่ยวชม จึงทำให้ชนเผ่าบางส่วนเดือดร้อนเพราะขัดต่อชีวิตความเป็นอยู่ บางคนเปลี่ยนอาชีพหรือวิถีชีวิตการเกษตรมาขายของที่ระลึก ให้นักท่องเที่ยวจึงทำให้การประกอบอาชีพเกษตรกรรมลดลง

เกิดนิสัยเกียจคร้านในการทำงานทางการเกษตรมากขึ้น การกระทำที่ไม่เหมาะสมต่อชนเผ่า ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความรู้สึกทางจิตใจของชนเผ่าได้ เช่น เกิดความรู้สึกต่ำต้อยเกิดความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ยังคงมีอาหารและการบริโภคในรูปแบบเดิมแต่มีอาหารสำเร็จรูปเข้ามาบดบังในชีวิตประจำวันมากขึ้น ทำให้ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตสูงขึ้น ชนเผ่ามีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้นและนักท่องเที่ยวหรือไกด์บางส่วนที่มีการนำสารเสพติดขึ้นไปเสพ ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมในหมู่บ้านและเป็น การกระทำที่ผิดกฎหมายอีกด้วย

ผลกระทบทางวัฒนธรรม

ผลดี การแสดงให้เห็นนักท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชนเผ่าที่ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เป็นการอนุรักษ์วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชนเผ่าและการท่องเที่ยวส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนและศึกษาวัฒนธรรมระหว่าง คนต่างเชื้อชาติเช่น ธุรกิจโฮมสเตย์

ผลเสีย การท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดความขัดแย้งเกิดการแข่งขันกันชนเผ่าด้วยซึ่งขัดต่อคำสอนที่ให้สามัคคีกันชนเผ่า วิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่า เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษ เปลี่ยนเป็นการนับถือศาสนาคริสต์ ส่งผลให้พิธีกรรมบางอย่างสูญหาย, ความเชื่อในสิ่งต่างๆ ก็เปลี่ยนไป ซึ่งการรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ไว้นั้น ผู้นำทางประเพณีมีบทบาทสำคัญ ส่วนการจะให้แต่งกายชุดชนเผ่าตลอดเวลา ก็เปลี่ยนไป เพราะการแต่งกายแบบชุดปัจจุบันสวมใส่สบายกว่า ดังนั้นชนเผ่าจึงใส่ชุดชนเผ่าเฉพาะงานพิธีกรรมสำคัญเท่านั้น ทางด้านภาษาชนเผ่าใช้ภาษาชนเผ่าเพื่อการสื่อสารกันเฉพาะกลุ่มแต่ต้องใช้ภาษาไทยหรือภาษาต่างประเทศบางภาษาเพื่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยว บทบาทของภาษาชนเผ่าจึงอาจลดลง

ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม

ผลดี การท่องเที่ยว เช่น ทัวร์ช้าง นักท่องเที่ยวสามารถนั่งช้างเที่ยวป่า จึงมีการอนุรักษ์ป่าไม้ และต้นน้ำเพื่อคงสภาพแวดล้อมให้คงอยู่

ผลเสีย การที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปชมก่อให้เกิดปัญหาขยะและความสะอาด

ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

ผลดี การที่ชนเผ่ามีรายได้จากนักท่องเที่ยว เช่น การขายของที่ระลึก ก่อให้เกิดการสานต่อในงานฝีมือ จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง การทำธุรกิจโฮมสเตย์ ช่วยให้อัตราการดำรงชีวิตของชนเผ่าคงอยู่เพราะต้องการสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสวิถีชีวิตของชนเผ่าจริงๆ

คำถามที่ 2 วิถีชีวิตชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนานแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร
วิถีชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย วิถีชีวิตของชนเผ่าในมณฑลยูนนาน

1. การนำเสนอในรูปแบบ " พิพิธภัณฑสถาน "	1. จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมชาวไตลื้อ
ชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชนเผ่า ที่ปฏิบัติ	2. มีการฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณี
ดั้งเดิมในชีวิตประจำวัน	3. การร้องรำ ทำเพลง การถ่ายทอดสู่
2. แสดงเต้นรำ การตีเหล็ก การจักรสาน การปักผ้า	คนรุ่นใหม่
3. ทำของที่ระลึกขายแก่นักท่องเที่ยว เช่น ผ้าปักมือ	4. การทำของที่ระลึกชนเผ่า
กระเป๋านาต่าง ๆ สร้อยคอสร้อยหินแบบต่างๆ	5. มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของ
4. แต่งกายของชนเผ่าอยู่บ้าง โดยเฉพาะบ้าน	ตนเองมากขึ้น
ที่มีการแสดง	6. รักษาพิธีการต่าง ๆ ตามเทศกาล
5. ประยุกต์เสื้อผ้าของคนเมืองมาใส่แต่ง	7. ผู้สูงอายุทำเครื่องประดับ เขียน ชุด
ชนเผ่าไปโรงเรียน	อักษร
6. ภาษาพูดยังคงมีการอนุรักษ์	8. การท่องเที่ยวมากทำให้รักษา
7. การละเล่นต่างๆ จะทำเฉพาะวันสำคัญ	วัฒนธรรมและธรรมชาติยาก
8. ชนเผ่าต้องมีส่วนร่วมรักษาวัฒนธรรม	9. ปลูกพืชเกษตรกรรม เลี้ยงสุกร แต่
และธรรมชาติ	การมีนักท่องเที่ยวเข้ามาทำให้ต้อง
9. อาหารและการบริโภคผักขิงไก่ หมู	10. สร้างกฎเกณฑ์ที่ทุกคนเห็นต้อง
10. ขอซื้อข้าวของเครื่องใช้ของชนเผ่ากลับไป	ต้องกัน
11. รัฐบาลช่วยปลูกฝังความรักวัฒนธรรมชนเผ่า	11. ประเพณีบางอย่างเปลี่ยนไป
12. การรักษาพยาบาล ถ้าเป็นเล็กๆ น้อยๆ จะให้	และความเหมาะสม ทางประเพณี
หมอผีช่วยปิดเป่า	12. นำวัฒนธรรมมาเป็นสินค้าขายหมด
13. เปลี่ยนแปลงที่มาจากสภาพทางสังคม	13. ชาวบ้านดั้งตุนักท่องเที่ยว มีการ
การศึกษา เทคโนโลยี ที่เปลี่ยนไปมากกว่าการท่องเที่ยว	ขัดแย้งผลประโยชน์ โสเภณี
14. ภาษาสูญหายเผ่าพันธุ์ก็สาบสูญเพราะ	14. สิ่งแวดล้อมแย่ง
บางคนไม่กล้าพูดภาษาที่พ่อแม่ให้มาไม่กล้า	15. ชาวบ้านทำเพื่อเงินทำให้
เอื้อนเอ่ยวาจา	นักท่องเที่ยวไม่เคารพวัฒนธรรม
15. ต้องยอมรับว่าในสังคมไทยมีความหลากหลาย	ท้องถิ่น
ในวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี	

ทางด้านสังคม

จังหวัดเชียงรายชนเผ่าได้นำเสนอการดำรงชีวิตในรูปของ "พิพิธภัณฑ์ชีวิต" โดยให้นักท่องเที่ยว ได้เข้าชมวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ที่ดำเนินในชีวิตประจำวัน เช่นการแสดง เต้นรำ ตีเหล็ก จักสาน ปักผ้า ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวได้เห็นสภาพของวิถีชีวิตชนเผ่าอย่างแท้จริง ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความซาบซึ้งใจ ประทับใจ

ส่วนการดำเนินชีวิตของชนเผ่าในมณฑลยูนนานมีการจัดแสดงขึ้น ในศูนย์วัฒนธรรม ทำให้คุณค่าของสิ่งที่แสดงให้นักท่องเที่ยวเข้าชม ลดลง หากเปรียบเทียบกับการนำเสนอในรูปแบบ "พิพิธภัณฑ์ชีวิต" ของจังหวัดเชียงราย ซึ่งทำให้เห็นสภาพของสังคม ชีวิตความเป็นอยู่จริง

ด้านเศรษฐกิจ

การทำของที่ระลึก จากงานฝีมือ ของคนในชนเผ่า ทั้งจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนาน ได้จัดทำเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว เช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่า การจำหน่ายของที่ระลึกจากงานฝีมือ ของชนเผ่าเป็นแหล่งเสริมรายได้ โดยตรงจากการท่องเที่ยว และการให้บริการที่พัก สำหรับนักท่องเที่ยว (Home stay) ก็เป็นส่วนที่ทำให้เกิดรายได้กับชนเผ่ามาก ซึ่งชนเผ่าทั้งในจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนานต่างประกอบธุรกิจคล้ายคลึงกัน แต่การประกอบธุรกิจลักษณะนี้ อาจส่งผลดี หรือเสีย ให้กับวัฒนธรรมของชนเผ่าได้เหมือนกัน

ด้านวัฒนธรรม

การมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้าน ทั้งการเยี่ยมชมและการพักแบบ Home stay หากมองผลกระทบทางด้านดี ทั้งจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนาน คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามา ชนเผ่ามีโอกาสได้แสดงศิลปวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อถ่ายทอดแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม สร้างปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชนเผ่ากับนักท่องเที่ยว ทำให้มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง และสามารถ ถ่ายทอดและเผยแพร่วัฒนธรรมของตนเองให้กับผู้อื่นได้ แต่ในขณะเดียวกัน ผลกระทบทางด้านลบ ก็อาจเกิดขึ้น เช่น ชนเผ่ามีพฤติกรรมการแต่งกายเลียนแบบวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวโดย การแต่งกายประจำเผ่าของตนอาจถูกละเลยไป

ด้านสิ่งแวดล้อม

นักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ มักเข้าไปเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่สมบูรณ์ เช่นภูเขา น้ำตก ซึ่งอาจทำให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของสถานที่เหล่านั้นเสื่อมโทรมลง ยากต่อการแก้ปัญหา โดยทั้งจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนาน ต่างประสบปัญหา คล้ายกัน

คำถามที่ 3. มีแนวทางที่จะส่งเสริมการ ท่องเที่ยวชนเผ่าให้ เกิดความยั่งยืนอย่างไร

1. ควรมีการจัดกลุ่มหมู่บ้านที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว แล้วจัดเป็นเครือข่ายเดียวกัน เพื่อป้องกันการแข่งขัน แย่งชิงนักท่องเที่ยว จะทำให้เกิดความแตกแยก ไม่มีความสามัคคี ระหว่างหมู่บ้านหรือระหว่างชนเผ่า

2. การท่องเที่ยวชนเผ่าควรต้องมีปฏิสัมพันธ์กัน ไม่ใช่เหมือนกับการเข้าชมสวนสัตว์ การมีปฏิสัมพันธ์กันจะทำให้รู้ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้

3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ หรือการท่องเที่ยวชนเผ่า ควรมีการจัดการระบบที่ดีขึ้น มีการรวมกลุ่มชนเผ่า และมีการรักษาวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมของชนเผ่า และให้ความสำคัญ โดยเน้นให้รู้จักความหมายของวัฒนธรรมที่สื่อออกมา เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เห็นคุณค่า เช่น การแต่งกายของชนเผ่า ในแต่ละชนเผ่าจะมีความหมาย หรือ พิธีกรรมต่างๆ ของชนเผ่า จะแฝงด้วยปรัชญา ความคิดเอกลักษณ์ของชนเผ่า

4. การท่องเที่ยวมีผลทางด้านสิ่งแวดล้อม การกระทำบางอย่างของนักท่องเที่ยวทำลาย สิ่งแวดล้อมโดยไม่ตั้งใจ หรือ ตั้งใจกระทำก็ตาม เมื่อชุมชนของชนเผ่าทุกคนเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวแล้ว ต้องช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อม ภายในหมู่บ้านของตนเอง และทำงานเชิงรุก อย่ายเป็นฝ่ายตั้งรับ อย่างเดียว เช่น ขณะ ปัจจุบันการจัดการดีขึ้นมาก มีการขนขยะกลับจาก สถานที่ท่องเที่ยว

5. ควรมีการจัดอบรมให้ไกด์รับบทบาทหน้าที่ของตนเองไม่ใช่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ควรให้นักท่องเที่ยวกระจายรายได้ไปสู่หลาย ๆ หมู่บ้าน

6. รัฐบาลควรให้ความสนใจ ความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ หรือชนเผ่าให้มากขึ้น หากไม่ได้รับความสนใจวิถีชีวิตชุมชนของพี่น้องชนเผ่าก็จะหายไปโดยใช้กลไกของการท่องเที่ยวส่งเสริมวิถีชีวิตชนเผ่าให้ดีขึ้น

7. ผู้นำพาเที่ยว หรือไกด์ ที่เข้าชมในหมู่บ้านชนเผ่าควรเป็นคนที่เป็นชนเผ่าเอง ไม่ใช่เอาไกด์ที่ไม่ใช่ชนเผ่า อาจจะทำให้นักท่องเที่ยวได้ข้อมูลที่ผิดพลาดไปจากความเป็นจริงได้

8. ผู้บริหารของสถานศึกษาที่มีชนเผ่า ควรให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชนเผ่าที่อยู่อาศัยภายในรัศมีของโรงเรียน

คำถามที่ 4. นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชนเผ่า

นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศเห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย มีความสะดวกในการหาข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว สะดวกในการเข้าชมและการบริการยานพาหนะในการเดินทางมีเพียงพอ เมื่อมาท่องเที่ยวสามารถมั่นใจในความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินได้

รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายมีแหล่งท่องเที่ยวที่ยังคงเป็นธรรมชาติที่สวยงาม มีศิลปวัฒนธรรมที่เก่าแก่น่าศึกษา ประกอบกับมีการอนุรักษ์ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมชนเผ่าเป็นอย่างดี และชนเผ่ามีอัธยาศัยไมตรีที่ดีงาม จึงทำให้นักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างประเทศมีความประทับใจในศิลปวัฒนธรรมชนเผ่า มีความต้องการที่จะเดินทางมา เที่ยวแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่าแหล่งต่างๆ เพื่อเรียนรู้และศึกษาวัฒนธรรมชนเผ่าอย่างต่อเนื่อง

คำถามที่ 5 แนวทางและผลจากการแก้ไขผลกระทบของชนเผ่าใน จังหวัด เชียงรายกับ นครคุนหมิง แนวทางอะไร มีวิธีการแก้ไขต่างกัน หรือไม่ อย่างไร

ผลกระทบด้านการท่องเที่ยวชนเผ่า
จังหวัดเชียงราย

1. ชนเผ่าเปลี่ยนอาชีพหรือวิถีชีวิตการเกษตร
2. มีรายได้จากการเปิดบ้านให้นักท่องเที่ยว ได้ชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่
3. ชนเผ่ามีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น
4. จัดทำของที่ระลึกขาย ช่วยให้อัตราการดำรงชีวิตของชนเผ่าคงอยู่เพราะต้องการสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสวิถีชีวิตของชนเผ่าจริงๆ
5. นักท่องเที่ยวและไกด์บางส่วนนำสารเสพติดขึ้นไปเสกกันอยู่ เกิดปัญหาทางสังคม และเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย
 - ใช้กฎหมายบังคับ
6. การท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในกลุ่มชนเผ่า แย่งนักท่องเที่ยวกัน
 - สร้างจิตสำนึกที่ดีรวมทั้งคุณธรรม และจริยธรรม
7. เปลี่ยนจากการนับถือผีบรรพบุรุษ เป็นการ นับถือศาสนาคริสต์ ส่งผลให้พิธีกรรม บางอย่างสูญหาย

ผลกระทบด้านการท่องเที่ยวชนเผ่า
นครคุนหมิง

1. มีนักท่องเที่ยวเยอะมาก มีการเปลี่ยนแปลงไปหมดนำทุกสิ่งทุกอย่างไปขายเป็นสินค้า
 - รัฐบาลมีบทบาทสำคัญที่จะปกป้องรักษาวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเอาการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมของชนชาติ
2. ชาวบ้านดัดแปลงนักท่องเที่ยว
 - ชาวบ้านขัดแย้งกันด้านผลประโยชน์
 - สร้างจิตสำนึกที่ดีรวมทั้งคุณธรรม และจริยธรรม
3. ค่าครองชีพของชาวบ้านพึ่งพาจากการท่องเที่ยวอย่างเดียว
4. การท่องเที่ยวจะทำให้ศิลปะของชนเผ่าหายไปบางส่วนเพราะเลียนแบบนักท่องเที่ยว
5. การใช้กฎหมาย คำสั่ง จนถึงกฎหมาย ดำเนินการปกป้องรักษา ทรัพยากร

ผลกระทบด้านการท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย

- ความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ ช่วยกันสร้างจิตสำนึกในภูมิปัญญาของตน สร้างความเข้าใจแก่ชนเผ่ารุ่นใหม่ ในวัฒนธรรมดั้งเดิมให้ช่วยกันอนุรักษ์ไว้
- 8. การท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาขยะ ต้องรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวรักษาสิ่งแวดล้อม
- 9. ความร่วมมือร่วมใจของชนเผ่า ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองก็น้อยลง
- 10. นักท่องเที่ยวแล้วเก็บเงิน ทำให้รู้สึกไม่เคารพวัฒนธรรมท้องถิ่น

ผลกระทบด้านการท่องเที่ยวชนเผ่า นครคุนหมิง

6. สร้างศูนย์วัฒนธรรมได้ลือได้รักษาวัฒนธรรมการแข่งขันกันในชนเผ่าด้วยซึ่งขัดต่อคำสอน
7. ปัญหาการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติ
 - การใช้กฎเกณฑ์ คำสั่ง จนถึงกฎหมาย ดำเนินการปกป้องรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว
 - ต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนงาน ดำเนินงานตามเป้าหมาย

พื้นฐานดั้งเดิมด้านสังคมของชนเผ่า ประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านทำให้ชนเผ่ามีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ ด้านการท่องเที่ยว ซึ่งมีรายได้ที่ดีกว่าทั้งจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนาน มีสภาพการเปลี่ยนแปลงอาชีพคล้ายกัน อาจเป็นผลมาจากชนเผ่ามีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น โดยรัฐบาลของมณฑลยูนนานมีบทบาทสำคัญ มีนโยบายรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ ดังนั้นจังหวัดเชียงราย ก็อาจแก้ปัญหา ในรูปแบบเดียวกันได้ปัญหาสังคมที่สำคัญ คือ ปัญหายาเสพติด โสเภณี และการต้มตุ๋นนักท่องเที่ยว ส่งผลให้หน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนานต่างเร่งระดมแก้ปัญหา อย่างเร่งด่วน

ด้านเศรษฐกิจ รายได้จากการท่องเที่ยว เป็นรายได้ที่มีมูลค่าสูง ทางด้านเศรษฐกิจ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งเชียงราย และมณฑลยูนนาน ก็คล้ายคลึงกัน เช่น การขัดแย้งผลประโยชน์ระหว่างชนเผ่า และผู้ประกอบการ การท่องเที่ยว ดังนั้น ภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรต่าง ๆ ควร มีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหา บริหารจัดการการท่องเที่ยว ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ด้านวัฒนธรรม จากผลกระทบทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้เชื่อมโยงส่งผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมโดยชนเผ่า ลดความสำคัญทางศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองลง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ส่งผลให้ชนเผ่ามีคุณธรรม และจริยธรรมน้อยลงการแก้ปัญหาดังกล่าว อาจทำได้โดยการปลูกจิตสำนึกให้กับคนรุ่นใหม่ ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญ ของวัฒนธรรมชนเผ่า อาจถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิม และรักษาไว้ต่อไป

ด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนาน มีสภาพปัญหาการทำลายธรรมชาติที่สมบูรณ์ ทรัพยากรดีสำหรับกรรมการท่องเที่ยว ไม่แตกต่างกัน การแก้ปัญหา อาจทำได้โดยปลูกจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยว ได้เห็นคุณค่าของธรรมชาติและควรมีกฎหมายบังคับ ที่มีบทลงโทษที่ชัดเจน และส่งเสริมให้ชนเผ่ารักษาสภาพแวดล้อมมากยิ่งขึ้น

คำถามที่ 6 แนวทางการสร้างความร่วมมือ เพื่อป้องกันและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบจากการท่องเที่ยวชนเผ่าใน จังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง มีแนวทางอย่างไร

แนวทางการสร้างความร่วมมือด้าน

การท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย

1. เพิ่มบทบาทของผู้นำทางประเพณี เพื่อความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม
2. ช่วยกันสร้างจิตสำนึกในภูมิปัญญาของตน สร้างความเข้าใจแก่ชนเผ่ารุ่นใหม่ ไม่วัฒนธรรมดั้งเดิมให้ช่วยกันอนุรักษ์ไว้ แล้วจัดเป็นเครือข่ายเดียวกัน เพื่อป้องกันการแข่งขัน แย่งชิงนักท่องเที่ยว จะทำให้เกิดความแตกแยกไม่มีความสามัคคีระหว่างหมู่บ้านหรือชนเผ่า
3. จัดอบรมให้เกษตรกรรับบทบาทหน้าที่ของตนเองไม่ใช่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ควรให้นักท่องเที่ยวกระจายรายได้ไปสู่หลาย ๆ หมู่บ้าน
4. รัฐบาลควรสนับสนุนการท่องเที่ยวชนเผ่า ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี ของชนเผ่าโดยให้กลไกของรัฐฯ

แนวทางการสร้างความร่วมมือ

ด้านการท่องเที่ยวชนเผ่านครคุนหมิง

1. รัฐบาลทุกสมัยถือการท่องเที่ยวเป็นเศรษฐกิจหลักและมีการทุ่มเทงบประมาณ เพื่อค้นหาวัฒนธรรมและมีการถ่ายทอดให้ชนรุ่นหลัง
2. ออกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อปกป้องรักษาวัฒนธรรมตนเองไว้ ชาวบ้านก็รู้สึกเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมตนเองและต้องปกป้องรักษาไว้
3. ก่อปกป้องรักษาวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนดำเนินงานตามเป้าหมาย
4. แนะนำปลูกฝังจิตสำนึกที่ชอบธรรมและสอดคล้องกับความต้องการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน
5. องค์เอกชนสนับสนุนงบประมาณ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของทรัพยากรการท่องเที่ยวและซ่อมแซมโบราณสถานโบราณวัตถุ
6. ผู้บริหารของสถานศึกษาที่มีชนเผ่าควรให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่าที่อยู่อาศัยภายในรัศมีของโรงเรียน

1. แนวทางการสร้างความร่วมมือเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบทางการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย ใช้กลไกของผู้นำชุมชน และการสร้างเครือข่าย เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน สร้างจิตสำนึก ภูมิปัญญาของชนเผ่าและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมให้กับคนรุ่นใหม่ เพื่อดำรงรักษาไว้ตลอดไป ส่วนมณฑลยูนนาน ใช้กลไกของภาครัฐโดยมีการออกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการปกป้องรักษาวัฒนธรรมของตนเองไว้ หากทั้งจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนาน นำวิธีการและกลไกที่แตกต่างกันมาประยุกต์ใช้ร่วมกัน อาจส่งผลดียิ่งขึ้นในการป้องกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว

2. แนวทางที่ทำให้เกิดความยั่งยืน จังหวัดเชียงรายใช้วิธีการให้ความรู้ โดยสถานศึกษาของภาครัฐ มีบทบาทสำคัญ สนับสนุนงบประมาณ และจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาผลกระทบทางการท่องเที่ยว และส่งเสริมกิจกรรมที่เหมาะสม กับการท่องเที่ยว ส่วนมณฑลยูนนานใช้องค์กรเอกชน สนับสนุนงบประมาณและดำเนินกิจกรรม ทั้งการปลูกจิตสำนึกให้ชนเผ่าอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมและซ่อมแซมบูรณะ แหล่งท่องเที่ยว และซ่อมแซมบูรณะ แหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น หากทั้งจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนาน ได้ร่วมเรียนรู้และนำวิธีการมาปรับใช้ อาจทำให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่า จังหวัดเชียงราย กรณีศึกษา เปรียบเทียบจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย เพื่อศึกษาความแตกต่างทางวิถีชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายของประเทศไทย และมณฑล ยูนนานของประเทศจีน เพื่อศึกษาแนวทางที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายให้เกิด ความยั่งยืน เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวชนเผ่าของ จังหวัดเชียงราย ทราบแนวทางและผลจากการแก้ไขผลกระทบของชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายกับ นครคุนหมิง และทราบแนวทางการสร้างความร่วมมือ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจาก ผลกระทบจากการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง

สรุปผลการวิจัย

การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย คือ

ผลกระทบทางสังคม

1. ชนเผ่าได้รับความลำบากต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การกักขังไก่ สุกร เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชม
2. การทำธุรกิจโฮมสเตย์ หรือกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว ช่วยให้วิถีการดำรงชีวิต ของชนเผ่าคงอยู่เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตจริงของชนเผ่า
3. ชนเผ่าบางกลุ่ม เปลี่ยนอาชีพจากเกษตรกรรมเป็นการผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายให้กับ นักท่องเที่ยว และการรับจ้างทำงานในเมือง
4. การกระทำที่ไม่เหมาะสมต่อชนเผ่า เช่น การดู ด่า หรือดูถูกเหยียดหยาม อาจส่งผลกระทบต่อ ความรู้สึกทางจิตใจของชนเผ่าได้ เช่น เกิดความรู้สึกต่ำต้อย เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม
5. ชนเผ่าบางกลุ่ม เลียนแบบกิจกรรมและวิถีการดำเนินชีวิตจากนักท่องเที่ยว เช่น การ บริโภคขนม และอาหารสำเร็จรูป

ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

1. ชนเผ่ามีรายได้เพิ่มขึ้น จากค่าเข้าชม และการทำของที่ระลึกขายแก่นักท่องเที่ยว
2. การเปลี่ยนแปลงอาชีพของชนเผ่าจากการเกษตรไปสู่การประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว

ผลกระทบทางวัฒนธรรม

1. การแสดงให้เห็นนักท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชนเผ่า ที่ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และชมการ แสดงเต้นรำ การตีเหล็ก การจักรสาน การปักผ้า เป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์ วัฒนธรรมชนเผ่า
2. ชนเผ่าจะต้องจัดประเพณี การละเล่นต่างๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยว เดิมจะทำเฉพาะ วันสำคัญทางประเพณี แต่ปัจจุบันสามารถแสดงได้ทุกวันให้นักท่องเที่ยวชม
3. นักท่องเที่ยวเข้ามาชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ทำให้ชนเผ่ายังรักษาวัฒนธรรมของ ตนเองอยู่ เช่น การแต่งกายชุดประจำเผ่า
4. นักท่องเที่ยวมีส่วนทำลายวัฒนธรรมชนเผ่า เช่นการแต่งตัวที่ไม่สุภาพทำให้เกิดการ เลียนแบบ การก่อให้เกิดสังคมบริโภค เช่นการนำขนมมาแจกเด็ก
5. การท่องเที่ยวส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนและศึกษาวัฒนธรรมระหว่าง ชนเผ่ากับ นักท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจโฮมสเตย์

ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม

1. หมู่บ้านของชนเผ่าที่มีการท่องเที่ยวจะอยู่ในรูปทัวร์ข้าง นักท่องเที่ยวสามารถนั่งช้าง เที่ยวป่า จึงมีการอนุรักษ์ป่าไม้ และต้นน้ำ
2. สถานที่ท่องเที่ยวต้องการให้รณรงค์เรื่องการดูแลรักษาความสะอาดของแหล่ง ท่องเที่ยว ความสะอาดของน้ำดื่มและอาหาร

ความแตกต่างทางวิถีชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายของประเทศไทย และ มณฑลยูนนานของประเทศจีน

ด้านเศรษฐกิจ

การทำของที่ระลึก จากงานฝีมือ ของคนในชนเผ่า ทั้งจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนาน ได้จัดทำเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว เช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่า การจำหน่ายของที่ระลึกจาก งานฝีมือ ของชนเผ่าเป็นแหล่งเสริมรายได้ โดยตรงจากการท่องเที่ยว และการให้บริการที่พัก สำหรับนักท่องเที่ยว (Home stay) ก็เป็นส่วนที่ทำให้เกิดรายได้กับชนเผ่ามาก ซึ่งชนเผ่าทั้งใน จังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนานต่างประกอบธุรกิจคล้ายคลึงกัน แต่การประกอบธุรกิจลักษณะ นี้ อาจส่งผลดี หรือเสีย ให้กับวัฒนธรรมของชนเผ่าได้เหมือนกัน

ด้านวัฒนธรรม

การมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้าน ทั้งการเยี่ยมชมและการพักแบบ Home stay หากมองผลกระทบทางด้านดี ทั้งจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนาน คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การมีนักท่องเที่ยวเข้ามา ชนเผ่า มีโอกาสได้แสดงศิลปวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อถ่ายทอด แลกเปลี่ยน วัฒนธรรม สร้างปฏิสัมพันธ์ กันระหว่างชนเผ่ากับนักท่องเที่ยว ทำให้มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง และสามารถ ถ่ายทอดและเผยแพร่วัฒนธรรมของตนเองให้กับผู้อื่นได้ แต่ในขณะเดียวกัน ผลกระทบทางด้านลบ ก็อาจเกิดขึ้น เช่น ชนเผ่า มีพฤติกรรมกาแต่งกายเลียนแบบวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวโดย การแต่งกายประจำเผ่าของตน อาจถูกละเลยไป

ด้านสิ่งแวดล้อม

นักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ มักเข้าไปเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่สมบูรณ์ เช่นภูเขา น้ำตก ซึ่งอาจทำให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของสถานที่เหล่านั้นเสื่อมโทรมลง ยากต่อการแก้ปัญหา โดยทั้งจังหวัดเชียงรายและมณฑลยูนนาน ต่างประสบปัญหา คล้ายกัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยดังกล่าว มีประเด็นที่สำคัญในการอภิปรายผล คือ ผลกระทบทางการท่องเที่ยวต่อวิถีการดำเนินชีวิตชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย แนวทางการส่งเสริมและการแก้ไข

ด้านสังคม

การท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายมีแนวโน้มที่จะขยายเพิ่มจำนวนพื้นที่มากขึ้น และได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้หมู่บ้านชนเผ่าหลายแห่งจัดเป็นหนึ่งตำบล หนึ่งหมู่บ้านชนเผ่า โดยส่วนใหญ่จัดเป็นหมู่บ้านอนุรักษ์วิถีชีวิตชนเผ่า ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชม และบางหมู่บ้านจัดในรูปแบบของ Home stay ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส กับวิถีชีวิตของชนเผ่าอย่างแท้จริง ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ มีการจัดกลุ่มของหมู่บ้านชนเผ่าขึ้น เพื่อจัดทำของที่ระลึก เสื้อผ้าชนเผ่า ของป่า ขายให้กับนักท่องเที่ยวทำให้เกิดการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

แนวทางการแก้ไข

1. อาจมีการจัดกลุ่มหมู่บ้านที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว เป็นเครือข่ายเดียวกัน เพื่อป้องกันการแข่งขัน แย่งชิงนักท่องเที่ยว จะทำให้เกิดความแตกแยก ไม่มีความสามัคคี ระหว่างหมู่บ้านหรือระหว่างชนเผ่า

2. การท่องเที่ยวชนเผ่าต้องมีปฏิสัมพันธ์กัน การมีปฏิสัมพันธ์กันทำให้รู้ถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้มีกำลังใจในการดำรงชีวิตอยู่ ไม่ได้อยู่โดดเดี่ยวเฉพาะกลุ่มชนเผ่า

ด้านวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวชนเผ่า มีการจัดระบบดีขึ้น มีการรวมกลุ่มชนเผ่า และมีการรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชนเผ่า โดยเฉพาะหมู่บ้านที่มีการท่องเที่ยวต้องรักษาความเป็นวิถีชีวิตของชนเผ่าอย่างแท้จริง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เห็นคุณค่า เช่น การแต่งกายของชนเผ่าในแต่ละชนเผ่าจะมีความหมาย หรือพิธีกรรมต่างๆ ของชนเผ่า จะแฝงด้วยปรัชญา ความคิด เอกลักษณ์ของชนเผ่า เช่น พิธีกินข้าวใหม่ พิธีบวชต้นไม้ เพื่อรักษาป่า ดูแลต้นน้ำและสิ่งแวดล้อม ในบางครั้งการประกอบพิธีกรรม หรือการนับถือศาสนาจะเปลี่ยนไปบ้าง แต่ในการดำรงชีวิตของชนเผ่าก็ยังคงมีอยู่ไม่เปลี่ยนแปลงไปทั้งหมด เช่น การรักษาป่า การแต่งกาย การกิน บ้านเรือน

ชนเผ่ามักคิดว่านักท่องเที่ยวมาจากพื้นที่เจริญแล้ว บางครั้งนักท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ เช่น นักท่องเที่ยวแต่งกายใส่เสื้อสายเดี่ยว ใส่กางเกงขาสั้น ซึ่งเป็นลักษณะการแต่งกายของนักท่องเที่ยวชาวยุโรป หรืออเมริกา เมื่อชนเผ่ามีการเลียนแบบนักท่องเที่ยวแล้ว อาจทำให้เกิดปัญหาอื่นๆตามมา เช่น ปัญหาการล่องละเมิดทางเพศ เป็นต้น

ด้านเศรษฐกิจ

ผลตอบแทนจากการท่องเที่ยวทางด้านเศรษฐกิจดีมาก ทำให้ชนเผ่ามีรายได้เพิ่มขึ้น บางหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มกันผลิตของที่ระลึก เช่น หมวก เสื้อ กระเป๋า ชุดชนเผ่า ของใช้ภายในบ้าน เพื่อเป็นของที่ระลึก หรือผลิตภัณฑ์ของชนเผ่า ขายให้แก่นักท่องเที่ยว แต่ก็มีปัญหาในการซื้อขายของที่ระลึกอยู่บ้าง เช่น โกดรับค่านายหน้าขายสินค้าจากหมู่บ้านหนึ่ง แล้วพานักท่องเที่ยวไปซื้อหมู่บ้านนั้น ทำให้หมู่บ้านอื่นขาดรายได้ไป

แนวทางการแก้ไข

1. ควรมีการจัดฝึกอบรมหรือปลูกจิตสำนึกให้โกดรับบทบาทหน้าที่ของตนเองไม่ใช่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว โดยให้นักท่องเที่ยวกระจายรายได้ไปสู่หลาย ๆ หมู่บ้าน
2. รัฐบาลควรให้ความสนใจ ความสำคัญของการท่องเที่ยวชนเผ่าให้มากขึ้น หากไม่ได้รับความสนใจ วิถีชีวิตชุมชนของชนเผ่าก็จะหายไปโดยใช้กลไกของการท่องเที่ยวส่งเสริมวิถีชีวิตชนเผ่าให้ดีขึ้น

ด้านสิ่งแวดล้อม

เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านของชนเผ่าหลายๆ และการกระทำบางอย่างของนักท่องเที่ยวอาจทำลายสิ่งแวดล้อมโดยไม่ตั้งใจ เช่น การทิ้งขยะ และเมื่อชนเผ่าเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวแล้ว ต้องช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อม ช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อมภายในหมู่บ้านของตนเอง

การที่นักท่องเที่ยวกระทำบางอย่างไม่เหมาะสม เช่น การนำลูกอมไปให้เด็กโดยการโยนแล้วให้เด็ก ๆ แย่งกัน จากนั้นถ่ายรูปและไปบอกให้คนอื่นทราบว่าเด็กชนเผ่ายากจนมากแย่งขนมกันกิน เป็นการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตที่ดี ธรรมชาติของหรือขนมให้ผู้นำชนเผ่า หรือโรงเรียน เพื่อนำไปแจกเด็กๆเอง ขนมที่แจกให้บางครั้งไม่มีคุณภาพ ส่งผลให้เด็กมีสุขภาพไม่ดี

สำหรับแนวทางที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวชนเผ่าในจังหวัดเชียงรายให้เกิดความยั่งยืน จากความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวชนเผ่าของจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้อ่านและสรุปเป็นประเด็นได้ 5 ประเด็น คือ

ประเด็นแรก การจัดการการท่องเที่ยวชนเผ่าในรูปแบบของ "พิพิธภัณฑสถานชีวิต" บ้านหล່อซา ได้รับการส่งเสริมจาก สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน หรือ PDA ให้หมู่บ้านหล່อซาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งทาง PDA ช่วยเหลือในการจัดการรายได้ให้คนในหมู่บ้าน สถานที่ขายของที่ระลึก ให้คำปรึกษา เป็นหมู่บ้านตัวอย่างในการอนุรักษ์วิถีชีวิตชนเผ่า นักท่องเที่ยวชื่นชอบในการอนุรักษ์วิถีชนเผ่าไว้ ดังนั้นหน่วยงานต่างๆ ควรเข้าไปมีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยวชนเผ่าที่ดี เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวชนเผ่าให้ยั่งยืนต่อไป

ประเด็นที่สอง การเปลี่ยนแปลงของวิถีชนเผ่าส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากสื่อ และการนับถือศาสนา ซึ่งอาจทำให้ ประเพณีหรือพิธีกรรมต่างๆ หายไปมาก การนำเสนอสิ่งแปลกใหม่ของสื่อ ทำให้เกิดการเลียนแบบได้ ดังนั้น การรณรงค์ให้ชนเผ่ารักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมตนเอง และให้ชนเผ่าเข้าใจและเห็นประโยชน์ของการท่องเที่ยวไปพร้อมๆกัน เพื่อให้ชนเผ่าได้รู้จักการเปลี่ยนแปลงและอนุรักษ์วิถีชีวิตของตนเองไว้ได้อย่างลงตัว

ประเด็นที่สาม การท่องเที่ยวที่มีผลต่อชีวิตชนเผ่า มีการเลียนแบบจากนักท่องเที่ยว เช่น การแต่งกาย การบริโภคอาหาร แต่ยังมีประเพณีและวัฒนธรรมด้านอื่นๆ อีกมาก ที่ชนเผ่ายังสามารถเก็บรักษาไว้ได้ ดังนั้นสถานศึกษา หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง สามารถให้ความรู้ส่งเสริม และช่วยอนุรักษ์วิถีชีวิตของชนเผ่า เพื่อให้ชนเผ่าได้รู้สึกภูมิใจ รัก และหวงแหนวัฒนธรรมของตนเอง ก็อาจเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวชนเผ่าให้ยั่งยืนได้

ประเด็นที่สี่ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชนเผ่าแก่นักท่องเที่ยว ต้องให้ข้อมูลที่ถูกต้อง โดยต้องคำนึงถึงความสำคัญของประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตชนเผ่า เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจ และเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวชนเผ่า

ประเด็นที่ห้า เยาวชน คนรุ่นใหม่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชนเผ่า ดังนั้น สถานศึกษาคควรจัดกิจกรรมที่เอื้อต่อการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชนเผ่า หรือจัดหลักสูตรการเรียนการสอน ที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีและการละเล่นของชนเผ่า เพื่อการเรียนรู้ และสืบทอดทางวัฒนธรรมชนเผ่าให้กับคนรุ่นหลังต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษานี้ มุ่งศึกษาข้อมูล เกี่ยวกับผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่า ซึ่ง ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารกัน ระหว่างผู้วิจัยกับชนเผ่านั้น อาจต้องใช้เวลา ในการแปลความ จึงทำให้การจับเก็บข้อมูลค่อนข้างล่าช้า หากเป็นไปได้ในการศึกษาครั้งต่อไป ควร มีผู้ประสานงานเพื่อทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง ทั้งการแปลความ และการนัดหมาย ซึ่งอาจจะเป็นผู้นำชนเผ่า หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่มีความรู้เกี่ยวกับชนเผ่าเป็นอย่างดี เพื่อความสะดวก รวดเร็ว ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามเป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล แต่มีกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศบางกลุ่มไม่ค่อยเข้าใจความหมายของคำถาม ผู้เก็บข้อมูลจึงต้องใช้เวลาค่อนข้างมากในการอธิบาย ส่งผลให้การเก็บข้อมูลล่าช้า ดังนั้น ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรจัดทำแบบสอบถามที่มีความหลากหลายทางภาษาและเก็บข้อมูลในช่วงที่มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมวิถีชีวิตชนเผ่ามาก (High Seasons) เพื่อสะดวก และความหลากหลายของข้อมูลจากนักท่องเที่ยว

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- ธวัชชัย รัตนชัย. 2542. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบนพื้นที่สูง. วิทยานิพนธ์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พจนารถ กริ่งไกร. 2545. การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ตำบลโป่งงาม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มัลลิกา เกื้อปัญญา. 2542. ความคาดหวังและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว หมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้ง. วิทยานิพนธ์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วรัญญา เทพวัลย์. 2545. ปัจจัยสาเหตุที่ทำให้นักท่องเที่ยวชาวไทย ดัดสินใจเลือกมาดอยตุง จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วัฒนาพร สุชายา. 2545. แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาดอยตุง จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิริพันธุ์ ไพโรจน์รัตน์. 2543. ความพร้อมของผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุจิตราภา พันธวิไล. 2545. รูปแบบการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษา บ้านห่อซา (อาซา) ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เสาวนีย์ กันทะแสน. 2545. ความคาดหวังและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการสภาพแวดล้อมและกิจกรรมทางการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาหมู่บ้านรวมมิตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาคผนวก ก

- แบบสอบถามภาษาไทย
- แบบสอบถามภาษาอังกฤษ

แบบสอบถาม

โครงการ “การศึกษาผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่า
จังหวัดเชียงราย : กรณีศึกษาเปรียบเทียบกับจังหวัดเชียงรายกับนครอุโมงค์”

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ ชาย หญิง
2. อายุ ต่ำกว่า 20 ปี 20-29 ปี 30-39 ปี
40-49 ปี 50-59 ปี 60 ปีขึ้นไป
3. ดินที่อยู่อาศัยของท่านในปัจจุบัน
ภาคเหนือ ภาคกลาง
ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
4. อาชีพหลักในปัจจุบัน
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ ลูกจ้าง/พนักงานเอกชน ประกอบธุรกิจส่วนตัว
นักเรียน/นักศึกษา แม่บ้าน/ทำงานในครอบครัว ไม่มีอาชีพ/ไม่ทำงาน
เกษตรกร อื่นๆระบุ.....

ตอนที่ 2 แหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย

5. แหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย ข้อใดที่ท่านต้องการไปเที่ยวมากที่สุด

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- กะเหรี่ยงรวมมิตร ห้วยหมากเสียม บ้านผาเสริฐ บ้านอานเป
บ้านจอบป่าคา บ้านหล่อชา บ้านห้วยก้างปลา บ้านผาหมี
บ้านห้วยน้ำริน บ้านห้วยล้านพลับพลา

6. ท่านมาท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายในครั้งนี้ ท่านไปสถานที่ใดมาแล้วบ้าง

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- กะเหรี่ยงรวมมิตร ห้วยหมากเสียม บ้านผาเสริฐ บ้านอานเป
บ้านจอบป่าคา บ้านหล่อชา บ้านห้วยก้างปลา บ้านผาหมี
บ้านห้วยน้ำริน บ้านห้วยล้านพลับพลา

ตอนที่ 3 ระดับความคิดเห็นที่ท่านมีต่อการท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย

ประเด็น	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
1. มีความสะดวกในการหาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย					
2. มีความสะดวกในการเข้าชมแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย					
3. ความสะดวกในการเดินทางและการให้บริการของสถานพำนัก					
4. มีความมั่นใจในความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน					
5. เห็นด้วยว่าแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายมีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติที่สวยงาม					
6. เห็นด้วยว่าแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายมีศิลปวัฒนธรรมที่เก่าแก่น่าศึกษา					
7. เห็นด้วยว่าแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายมีความสะอาด					
8. เห็นด้วยว่าแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงรายมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรมชนเผ่าเป็นอย่างดี					
9. ความชื่นชอบศิลปวัฒนธรรมชนเผ่า					
10. ความชื่นชอบอัตลักษณ์วิถีชีวิตของชนเผ่า					
11. ความประทับใจในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชนเผ่าของแหล่งท่องเที่ยวชนเผ่า ดังต่อไปนี้ 11.1 การแต่งกาย 11.2 การใช้ภาษา 11.3 ศาสนา/ความเชื่อ 11.4 การละเล่น 11.5 ลักขณะครัวเรือน 11.6 การประกอบอาชีพ 11.7 อาหารและการบริโภค 11.8 บทบาทและหน้าที่ของผู้นำชนเผ่า					
12. ความพอใจต่อราคาของที่ระลึกในการท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย					

ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง? เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวชนเผ่า จังหวัดเชียงราย สามารถสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวมากที่สุด

.....

.....

.....

Questionnaire

Part 1 : Personal Information

1. Sex 1. Male 2. Female
2. Age 1. lower 20 years 2. 20-29 years 3. 30-39 years
 4. 40-49 years 5. 50-59 years 6. upper 60 years
3. Country of Residence _____
4. Occupation 1. Government employee 4. Company employed 7. Self-employed
 2. Student 5. Housewife 8. Not working
 3. Agriculturist 6. Other (please specify) _____

Part 2 : Details concerning your traveling to Chiang Rai.

5. Have you ever visited Chiang Rai?
 1. No 2. Yes _____ times
6. Approximately how long do you stay during ethnic tourism in Chiang Rai?
 1. No stay 2. 1-3 days 3. 4-6 days 4. upper one week
7. How did you travel to ethnic tourism in Chiang Rai?
 1. Bus 3. Coach 5. Personal car
 2. Rent car 4. Rent car (with driver) 6. Other (please specify) _____
8. When traveling to ethnic tourism in Chiang Rai, where did you stay?
 1. Hotel 4. Resort 7. Guest House
 2. Bungalow 5. Tent/Camp 8. House (relatives, friends, own)
 3. Home stay 6. Other (please specify) _____

Part 3 : Ethnic tourism places in Chiang Rai

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข

ผลงานวิจัยผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อชุมชนหมู่บ้าน
กรณีศึกษาสถานที่ท่องเที่ยวของสวนวัฒนธรรมไต้ลียสองปีนนา ต่งเห้า

บริษัท การก่อสร้างหนันหยัง แห่งนครคุนหมิง และใช้วิธีการที่ให้ทางบริษัทเปลี่ยนหนี้เป็นหุ้นส่วน และได้เป็นเจ้าของหุ้นส่วนของสวนไตใน ปี ค.ศ.1999 สำหรับพ่อค้ากวางตุ้งคนนั้นก็ได้ออนตัวจากการสร้างสวนไตอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากว่าการดำเนินการของสวนไตตามแผน ในรูปแบบ บริษัท บวกชาวบ้าน ก็เลยได้รับการเห็นความสำคัญและสนับสนุนจากเทศบาลเมืองเซียงรุ่งและทางจังหวัดสิบสองปันนา และได้จัดเป็นโครงการ การก่อสร้างสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดสิบสองปันนาด้วย หลังจากปี 2001 การก่อสร้างระยะแรกได้สำเร็จแล้ว สวนไตก็ได้รับพิจารณาชี้ขาดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวระดับAAAAของประเทศจีน

ตามการวางแผน พื้นที่สวนไตมีพื้นที่กว่าใหญ่พอสมควรถึง 336 เฮกตาร์(hectare) รวมถึงพื้นที่ ที่ตั้งบ้านเรือนของบ้านสวนใหม่มี บ้านจะ บ้านกะ บ้านทิง บ้านเจียงและหนองหลวง เตอ ซึ่งมีมีน้ำกว้างประมาณ 200 เฮกตาร์ ปัจจุบันได้ใช้ประโยชน์ตามแผน 951 หมู่(ไร่) ถึงเดือนกรกฎาคม ปี2002 ห้าหมู่บ้านในสวนไตมีทั้งหมด 309 หลังคาเรือน 1,487 คน นอกจากนี้มีมีคนจีนเข้ามาแต่งงานกับชาวไตหรือมาเช่าห้องเพื่อทำการค้าขายแล้ว เป็นคนทั้งหมดชาวไต

ตารางชั้นล่างนี้เป็นเรื่องกำไรเฉลี่ยต่อคน(หยวน)ในปี2001ของหมู่บ้านต่างๆที่สังกัด ตำบลบ้านทิง หมู่บ้านภายในสวนไต

หมู่บ้านภายในสวนไต					หมู่บ้านภายนอกสวนไต	
บ้านเจียง	บ้านสวนใหม่	บ้านกะ	บ้านจะ	บ้านทิง	บ้านกวางหนอง	บ้านหนองใต้
1588	1658	1469	1598	1772	1416	1528

วัดบ้านสวนใหม่ตั้งขึ้นใน ปีค.ศ.583 เป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาของชาวไตในพื้นที่กันหนันป่า เจดีย์ใหญ่สีขาวของวัดบ้านทิง สร้างขึ้นใน ปีค.ศ.669 ทั้งก็เป็นโบราณสถานที่สำคัญในพื้นที่เมืองเซียงรุ่ง นอกจากโบราณสถานเหล่านี้แล้ว ในพื้นที่สวนไตยังมีสถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่ง เช่นสวนผีเสื้อ วัดบ้านกะ เป็นต้น เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เก็บค่าชมในช่วงที่ก่อนมีการก่อตั้งสวนไต ในเมื่อนั้น ผู้ประกอบการหรือฝ่ายบริหารส่วนใหญ่เป็นองค์กรหมู่บ้าน แต่ก็ยังมีเป็นของเอกชนอย่างเช่นสวนผีเสื้อ บริษัทสวนไตได้เข้าควบคุมสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านี้เป็นแบบแผนแล้ว นอกจากได้ซ่อมแซมสถานที่ท่องเที่ยวที่มีอยู่แล้ว ยังได้สร้างประตูใหญ่ สนามต้อนรับแขก ลานจอดรถ สนามสัตว์น้ำ ศูนย์แสดงศิลปวัฒนธรรม ศูนย์การค้า ฯลฯ เป็นสถานที่ก่อสร้างถาวร โดยใช้พื้นที่ ที่เช่าจากหมู่บ้านต่างๆ และได้ก่อสร้างถนนภายในบ้านเจียงและบ้านสวนใหม่ และถนนที่เชื่อมสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆในสวนอย่างสมบูรณ์และมีลักษณะเป็นวงกลม สร้างทอดระบายน้ำใต้ดินและงานพื้นที่เขียวในชั้นตอนแรก โครงการการก่อสร้างดังเหล่านี้ ได้ลงทุนเกิน ๔๐ ล้านหยวน

ยุคทองสำหรับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอยู่ในสมัยทศวรรษที่1900 ตอนต้นและตอนกลาง นอกจากเมืองคุนหมิงแล้ว สิบสองปันนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงที่สุดของมณฑลยูนนาน ในช่วงนั้น นักท่องเที่ยวไม่ว่าในรูปส่วนตัวหรือแบบคณะทัวร์ มาจากทุกที่หลังไหลเข้ามาสัมผัส

ทิวทัศน์แถบร้อนและประเพณีวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย ซึ่งในอดีตสามารถเห็นได้แต่ในภาพยนตร์และโทรทัศน์เท่านั้น ในสมัยทศวรรษที่1900ตอนปลาย เนื่องจากว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเติบโตและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ก็เลยมีนักลงทุนจำนวนมากเริ่มเกิดการก่อสร้างสำหรับให้บริการการท่องเที่ยว ในสิบสองปีนั้นก็ได้เต็มไปด้วยสถานที่ท่องเที่ยวและภัตตาคาร โรงแรม ในปี ค.ศ.1999 นิทรรศการศิลปะระดับโลกจัดขึ้นในเมืองคุนหมิง และสิบสองปีนั้นก็จัดเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งที่แสดงนิทรรศการ ทำให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ เห็นว่าจะทรุดลงก็ได้มีแรงดึงดูดให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกที

แต่หลังจาก ปี ค.ศ.2000 การขยายตัวของการท่องเที่ยวน้อยลง และอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเข้าสู่สมัยการเสนอเงินความต้องการของตลาด การก่อสร้างของสวนไถระยะแรกสำเร็จในประมาณ ปี ค.ศ.1999 แม้ว่าได้ทันช่วงท้ายของยุคทองการท่องเที่ยว แต่ยังไม่สามารถเก็บเงินเท่ากับการลงทุน การทรุดตัวลงของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในปัจจุบันก็มีความก้าวหน้าทางการก่อสร้างสวนไถช้าลงอย่างไม่ค่อย

๒. ผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อชุมชนหมู่บ้านเล้าถึงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านสวนใหม่

สมัยทศวรรษที่1900 ตอนต้น วัดบ้านสวนใหม่ในฐานะที่เป็นวัดหลวงของเขตพื้นที่เมืองฮ่ามีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ได้ดึงดูดนักท่องเที่ยวมากมาย และก็ได้พัฒนาเป็นอันแรกในการสร้างสวนไถ เพราะเหตุนี้แล้ว วัดบ้านสวนใหม่จึงมีความสำคัญที่สุดด้านการท่องเที่ยวในหมู่บ้านที่อยู่บริเวณสวนไถ

บ้านสวนใหม่มี106หลังคาเรือน 522คน(เป็นสถิติใน เดือนมิถุนายน ปี ค.ศ.2002) เป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนประชากรเยอะที่สุดของหมู่บ้านทางการ แต่มีที่ดินทำกินไม่มากนักถ้าเทียบกับบ้านทิง ในปีค.ศ.2001มีที่ดินทำกิน860หมู่(ไร่)เฉลี่ยแล้วคนละ1.65หมู่(ไร่) บ้านทิงมีที่ดินทำกิน1224หมู่(ไร่) เฉลี่ยแล้วคนละ2.8หมู่(ไร่)) เราไปสำรวจแล้วพบว่า ชาวบ้านในบ้านสวนใหม่มีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพการท่องเที่ยวเยอะกว่าหมู่บ้านอื่นๆ สาเหตุหนึ่งคือเพราะว่าบ้านสวนใหม่อยู่พื้นที่ใจกลางของโครงการก่อสร้างสวนไถในระยะแรก อีกสาเหตุหนึ่งคือเกี่ยวกับการมีที่ดินน้อย ชาวบ้านประกอบอาชีพการท่องเที่ยวจะมี ๓ รูปแบบเป็นหลัก

รูปแบบหนึ่งคือรับรองแขก เป็นรายการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเด่น โดยทางบริษัทจะเลือกบ้านเรือนจำนวนหนึ่งให้เป็นที่รับรองแขก ให้บริการอาหาร ที่พัก พร้อมขายของหัตถกรรมชิ้นเล็กๆ และบริษัทจะไม่แบ่งกำไรใดๆกับชาวบ้าน แต่ยังให้การสนับสนุนช่วยการก่อสร้างพื้นฐานอย่างเช่น สร้างห้องน้ำให้ชาวบ้าน

รูปแบบที่สองคือทำอาชีพเช่นขายสินค้าหัตถกรรม อาหารแบบง่ายๆ ชุดการแต่งกายของชาวไถ การรับส่งแขกโดยรถสามล้อ

รูปแบบที่สามคือเป็นพนักงานของบริษัทสวนไต้ ภาระหน้าที่ส่วนใหญ่คือการทำ ความสะอาดสวน ยามรักษาการสวน การแสดงศิลปวัฒนธรรมของชนเผ่า

ชาวบ้านกับบริษัทมีความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นการให้เช่า และรับเช่าที่ดินและสถานที่ท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นชาวบ้านไม่สามารถร่วมประโยชน์แบ่งปันกำไรได้จากการท่องเที่ยวของบริษัทสวนไต้ ตามที่เราได้สำรวจแล้ว ถึงแม้ในกรณีบ้านสวนใหม่ ก็มีครอบครัวอย่างน้อยมากที่สุดที่หารายได้จาก การท่องเที่ยวเป็นรายได้หลัก รายได้ของชาวบ้านสวนใหญ่ยังเป็นมาจากการทำการเกษตร เหมือนเดิม สาเหตุที่เป็นเช่นนั้น มิใช่เพราะว่าทางบริษัทไม่ได้หาวิธีการทำให้ชาวบ้านได้รับ ประโยชน์จากการท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน เราได้ทราบว่าคุณบริหารของบริษัทได้มี ความหวังอย่างยิ่งที่อยากให้มีชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบการท่องเที่ยว เพราะว่า ชาวบ้านมีแต่จะได้รับประโยชน์จริงๆ และ ชาวบ้านก็จะยอมรับการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่เนื่องจากว่าตลาดการท่องเที่ยวไม่ได้เจริญพอสมควร จำนวน นักท่องเที่ยวน้อยกว่าที่คาดหวังจะได้ บริษัทเลยไม่สามารถทำให้ชาวบ้านทุกคนวางเครื่องมือที่ทำ การเกษตรมาประกอบอาชีพการท่องเที่ยวเป็นสาเหตุจริงๆที่รายได้ส่วนใหญ่ของชาวบ้าน ไม่ได้มา จากการท่องเที่ยวในสวนไต้ ฉะนั้นชาวบ้านในบ้านสวนใหม่และหมู่บ้านอื่นก็ยังคงดำเนินชีวิต เหมือนชาวไตทั่วไป ทุกเช้าคนอายุวัยรุ่นออกบ้านหลายกิโลเมตรไปทำนาจนถึงตอนเย็นกลับบ้าน ผู้ชรา(ชาวไตอายุ ๔๐ ก็ถือว่าเป็นผู้ชรา)ดูแลเด็กๆที่บ้านและทำงานบ้าน ในช่วงเวลาทำงาน เกษตรมีงานเยอะมาก ผู้เป็นแรงงานทั้งหมดไม่ได้อยู่ในบ้านเลย และสวนไต้ดูแล้วรู้สึกเงียบเหงา มากบ้านสวนใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางของสวนไต้ยังเป็นเช่นนี้ ในหมู่บ้านอื่นๆมีชาวบ้านทำอาชีพการ ท่องเที่ยวเป็นอาชีพหลักก็จะยิ่งน้อย บ้านทิงซึ่งเป็นหมู่บ้านมีรายได้เฉลี่ยต่อคนเยอะที่สุดเป็น ตัวอย่าง ในช่วงที่ยังเป็นทศวรรษที่ 1990 ตอนกลาง ก็มีการใช้พื้นที่ตั้งหมู่บ้านตนเอง ตัดแปรเป็น สวนสาธารณะบ้านทิงเสมือนว่าเป็นสวนไต้ขนาดเล็ก แต่ต่อไปอุตสาหกรรมท่องเที่ยวหุดลง สวน ไต้สร้างขึ้นแล้วก็เงียบเหงา บ้านทิงอยู่ห่างไกลกับประตูใหญ่ของสวนไต้ ปัจจุบันสวนสาธารณะ บ้านทิงได้กลับคืนสภาพเป็นหมู่บ้านทั่วไป ชาวบ้านก็ยังดำเนินชีวิตไม่ต่างกับชาวบ้านที่นอกสวน ไต้อะไร ตามที่เราได้สำรวจ รายได้เฉลี่ยต่อคนที่ค่อนข้างสูงในหมู่บ้านนี้คือมาจากพวกชาวบ้านไป ทำการเกษตรที่มีที่ดินค่อนข้างกว้างขวาง

แต่หากว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลายเป็นรายได้สำคัญของชาวนาในสวนไต้แล้วนั้น วัฒนธรรมดั้งเดิมของหมู่บ้านชาวไต หากสูญเสียเอกลักษณ์ของตนเอง จะไม่สามารถดึงดูด นักท่องเที่ยวหรือเปล่า เช่นชุมชนชาวไต “บ้านเกียงหลาน” ตั้งอยู่ชานเมืองเชียงใหม่ เคยเป็นหมู่บ้าน ที่มีชื่อเสียงมากในสมัยปีที่ 80 ศตวรรษที่ 20 นักท่องเที่ยวจำนวนมากติดใจประเพณีวัฒนธรรม แห่งนี้ และอาศัยอาวรณ์มาก แต่เมื่อชาวท้องถิ่นได้รับผลอิทธิพลในทางด้านการพัฒนาเมืองแล้ว ตอนนี้นบ้านเกียงหลานก็เลยกลายเป็นถนนชอกชอยที่ธรรมดาในชานเมืองเชียงใหม่ นักท่องเที่ยวไม่

สามารถพบเจอสิ่งที่แปลกจากตัวเมืองท่าใหม่ ในขณะที่เดียวกัน การท่องเที่ยวที่เจริญรุ่งเรืองของบ้านเกียงหลานก็สูญหายไปแล้ว ลองคิดดู หากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวพัฒนาไปเรื่อยๆ ชาวบ้านสวนใหม่ แม้กระทั่งสวนไต้ทั้งปวง ก็ละทิ้งอุปกรณ์ที่ใช้ทำการเกษตรกรรม วัฒนธรรมหมู่บ้านชาวไต้ที่ขึ้นอยู่กับจริยธรรมเกษตรกรรมจะสูญเสียพื้นฐานความสัมพันธ์ด้านการผลิต วัตถุประสงค์เพื่อการดำรงชีพ กรณีแบบนี้จะกลายเป็นสิ่งทำลายที่ต้องรักษาไว้ให้ได้ สำหรับสวนไต้ก็จะใช้จุดขายประเพณี วัฒนธรรม ชนชาติแบบธรรมชาติมาดึงดูดนักท่องเที่ยวหากนักท่องเที่ยวจำนวนน้อย ชาวสวนไต้จะไม่ได้รับผลประโยชน์ที่แท้จริง แต่ถ้านักท่องเที่ยวมากเกินไป ธรรมเนียมประเพณีชนชาติในสวนไต้จะได้รับผลกระทบ และความประทับใจจะสูญหายไปเรื่อยๆ สำหรับบริษัทสวนไต้กับสถานที่ท่องเที่ยวที่ใช้จุดขายประเพณี วัฒนธรรมชนชาติ มาดึงดูดนักท่องเที่ยววันนั้น เป็นความขัดแย้งที่ต้องพิจารณาอย่างจริงจัง ในขณะที่เดียวกันสำหรับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องก็เป็นปัญหาที่ต้องเตรียมการล่วงหน้าเหมือนกัน

- อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีต่อกิจกรรมศาสนาหมู่บ้าน

ชาวสวนไต้นับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกับท้องถิ่นส่วนใหญ่ในสิบสองปันนา ในเมืองพุทธสิบสองปันนา ทุกหมู่บ้านล้วนมีวัด หลวงพ่อและพระ ทุกเย็นจะได้ยินเสียงสวดมนต์ที่นุ่มนวลไพเราะทั่วทั้งหมู่บ้าน ทุกเดือนมีกิจกรรมบูชาศาสนาเป็นประจำ บรรยากาศศาสนาที่อบอุ่นไปด้วยศีลธรรมเป็นสาเหตุสำคัญที่เขตชาวไต้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่สำหรับนักท่องเที่ยวไม่ใช่ชาวพุทธก็มีกิจกรรมพิธีที่นอกเหนือจากศาสนาพุทธถูกนำเข้ามาในวัด ดังนั้นการที่นักท่องเที่ยวทยอยเข้ามาเยี่ยมชมจะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมศาสนาทุกหมู่บ้านในสวนไต้

- ข้อห้ามเดิมของศาสนาจะมีแนวโน้มเลียบทบาทไป อย่างเช่น ตามประเพณีของศาสนาพุทธจะห้ามถ่ายรูปต่อหน้าพระพุทธรูปและหลวงพ่อก่อน แต่ตอนนี้นักท่องเที่ยวเพียงแต่ถอตรงเท้าเท่านั้น ก็สามารถเข้าวัดไปชมและถ่ายรูปได้แล้ว อีกอย่างหนึ่งอุปกรณ์และสถาปัตยกรรมในวัดส่วนมากห้ามตีเคาะและสัมผัส แต่ตอนนี้ นอกจากสถานที่ที่ระบุเน้นเป็นพิเศษแล้ว บุคคลก็สามารถสัมผัสได้ แต่เราก็พบเห็นการฝ่าฝืนข้อห้ามเหล่านี้เป็นการให้สิทธิ์แก่นักท่องเที่ยวเท่านั้น ชาวบ้านยังปฏิบัติอย่าง เข้มงวดอยู่ตลอด

- กิจกรรมพิธีที่นอกเหนือจากศาสนาพุทธถูกนำเข้ามาในวัด ตามคำแนะนำของผู้อำนวยความสะดวกในวัดบ้านสวนใหม่ บ้านทิง เคยมีกิจกรรมที่เชิญนักท่องเที่ยวจุดธูปเทียนนั้นเกิดขึ้นมาชั่วคราว ที่หลังถูกงดห้ามแล้ว แต่เรายังสามารถเห็นที่วัดบ้านสวนใหม่ มีจุดขายธูปเทียนของศาสนานิกายมหายานบ้าง

- กิจกรรมทางด้านศาสนาเน้นเป็นรูปแบบและการแสดง อย่างเช่น เทศกาลสงกรานต์ เป็นเทศกาลที่สำคัญที่สุดของชาวไต้ และยังเป็นกิจกรรมทางศาสนาด้วย แต่เดี๋ยวนี้ เพื่อดึงดูด

นักท่องเที่ยวนั้น ในสวนไต้จะจัดกิจกรรมสงกรานต์ทุกวัน ทำให้กิจกรรมทางศาสนากลายเป็นรูปแบบและการแสดงไปเรื่อยๆ

อิทธิพลของการท่องเที่ยวดังกล่าวมีคุณค่าในด้านดีหรือด้านเสีย เราไม่อยากวินิจฉัยด้วยอัตวิสัยมากเกินไป เพราะว่าการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมมีหลากหลาย เราไม่สามารถปฏิเสธความชอบธรรมของปรากฏการณ์วัฒนธรรมเหล่านี้ ถ้าหากมีคนให้ข้อสรุปที่แน่นอนว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทำให้บรรยากาศประเพณี ศาสนาของหมู่บ้านชาวไต้มีสาระลดน้อยลงไปเรื่อยๆ เราก็ไม่เห็นด้วยเหมือนกัน เพราะว่าตั้งแต่สวนไต้สร้างขึ้นมา บริษัทสวนไต้จ่าย “ค่าเช่า” ทุกปี ให้วัดบ้านสวนใหม่ และบ้านหิงเป็นหลายหมื่นหยวน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของทรัพยากรการท่องเที่ยวและบริษัทสวนไต้ยังให้เงินมาซ่อมแซมวัด สนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาเป็นอย่างดี และเพื่อจะให้สวนไต้มีความประทับใจไปตลอด บริษัทสวนไต้ก็ไม่อยากให้อุตสาหกรรมทางศาสนาแยกตัวออกจากประเพณีอันตกทอดมาแต่โบราณ

- อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีต่อจิตสำนึกของชาวหมู่บ้าน

เมื่อได้สัมผัสกับนักท่องเที่ยวต่างถิ่นต่างดาวแล้ว ชาวสวนไต้ก็เริ่มรู้จักเรื่องราวภายนอกขึ้นมาเรื่อยๆ ความคิดหรือทัศนคติของเขาก็มีการเปลี่ยนแปลงไปทุกที

ประการที่ 1 จิตสำนึกการแข่งขันด้านการตลาดเพิ่มขึ้น ชาวสวนไต้ไม่ค่อยมีโอกาสสัมผัสการตลาดเมื่ออยู่ในวิถีชีวิตชาวสวนไต้ที่ต้องพึ่งพาฝนฟ้า แต่เมื่อหมู่บ้านพัฒนาแล้ว ชาวบ้านเริ่มมีจิตสำนึกการแข่งขันด้านการตลาดขึ้นมาเรื่อยๆ เมื่อเราไปสำรวจแล้ว พบเห็นบ้านที่เป็นจุดรับแขกบ้านหนึ่ง แขนงรูปภาพที่ต้อนรับผู้มาเยือนระดับประเทศ มณฑล จังหวัด และอำเภอเหล่านั้นหลากหลายมากมาย เจ้าของบ้านใช้รูปเหล่านี้มาโฆษณาต่อนักท่องเที่ยว และริมถนนในสวนไต้สามารถเห็นสตรีชาวไต้ที่หิ้วผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมมาค้าขายนั้นมีจำนวนมาก เมื่อเห็นนักท่องเที่ยวเดินผ่าน พวกเขาที่ขายเสื้อผ้า อาหาร นั้นก็จะเร่ร้องขายสินค้าดึงดูดนักท่องเที่ยวไปซื้อ เมื่อจิตสำนึกการแข่งขันทางการตลาดเพิ่มขึ้นแล้ว ชาวไต้บางบ้านก็มีการหลอกลวงนักท่องเที่ยวขึ้นมา ในสวนไต้มีชาวสวนไต้ขายเครื่องประดับเงินทอง เขาเรียกว่าเป็นเครื่องประดับที่ใช้เงินทองที่ร่อนมาจากแม่น้ำโขงนั้นผลิตขึ้นมา แต่ที่แท้จริงแล้วไม่ใช่ ชำราชากรชั้นผู้ใหญ่ในรัฐบาลพูดว่า เดิมทีชาวไต้ไม่เคยโกหกคนอื่น ล้วนเป็นคนต่างถิ่นพาเขาเป็นคนโกหกแล้ว เราคิดว่าใช้วิธีหลอกลวงมารับผลประโยชน์เป็นอีกด้านหนึ่งที่แสดงว่าจิตสำนึกการตลาดของชาวบ้านเพิ่มขึ้นแล้ว เราไม่สามารถให้เขาละทิ้งการค้าขาย เพียงแต่แนะนำชาวบ้านปลูกฝังจิตสำนึกที่ชอบธรรมและสอดคล้องกับความต้องการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ประการที่ 2 ชาวบ้านเอาการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมของชนชาติกับการรับผลประโยชน์การท่องเที่ยวเชื่อมผูกเข้าด้วยกันเมื่อชีวิตประจำวันดีขึ้นเรื่อยๆ หมู่บ้านถิ่นภายนอกชาวไต้ที่ไร้ไม้สร้างบ้านทรงไต้ ที่เป็นแบบมีใต้ถุนสูงนั้นน้อยลงทุกที สถาปัตยกรรมแบบใหม่ที่สร้างด้วยปูน

และหินนั้นมากขึ้นมาเรื่อยๆ แต่ในสวนไต่ แม้จะมีสถาปัตยกรรมที่แตกต่างจากบ้านแบบไต่สูง
นั้นเกิดขึ้นมาเล็กน้อย แต่ชาวบ้านก็มีจิตสำนึกว่าเพราะมีบ้านไต่แบบดั้งเดิม จึงสามารถดึงดูด
นักท่องเที่ยวได้ และเขาก็ยินยอมอาศัยอยู่ในบ้านไต่ตลอดไป

ประการสุดท้าย การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

กรณีดังกล่าวต่างๆ ส่วนเป็นการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเข้าแทรกซึมของการ
ท่องเที่ยวและปรากฏการณ์ทั้งหมด ไม่ว่าหนแห่งไหนการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่
ดำเนินอยู่ไปตลอด ในหมู่บ้านสวนไต่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของ
วัฒนธรรมหมู่บ้านไม่น้อย แต่ถ้าเอาการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดยกความผิดไปให้การท่องเที่ยว มันก็
ไม่ตรงตามทฤษฎี ที่จริงแล้ว ถึงแม้ไม่มีอุตสาหกรรมการท่องเที่ยววัฒนธรรมหมู่บ้านของสวนไต่ก็
จะได้รับการเปลี่ยนแปลงเหมือนกัน เราเห็นว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นแรงกระตุ้นของการ
พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ต้องยอมรับว่ากระบวนการการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ขัดขวาง
ไม่ได้ แม้ว่ายึดถือพิธีกรรมวัฒนธรรมดั้งเดิมด้านเดียวก็ไม่ถูกต้อง โครงการพัฒนาอย่างยั่งยืน
ของสวนไต่มีแผนการจะอนุรักษ์สถาปัตยกรรมบ้านทรงไต่แบบเก่า ในขณะที่เดียวกันยังใช้ที่ดินผืน
หนึ่งให้ชาวบ้านสร้างบ้านไต่แบบใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของการท่องเที่ยวและการพัก
อาศัยจึงกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวใหม่แห่งหนึ่ง เราคิดว่าโครงการแบบนี้มีทฤษฎีด้านการพัฒนา
เป็นอย่างสูง สรุปแล้วก็คือ การอนุรักษ์วัฒนธรรมกับการอนุรักษ์การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม
เราต้องให้ความสำคัญแก่การอนุรักษ์การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม เพราะว่าสอดคล้องกับความ
ต้องการของการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อการดำเนินวิถีชีวิตชนเผ่าดังนี้

๑. ผลกระทบทางสังคม

ผลดี

เกษตรกรวัยรุ่นที่ไปทำงานไกลจากหมู่บ้าน ผู้ชราต้องดูแลเด็กๆที่บ้านและทำงานบ้าน
ในช่วงเวลาทำงานเกษตรมีงานเยอะมาก ผู้เป็นแรงงานทั้งหมดไม่ได้กลับบ้านเลย รู้สึกเสียบเหงา
มาก ต่อมาวิถีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนไปจากเดิมที่อยู่อาศัยตามวิถีของชาวบ้าน ก็มีส่วนร่วมในการ
ประกอบอาชีพการท่องเที่ยวไม่ต้องออกไปทำงานไกลทำให้สังคมและครอบครัวมีความใกล้ชิดกัน
มากขึ้น

ผลเสีย

จากที่การท่องเที่ยวเข้ามามีผลวิถีชีวิตของชนเผ่า จิตสำนึกการแข่งขันด้านการตลาดเพิ่มขึ้น
ไม่ค่อยมีโอกาสสัมผัสผืนสารตลาด อยู่ในวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ แต่เมื่อหมู่บ้านพัฒนาแล้ว
เริ่มมีจิตสำนึกการแข่งขันด้านการตลาดมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อจิตสำนึกการแข่งขันทางการตลาด

เพิ่มขึ้นแล้ว บางส่วนก็มีการหลอกลวงนักท่องเที่ยวขึ้นมา เราคิดว่าใช้วิธีหลอกลวงมารับผลประโยชน์เป็นอีกด้านหนึ่งที่แสดงว่าจิตสำนึกการตลาดของชาวบ้านเพิ่มขึ้นแล้ว เราไม่สามารถให้ละทิ้งการประกอบอาชีพทางธุรกิจ เพียงแต่แนะนำปลูกฝังจิตสำนึกที่ชอบธรรมและสอดคล้องกับความต้องการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๒. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

ผลดี

ผลจากการท่องเที่ยวทำให้ประชาชนมีโอกาสสร้างรายได้โดยการขายสินค้าหรือประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ตารางข้างล่างนี้เป็นเรื่องกำไรการขายสินค้าเฉลี่ยต่อคนต่อเดือน(หยวน)

ตัวอย่างในปี2001ของหมู่บ้านต่างๆที่สังกัด ตำบลบ้านทิง

หมู่บ้านภายในสวนไต่					หมู่บ้านภายนอกสวนไต่	
บ้านเจียง	บ้านสวนใหม่	บ้านกะ	บ้านจะ	บ้านทิง	บ้านกว้างหนอง	บ้านหนองใต้
1588	1658	1469	1598	1772	1416	1528

โบราณสถานที่สำคัญในพื้นที่และสถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่งเก็บค่าชมทำให้มีรายได้และผู้ประกอบการหรือฝ่ายบริหารของธุรกิจ ยังได้สร้างสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่เช่น ประตูใหญ่ สนามต้อนรับแขก ลานจอดรถ สนามสัตว์น้ำ ศูนย์แสดงศิลปวัฒนธรรม ศูนย์การค้า ก่อสร้างถนนภายในหมู่บ้าน และถนนที่เชื่อมสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆอย่างสมบูรณ์ สร้างท่อระบายน้ำใต้ดินและงานพื้นที่เขียว ฯลฯ เป็นสถานที่ก่อสร้างถาวร ทำให้เกิดผลทางเศรษฐกิจที่ดีต่อสังคม

ผลเสีย

ไม่สามารถทำให้ทุกคนวางเครื่องมือที่ทำการเกษตรมาประกอบอาชีพการท่องเที่ยวทั้งหมดได้ทำให้เกิดแตกต่างทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน

๓. ผลกระทบทางวัฒนธรรม

ผลดี

การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเอาการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมของชนชาติกับการรับผลประโยชน์การท่องเที่ยวเชื่อมผนึกเข้าด้วยกันเมื่อชีวิตประจำวันดีขึ้นเรื่อยๆ ทำให้มีจิตสำนึกว่าเป็นผลดีมาจากการอนุรักษ์วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมไว้

ผลเสีย

การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่ดำเนินอยู่ไปตลอด อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมไม่น้อย แต่ถ้าเอาการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดยกความผิดไปให้การท่องเที่ยวก็ไม่ถูกต้อง ที่จริงแล้วถึงแม้ไม่มีอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว วัฒนธรรมก็จะได้รับการเปลี่ยนแปลงเหมือนกัน เราเห็นว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นแรงกระตุ้นของการ

พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ต้องยอมรับว่ากระบวนการการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ขัดขวางไม่ได้ มีวัดยึดถือพิธีกรรมรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมด้านเดียวก็ไม่ถูกต้อง โครงการพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องมีแผนการจะอนุรักษ์ เพื่อตอบสนองของความต้องการของการท่องเที่ยว

๔. ผลกระทบทางศาสนาและสิ่งแวดล้อม

ผลดี

กิจกรรมทางด้านศาสนาที่สำคัญได้รับความสนใจและเน้นเป็นรูปแบบ อย่างเช่น เทศกาลสงกรานต์ เป็นเทศกาลที่สำคัญที่สุด และยังเป็นกิจกรรมทางศาสนาด้วย ทำให้กิจกรรมทางศาสนามีความสำคัญมากขึ้น

ผลเสีย

นักท่องเที่ยวทยอยเข้ามาเยี่ยมเยียนจะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมศาสนาทุกหมู่บ้านข้อห้ามเดิมของศาสนาจะมีแนวโน้มเลียบบทบาทไป อย่างเช่น ตามประเพณีของศาสนาพุทธจะห้ามถ่ายรูปต่อหน้าพระพุทธรูปและหลวงพ่อบ้าง แต่ตอนนี้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าวัดไปชมและถ่ายรูปได้แล้ว อุปกรณ์และสถาปัตยกรรมในวัดส่วนมากห้ามตีเคาะและสัมผัสดู แต่ตอนนี้นอกจากสถานที่ที่ระบุเน้นเป็นพิเศษแล้ว บุคคลก็สามารถสัมผัสได้ แต่เราก็พบเห็นการฝ่าฝืนข้อห้ามเหล่านี้เป็นการให้สิทธิแก่นักท่องเที่ยวเท่านั้น

-กิจกรรมพิธีที่นอกเหนือจากศาสนาพุทธถูกนำเข้ามาในวัด ตามคำแนะนำของผู้ดำเนินธุรกิจ

- กิจกรรมทางด้านศาสนาเน้นเป็นรูปแบบและการแสดง อย่างเช่น เทศกาลสงกรานต์ เป็นเทศกาลที่สำคัญที่สุด และยังเป็นกิจกรรมทางศาสนาด้วย แต่เดี๋ยวนี้อำเภอตั้งดูนักท่องเที่ยว ในสวนไต้จะจัดกิจกรรมสงกรานต์ทุกวัน ทำให้กิจกรรมทางศาสนากลายเป็นรูปแบบและการแสดงไปเรื่อยๆ

อิทธิพลของการท่องเที่ยวดังกล่าวมีคุณค่าในด้านดีหรือด้านเสีย เราไม่อาจวินิจฉัยด้วยข้อวิสัยมากเกินไป เพราะว่าการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมมีหลากหลาย เราไม่สามารถปฏิเสธความชอบธรรมของปรากฏการณ์วัฒนธรรมเหล่านี้ ถ้าหากมีคนให้ข้อสรุปที่แน่นอนว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทำให้บรรยากาศประเพณี ศาสนาของหมู่บ้านชาวไต้มีระลดน้อยลงไปเรื่อยๆ เราก็ไม่เห็นด้วยเหมือนกัน เพราะว่ามันเอื้อหนุนสนับสนุนงบประมาณ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของทรัพยากรการท่องเที่ยวและซ่อมแซมโบราณสถานโบราณวัตถุ สนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาเป็นอย่างดี และมีความประทับใจไปตลอด ไม่อยากให้เกิดกิจกรรมทางศาสนาแยกตัวออกจากประเพณีอันตกทอดมาแต่โบราณ

ภาคผนวก ค

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อการปกป้องรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนเผ่า
กรณีศึกษาจังหวัดสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน จีนเจ็ด

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อการปกป้องรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนเผ่า
กรณีศึกษาจังหวัดสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน จีนใต้ 2005-12-26

1. คำนำ

การท่องเที่ยวช่วยพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี นักวิชาการของจีนส่วนใหญ่จะทำการวิจัย
ทางด้านเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวหรือด้านการท่องเที่ยวที่มีประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจการ
พัฒนาการท่องเที่ยวช่วยแก้ไขปัญหาค่าความยากจนทางด้านเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันการ
พัฒนาการท่องเที่ยวก็มีผลเสียบ้าง เช่น นำวัฒนธรรมกลายเป็นสินค้าทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิม
บางส่วนสูญหายไป วัฒนธรรมที่มาจากประเทศพัฒนาต่างถิ่นที่นำมาโดยนักท่องเที่ยวมี
ผลกระทบต่อความคิดของชุมชน ทำให้เกิดปัญหาเช่น การพนัน โสเภณี ทำลายสิ่งแวดล้อม
เป็นต้น การท่องเที่ยวมีข้อเสียทั่วไปโดยเฉพาะการบุกเบิกและพัฒนามากเกินไปทำลายธรรมชาติ
มีปัญหาสังคม ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมหายไป การก่อสร้างเปลี่ยนแปลงตามยุคปัจจุบัน คนตรีของชน
เผ่าหายไป เทศกาลของชนเผ่าที่แท้จริงหายไป การท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจแต่ก็
กระทบต่อด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนเผ่า นักวิชาการชาวจีนพยายามวิจัยในด้านข้อดีของการ
ท่องเที่ยวอย่างเดียว แต่บางคนมีความคิดเห็นว่าการท่องเที่ยวก็มีผลเสียทางด้านวัฒนธรรม
ต้องปกป้องรักษาไว้ การเขียนเรื่องนี้เพื่อหาเส้นทางของข้อเสียและข้อดี ทำอย่างไรที่จะทำข้อเสีย
ให้กลับมามีทางที่ดีได้ การพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ให้มากเกินไปลดข้อเสียลง ขยายข้อดีให้มาก
ขึ้น เพื่อปกป้องรักษาวัฒนธรรมที่ดีไว้

2. ข้อดีของการพัฒนาการท่องเที่ยว

2.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีประโยชน์ในการปกป้องรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวสิบ
สองปันนาวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ถ่ายทอดลงมารสามารถฟื้นฟูและสงวนรักษาไว้ บางประเพณีที่
ถ่ายทอดกันมาหลายร้อยปีก็สามารถฟื้นฟูขึ้นมาได้ เพื่อแสดงให้เห็นนักท่องเที่ยว จากการสำรวจ
ข้อมูลที่สิบสองปันนา การฟื้นฟูร้องรำทำเพลงของชาวไตลื้อมีการจัดตั้งคณะศิลปะชั้น ทำให้
ชุมชนแถวนั้นมาเรียนรู้การร้องรำทำเพลงของชาวไต ศูนย์วัฒนธรรมไตลื้อมีการจัดแสดงฟ้อนรำ
ของชาวไตลื้อ ค.ศ.1998 คณะศิลปะที่ศูนย์วัฒนธรรมไตลื้อ ได้จัดอบรมนักแสดงในหมู่บ้านหลาย
ครั้ง และนักแสดงสตรีในหมู่บ้านทำร้านอาหารมีการแสดงฟ้อนรำและค้นหาการแสดง
ที่สูญหายไปแล้วหลายปีกลับมาแสดงในเวทีเล็ก ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยว ถึงแม้จะเป็นการทำเพื่อ
หาเงินก็ตามแต่ ที่จริงแล้วก็มิมีบทบาทต่อการฟื้นฟูและรักษาวัฒนธรรมที่สูญหายไป รัฐบาล
สิบสองปันนามีบทบาทสำคัญที่จะปกป้องรักษาวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวรัฐบาลทุกสมัยถือ
การท่องเที่ยวเป็นเศรษฐกิจหลักและมีการทุ่มเทงบประมาณเพื่อค้นหาวัฒนธรรมและมี

การถ่ายทอดให้ชนรุ่นหลัง ด้วยเหตุนี้ก็มีการฟื้นฟูประเพณีที่จะสูญหายหรือสูญหายไปแล้วกลับคืนมาได้ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชนเผ่าที่สิบสองปันนา ทำของที่ระลึกของชนเผ่ามาขายให้นักท่องเที่ยว ทำให้ชนเผ่ามีรายได้ แม้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวจะทำให้ศิลปะของชนเผ่าหายไปนิดหน่อย ความคิดต่อการเปลี่ยนแปลงของชนเผ่าเป็นไปในทางที่ดี ของที่ระลึกที่ฟื้นฟูกลับก็ขายได้มีรายได้ดีกว่าชนเผ่าที่ไม่มีการท่องเที่ยว รวมทั้งศิลปะบางสิ่งบางอย่างที่สูญหายก็ไม่กลับคืนมา

2.2 ในเขตการท่องเที่ยวหรือชุมชนที่มีการท่องเที่ยว ชนเผ่ามีความรู้สึกภาคภูมิใจในตัวเองมากขึ้นถึงแม้เป็นชนกลุ่มน้อยและได้มีโอกาสสัมผัสกับคนอื่นมากขึ้น มีการเปรียบเทียบวัฒนธรรมกับของคนอื่นที่นักท่องเที่ยวนำเข้ามา ซึ่งก็ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ทำให้ชนกลุ่มน้อยมีความสามัคคีกันมากขึ้น มีความเป็นอิสระรู้สึกตัวเองเป็นเจ้าของ วันที่ 5 ตุลาคม 2546 หมู่บ้านมานจี ในศูนย์วัฒนธรรมไตลื้อมีพิธีการต่าง ๆ ซึ่งเป็นพิธีของชนเผ่าของภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงของจีน ซึ่งมีการนำทรัพย์สินและของใช้ต่าง ๆ มาถวายพระพุทธเจ้า ชาวหมู่บ้านมานจี จะเตรียมสิ่งของไปถวายพระพุทธเจ้าตั้งแต่ 04.00 น. พอถึงเวลา 10.00 น. พระจำนวน 60 รูป ที่มาจากวัดอื่นอีก 5 วัด มาร่วมทำพิธีนำของถวายพระเรียกว่า "ตาลฟู" และจะมีการขอพรให้นักท่องเที่ยวรวมทั้งจากหมู่บ้านอื่น พิธีการดำเนินไปจนถึง 5 โมงเย็น ทำให้นักท่องเที่ยวตื่นตาตื่นใจ ชาวบ้านที่ศูนย์วัฒนธรรมไตลื้อได้รักษาวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งของตนเองไว้ร่วมกับการท่องเที่ยว เทศกาลสงกรานต์ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธนิกาย "นินยาน" จัดแข่งขันพายเรือมังกร ทำเจดีย์ทรายถวายซึ่งเป็นประเพณีที่ถ่ายทอดกันมา ซึ่งถือเป็นเรื่องธรรมดา แต่ก็มีความรู้สึกที่ดีที่สุดในสายตานักท่องเที่ยวคำชมเชยจากนักท่องเที่ยวทำให้ตัวเองภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง สำหรับหมู่บ้านในเขตการท่องเที่ยว บทบาทที่สำคัญที่สุดคือการแสดงวัฒนธรรมให้คนอื่นดู ผู้สูงอายุที่ศูนย์วัฒนธรรมไตลื้อเขาจะแสดงวัฒนธรรมของตนเอง เช่น ทอผ้า กระบวนการทำเครื่องประดับ แหวน สร้อยคอ เขียนตัวหนังสือไตลื้อ ทำน้ำตาลหม้อ ผู้สูงอายุเหล่านี้จะมีอายุประมาณ 50-70 ปี เพราะว่าวัยรุ่นหรือเยาวชนมีความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมไม่มาก ในการสาธิตทำผลิตภัณฑ์ในศูนย์วัฒนธรรมไตลื้อของที่ทำขึ้นมาจะเป็นของตนเอง และทางบริษัททัวร์ยังมีเงินจ่ายให้อีกประมาณ 100-200 หยวน หากไม่มีการท่องเที่ยวชาวบ้านทำสิ่งของมาได้ก็แค่ใช้เท่านั้น คงไม่มีเงิน การต้อนรับนักท่องเที่ยวมีประโยชน์โดยตรงได้เผยแพร่วัฒนธรรมของตนเอง ทำให้คนไตลื้อมีความภาคภูมิใจชนชาติของตนเอง ยอมรับวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น

2.3 ความคิดเห็นในการรักษาวัฒนธรรมของตนเองที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวปัญหาที่ยากที่สุดในการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องเผชิญกับปัญหาการปกป้องรักษาวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวการใช้กฎเกณฑ์ คำสั่ง จนถึงกฎหมาย ดำเนินการ

ปกป้องรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยจัดทำไว้แล้วนั้นแต่ก็มีข้อจำกัดไม่ครอบคลุมทุกจุด การปกป้องรักษาวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนงานดำเนินงานตามเป้าหมาย แต่ถ้าหากไม่มาชุมชนเข้าร่วมจะทำให้เกิดความล้มเหลวและไม่สำเร็จ ยกตัวอย่าง โปรแกรม 2605 เป็นโปรแกรมที่ดำเนินการที่อำเภอซีซี เขตปกครองตนเองอุยหนิงเฉียะ เป็นโปรแกรมที่ปลูกต้นไม้และหญ้ามาปกป้องพายุทะเลทราย ไม่ให้ทรายพัดเข้ามาในหมู่บ้าน เริ่มดำเนินการตั้งแต่สิงหาคม ค.ศ. 1980-1988 แต่ว่าการดำเนินการไปแค่ 3 ปี คือ 1911 ต้นไม้และหญ้าที่ปลูกก็สูญหายไป 70% ของต้นไม้ทั้งหมด 80% ของต้นไม้ที่ปลูกก็ตายหมดผลที่เกิดขึ้นแบบนี้คือไม่มีชุมชนยินยอมเข้าร่วมโครงการและไม่เห็นความสำคัญ ในเขตชุมชนชาวบ้านเริ่มมีความรู้สึกของตนเองในการร่วมการท่องเที่ยว ที่แรกชุมชนคิดว่าวัฒนธรรมของตนเองและวิถีชีวิตต่าง ๆ เป็นเรื่องธรรมดา ต่อไปเมื่อมีการท่องเที่ยวเริ่มเข้ามาก็เริ่มมองวัฒนธรรมของตนเองเกิดความรู้สึกที่ว่าวัฒนธรรมและวิถีชีวิตมีผลต่อชุมชนในอนาคตคนทั่วไปคิดว่าการรักษาวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมยังไม่จำเป็นหรือต้องหวงแหนมากนักเพราะว่ายังไม่มีการท่องเที่ยวเข้ามาในถิ่นฐานของตนเอง การที่ชุมชนมีความคิดเช่นนี้ทำให้การป้องกันรักษาวัฒนธรรมของตนเองค่อนข้างมากตัวอย่างเช่น การก่อสร้างบ้านที่ผู้ทำการวิจัยลงพื้นที่สิบสองปันนาในเดือนเมษายน ค.ศ.2003 หมู่บ้านป่าดง ตำบลเหมิงเจ้อ อำเภอเหมิงไซ หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ห่างจากตำบลประมาณ 10 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านค่อนข้างล้ำสมัย มีผู้ใหญ่บ้านที่รับราชการเลี้ยงวัว ควาย มีการก่อสร้างบ้านใหม่ที่ดูทันสมัยในสายตาของชาวบ้านและชาวบ้านก็ตั้งเป้าหมายที่จะสร้างบ้านให้ดี น่าอยู่เหมือนกันและตั้งเป้าหมายเอาอย่าง สร้างขึ้นใหม่เรื่อย ๆ การก่อสร้างที่ถูกถ่ายทอดมา มีการเปลี่ยนแปลงทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านไม่ได้รักษาเอกลักษณ์ของตนเองทำให้เกิดความสูญเสียทางวัฒนธรรมดั้งเดิม รวมทั้งความร่วมมือร่วมใจของชนเผ่า ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองก็น้อยลงไปด้วยเหตุนี้เองผู้บุกเบิกการท่องเที่ยวที่สร้างศูนย์วัฒนธรรมได้ลื้อได้ก่อสร้างตามวัฒนธรรมของตนเองและเห็นความสำคัญที่จะเกิดขึ้นกับการท่องเที่ยว รวมทั้งมีการออกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อปกป้องรักษาวัฒนธรรมตนเองไว้ ชาวบ้านก็รู้สึกเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมตนเองและต้องปกป้องรักษาไว้

2.4 สิ่งก่อสร้างตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนกลุ่มน้อย ขยายกว้างขึ้นร่วมกับการท่องเที่ยวต้องเคารพนับถือชนชาติกลุ่มน้อยและให้ความเชื่อถือในการปกป้องวัฒนธรรมของตนเองและมีชีวิตแข็งแรงแรงการเลือกการท่องเที่ยวเป็นความสมัครใจของกลุ่มเขาเองและได้ขยายสถานที่วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองร่วมกับการท่องเที่ยวอันที่จริงแล้วการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมดั้งเดิมไม่ได้มาจากการท่องเที่ยว เช่น บ้านเรือนของชาวไตลื้อหังครอบครัว ชาย หญิง ผู้สูงอายุ เด็ก นอนอยู่ในห้องเดียวกัน การสำรวจของผู้วิจัยพบว่าบางครอบครัวมีการกั้นห้องเล็ก ๆ ให้เด็กตามเหตุผล ไกด์บอกรว่าการศึกษามีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางคนไปเรียนมัธยมปลายเห็น

หมู่บ้านที่ตำบลก้านเหลืองป่า ทำกันแบบนี้พอกลับบ้านมาเขาจึงขอพ่อแม่กันให้ตนเองและปัจจุบันหลายครอบครัวเริ่มทำตามประเพณีของชาวไต เมื่อแต่งงานแล้วต้องมีการนอนอยู่ในห้องเดียวกัน ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมที่แข็งแกร่งการเปลี่ยนแปลงตามวิถีชีวิตคนเราอาจทำได้แต่ก็รักษาประเพณีดั้งเดิมควบคู่ไปด้วย ชาวบ้านและชุมชนที่ยังไม่มีการบุกเบิกการท่องเที่ยว สังคมของเขาก็อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ไม่ช้าก็เร็วผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อประเพณีวัฒนธรรมของชาวบ้านในชุมชนไม่ใช่จะไม่มีทางแก้ไข มีหนทางการแก้ไขได้เหมือนกัน เช่น ห้องนอนของชาวไตไม่มีประตู มีแต่ผ้าม่านแขวนอยู่ กลุ่มชาวไตจะไม่เปิดประตูแต่นักท่องเที่ยวบางคนไม่รู้ก็ไปเปิดดู ด้วยเหตุนี้เองทำให้ชาวบ้านทำประตูขึ้น บ้านที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวชาวไตเชื่อว่าระบบกวนขวัญวิญญาณบรรพบุรุษ ด้วยเหตุนี้เองผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะกล่าวคำขอโทษต่อวิญญาณบรรพบุรุษหลังนักท่องเที่ยวออกจากบ้านซึ่งจะเป็นประเพณีใหม่เกิดขึ้น การมีคนไม่รู้จักเข้ามาในหมู่บ้านหากออกจากหมู่บ้านไปแล้วก็ขอโทษเป็นประเพณีใหม่ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการบุกเบิกการท่องเที่ยวของชาวบ้าน

3. ข้อเสียของการพัฒนาการท่องเที่ยว

3.1 การท่องเที่ยวมีข้อเสียต่อวัฒนธรรมของชนเผ่า บางชุมชนในเขตการท่องเที่ยวมีปัญหาทุกด้านเพราะชาวบ้านจัดทำสิ่งทุกอย่างอย่างเป็นการค้าขายหมด (เป็นสินค้าสำหรับซื้อขายทุกอย่าง) ทำให้วัฒนธรรมเสื่อมลง คุณค่าของชุมชนหรือวัฒนธรรมที่แท้จริงอาจหายไป ยกตัวอย่างหมู่บ้านไตห่ม่านจิ้นหลาน เคยมีชื่อเสียงเป็นหมู่บ้านที่มีประเพณีดั้งเดิม มีทิวทัศน์ที่สวยงาม มีนักท่องเที่ยวเยอะมากตอนนี้เห็นภาพแบบนี้ได้แล้วเพราะว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปหมดทุกสิ่งทุกอย่างหลายเป็นสินค้า สถานที่ท่องเที่ยวมีแต่สินค้าทำให้ประเพณีท้องถิ่นมีผลกระทบ ชาวบ้านได้รู้จักการต้มตุ๋นนักท่องเที่ยว ชาวบ้านขัดแย้งกันด้านผลประโยชน์ สิ่งแวดล้อมแย่งค่าครองชีพของชาวบ้านพึ่งพาจากการท่องเที่ยวอย่างเดียว ยกตัวอย่างที่วัดป่าเจียว อำเภอเหมิงไซ่ จังหวัดสิบสองปันนา ชาวบ้านมีพฤติกรรมไม่ค่อยดี เด็กแต่งหน้าตาเหมือนผู้ใหญ่เพื่อถ่ายรูปกับนักท่องเที่ยวแล้วเก็บเงิน ทำให้นักท่องเที่ยวไม่เคารพวัฒนธรรมท้องถิ่น ผลกระทบของการท่องเที่ยวเราต้องมองไปให้ไกล ทิศทางจะไปทางไหนต้องปกป้องรักษาไว้ เราต้องศึกษาผลเสียต่อวัฒนธรรมของชนเผ่า การบุกเบิกการท่องเที่ยวที่ดีก็สามารถรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมได้ การบุกเบิกการท่องเที่ยวต้องให้ชาวบ้านร่วมด้วย รู้สึกหวงแหนวัฒนธรรมของตนเอง ภาคภูมิใจในวัฒนธรรมตนเอง หากทำอย่างนี้วัฒนธรรมดั้งเดิมก็สามารถถ่ายทอดตลอดไปเรื่อย ๆ

3.2 นักวิจัยไม่ต้องห่วงการเปลี่ยนแปลงของการท่องเที่ยวต่อวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมไม่ได้เปลี่ยนแปลง อันที่จริงแล้ววัฒนธรรมของชนชาติต่าง ๆ สามารถที่จะถ่ายทอดและรับวัฒนธรรมของคนอื่นได้ การรับวัฒนธรรมของคนอื่นใช้ว่าจะเป็นเรื่องเสียหาย หากนักวิจัยให้การ

ชี้แนะการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมซึ่งนำหมู่บ้านที่มีนักท่องเที่ยวให้ร่วมกันรณรงค์รักชีวิตวัฒนธรรม
ตนเอง

การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อการเดินทางวิถีชีวิตชนเผ่าดังนี้

๓. ผลกระทบทางสังคม

ผลดี

- a. ในเขตการท่องเที่ยวหรือชุมชนที่มีการท่องเที่ยว ชนเผ่ามีความรู้สึกภาคภูมิใจใน
ตัวเองมากขึ้นถึงแม้เป็นชนกลุ่มน้อยและได้มีโอกาสสัมผัสกับคนอื่นมากขึ้น
- b. ทำให้ชนกลุ่มน้อยมีความสามัคคีกันมากขึ้น
- c. มีความเป็นอิสระรู้สึกตัวเองเป็นเจ้าของชนเผ่า

ผลเสีย

- มีนักท่องเที่ยวเยอะมากตอนนี้จะเห็นภาพแบบนี้ได้แล้วเพราะว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปหมด
ทุกสิ่งทุกอย่างหลายเป็นสินค้า
- ชาวบ้านได้รู้จักการคุ้มครองนักท่องเที่ยว ชาวบ้านขัดแย้งกันด้านผลประโยชน์

๔. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

ผลดี

- a. ในหมู่บ้านทำร้านอาหารมีการแสดงฟ้อนรำและค้นหาการแสดงที่สูญหายไปแล้ว
หลายปีกลับมาแสดงในเวทีเล็ก ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวดู
- b. ถึงแม้จะเป็นการทำเพื่อหาเงินก็ตามแท้ ที่จริงแล้วก็มีบทบาทต่อการฟื้นฟูและ
รักษาวัฒนธรรมที่สูญหายไปผลท่องเที่ยวทำให้ประชาชนมีโอกาสสร้างรายได้
โดยการขายสินค้าหรือประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- c. ทำของที่ระลึกของชนเผ่ามาขายให้นักท่องเที่ยว ทำให้ชนเผ่ามีรายได้
- d. การสาธิตทำผลิตภัณฑ์ในศูนย์วัฒนธรรมได้ชื่อของที่ทำขึ้นมาจะเป็นของตนเอง
และทางบริษัททัวร์ยังมีเงินจ่ายให้อีกประมาณ 100-200 หยวน

ผลเสีย

- ค่าครองชีพของชาวบ้านพุ่งพวยจากการท่องเที่ยวอย่างเดียว

ผลกระทบทางวัฒนธรรม

ผลดี

- การปกป้องรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวสิบสองปันนา
- วัฒนธรรมดั้งเดิมที่ถ่ายทอดลงมาสามารถฟื้นฟูและสงวนรักษาไว้
- บางประเพณีที่ถ่ายทอดกันมาหลายร้อยปีก็สามารถฟื้นฟูขึ้นมาได้ เพื่อแสดงให้นักท่องเที่ยวดู
- จัดตั้งคณะศิลปะขึ้นเพื่อฟื้นฟูการร้องรำทำเพลงของชาวไตลื้อ ทำให้ชุมชนแถวนั้นมาเรียนรู้การร้องรำทำเพลงของชาวไต จัดอบรมนักแสดงในหมู่บ้าน
- รัฐบาลสิบสองปันนามีบทบาทสำคัญที่จะปกป้องรักษาวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเอาการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมของชนชาติกับการรับผลประโยชน์การท่องเที่ยวเชื่อมผนึกเข้าด้วยกันเมื่อชีวิตประจำวันดีขึ้นมาเรื่อยๆ ทำให้มีจิตสำนึกว่าเป็นผลดีมาจากการอนุรักษ์วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมไว้
- รัฐบาลทุกสมัยถือการท่องเที่ยวเป็นเศรษฐกิจหลักและมีการทุ่มเทงบประมาณเพื่อค้นหาวัฒนธรรมและมีการถ่ายทอดให้ชนรุ่นหลัง
- มีการเปรียบเทียบวัฒนธรรมกับของคนอื่นที่นักท่องเที่ยวนำมาเข้ามา ซึ่งก็ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง
- ชาวบ้านที่ศูนย์วัฒนธรรมไตลื้อได้รักษาวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งของตนเองไว้ร่วมกับการท่องเที่ยว
- ประเพณีที่ถ่ายทอดกันมา ซึ่งถือเป็นเรื่องธรรมดา แต่ก็มีความรู้สึกที่ดีที่สุดในสายตานักท่องเที่ยวคำชมเชยจากนักท่องเที่ยวทำให้ตัวเองภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง
- บทบาทที่สำคัญที่สุดคือการแสดงวัฒนธรรมให้คนอื่นดู ผู้สูงอายุที่ศูนย์วัฒนธรรมไตลื้อเขาจะแสดงวัฒนธรรมของตนเอง เช่น ทอผ้า กระทบวนการทำเครื่องประดับ แหวนสร้อยคอ เขียนตัวหนังสือไตลื้อ ทำน้ำตาลหม้อ
- การต้อนรับนักท่องเที่ยวมีประโยชน์โดยตรงได้เผยแพร่วัฒนธรรมของตนเอง ทำให้คนไตลื้อมีความภาคภูมิใจชนชาติของตนเอง ยอมรับวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น
- การออกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อปกป้องรักษาวัฒนธรรมตนเองไว้ ชาวบ้านก็รู้สึกเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมตนเองและต้องปกป้องรักษาไว้

ผลเสีย

- การพัฒนาการท่องเที่ยวจะทำให้ศิลปะของชนเผ่าหายไปบางส่วนเพราะเลียนแบบนักท่องเที่ยว ศิลปะบางสิ่งบางอย่างที่สูญหายไปก็ไม่กลับคืนมา
- การรักษาวัฒนธรรมของตนเองที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวปัญหาที่ยากที่สุดในการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องเผชิญกับปัญหาการปกป้องรักษาวัฒนธรรม
- คิดว่าการรักษาวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมยังไม่จำเป็นหรือต้องหวงแหนมากนัก เพราะอย่างยิ่งไม่มีการท่องเที่ยวเข้ามาในถิ่นฐานของตนเอง การที่ชุมชนมีความคิดเช่นนี้ทำให้การป้องกันรักษาวัฒนธรรมของตนเองด้อยมาก
- มีการก่อสร้างบ้านใหม่ที่ดูทันสมัยในสายตาของชาวบ้านและชาวบ้านก็ตั้งเป้าหมายที่จะสร้างบ้านให้ดีน่าอยู่เหมือนกันและตั้งเป้าหมายเอาอย่าง สร้างขึ้นใหม่เรื่อย ๆ การก่อสร้างที่ถูกถ่ายทอดมามีการเปลี่ยนแปลงทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านไม่ได้รักษาเอกลักษณ์ของตนเองทำให้เกิดความสูญเสียทางวัฒนธรรมดั้งเดิม
- ความร่วมมือร่วมใจของชนเผ่า ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองก็น้อยลง
- การท่องเที่ยวมีข้อเสียต่อวัฒนธรรมของชนเผ่า บางชุมชนในเขตการท่องเที่ยวมีปัญหาทุกด้านเพราะชาวบ้านจัดทำสิ่งทุกอย่างเป็นการค้าขายหมด (เป็นสินค้าสำหรับซื้อขายทุกอย่าง) ทำให้วัฒนธรรมเสื่อมลง คุณค่าของชุมชนหรือวัฒนธรรมที่แท้จริงอาจหายไป
- สถานที่ท่องเที่ยวมีแต่สินค้าทำให้ประเพณีท้องถิ่นมีผลกระทบ
- ชาวบ้านมีพฤติกรรมไม่ค่อยดี เด็กแต่งหน้าตาเหมือนผู้ใหญ่เพื่อถ่ายรูปกับนักท่องเที่ยวแล้วเก็บเงิน ทำให้นักท่องเที่ยวไม่เคารพวัฒนธรรมท้องถิ่น

ผลกระทบทางศาสนาและสิ่งแวดล้อม

ผลดี

- การปกป้องรักษาวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนงานดำเนินงานตามเป้าหมาย

ผลเสีย

- การรักษาวัฒนธรรมของตนเองที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวปัญหาที่ยากที่สุดในการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องเผชิญกับปัญหาการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติ
- การพัฒนาการท่องเที่ยวการใช้กฎเกณฑ์ คำสั่ง จนถึงกฎหมาย ดำเนินการปกป้องรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยจัดทำได้แล้วนั้นแต่ก็มีข้อจำกัดไม่ครอบคลุมทุกจุด
- สิ่งแวดล้อมแย่งลง

ภาคผนวก ง

ภาพการดำเนินการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกกับชนเผ่าต่างๆ

การสัมภาษณ์เชิงลึกชนเผ่าลี้ะ อําเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

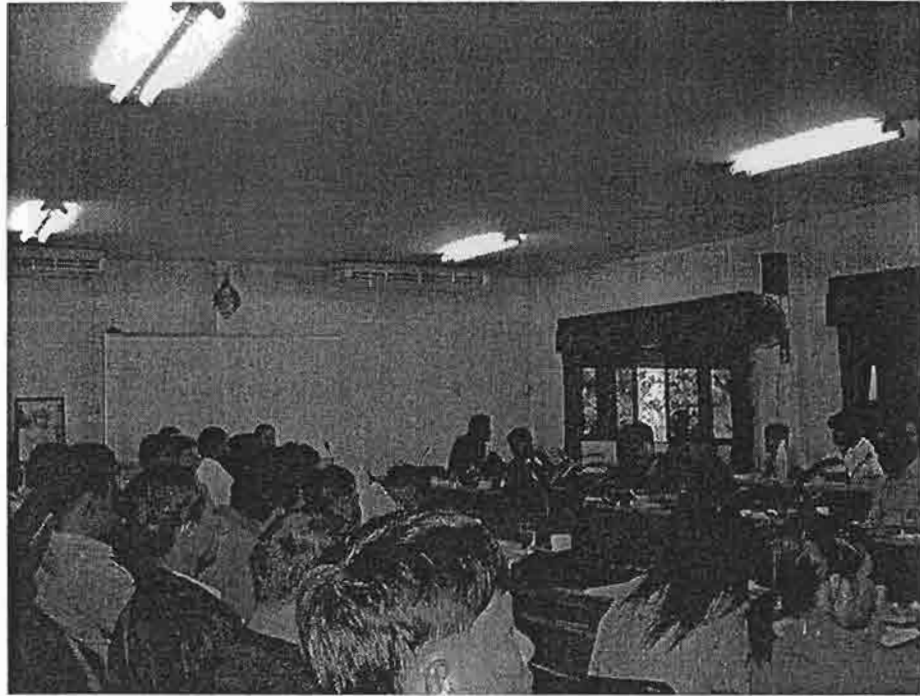

การประชุมแบบ Focus group ผู้นำชนเผ่า ผู้แทนหน่วยงานของรัฐ ผู้แทนหน่วยงานของเอกชน NGO ตำบลป่าตึง อำเภอเมืองแม่จัน จังหวัดเชียงราย

การประชุมแบบ Focus group ผู้นำชนเผ่า ผู้แทนหน่วยงานของรัฐ ผู้แทนหน่วยงานของเอกชน NGO ตำบลคอยฮาง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

การประชุมแบบ Focus group ผู้นำชนเผ่า ผู้แทนหน่วยงานของรัฐ ผู้แทนหน่วยงานของเอกชน NGO ตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

การประชุมแบบ Focus group ผู้นำชนเผ่า ผู้แทนหน่วยงานของรัฐ ผู้แทนหน่วยงานของเอกชน NGO ตำบลแม่ยาว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

ผู้ช่วยนักวิจัยเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์เชิงลึกชนเผ่าอาข่า บ้านผาหมี อำเภอแม่สาย
จังหวัดเชียงราย

ชนเผ่าอาข่า บ้านผาหมี อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

การสัมภาษณ์เชิงลึกชนเผ่าอาข่า บ้านกะเหรี่ยงรวมมิตร อำเภอเมืองเชียงราย
จังหวัดเชียงราย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

นาย รังสิต เภาแก้ว

วัน เดือน ปี เกิด 4 กรกฎาคม 2507

ตำแหน่ง อาจารย์ ระดับ 7

สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงราย 99 ถนนพหลโยธิน

ตำบลทรายขาว อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย 57120 โทรศัพท์ 0-5372-9600-5

โทรสาร 0-5372-9555 E-mail Address : rungsit_ng@hotmail.com

ที่อยู่ 182 หมู่ที่ 4 ตำบล ริมกก อำเภอ เมือง จังหวัด เชียงราย 50100

การศึกษา

ปี พ.ศ. 2536 คุรุศาสตรบัณฑิตสาขารัฐบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล สาขาวิศวกรรมไฟฟ้า

ปี พ.ศ. 2547 วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สาขาวิศวกรรมอุตสาหกรรม

ประสบการณ์ในการทำงาน

พ.ศ. 2529-2538 ช่างเทคนิคการติดตั้งระบบลิฟท์และบันไดเลื่อน ระบบเตือนอัคคีภัย ระบบ

โทรศัพท์ ระบบเสียง ระบบดับเพลิง ระบบเคเบิลทีวี ระบบประหยัดพลังงาน

พ.ศ. 2538-2540 อาจารย์แผนกวิชาไฟฟ้า คณะวิชาไฟฟ้า สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขต

ภาคพายัพ เชียงใหม่

พ.ศ. 2540 - ปัจจุบัน อาจารย์แผนกวิชาไฟฟ้า คณะวิชาไฟฟ้า มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล

ล้านนา เชียงราย

ประสบการณ์การทำวิจัย

พ.ศ. 2547 โครงการ " Feasibility Study of Chiang Saen Custom Free Zone Industrial Estate Project" มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พ.ศ. 2547-2548 โครงการ "การพัฒนาชุดทดลองปฏิบัติการวงจรและวัดไฟฟ้า"

พ.ศ. 2548-2549 โครงการ "การศึกษามลกระทบการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตของชนเผ่ากระวีศึกษา

เปรียบเทียบจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง

ผลงานดีเด่น

พ.ศ. 2548 ผู้บริหารสถานศึกษาดีเด่น

พ.ศ. 2547-8 วิทยากรอบรม โครงการ การผลิตสารกรองสนิมในน้ำและผลิตเครื่องกรองน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค

พ.ศ. 2548 ช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรณีพิบัติคลื่นยักษ์สึนามิ อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา

พ.ศ. 2548 ผู้บริหารร่วมก่อตั้ง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ล้านนา เชียงราย

